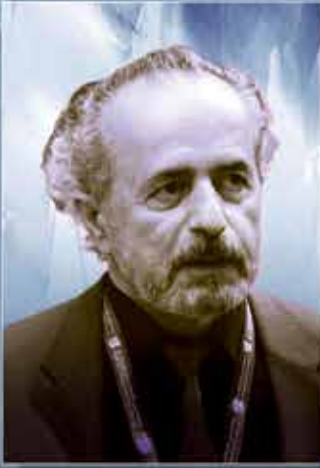

5

2024

كۆپارەكا رەوشەنبېرى كىشى وەرزى بە

بادىنان

موەقق روشدى
شيانىن ھونەر مەندىن
مە ژ يىن بيانىيان
كىمتر نىنن

د. بەدرخان سىدى
كالى رىناس
(ھۆزان)

موسەدەق تۇقى
دەقەرا بەھدىنان
د دو ژىدەرىن
ھەققەرخدا

زاخیکۆ

ل ساللا 2018 ۋ پشٹی داھاتنا ئاڧا سكری مووسل، ھندەك شوونوارین گرنگ و قافك و ئامانین درگنی و ل دۆرین 200 تابلۆینن نڧیسینا بزمارى و قەرقۆدە ل ئیزیک گوندی كەمونا ل قەزا سیمیلئ ل بەر لیڧا سكری ھاتنە دیتن، پشٹی شوونوارناسین كورد و ئەلمان فەكۆلین ل سەر كرىن، دیار بوو ئەفە شوونوارین باژیرەكئ ئیمپراتۆریا میتانی نینە ب نافی (زاخیکۆ) و دیرۆكا فی باژیری فەدگەریتتە بەرى زیدەتر ژ 3400 سالان، وان زانیان شوونوارین چەندین ئاڧاھییان، شیرھە، دیوار، بورج و ئاڧاھییەكئ مەزن یئ ەمباركرنئ ل ویری دیتن و وەسا دەیتتە باوەركرن كو تبابەكا مەزن یا كەلوپەلین دەفەری تێڧە ھاتبە ھەلگرتن، ھیتشتا فەكۆلین ل سەر شوونوارین زاخیکۆ بەردەوامن بۆ زانیانا ھەر تشتەكئ ژ فی باژیری ئیمپراتۆریا میتانی كو پایتەختئ وئ باژیری واشوكانی (سەریكانی) یئ رۆژئاڧین كوردستانئ بوو.

بادینان

5

2024

مۇقارەكا رەوشەنبیری گشتی وەرزى بە

نافەندا بادینان - بۇردى راگەھاندنى - مەكتەبا
راگەھاندن و ھوشيارى (ى.ن.ك) دەردئىختىت

خودانى ئىمتىيازى

بلند شالى

سەرنقىسەر

صبيح محمد

sabih.3030@gmail.com

سكرتىرى نقىسىنى

صالح صوفى

salihsufyy@gmail.com

رېقەبەرى ھونەرى

عصام حى طاهر

isam.doski69@gmail.com

www.badinan.org

نافونىشان: كوردستان - دەۆك - 57 - جادا سلېمانى (نزارى - تاخى رۇناھى)

badinan

ناقەررۇكا جادىيان

04
26
37
40

موسەدەق تۆفى
وولىد ئەجمەد
سەلمان نەيلى
خەتاب شۇشى

دېررۇك
- دەفرا بەھدىيان د دو ژىدەرېن ھەفچەرخدا
- ھەلويسىتى كوردان ژ شەپى رۇسى - ئۇسمانى
- ئەلماسخان كەندوولەبى بى كورد
- ژ زاناين گوندى شۇشى سەيد سەيمانى حوسەينى

44
47
50

تەھسىن نەفشى
ئومىد سەگىن
و: ھەمىد گرافى

ھەرر
- مەرۇف و كوشىنا ئىكودو د تىگەھىن ئەپستمولۇژى دا
- ھەقىل و خوسەتەك ل جەم ئارسەر شۇپنھاوهرى
- فايرۇسى مۇنتسكىۋى

56
64
69
72
82

نزار مەھمەد سەئىد
مەھمەد چەلكى
يوسف على صفار
مەھسەن ئەبەدلىرەھمان
نايف شىخ ھەسنى

شەكىللىرى
- پەيغۇن كوردى يىن ژ دەنگىن سىروشتى ھاتىنە ئافراندىن 2پ
- دىوانا (تەفنا ئەفنىن) تەفنى ھەشەقا گىرگىرتىيە
- چىرۇكا (نامەيەك بۇ باي) يا مەھسەن ئەبەدلىرەھمان د ھۆزائىدا
- ھەناسەيىن (دەلبرىن) ى ژان!
- سى خواندىن و خواندەك ل سەر رۇمانا (رەفنىەك بەرەف گۆپىتكى)

88
93

غىياسەددىن نەقىشەندى
عادلى ھەسەن

ئەدەپ
چىرۇك
- مەرۇفەكى بى سەبەر
- مېزا سىگۇشە

96
98
100

د. بەدرخان سەئىد
ناجى بەرۋارى
جەگەر كەمال رىكانى

ھۆزان
- كالى رىناس
- ھەفبەركىن
- گەرىيان و برس

104
110

دەلىر زوھىر
ھەسەن بىيۇ

ھەنەر
- موھەق روشدى: شىبانىن ھونەر مەندىن مە ژ يىن بىيانىيان كىمتر نىن
- گولبەھار.. شالىلا ھەمى سەيدەيان

116
123
136
138
142

قادىر ھەسەن عىدۇ
و. ژ ئەلمانى: ھەجى جەغەر
سەلام بالابى
سەلام لىنئافى
دەدار مەھمەد

كەشكىلى
- كور تىيەك ل دۇر ئىزدىياتىي
- گەرىيانەك ل نەف ھەرەيىن ھەدىدى ن: كارل ماى
- خۇھەلسەنگاندن
- (ئىرىقان خەبەر دە... كور تە بىرەھەرىيەك ژ كەلامى جەمەتا كورد
- تاك و بەردەوامىيا گەھا ھەلوەشيانى

badnan

دېرۇك

- 04 - دەقەرا بەھدینان د دو ژیدەرین ھەقچەرخدا
..... موسەدەق تۆفی
- 26 - ھەلوپستى كوردان ژ شەپئ رۆسى - تۆسمانى
..... ۋەلید ئەحمەد
- 37 - ئەلماسخانئ كەندوولەپپى پىن كورد
..... سەلمان نەپلى
- 40 - ژ زانایىن گوندئ شۆشئ سەید سلیمانئ حوسەینى
..... خەتاب شۆشى

دهقەرا بەھدینان

د دو ژێدەرین هەقچەر خدا

پێشەکی

بەھدینان (پاریزگەھا دەھۆکی یا نھا) ژ وان دەقەرانه یین نه تنی داگیرکەران بەلکی دیروکی ژێ ستم لیکرییه، دبیت پرسیار بێتەکرن نەری کێژ دەقەرا کوردستانی هەیه ستم لئ نەهاتییهکرن..؟ د بەرسقیدا دبێژم: ستم ل بهۆست بهۆستین کوردستانی هاتییهکرن، بەلئ نەوا دگەل بەھدینان هاتییهکرن دگەل دەقەرین دی ب تاییهت یین باشووری کوردستانی نەهاتییهکرن، گەلەك نمونە ژێ لێر دەستن، دقئ نقیسینیدا مەرەما مەرەوشا کارگیری ورەوشەنبیری و پەرورده و فیرکرنیقه.

موسەدەق تۆفی

دهسته لاتدار ل سمنترئ لیوایی (نانکو مووسلی)، هند گرنگی ب دهقمرئ دهاته دان ومك ژیدر مكي نابوری بو تهخا دوله مهند و سمرمایهدارین باژیری مووسل. نه تنئ ژ نالییی کارگیری و رهوشه نبیری و پهرودر دهیقه ئەف دهقمره یا پشتگو هقه هاقیتی بوو، بهلکی دهقمرهك بوو ههروهك د نهخشهیی ئیراقتیدا نهی، ژبلی كو بو مرمهكا بازارگانی یان گهشت و گوزاری بیب ئهو ژی ب کیمی، ب دریزیا سهردهمی مهلكی (۱۹۲۱ - ۱۹۵۸) دهگمن دئ بیی کسهك شونهورانس، قهكولهر، رۆژنامهشان یان دیرۆکنقیسهکی سهردانا دهقمرئ کریبیت و چهند بهر پهرمك دهربارهی وئ نقیسی بن، ئەفه ژ کوردان بهری یین دی دگریت.

دورهوشهنبیری کورد عهلی سهیدو گهورانی^(۳) سالای ۱۹۳۱ئ و عهلائهددین سهججادی^(۴) سالای ۱۹۵۵ئ سهرمدانا دهقمرئ کرینه و دلسۆزانه هندهك زانیاری دهربارهی دهقمرئ تومارکرینه و دقان سالین داویندا ومك ژیدر مفاژئ هاتییه وهرگرتن. گهورانییی کوردئ وهلاتییی ئوردنی ل ۱۵ تیرمهها ۱۹۳۱ئ گههشتییه بهغدا، ل ۱۹ تیرمههی گههشتییه سلیمانئ، ژ ۱۹ تیرمههی - ۳ تهباخی ل ههرود لیوایی سلیمانئ و ههولئری بۆراندینه، ۴ تهباخی ژ مووسلی گههشتییه دهوکی و گهشنا وی بو بههدینان دهسپیکرییه، ههتا رۆژا ۱۱ تهباخی

ژ نیفا دووئ ژ سهدهسالییا نوزدیقه بههدینان دگهل سنجق یان لیوا مووسل یا ویلایهتا مووسلی هاتییه گریدان، ههر د وئ قوناغیدا دهقمرین دی یین باشووری کوردستانی (پاریزگههین ههولئیر کهرکوک و سلیمانئ) د دو سنجق یان لیوایی سهر بهخوه (شارموز و سلیمانئ) دگهل ویلایهتا مووسلی هاتبوونه گریدان^(۱). قئ رهنکه سهر بهخوهیی دهستهلات و شیانیین پتر دابوونه بهرپرستین کارگیر یین قان دولیواییان و داراییهکی پتر ژی بهر دهستان بوو کو بکارن پتر خزمهتا دهقمرین خوه بکهن، بهروفاژی بههدینان راستهوخوه گریدای لیوا مووسلی یا ویلایهتا مووسل بوو، بهرپرستین دهقمرئ نه ئهو دهستهلات و شیان نه ئهو دارایی ههبوو خزمهتا دهقمرئ بکهن، ههرچهنده ئەگهر ههبا نه ژی وان بهرپرسان یین تنئ بو دوله مهندکرنا خوه هاتین خزمهتا دهقمرئ نه دکر.

دگریکا دووئ ژ سهدهسالییا بیستیدا و پشتی نهمانا دولهتا ئوسمانی ههمان رهوش دوباره بوویهقه، قئ جارئ بههدینان چهند قهزایهکین سهر ب لیوا مووسلی، دهقمرین ههولئیر، کهرکوک و سلیمانئ ومك سئ لیوایی سهر بهخوهیین ئیراقتی مان^(۲). دقئ قوناغیدا ومك یا پیشتر رهوشا بههدینان ههمان رهوشا گرنگی پنهان و پشتگو هقه هاقیتی بوو، لی ب رهنکهکی دژوارتر ب دهستین عهرهیین شو فینیی

۱ - کامیران عبدالصمد احمد الدوسکی، بهدینان فی أواخر العهد العثماني (۱۸۷۶ - ۱۹۱۴)، ص ۱۹۵ - ۱۹۶. (دهوک - ۲۰۰۷)

۲ - خسرو گوران، الکورد فی محافظة الموصل، (دهوک - ۲۰۰۶)، ص ۴۸ - ۴۹.

۳ - عهلی سهیدو گهورانی، وهلاتییهکی ئوردنی بنیات کورده، سالای ۱۹۰۸ئ ل باژیری عهمان پابهختی ئوردنی هاتییه سهرندیایی، قوناغین خواندنئ ل عهمان، قودسئ و بهیروتی داوی ئینانه، سالای ۱۹۲۸ئ باوهرناما بهکالۆریوس د زانستین سیاسی و نابوری ل زانکویا ئهمریکی یا بهیروتی وهرگریه، سالای ۱۹۹۲ئ ل عهمان وهغرا داوی کریه. ل تیرمهها ۱۹۳۱ئ ژ عهمان بهرف بهغدا، ژ ویری بهرف باشووری کوردستانی کهتیه رئ، ل نیفا تهباخا وئ سالی ژ مووسلی بهرف سوریی و ژ ویری بو عهمانا ئوردنی زفریهقه، بهرهمی قئ گهشنا وی پهرتوکمهک ب ناقتی (من العمادیه الی عمان او جوله فی الکردستان الجنوبيه)، ئەف پهرتوک زانیاری و دیتن و بیرهاتنن وی یین قئ گهشتییه و ب هاریکاریا چهندین ژیدهران پهرتوک دوله مهندتر لیکریه، پهرتوک سالای ۱۹۳۸ئ ل قاهره هاتییه چاپکرن، چاپا دووئ سالای ۲۰۱۲ئ ل ههولئری هاتییه چاپکرن. پهرتوک ژ نالییه مه قه هاتییه وهرگریان بو زمانی کوردی و سالای ۲۰۲۱ئ ل دهوکی هاتییه چاپکرن، بو قئ قهکۆلینی مه مفاژ وهرگریا کوردی وهرگریه ۴ - عهلائهددین سجادی: (۱۹۴۸ - ۱۹۰۷) زانایی نایی و نهدیب و نقیسکار و رۆژنامهقانی ناقداری کورده، چهندین بهرهمین گرانبها نقیسینه و چاپکرینه، ژ وانا میژووی نهدیبی کوردی - ۱۹۵۳، رشنهی مرواری ههشت بهرگ ۱۹۵۲ - ۱۹۸۳، خویشخوانی - ۱۹۷۸ و چهند بهرهمین دی، سالای ۱۹۵۵ئ گهریانهك ل باژیر و دهقمرین جودایی باشووری کوردستانی کریه و بهرهمی وئ گهریانی پهرتوکمهک بوو ب زمانی کوردی ب ناقتی (گهشتیک له کوردستانا) و سالای ۱۹۵۶ئ ل بهغدا، سالای ۲۰۰۶ ل ههولئری و سالای ۲۰۲۰ئ ل سنه - رۆژهلاتی کوردستانی هاتییه چاپکرن، بو قئ قهکۆلینی مه مفاژ قئ چاپی وهرگریه، ههنازار بلند محمد شکری مفتی وهرگریا به بو زمانی عهرهیی و سالای ۲۰۲۳ئ ل دهوکی چاپکریه، بو قئ قهکۆلینی مه مفاژ چاپا سنه وهرگریه.

رهفیق حلمی^(۵) ژ همولیرئ هاتیبه موسلی، دگهل رهفیق حلمی سهرهدانا ماجد مستهفای قانیمهقامی نامیدی ل موسلی کریه، ماجد مستهفای^(۶) پیشنیاز کریه سهرهدانا نامیدی بکن، سهجادی دوستی شاکر فتاحی^(۷) قانیمهقامی ناکری بوو، ژ موسلی تلهفونا وی کریه کو دی لئ بیته میقان.

گهورانی گهشتا خوه بو دهفمرئ ب دهوکی دهسپیکریه، نم ژی دی ب زانیاریین وی ل سهر دهوکی تومارکرین دهسپیکهین و پاشی دی دگهل یین سهجادی بهراورد دکهین کو پستی وی ب ۲۴ سالان ل سهر دهوکی تومارکرینه:

گهورانی دهمژمیر ۲,۲۱ نیفرؤیا ۴ تبایا ۱۹۳۱ئ گههشتیه دهوکی ول مهکی بهگی قانیمهقامی وی بوویه میقان، ژ زانیاریین گهورانی دهر باره دی دهوکی تومارکرین دیار دبیته هتا وی سالی پروژی دابهشکرنا نافی و کاره بی ل باژییری نهووینه وهک نمو دبیژیت: دهمی نم ل دورین کانیهکی مهکی بهگی (قانیمهقامی) گوت: نهدازیارهکی پهیماندايه نمو ب هیزا فی نافی کاره بی بو باژییری دابین بکمت^(۸). دهمی گهریانا خوه ل باژییری ب دوراتییا دهه خولهکان ژ باژییری ل سهر گرهکی نافاهیهکی

فمکشیايه، ناکو گهشتا وی بو دهفمرئ تنی ۶- ۷ روژ بوون. هندیکه عهلائهددین سهجادی کوردی باشور و ناکنجی وی دهمی یئ بهغدايه، سپدهیا ۲۳ تبایا ۱۹۵۵ئ گههشتیه موسلی و ۲۴ تبایا گههشتیه ناکری، گهشتا سهجادی ۲۴ سالان پستی یا گهورانی بوو، یا گهورانی ب دهوکی دهسپیکریه و یا سهجادی ب ناکری دهسپیکریه. سهرهدانا هردو نفیسکاران گریدایی ههفتیاسین و دوستینییا وانه دگهل مزنه بهر پرسین دهفمرئ، گهورانی یهکم جار بوو بیته کوردستانی و چ دوست و نیاس ل دهفمرئ نهوون، نمو ب ههفالینییا

۵ - رهفیق حلمی: ۱۸۹۸ - ۱۹۶۲ پهروهدهکار و نفیسکار و دیروکنفیسی کورد، قوناغین خواندن ل کفری، سلیمانی و بهغدا خواندینه، خواندنگهها نهدازمیا بلند ل ستهنبولی داوی نیایه، ل ستهنبولی و پاشتر ل باشورئ کوردستانی تیکهلی دگهل بزافا سیاسیا کوردی کریه، پشکاری د شورشین شیخ محمودئ نهمردا کریه، سالا ۱۹۳۹ئ بوویه سرؤکی کوملهیا دارکمر و همر وی نافی وی گوهارتیه بو کوملهیا (هيو) کو دهسپیکا سالیچان چالاکترین و بهرفرهترین ریکخستییا کوردی بوو ل ئیراقی، بهردوام د واری پهروهده و فیرکری ل چمند باژییرین ئیراقی کارکریه، چندی پرتووکین بهادار ههغه ژ وانا پرتووکا (بادداشت) د شمش بهرگاندا.

۶ - ماجد مستهفا ۱۸۹۶ - ۱۹۷۴: ل سلیمانی هاتیبه سهردنیایی، دهسپیکا خواندن ل ویرئ خواندیه و کولیژا لهشکری سهردهمی نوسمانی ل ستهنبولی تهاوکریه و بوویه نهفسر د لهشکری نوسمانی دا، پشکاری د شورشا شیخ محمودی دا کریه، پاشتر دگهل کارگرییا ئیراقی بهردوامی ب کارئ دهولمتی دایه، ژ پلا ریقه بهرئ ناحی دهسپیکریه هتا قانیمهقامی و ریقه بهرئ گشتی و وزیری و نهدامهتییا جفاتا نونهان، داوی نمرکی وهرگرتی سالا ۱۹۵۳ئ بوویه ووزیری کاروبارین جفاکی بی ئیراقی، پاشتر دست ب کارین بازرگانی کریه، ل ۲ تبایا ۱۹۷۴ئ ل بهغدا وهغرا داوی کریه. بنیره: دکتر محمد علی الصویرکی، معجم اعلام الکرد، (السلیمانیة - ۲۰۰۵)، ص ۵۷۱.

۷ - شاکر فتاح: ۱۹۱۴ - ۱۹۸۸ئ، روشنبیر و نفیسکارهکی نافدارئ کورده، سالا ۱۹۳۶ کولیژا ماف ل بهغدا ب داوی نیایه، ل چندی دهفمران وهک ریقه بهرئ ناحی، قانیمهقام، سرؤکی باژییر قانین کارکریه، د قوناغا خواندیندا دست ب نفیسی کریه، د زوری واری روشنبیریدا بهرهم نفیسینه و ب دهان پرتووکین چاپکری ههغه، بو نمونه: مام و زین له تایی تهازودا، زهمدشت، یزیدییهکان و نایینی یزیدی و گلهکین دن، خوهدی پروژی روشنبیری (پروژی خویندهواری کورد) بوو کو ۱۱۵ پرتووکین کوردی ب خوهقه دگرتن، د ژیی وی دا ههدهک ژئ هاتیبه چاپکرن، روژا ۲۷ خزیرانا ۱۹۸۸ئ ل فهرمانگهها نمنا بهعسی ل همولیرئ هاتیبهسیدارهدان.

۸ - علمی سعیدو گهورانی، ژ عهمان بو نامیدی یان گهشتمک ل کوردستانا ژیری، وهرگیران ژ عهرهیی موسدهق توفی، بپ

خواندنگههك، ل مەلبەندى ناھیا مزرورى خواندنگههك، ل گوندی پیدەیی سەر ب قى ناھیی قە خواندنگههك و ل گوندی سێمێلی یی سەر ب ناھیا دھۆكى قە خواندنگههك ھەمە (۱۰).

ھندیکە عەلانەددین سەججادی یە ل دەمژمێر ۱,۱۰ خولەك ۲۵ تەباخا ۱۹۵۵ ئی ژ زاخو گەھشتییە دھۆكى و ل شێخ نور محەمەدی (۱۹۱۶ – ۱۹۸۲) بوویە مێفان، ل دووف

زانبارین وی ھژمارا خەلكی دھۆكى (۶۴۶۴) كەس بوو و ھژمارا تەبایی قەزا دھۆكى (۴۳۱۷۲) كەس بوو، كو ئەقە ژى جوداھییەكا بەرچاقە دگەل ھژمارا گەورانی ل سالا ۱۹۳۱ ئی بەرچاقكری، د دەمی سەردانا سەججادی دا بۆ دھۆكى (عەبدولرحمان ئەلعەتار) قائیمەقام و ئەحمەد شالی رێقەبەری ناھیی بوو. زانبارین دیتەر بین ھەژى ناماژ مێكرنی سەججادی دەربارەى دھۆكى دنفیسیت: پڕۆژی ئافی و كارمیی و خواندنگههك و پینج مژگەفت و دێرەك و تاخەكى تاییەت ب مەسیحییان ل باژیری ھەنە، ھەروسا بازارەكى بیسەرۆبەر لی ھەمە. خەلكی باژیری كەسین جوامیرن بەلى ھەژاریی خوە ب سەر باژیرییدا گرتییە (۱۱).

قوناغا دووی ژ سەردانا گەورانی بۆ ئامیدی

بەسەرۆبەر و سەرنجراکێش دبینیت دەمی پرسیار دکەت دبیژنی ئەقە مێفانخانیا فەرمانبەرانه، سەردەمی ھاتنا ئینگلیزی بۆ دەقەرئ ئمو ئاقاھی وەك مێفانخانە بۆ ئەفسەرین خوە ئافاکریە، پاشتر حکومەتا عیراقی ئمو ئاقاھی کریە جەھکی تاییەت بۆ فەرمانبەرین خوە دەمی سەردانا گوندان دکەن داکو بۆ قەمان و خوارنا خوە نەبەنە بارگرانی ل سەر گوندییان (۹). ھندی پەموەندی ب

سەرژمیری و پێکھاتا کارگێرییا دھۆكى قە ھەمی، دبیژیت ھژمارا خەلكی دھۆكى (۴۰۰۰) كەسە، (۲۵۰) ژ وانا جوھی و (۳۵۰) كلدانن و بین دن كوردن، ل دووف تەخمینا قائیمەقامی تەقایی خەلكی گوندین قەزا دھۆك (۵۸۵۰۰) كەسە دگەل (۴۰۰۰) ین سەنتەری دئ بیته (۶۲۵۰۰) كەس، دھۆك ژ سنی ناھیان پێكھاتییە: ناھیا دھۆك: ۱۰۰ گوند ھەنە، ناھیا مزروری: مەلبەندى وئ باژیریكى ئەترووشە (۳۰۰) گوند ھەنە، ناھیا دۆسكى: مەلبەندى وئ گوندی مانگیشكى یە و (۹۰) گوند ھەنە.

ل دۆر رەوشا خواندنی ل سنووری دھۆكى دیاردكەت، ل باژیریكى دھۆكى دو خواندنگههین سەرەتایی یەك یا كوران شەش ریزییە و یەك یا كچان دو ریزییە، ل مەلبەندى ناھیا دۆسكى

۲۱۴، (دھۆك – ۲۰۲۱). سالا ۱۹۳۷ ئی بەكەمین پڕۆژیی دابەشكرنا ئافی ل دھۆكى ھاتیبەدانان و سالا ۱۹۴۱ – ۱۹۴۲ ئی بەكەمین پڕۆژیی كارەبی ل دھۆكى ھاتیبە دەبنان، پڕۆژیی ئەھلی بوو، سالا ۱۹۵۲ – ۱۹۵۳ بەكەمین پڕۆژیی حكومەتی یی كارمیی ل دھۆكى ھاتیبەدانان. بنیزە: كۆقارا دھۆك، ھژمار ۱ ئیلوونا ۱۹۹۷، دیدارەك دگەل كەفتنترین فەرمانبەری باژیرقانییا ل دھۆكى. ۹ - ئمو ئاقاھی ئمو بوو یی پاشتر نەخۆشخانا دھۆكى ل سەر ھاتیبە ئافاكرن و ھەتا سەر ھلدانا ۱۹۹۱ ئی نەخۆشخانە و ئاقاھیین سەر ب رێقەبەرییا ساخەمیی لی بوون.

۱۰ - عەلی سەیدو گەورانی، ھەمان ژیدەر، بپ ۲۱۵ – ۲۱۶. خواندنگههین گەورانی ئاماژە پیکری بین ژیرینە: بەكەمین خواندنگهه دھۆكى ئموال سالا ۱۸۹۸ ل دووف ژیدەرەكى سالا ۱۹۰۰ ئی ھاتیبە دامەزراندن، دەمی گەورانی ھاتیبە دھۆكى جەھ وئ ل ئاقاھیی كەفن بوو یی دكەفتە جەھ كۆژیی نەھایی پاركا نەورۆز یا دھۆكى و پاشتر چوو یە ئمو ئاقاھیی ل سالا ۱۹۵۰ – ۱۹۵۱ ئی ھاتیبە ئافاكرن و نەھا ب ئاقاھیی پەیمانگەھا ھۆنەرین جوان دەیتەنافكرن، نەھا خواندنگههە سەلاحەدین ئموا دكەفتە تاخی ئاشتی بەردوماییا وئ خواندنگههە یە. خواندنگههە كچان ل سالا ۱۹۲۸ ئی ھاتیبە قەكرن، خواندنگههە سەنتەری ناھیا مزروری ئانكو ئەترووشی ل نیفا ئیكی ژ سالیین بیستان ھاتیبە قەكرن، خواندنگههە گوندی پیدە ل سالا ۱۹۲۹ ھاتیبە قەكرن، خواندنگههە سێمێلی یەك ژ پینج خواندنگههەنە بین ل دەسپینكا سالا ۱۹۲۲ ئی ھاتیبە قەكرن، بەردوام بوویە ھەتا نیفا ئیكی ژ سالیین سیهان و ھاتیبە گرتن، ل سالا خواندنی ۱۹۵۲ – ۱۹۵۳ ئی سەر ژنوو ھاتیبە قەكرن. بۆ زانبارین پتر بنیزە: موسەدەق توفی، دیرۆكا پەرموردە و قیزكرنی ل پاریزگەھا دھۆكى، بەرگی دووی، (دھۆك – ۲۰۲۱). ۱۱ - عەلانەددین سەججادی، گەشتیک لە کوردستان، (سنە - ۲۰۲۰)، بپ ۵۶ – ۵۷.

ئاشوورییان و گوندەك ژى یى جوهییان بوون.
 هەروەسا ل دووڤ گۆنتا ماجد بەگى قائیمەقام
 هژمارا تەباییا خەلكى قەزایى سالا ۱۹۳۱ئ
 (۴۲۸۶۵) كەس بوو، خۆاندنگەهەكا سەرمتایى ل
 ئامیدى و ئىك ل بامەرنى و ئىك ل نەردنا و ئىك ل
 ناحیا بەروارى (مەلبەندى ناحیى كانى ماسى) هەبوون
 دگەل (۲۰) خۆاندنگەهەین ئەهلى (نایینى) نەه ژى
 یین ئاشوورییان و یازده ژى یین كوردان بوون^(۱۳).

روژا ۹ تەباخى گەورانى ب هەڤتالینیا ئەحمەدى
 رشید بەگى ب سواری ژ سیلاڤى بەرەف بامەرنى
 دكەڤەرنى، دەمى دگەهەنە بامەرنى ل شىخ بەهائەدینى
 نەقشەبەندى دبنە مێڤان، هەر ل ویرى دگەل كورئ
 وى شىخ غیاسەدینى (۱۸۹۰- ۱۹۴۷) ئەندامى جڤاتا
 ماقوولین ئیراڤى (مجلس الاعیان العراقى) دروونیت
 و هەندەك زانیارییان ل دۆر روشا ئابۆرى و ئاكنجیان
 ل دەڤەرنى ژ وى وەرگرت. هەروەسا ل دووڤ
 زانیارییان ژ عەبدوللا میرزا سواری خۆیندكارى
 خۆاندنگەها مامۆستایان – بەغدا وەرگرتین: بامەرنى
 مەلبەندى نایینى كوردین ئاكنجین بنارى چىابى
 گارمیه و هژمارا خانین گوندى (۳۵۰) خانیه و
 خۆاندنگەهەكا چوار ریزی یا كوران لى هەیه^(۱۴).

روژا ۹ تەباخى گەورانى ژ بامەرنى بەرەف
 سەرسنگى و ژ ویرى بۆ سكرینى دەڤت بەلكى
 ل سكرینى ترومبیلەك دەسكەڤیت وى بگەهینتە
 مووسلى، بەلى ژبەر نەبوونا ترومبیل وى شەڤى
 دمینتە ل وى گوندى و روژا پاشتر ب دەواران
 دچیتە سوارەتویكا ب وى هېڤى ل ویرى ترومبیل
 دەسكەڤیت و بزڤریتەڤه وەلاتى خوه، روژا ۱۱
 تەباخى دزڤریتەڤه مووسلى و روژا پاشتر ۱۲
 تەباخى ب ریکا دیرەزۆرى بەرەف شامى دچیت و
 ژ ویرى بەرەف (عەمان) پایتەختى ئوردنى^(۱۵).
 عەلانەددین سەججادی دەمژمیر ۲,۳۰ روژا

بوو، دەمژمیر دەه و نیڤى ۵ تەباخى ب ترومبیل
 بەرەف ئامیدى دچیت، د وى سالیڤا هیز ریکا
 ترومبیل نە گەهشتبوو ئامیدى تنى هەتا سەرسنگى
 بوو و كار تیدا دەتەكرن، گەورانى و هەڤتالین خوه
 ل جەهى قەمانا پالەمێن كار د ریکا سەرسنگى –
 ئامیدى كار دكر دمینت و روژا پاشتر ۶ تەباخى
 ب دەواران بەرەف ئامیدى دچن و د دەرگەه
 مووسلى را دكەڤتە ناڤ باژیرى ئامیدى^(۱۶).

**دووڤ زانیارییان گەورانى د وى سالیڤا قەزا
 ئامیدى ژ سى ناحیین ژیری و ۳۲۳ گوندان
 پێكدهات:**

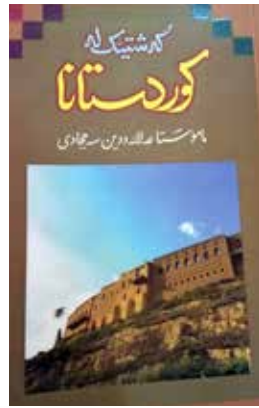
ناحیا ئامیدى: ژ سى دەڤەران بەروارى ژیری،
 سېنە و بەرى گارە پێكدهات هەرسى دەڤەر
 ۱۷۰ گوندن، مەزنترین گوندى دەڤەرنى گوندى
 (بامەرنى) ۳۲۰ مال بوو و بچووكترین گوند ژى
 (گەرەگۆ) بوو تنى شەش مال بوو.

ناحیا نیروه ریکان: ژ (۷۹) گوندان پێكدهات،
 مەلبەندى ناحیى گوندى بئیبو بوو، تنى (۴۰) مال
 بوو، مەزنترین گوند ل سنوورئ ناحیى گوندى
 (هۆرە) یى ریکان بوو.

ناحیا بەروارى بالا (ژوورى): ژ (۷۴) گوندان
 پێكدهات، (۶۱) گوندین كوردان و (۱۲) یین

۱۳ - هەمان ژیدەر، بپ ۲۲۲ – ۲۲۴.
 ۱۴ - هەمان ژیدەر، بپ ۲۴۸. چ راستیا بۆ ڤى گۆنتى نینه، د وى دەمیدا تەکیا بامەرنى نە تنى مەلبەندى نایینى كوردین بنارا
 چىابى گارەى بوو، بەلكى مەلبەندى تەکیا نەقشەبەندیا پرانییا دەڤەرا بەهیدیان و پشكەك ژ باكوورئ كوردستانى بوو.
 ۱۵ - هەمان ژیدەر، بپ ۲۴۷ – ۲۴۸.

ل (۴۰) کیلومتره ری ریکی ئەم گه‌هشتینه سیارەتویکا، بنگه‌هه‌کئی پۆلیستین ئامیدی لئ هه‌یه، به‌لی سه‌ججادی به‌رفره‌هتر ئاماژه ب سیارەتویکا کره‌: (۱۵۰۷) مه‌تران ژ ئاستی ده‌ریای بلنده، ریفه‌به‌رییا خیجا ئاسنی یا ئیراقتی هنده‌ک خانی بو فەرمانبه‌رین خو و مه‌ره‌مێن گه‌شتیاری لئ ئافاگیرینه و ئاف ژ کانین ته‌زی گه‌هانده‌یی^(۱۸).

۳۰ ته‌باخا ۱۹۵۵ئ ژ ده‌وکی به‌ره‌ف ئامیدی دچیت، به‌ری بچیت شیخ نور محمه‌د ته‌له‌فونا مفتی ئامیدی محمه‌د شوکری مفتی دکه‌ت کو فلان میفانی ته‌یه، له‌وما سه‌ججادی ده‌می دگه‌هیت ل مفتی ئامیدی ده‌بته میفان^(۱۶). سه‌ره‌دانا سه‌ججادی بو ده‌قهری پشتی ۲۴ سالانه ژ سه‌ره‌دانا گه‌ورانی، دقان سالاندا ره‌وش هاتیه‌ گوه‌رتن، هه‌تا ئاسته‌کی ره‌نگه‌ ئافادانییه‌ک که‌تیه ده‌قهری و ریکی

گه‌ورانی ل سه‌رسنکی تنی ئاماژه ب که‌مپا کریکاران و سه‌روشتی گوندی کره‌یه، وئ سالی تشه‌کئی دی یی سه‌ره‌نچراکش لئ نه‌بوویه، به‌لی سه‌ججادی یی ۲۴ سالان پشتی گه‌ورانی هاتیه سه‌رسنکی ئاماژه ب کۆچکا مه‌لکی و خوارنگه‌ه و گازینوین مۆدرین ل سه‌رسنکی دکه‌ت، د په‌سنا کۆچکا مه‌لکیا ده‌بژیت: کۆچکا مه‌لکی ئه‌سمانی هه‌میز دکه‌ت، هافینان خودانشکو سه‌ره‌دانا وئ دکه‌ت و چه‌ند روژ مه‌کان لئ ده‌مینیت، ده‌بیت کونفرانسان لئ گریده‌ت و و کاروبارین ئافخوهمی و ده‌ره‌هین وه‌لاتی ل وئری ب ریفه‌به‌ت، بو فان هه‌موو مه‌ره‌مان هزر ل جه‌ی میفان و و یاوهر و پاریزفانین وی هاتیه‌که‌رن، هه‌روه‌سا ده‌بژیت: چه‌ندین ئافه‌هین نوو لئ هاتیه‌ ئافاگیرن و گه‌شتیار ژ هه‌موو ئالیین ئیراقتی و ده‌ره‌ ژ قه‌ستا قی جه‌ی دکه‌ن^(۱۹).

هه‌مان روژ سه‌ججادی دگه‌هیه ئامیدی و ل رووباری ل مفتی ئامیدی (محمه‌د شوکری ئه‌فه‌دی) ده‌بته میفان، مفتی ل هه‌وشا خواندنگه‌ها قوبا پێشوازییه‌کا هه‌ژی لئ دکه‌ت. سه‌ججادی د په‌سنا مفتی دا ده‌بژیت: سه‌ری چوارسه‌د ساله‌که‌نه ئه‌رکئی مفتیاتی تنی یی مالباتا وانه، به‌لی دیاره ئه‌ف ئه‌رکه‌ دی ژ ده‌ستین وان چیت، ژ به‌رکو که‌س

ترۆمیبلان گه‌هشتینه گه‌له‌ک ده‌قهران، گه‌ورانی ب پیمان و ده‌واران ژ سه‌رسنکی چوویه ئامیدی و ژ ئامیدی چوویه بامه‌رنی و ژ بامه‌رنی چوویه سه‌کرینی و سیارەتویکا، لئ سه‌ججادی ب ترۆمیبلن چوویه فان ده‌قهران و یی گومان ئاسانکاریین گه‌شتا وی ژ به‌رفره‌هتر بوونه.

هه‌ردو نه‌یسکاران د چوونا خودا بو ئامیدی ئاماژه ب هنده‌ک ده‌قهر و گوندین دکه‌شه سه‌ر ریکا وان کره‌یه، ب تابه‌ت زاویه‌ت و سیارەتویکا، گه‌ورانی ده‌ره‌یه زاویه‌ت ده‌بژیت: ل کیلومتره‌ری هه‌ژدی ژ ریکی دارستانین کاژان دیاردین، زاویه‌ت ده‌بته مه‌له‌ه‌دی قی دارستانی د هه‌مان ده‌ما ده‌بته سه‌نورئ ئافه‌را قه‌زا ده‌وکی و ئامیدی و خه‌لکی وئ ژ کوردن و حکومه‌تی خواندنگه‌هه‌کا دو ریزی لئ ئافاگیریه‌. چ زانیاریین دیتر ده‌ره‌یه‌ی زاویه‌ت نه‌داینه، به‌لی سه‌ججادی ئاماژه ب بلنده‌ییا زاویه‌ت کره‌یه کو ده‌بته (۱۰۴۷) مه‌تر ل سه‌ر ئاستی ده‌ریایی و ده‌بژیت: ئوتیه‌کا جوان و نوو ل ده‌ری گه‌لی وئ دگه‌ل یادبود(نصب)ه‌کی مینا گره‌کی ده‌سکرد ب ره‌نگه‌کی ئه‌ندازیاری ب گولین جودا هاتبووخه‌ملاندن^(۱۷).

هه‌روه‌سا گه‌ورانی ئاماژه ب سیارەتویکا کره‌یه:

۱۶ - عه‌لانده‌دین سه‌ججادی، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۶۰.
 ۱۷ - عه‌لی سه‌یدو گه‌ورانی، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۲۱۸؛ عه‌لانده‌دین سه‌ججادی، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۵۸ - ۵۹.
 ۱۸ - عه‌لی سه‌یدو گه‌ورانی، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۲۱۸ - ۲۱۹؛ عه‌لانده‌دین سه‌ججادی، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۵۹.
 ۱۹ - هه‌ردو ژیده‌ری به‌ری، بپ ۲۱۹ - ۲۲۰ و ۴۷.

کو همومو دستنقیس نیزیکی دوسد پرتووکانه، پرتووکین (التفسیر و الحدیث، و الاصول و الفقه و النحو و البلاغة و التاریخ و الادب) ب خوهفه دگرن، گلمک د کهفتن، یک ژ وانا (تفسیر الرازي الكبير) بهرگهکی مزنه، سالا ۶۹۸ مشهختی هاتییه نفیسین، هندک دستنقیس تیدا همنه بی خال هاتینه نفیسین، ئەف همومو دستنقیسه و هفا خواندنگهها قوبا بوون.

پشتی ژ مالا مفتی دمرکهفتی سمر انافاهی میرگههی بی کهفن (سرایا حکومتی) ددهت و دبیزیت: فی انافاهی رۆلهکی گرنگ د ریفهیرنا کاروبارین دهفیریدا دگیرا همتال سردهمی مهکی ژی کۆمهلهگهها فرمانبهرین حکومتی بوو، ل فی داوییه هاتییه همرفاندن و ل شونا وی انافاهییهکی (سرایهکا) نوو هاتییه انافاکرن، ژ انافاهی کهفن تنی دمرگهه و سردهمرگهه ماینه، دمرگهههکی مزنه و ب نهختی لملپوهیکی وک هیمایی سرکهمتی هاتییهخهملاندن^(۲۱).

درباره ی بازپرسی نامیدی دبیزیت: ژ دو تاخان سردهبکان و مهیدانی پیکهاتییه، پرانییا خانین وان ژ بهری و ناخا سپی هاتینه انافاکرن، دوازه مزگهفت (مسجد) و مزگهفتهکا مزن لی همنه، کیمهک خانین نوو د قوناغا انافاکر نیدانه، پروژی کارهبی لی هیه، هژمارا خلکی بازپرسی (۲۸۸۷) کسهه و یا تعبایی قزایی (۴۷۶۴۹) کسهه، دو خواندنگهه لی همنه (۵۵۰) خویندکار لی دخوینن، سالا پار خواندنگهههک نافجی لی هاته فهکرن بهلی ئەف ساله هاته گرتن^(۲۲). رۆژا ۳ ئەیلوولی ژی ل سیلاقی دمنیت، وک فهگیریت وی نیقارن: ل چاپخانهکا سیلاقی دمهکی خوش دبورینیت و دبینیت نامیدی ب روناھییا گلۆپان دخهملیت بهلی سیلاف ب لۆکسان دهینه رۆهنکرن، دیاره د وی دمیدا هیژ کارهه نه گههشتییه سیلاقی. رۆژا ۴ ئەیلوولی کارن چوونی بو بامهرنی دکت،

ژ کورین خوه نههارتییه بهر خواندنا نابینی کو بو مفتیاتییه بهر ههف بیت، د بهردوماییا ناخفتنا خوهدا دمربارهی مفتی سهجادی دبیزیت: مفتی چهند مووچهیهکان ژ دولتهی و مردگریه لهوما رهوشا وی یا نابوری یا باشه.. د ناخفتنیدا مفتی دقتی باشتر سهجادی بنیاسیت پرسیار ژ دکت: تو کی و چ کار دکهی؟ سهجادی دبیزیت: دا کو ئەو پتر خوه ب منقه نهوستینیت من د بهر سفیدا گوئی: ئەز دمر ویشهکم و من چ کار نینه.. دهملهست ئەز پی حهسیام ئەو تمنا بوو و ئەو گهرماتییا پیشوازیی یا پیشتر ل من کری نهما. د دهمی دانوستاندنان دا دگهل مفتی دمربارهی ئەدهبیات و شیعرا کوردی کری مفتی دبیزیت: ئەم فرمانبهرین حکومتیینه و هند گوهدارییا فان تشنان ناکمین^(۲۰).

رۆژا پاشتر گهریانا سهجادی ل سیلاقی و پاشتر نامیدی دهسپیدکمت: د پهسنا همدوواندا دبیزیت: خلکی نامیدی کتهکا دکاندارین هژار نهبیت، هافینی مالین خوه ل کهلای دهیلن و دچنه رووباری، وان خانی و کهپر ل ویری همنه، هافینی ل ویری دبورینن و خزمتا چهه و بیستانین خوه دکمن، د ههمان دمدا فهمانگههین دولتهی ژی بهرهف پشکا ژووری ژ سیلاقی دجن. د پهسنا سیلاقی دبیزیت: دکهفته گهلیهکی ب گهلیی مزویرکا دهینه انافاکرن، (۱۱۵۰) مهتران ژ ناستی دهریای بلندتره، ل سیلاقی نوتیل و گازینو و خوارنگهه و یانهیا فرمانبهران همنه. همر د فی رۆژیدا سهجادی سرهدانا (حسم الدین العمري) قائیمهقامی نامیدی و دادومر ئەحمده دزهی دکت. رۆژا پاشتر ۲ ی ئەیلوولی سهجادی دگهل مفتی دچنه مالا وی یال ناف کهلای سمر پرتووکخانهیا وی ددهت کو بهرمایی پرتووکخانهیا قوبا یا دیروکی بوو، وک فهگیریت: پرتووکخانه د دو دولاپین کهفندا بوو، بهایی فی پرتووکخانهیی د وی چهندیدایه

۲۱ - ههمان ژیدمر، بپ ۶۵ - ۶۸.

۲۰ - عهلا نه دین سهجادی، ژیدمری بهری، بپ ۶۳.

۲۲ - ههمان ژیدمر، بپ ۷۲. هندی پهوهندی ب وی خواندنگهها نافجیقه ههی، وک سجادی نامازه پیکری: ئەم نافجی ۱۹۵۴ ای هاتیو فهکرن و ل ۱۹۵۵/۷/۲۸ ای هاتیو گرتن و ل سالا خواندن ۱۹۵۷ - ۱۹۵۸ ای سرژ نوو هاتییه فهکرن و همتا نها یا بهردومامه ب نافی نامادییا مهتینا. بنیره: موسدهق توفی، ژیدمری بهری، بهرگی سبی بپ ۵۷.

هه‌بوو و هنده‌ك ژى ژبهر كربوون، وەك شېخ مەزھەرى گەلمەك داستانین شیعری ژبهر كربوون هەروەسا شېخ محەمەدئ خەلیفئ شېخ مەسعودئ. هەروەسا ئاماژە ب كەسەكى دكەت ب ناڤئ مەلا ئەنوەرئ بەرواری چەند پرسیار ژ سەججادی كرىنە و سەججادی پەیمان دایئ پشتی ئەو دز فریتەفە بەغدا دئ نفیسكى بەرسفا وى دەت، ژ پرسیارین مەلا ئەنوەرئ ژئ كرىن: هژمارا كوردان چەندە؟ بۆچی كوردان مەزھەبئ شافعی گرتیە بەر؟

پشتی سەججادی زفریتەفە بەرسفا پرسیارین مەلا ئەنوەرئ ب نفیسین دایە و هەمان بەرسفا د پەرتوو كێدا بە لافكرینە (٢٤).

دیاره گەریانا سەججادی ل بامەرنئ پتر د ناڤا تەكیا یێدا بوو و دانوستاندنن وى ژى هەر دگەل شېخ و كەسایەتى و میقانین تەكیا یێ بوویە، لەوما زانیاریین بەرفەرەتر ل سەر بامەرنئ بەرچاڤ نەكرینە، ژ دیاردین سەرنجا وى راکیشای دانانا خوارنییە بۆ ئامادەبووین تەكیا یێ، د قئ واریدا فەدگیریت: پشتی نەڤرا مەغەرب ل دۆر برکا ناڤئ بۆ خوارنا شیفئ هەر ئێك ل جەئ خوە روونشتین، شێوازئ خوارنئ ب قئ رەنگی بوو، سینییهكا مەزن یا پیری خوارن دئنا ئەو سینی د سینییهكا مەزنتر دا بوو و چەند كەڤچك تێدا بوون، میقان ل دوورین سینی د روونشتن و دخوار، پاش ئەوەی كە هەلەدەگیرا ئەبرایە ئەولاه موری د خزمەتكارەكان ئەوانیش تیریان لئ ئەخوارد. ب هەمان شێوە دانئ سپیدئ ژى شېخی و میقانین خوە دخوار یا ماى ددانا بەر موری د خزمەتكاران (٢٥).

زانیا ریین سەججادی دەربارەى بامەرنئ تۆمار كرىن گوند نیزیكى (٤٠٠) مالانە، هژمارا خەلكئ وى نیزیكى (٢٠٠٠) كەسانە، خاوندنگەهەكا سەرمتایى ب (٢٤٠) خویندكاران لئ هەیه، پتریا

بەلئ ژبەر نەبوونا ترومبیلئ ب نەچاری دەمینتە ل ویرئ و وەك روژا پڤشتەر دەمئ خوە دبۆرینیت.

روژا ٥ ئەیلوولئ دەمژمیر ٢,٤٥ بەرفە بامەرنئ دكەڤتە رئ، بەلئ د داوی پەڤقین خوەدا ل سەر رهوشا نامیدیئ قان پەڤقان تۆمار دكەت: خەلكئ نامیدیئ و دەورو بەران دەهژارن، ب تاییەت یین دەورو بەران، من زەلامەك نەدیت ژ دەه پڤنن رەنگا و رەنگ كیتر ب جلكین وى فە بن... دزى ل قئ جەئ یا دەگمەنە، بەلئ زۆرداریا ناغایان هەیه، پرائیا ئاریشەیان ل سەر عەردى و ئاقیە، رەفاندنا ژنان هەیه، زارۆكین وان ب باشى هاتینە پەروەردەكرن، ب چ رەنگان جڤیان (خەبەران) ناڤژن، ب خۆرسكى هاتینە مەزنگرن، دەرمانین هەڤچەرخ گەلمەك دكیم (٢٣).

دەمژمیر چوارئ ئیڤارا ٥ ئەیلوولئ دگەهیتە بامەرنئ و ل تەكیا بامەرنئ دبیته میقان، ل بامەرنئ ژى دیدارین وى دگەل شېخ مەسعود و شېخ موصلح نەقشەبەندى و شېخ مەزھەرى ماى بوون، دیاره سەججادی ل بامەرنئ پتر ژ نامیدیئ چوویدە د سەڤایەكئ ئەدەبى و جیهانا شیعریدا، وەك فەدگیریت: دیوانەكا شیعریین حافزئ شیرازى د دەستین روونشتیاندا بوو و د ناڤبەرا خوەدا دخاوند. پشتی نەڤرا شەڤئ یا هەمان روژئ ل میقانخانا شېخی بن گويزان، گەنگەشە ل سەر ئەدەب و شیعەر و هۆنەر و خاوندنا كوردی هاتیبە كرن، بەلئ وى خەلكی گرنگی ب قئ مژارئ نە ددا، هەندیکە شېخ مەسعودە مژارا خاوندنا كوردی سەرنجا وى راکیشا بوو. بەلئ دگۆت خاوندن و نفیسین ب زارئ سووانئ بۆ مە یا ب زەحمەتە، سەججادی د بەرسفا دبیژیتئ: ئەڤە نە ئاریشەیه بلا خاوندن ل دەڤەرا هەوە ب زارئ هەوە بییت. هەر وەك سەججادی بۆ دیرۆكئ شاهەبئ دەت كۆل وئ دیوانئ هەبوون شارەزایی د شیعریدا

٢٣ - عەلانەددین سەججادی، ژبەرنئ بەرنئ، بپ ٧٤ - ٧٥.

٢٤ - هەمان ژبەرنئ، بپ ٧٩. هەندى پەيوەندى ب كەسئ ناماژ پڤكریڤە هەى، ئەو مەلا ئەنوەرئ ماى (١٩١٣ - ١٩٦٣) بوو، بۆ قئ مەرم] من پرسیار ژ سەیدا مەعصوم ماى كرى، وى ژى داکۆكى ل سەر قئ چەندئ كرى.

٢٥ - هەمان ژبەرنئ، بپ ٧٨ - ٧٩. هژمارا خەلكئ بامەرنئ ل دووڤ سەرژمیرییا سالا ١٩٥٧ ئ یا ئیراقئ ئانكو دو سالان پشتی سەرمەدانا سجادى ٢٥٠٩ كەس بوو. د. عەبدوللا غەڤوور، گوندەكانئ كوردستان لە سەرژمیری دانیشوانئ عیراق -

دەربارەى ئاكرى تۆمار كرىن: ھژمارا خەلكى باژىرى (۶۴۱۵) كەس بوو و يى تەبائى قەزائى (۳۵۲۶۴) كەس بوو (۲۷). دانى ئىقارى دگەل شاكەر فەتاحتى دچنە يانەيا فەرمانبەرمان ل سەرى گرى، كو ئاھايەكى نوو بوو و ژ ھەموو ئالليانقە دكەفتە ھنداڧ باژىرى و خەتا ئاڧى و كارەبى لى ھەبوون، ژ چەند ژوورەكان، ھۆلەكى و ژوورەكا خواندنى و ئىكا وىنەگرتنى و ئىكا خوارنى و ژوورەكا دى پىنكەھات، ل ژوورا خواندنى چەند كىتەب و كۆڧارەك د ئاڧ و اندا رۆژنامەيا (ژىن) يا كوردى ھەبوون. رۆژا پاشتر ۲۵ تەباختى دگەل قائىمەقامى و چەند مامۇستايمەكان سەرا (باژىركى) دىنار تە سەنتەرى ناھيا بىرەكەپرا ددەن و دانى ئىقارى ل ئاكرى سەردانا جەين گەشتىارى وەك كانى زەركى و سىپەي ددەن. رۆژا پاشتر ب ھەمان شىوہ دگەل شاكەر فەتاحتى و دادوەر جەوھەر دزەبى بەردەوامى ب گەشتا خە ل جەين جودايىن ئاكرى و دىدارەكان دگەل چەند كەسىن رەوشەنبىر ل باژىرى دېورىنىت و رۆژا ۲۷ تەباختى بەرەف مووسل و ژ مووسلى بەرەف ئاسەي دچىت.

زانباريىن سەججادى دەربارەى ئاكرى تۆمار كرىن، ژ ۱۱۲۵ خانىيان پىك دەھات، حەفتە مزگەفت و مزگەفتەكا مەزن و ۲۴۶ دكان لى ھەبوون، ھەروەسا گەرمافەكا نوو و دو ئوتتيل و دو سەيرانگەھ (منترە) ىن مەزنان و ئىكا چووكان و دو مەيدان و دو بازار و پرۆژەبىن ئاڧى و كارەبى لى ھەبوون. ھەروەسا د پەسنا خەلكى ئاكرى دا دىژىت: خەلكەكى لىبۇردە رووگەش و جوامىرن، كەسىن رەوشەنبىرن، مرقۇدوست و تەنانە و ھەز ژ كەسىن بىانى دكەت، جەي وى بىن جوگرافى ھارىكارە بىيە ھافىنگەھ و گەشتىار قەستكەنى. ھندى پەيوەندى ب زمانى دەڧەرىڧە ھەي دىژىت: خەلكى وى پتر ژ دەڧەرىن دى بىن كوردى ھەز ژ زمانى كوردى

مامۇستاين وى خەلكى وىرى نە، فەرمانگەھ پۆستە و برووسكە و تەلفۇزان و بنگەھەكى پۆلىسان و فەرمانبەرەكى تەندروستى لى ھەنە، تىشتى پىدڧى دىبى ل دكانىن گوندى ھەنە و ب دوورائىيا چارىكەكى فرۆكەخانەيك لى ھەيە. ھندى پەيوەندى ب تەكيايى و خواندنىن ئايىنڧە ھەي دىژىت: شىخى نىزىكى پىنج ھزار مورىدان ھەنە، بەلى رۆژ ل دووڧ رۆژى ھژمارا مەلا و فەقىيان ل كىمىي ددەت، ھەموو دەڧەرىن بەھدىنان گەرىام مە پتر ژ پىنجى فەقىيان نەدىتن، پترىيا وان كوردىن تركيا بوون، رەوش گەشتىيە ئاستەكى شىخ و مەلايىن دەڧەرىن ژى بچووكىن خە نافرەكەنە خواندنگەھىن ئايىنى بەلكى دەنيزنە بەر خواندنا رەسمى نە ب مەرەما زانستى بەلكى بۆ دەستڧەئىنانا كارىن باشتىر و داھاتەكى بكارن خە خىزانىن خە پى برىڧە بىەن (۲۶).

دەمژمىر ۱۰،۳۰ ى سىپدەيا ۷ ئەلوولنى سەججادى خاترا خە دخوازىت و شىخ موصلح و شىخ عەبدوللا ھەتا بەر ترومىيلى دگەل دەھىن و ددەتە رى، دەمژمىر ۳،۳۰ دگەھىتە مووسل و د ھەمان رۆژدا دەمژمىر ۷،۳۰ دگەھىتە ھەولئىرى و ل قىرى گەشتا وى بۆ بەھدىنان ب داوى دەھىت.

بەرى دەست ب ھەلسەنگاندنا زانباريىن د ناڧا ھەردو پەرتووكاندا دەربارەى بەھدىنان ھاتىن بىكىن، پىويستە بىژىن گەورانى د گەشتا خەودا نەھاتىيە ئاكرى و زاخو لى زانباريىن بەررەھ ل دووڧ ژىدەرىن وى سەردەمى دەربارەى ھەردو قەزايان تۆمار كرىنە، بەلى دەسپىكا گەشتا سەججادى ژ مووسلى بۆ ئاكرى دەسپىكرىە، دەمژمىر ۱،۴۰ رۆژا ۲۴ تەباختى گەشتىيە ئاكرى و ل ئوتتلا (سورچى) بوويە مىڧان، پاشتر بوويە مىڧاننى شاكەر فەتاحتى قائىمەقامى ئاكرى، د بىناتادا بۆ گەشتا خە پىشتگەرمى شاكەر فەتاحتى بوو، ل دووڧ زانباريىن سەججادى

۱۹۵۷، چاپى دووم، (ھەولئىر - ۲۰۰۵)، بپ ۴۶ - ۵۴.

۲۶ - ەلائەددىن سەججادى، ژىدەرى بەرى، بپ ۸۶ - ۸۸.

۲۷ - ل دووڧ سەمژمىرىيا سالا ۱۹۵۷ ئى يا ئىراقى ھژمارا خەلكى قەزا ئاكرى ۳۸ ۷۹۲ كەس بوو بىنرە: د. عەبدوللا

غەفور، ھەمان ژىدەر، بپ

دکهن و حمز دکهن قیری خواندنا وی بین (۲۸).

۲۷ تباخی سهججادی ژ ناكری دزقریتهقه مووسلی و ژ ویزی بو ئاسهی و دمژمیر پینجی ئیقاری دگههیت و ل كانهی ریقهبرئی ناحیې دببته میقان و پستی گههشتنا وی ب دهمهکی كورت چهند مروقهكین ریقهبرئی ناحیې دهین، نهو ژ ی لی دبنه میقان، بو نفستئی بو وانا نفین ل سمر بانئ خانئ ماموستایان وهك نهو قههگیریت مینا نهخوشخانئ دهینه رائیخستن، روژا پاشتر ۲۸ تباخی ژ ئاسهی دهیته سمر جادا سهرهكیا دچپته زاخو

و ژبهر نهبوونا ترومبیلان ب سواریا لورییهکی دچپته زاخو و ل حاجی ئاغای ژ مالا شهمدینی دببته میقان، نهو ژ ی ل دووف تلهفون و راسپاردیا ریقهبرئی ناحیا ئاسهی ب نهركی میقاندری رادبیت (۲۹). دانئ ئیقاری دگل عبدالهكیم ئهفندی (۳۰) ب ترومبیلان جیا حاجی ئاغای گهرانهکی ل زاخو دکهن سهرمدانا پرا بهری (پرا دهلال) و جووا حازم بهگی دکهن، سهججادی ل دور جووا بهگی دببیت: پروژهکی

ئاقدیرییه حازم بهگی ئافاکریه، لقهکه ژ رووباری خابیری ب مهرما ئاقدانا رووبهرین بهرفرههین عهردی و کارپیکرنا ئاشین ئاقی هاتییه ئافاکرن،

د ئهف سالهدا ههرچهنده ئافا کیمه لی بخیرا قی جووی تیرا پندقی ئاف د پروژهدا ههیه، نهف پروژمه پروژهییهکی گشتییه، ئانکو پروژه نههاتییه ئافاکرن تنئ نهو مفای ژئ وهرگریت، کسهك باومر ناکهت پروژمکی خیرخوازی نههلیی ب قی قهبارهی نه یئ حکومتئ ههبیته، چیکرنا پروژهی ۳۰ سالان قهکیشایه، گوژمهیهکی زمخمی پارهی لی مهزاختییه، ساللا ۱۹۵۲ ئ ب دواي ئینایه ئانکو دو سالان بهری مرنا وی (۳۱).

وهك روژا پیشتتر سهججادی روژا ۲۹ تباخی

ژ ی د ئافا زاخو دا دبوربیت، د قئ گهریانیدا سهراسرایا زاخو (قشلا زاخو، ئاهاهی قانیمهقامی یئ كهفن) ددهت، ژبهر نهبوونا قانیمهقامی هاریکاری (معاونئ پولیسان حسین بامهرنی (۳۲) وهك جیگرئ قانیمهقامی پینشوزیا وی دکهت د ئاف پشکین کهلایا زاخو یا كهفندا دگیریت و دپهسنا جیگرئ قانیمهقامیدا دببیت: من دیت کسهکی دلوشان و خوشتییه. د بهردوامیا گهریانا خوهدا سهرامزگهفتا مهزنا زاخو ددهت و دگل ئیمامی مزگهفتئ دور رهوشا قهقیان (قوتابین ئابینی) دپهقیته و ئیمام دببیت: ههتا نها من دهستوریا زانستییا مهلاتی دایه (۴۵) قهقیان،

۲۸ - عهلاهدین سهججادی، ژیدهرئ بهری، بپ ۳۸. ۲۹ - ههمان ژیدهر، بپ ۴۳ - ۴۳.

۳۰ - عبدالهكیم ئهفندی وهك سهججادی گوتی وی دهمی ماموستا بوو ل تلهعفرئ، ماموستا (عبدالهكیم ئیبراهیم ئال مستهفایه ۱۹۰۷ - ۱۹۸۶) دهرجووی خواندنگهها ماموستاین دسپنکییا بهغدايه، و ل چهندین دهقر و جهین جودا ماموستایی کریه. بابئ نفیسکار و راگههاندنکارئ رههمتی (سهگقان عبدالهكیم)ه. بنیره: موسدهق توفی، ههمان ژیدهر، بهرگی سینی، بپ ۱۳۹.

۳۱ - ههمان ژیدهر، بپ ۴۵. حازم بهگ ژ کسهایهتین ئاقدارین زاخو و دهقرا بههدینانه، ساللا ۱۹۰۱ ئ هاتییه سهردنیاي، ساللا ۱۹۲۵ ئ بوویه ئندامی جئاتا نوونرین ئیراقی، چهند خولین قئ جفاتی بهردومی ب ئندامهتیا خوهدايه، ژ کسین بهراهی بوویه هاندانا خواندنا کوردی کرئ، ساللا ۱۹۳۰ ئ شمش ئندامین کوردین جئاتا نوونهران یهك ژ وان حازم بهگ بوو داخو از پینکینانا لیوا (پاریزگههك) کوردی ژ قهزاین کوردی بین لیوا مووسلی کریه کو سهنترئ وئ باژیرئ دهوکی بیت و زمانئ خواندنئ ل وئ لیوای زمانئ کوردی بیت، زیدمباری قئ چهندئ کسهکی خیرخوای بوویه و هندی د شیاندا هاریکاریا همژاران کریه و پشتهفانی ل خویندکاران کریه بو بهردوامیدا ب خواندنئ، گلهمان ب ئاقی بابئ همژاران ئافاکریه، (جويا بهگی) ئیک ژ پروژین مهزنا بین د وی سهرمدیل زاخو هاتییه ئهجامدان، روژا ۳ خیرانا ۱۹۵۳ ئ وهغرا داویی کریه و ل زاخو هاتییه بخاکسپاردن. بنیره: مجلة دهوك، شخصیة العدد، العدد ۱۳ تموز ۲۰۰۱، ص ۷۶.

ل دۆر ژیارا فەقییان ژى دبیژیت: وی ب هاریکاریا حاجی ناغای گوژمەکی پارەى ژ کەسانین هەبى کۆمکریه و دانایه نك کەسەکی و هەیفانە ل فەقییان و پۆیستین وان دەیتەمەزاختن، ئەف کاره جەى رازیبوون و دەستخوشییا هەمیان بوو و قوتابین زانستین ئیینی ل زاخۆ ب فی رنگی دژین^(۳۳).

ل زاخۆ ژى وەك جەین دیتەر سەججادی قیایه ناستی شارەزایی یا خواندەفا و زانابین ئابینین دەفەری د شیعەر و ئەدەبیاتا کوردیدا بزانیته، لەوما ئەف پرسیاره ژ مەلا ئەحمەدی کره، لی د بەرسقیدا دیارکره نه ئەو تەتەکی ژ شیعەر و شاعرین کوردان دزانیته و نه بەر هەمەین وان ل نك وی هەنە. هەر د واری زمانی خواندنییا سەججادی دبیژیت: خەلکی دەفەری نزانن ب کوردی بخوینن، نه خەمی ژى ژ فی مزارى دحۆن، هۆسا راهاتینه، دەمی من نفیسینا کوردی نیشا هەندەکان ددا پشتا خوه ددا من، ئەف کاره ب دلی وان نەبوو، لی ئەفە کتەکا کیم بوون ژ خواندەفایان، بەلکی پتربیا وان حەز ژ خواندن و نفیسینا کوردی دکر، هەستا نەتەمی لی نك وان هەبوو و ل ناستەکی باشدا بوو، لی ئەگەری گیرۆبوونا وان د فی واریدا ئەو بوو کو ئەو شیوەزارى سۆرانى ب خواندن و نفیسین نزانن، ئەفە ئەگەری دوورکەتتا وانە، من ژى دگۆت: ئەفە نه ئاریشەیه ب شیوەزارى خوه بنقیسه ئەف نفیسینه دئ گەهە دەفەری سۆران، بین وان ژى دئ گەهە دەفەری هەوه، گوهورینا زانیاری و پەیفان دئ دروست بیت، تیکەلی و هەفگرتتا زمانی دئ چینیته،

هەتا دگەهینە شیوەزارەکی کوردی هەفگرتی. د بەر دەوامییا گۆتین خوه دا سەججادی دبیژیت: زمانی کوردی ب یەكجاری ل خواندنگەهین وان ناهیتەخواندن، دەگەمن نەبیت گوهدارییا ئیزگەمی کوردی (مەرم پئ رادیووا کوردی یا بەغدا) ناکەن، دەمی ل دۆر شیعەر و ئەدەبی کوردی بو وان دناختم دگۆتن ئەو چ ژى نزانن، هەندەکان ئارەزوو هەبوو گوهدارییا شیعەر و ئەدەبی کوردی بکەن، دەمی من بو وان دخواند من وسان هزر دکر کو حەز ژى دکەن، بەلی ئەز بی هفی دکر دەمی دگۆت: ((ئەز بەمی ئەز نزانم تە چ دبیژى)).

هەژبیه بیژین رۆزا پشتر سەججادی هەمان مژارا زمانی ل دیوانا حاجی ناغای ئازراندییه و وی ژى د بەرسقیدا گۆتی: د دەمەکی زوودا حازم بەگى ئەف هزره هەبوو، رازیبوونا هەمیان ژى ل سەر بوو، بەلی هەتا نەهاتیه بجهنیان، ئەز وەك کوردەك پشتهفانیی ل فی چەندئ دكەم ب زمانی کوردی بیته خواندن و نفیسین، بو من خەمەکا گرانه ئەز کەسەکی نابینم بشیت بخوینیت و بنقیسیت (دیاره مەرما وی ب کوردی بخوینیت و بنقیسیت)^(۳۴). د داوی پەیفین تاییته ب زاخۆ دیار دكەت باژیر ژ: ۱۲۵۰ خانبیان پیکهاتییه، خەلکی وی ۸۲۲۵ کەسن سەرئاسەری قەزایی ۳۹۷۷ کەسن، پرۆژى ئافی و کارەبی و چەند پیشەیین ملی وەك چیکرنا شەل و شەپکان لی هەنە، خواندنگەه و فەرمانگەها پۆستەى و نەخۆشخانەیهك ب نوشارەکی لی هەنە، ئەز نەشیم هژمارا خویندکارین خواندنگەهە بزانیتم^(۳۵).

۳۲ - حسین بامەرنی (حسین حەجى ئەحمەد) سالا ۱۹۱۹ئ ل بامەرنی هاتییه سەرنیایی، سەرئایی ل بامەرنی خواندنییه، بو خواندنا ناقتی چوویه مووسلی، پشتی دووی ناقتی چوویه خۆلەکا پۆلیسان ل مووسل و سالا ۱۹۳۹ ب پلا (مفوض) ئ پۆلیسان هاتییه دامەزراندن، سالا ۱۹۵۰ئ پشکاری د خۆلەکا ئەفسەری پۆلیسانا کره و پلا (میلزم - معاون شرطة) وەرگرتیه، ل چەندین جەین ئیراقتی و کوردستانی ئەرکی هاریکاری و ریفەرییا پۆلیسان گرتیه دەست، سالا ۱۹۶۹ئ دەمی دامەزراندنا پارێزگەها دھۆکی بوویه یەکەمین ریفەری پۆلیسین دھۆکی، سالا ۱۹۷۲ئ ب پلا (عمید) هاتییه خانەنشینکرن و ۲۳ شباتا ۲۰۰۶ئ وەغەرا داوی کره بنیره: مجله دهوك، العدد ۳۰ نیسان ۲۰۰۶، ب ۶۰.

۳۳ - عەلانەدین سەججادی، ژیدەرئ بەری، ب ۴۸.

۳۴ - هەمان ژیدەر، ب ۴۷ و ۴۹ - ۵۰.

۳۵ - هەمان ژیدەر، ب ۴۸. دەمی سەردانا سەججادی بو زاخۆ دو خواندنگەهین سەرئایی ل زاخۆ هەبوون (مدرسه زاخۆ الاولی و الثانيه)، سالا خواندنی ۱۹۵۴-۱۹۵۵ئ ئانکو سەردەمی هاتنا سەججادی هژمار خویندکارین (زاخۆ الاولی) ل هەر شەش ریزان ۲۷۸ خویندکار بوو. بنیره: موسەدق توفی، ژیدەرئ بەری، بەرگی دووی، ب ۱۷۷ - ۱۸۸.

گهورانی دنیریت و ب دمنگهکی نزم دبیزیتی: نمرئ ته گو هل شور شین کوردان نه بوویه؟ نمرئ ته گو هل ل نافی شیخ نه محمدی بارزانی نه بوویه؟ لهشکرئ مه بی نازا بمرئ دهمهکی کیم شورشای ژناقیرییه؟ گهورانی د بمر سفیدا دبیزیتی: نهخیر. میر دبیزیتی نهغه نهگهرئ هندیه نهغه خو بهاریزین، هیز نهغه بی ل دهقهرهکی ههفسنوره دگهل وه لاتی بارزان (۳۹). هندی پهیومندی ب فهکولینا مه و جهئ فهکولینتفه ههه گرنگه د ههلسهنگاندنیدا پتر رونا هیئ بمر دینه سمر مزارا پهیومندی ب قان دو فهگیر انانقه ههه.

خواندنهک بو رهوشا دهقهرئ ل ژیرسیهوانا ههر دو ژیدهران

ههر کهسهک رهوشهنبیر، فهکولهر یان گهشتیار دهمی دچپته ههرجههکی دئ دگهل تهخا بزاره و بهرچاقا وی جفاکی و روونیت و د ریکا وانرا خو نه نیزیکی تهخین دی بین جفاکی کهت، ههر دو نفیسکارین مه گهورانی و سهججادی کهسین نامۆ و کیم دۆست و ههفال بوونه ل دهقهرئ، تاییهت گهورانی ب پهکجاری بی نامۆ بوویه، وی دهمی وک نه سازیهک نه بوویه خهلهکهک د دهمین هوساندا پهنا بی بیته بهر. د نهجامدا ههر دو نفیسکارین مه پهنا بریه بهر تهخا بزاره کو بهرپر سین کارگیری بین جهینه و تهخا خودی شیان و جیگه و ری کو مهزنین دهقهرئ یان شیخ و زانابین ئابینی نه. دهمی گهورانی ب ههفالینیا رهفیق حلمی دگههیهته مووسلی ل دووق پینشیزا ماجد مستهفاین قائیمهقامی ئامیدی سهرمدانا ئامیدی، د ریکا خودا ل دهوکی دبینه میقانی مهکی بهگی قائیمهقامی قهزا دهوکی. دیاره ل دهوکی کهسهکی دی بی بهرچاق نه دبیتیه و تاکه ژیدهرئ زانیاریین وی ل سمر قهزا

دهوکی تنی قائیمهقام و نهجمامی کورته گهریانا وی بوویه ل باژیریکی، لهوماژی زانیاریین وی دهر باره وی دهوکی ژ سنوورئ زانیاریین فهرمی و کارگیری و هندهک زانیاریین ساده دهر باز نابن (۴۰).

پشتی وی ب ۲۴ سالان ل ۲۹ تهباخا ۱۹۵۵ ئی سهججادی دگههیهته دهوکی ل شیخ نور محهمهدی دبینه میقان، دانی ئیقاری ب ههقرا دچنه یانهیا فهرمانبهران و خهلهکهکی دیتل و ویرئ دبینیت وک: نهحمه شالی بی ریفهبرئ ناحیا دهوکی و (عبدالرحمن العطار) قائیمهقامی باژیری. روژا پاشتر دهلپهکا باشتر بو گهریانی ل ناف دهوکی و کومکرنا زانیاریین ل سمر باژیری بو ههلدکهفیت و ل ناف کولانکین باژیری دا دگهریت و سهرمدانا مزگهفتا مهزنا دهوکی و دیرا مهسحییان دکهت و دگهل پینشقیژئ مزگهفتی و قهشعی دیرئ دانوستاندنهکی دکهت (۴۱).

دهمی گهورانی ل روژا ۶ تهباخا ۱۹۳۱ ئی دگههیهته ئامیدی ل ماجد مستهفا بهگی قائیمهقام دبینه میقان، ههتا روژا ۸ تهباخی کو بهرهف بامهرنی دچیت تیکهلییا وی پتر دگهل قائیمهقامی بوویه و و ژیدهرئ زانیاریین وی ل سمر قهزایی ههر قائیمهقام بوویه (۴۲) و دهمی دچپته بامهرنی ژئ ل شیخی و تهکیا بامهرنی دبینه میقان و ل ویرئ ژئ ژیدهرئ زانیاریین وی تنی میقانیین تهکیا شیخی نه (۴۳).

ل ۳۱ تهباخا ۱۹۵۵ ئی سهججادی دگههیهته ئامیدی نهو ژئ ههر ل رووباری ل مفتیی ئامیدی محهمه شوکرئ دبینه میقان و روژا پاشتر ب ریکا وی سهرمدانا (حسام الدین العمري) قائیمهقامی ئامیدی و ئیبراهیم دزهیی دادوهرئ ئامیدی دکهت و دیاره ل قیرئ ژئ مفتیی ئامیدی و پشتی وی ژئ قائیمهقام و دادوهر ژیدهرئ سهرمهکی زانیاریین سهججادی نه (۴۴).

۳۹ - عملی سعیدو گهورانی، ژیدهرئ بهرئ، بپ ۲۴۹.
 ۴۰ - عملی سعیدو گهورانی، ژ عممان بو ئامیدی یان گهشتهک ل کوردستانا ژیری، وهرگیران ژ عمرهیی موسهدوق توفی، بپ ۲۱۴
 ۴۱ - عه لانهین سهججادی، گهشتیک له کوردستانا، (سنه - ۲۰۲۰)، بپ ۵۳ - ۵۴.
 ۴۲ - عملی سعیدو گهورانی، ژیدهرئ بهرئ، بپ ۲۲۱ - ۲۲۲.
 ۴۳ - ههمان ژیدهر، بپ ۲۴۷
 ۴۴ - عه لانهدین سهججادی، ژیدهرئ بهرئ، بپ ۶۰.

هەر مابوو و ریفه‌بهری وی ئەحمەد شالی بوو، یا دەهتەزانی مە د ژێدەراندان ناماژە پێکرییه، ل ۲۴ چریا ئێکی ۱۹۵۶ ئ ناحیا مزووری ژ قەزا دھۆکی هاتییه قەمتاندن وداپنە دگەل قەزا شیخان و دەسپێکا سالا ۱۹۵۷ ئ ئەف بریارە هاتییه بجهئینان^(۵۰). ئانکو سەردەمی هاتنا سەججادی دھۆک وەك پیشتر هەر سێ ناحیە بوو.

هەندی پەيوەندی ب قەزا ئامیدی قە هەمی، گەورانی ژ زاردەقەئ ماجد بەگی قائیمەقام قەدگۆهیزیت کو هژمارا سەرانسەری قەزا ئامیدی (۴۲۸۶۵) کەسە، بەلی د مژارا پێکھاتا قەزاییدا دیارکریه قەزا ئامیدی ژ سێ ناحیەیان: ئامیدی، نێرومەریکان و بەرواری بالا مەلبەندی وئ کانێ ماسی پێکدەهیت، ناحیا ئامیدی ژ ۱۷۳ گوندان، ناحیا نێرومەریکان ژ ۷۹ گوندان و ناحیا بەرواری ژ ۸۳ گوندان پێکدەهین^(۵۱).

بەلی سەججادی ل سالا ۱۹۵۵ ئ هژمارا خەلکی سەنتەری ئامیدی ب ۲۸۸۷ کەسان و یا سەرانسەری قەزایی ب ۴۷۶۴۹ دیارکریه^(۵۲)، بەلی ناماژە ب پێکھاتا وئ یا کارگیری نەکریه، هەژبیە بیژین: ل دوو قەسەر ژ میرییا ئیراقی سا سالا ۱۹۵۷ ئ هژمارا خەلکی سەنتەری قەزا ئامیدی ۵۷۰۱ کەس بوو^(۵۳).

د ناڤهرا هەردو گەشتاندا چەند گۆهۆرینکارین گەرنگ ل ئامیدی روداینە، سالا ۱۹۳۲ ئ ریکا ترومبیلی گەهشتییه ئامیدی، رۆژا ۲۴ تەباخا ۱۹۳۲ ئ مەلک فەیسەلی ئێکی شاھی عیراقی ب فەرمی ئەف جادیه قەکریه^(۵۴). لئ د ناڤهرا قان دو گەشتاندا و پستی وان ژ ب دەهان سالان گۆهۆرین تیدا روونەدای رهوشا کارگیری ل دەقەری، ل هەر چوار قەزایین د قان گەشتاندا ناماژە پێهاتییه کرن بەرپرستین

مە ناماژە پێ کر گەورانی نەشیایە سەردەدانا ئاکری و زاخو بکەت، بەلی د دەمی سەردەدانا سەججادی رهوش و دەم پتر هاریکار بووینە و سەردەدانا خوە بو ب ئاکری دەسپێکریه. ل ۲۴ تەباخی - ۲۷ تەباخی سەردەدانا ئاکری کریه و ل قائیمەقامی ئاکری شاکر فەتاحی بوو یه میقان و ژێدەری سەرمکی زانیاریین وی ژ ل سەر ئاکری شاکر فەتاح بوو یه ب تاییهت وی د وئ قوناعیدا پەرتوو کەک ل سەر ئاکری نفیسیه دەستتقیسا وئ دانا یه بەردەستین سەججادی^(۵۵).

۲۷ تەباخی سەججادی ژ ئاکری چوو یه مووسلی، ژ وێری بو ناسهئ، ل ریفه‌بهری ناحیە کانجی بوو یه میقان رۆژا پاشتر چوو یه زاخو و ل حاجی ناغای بوو یه میقان هەتا ۲۹ تەباخی ل زاخو مایه^(۵۶).

دەمی گەورانی ل دھۆکی ل دوو قە تەخمینا قائیمەقامی هژمارا خەلکی دھۆکی (۴۰۰۰) کەس بوون و یی دەر قەمی سەنتەری دھۆکی (۵۸۵۰۰) کەس و دگەل چوار هزاریین دھۆکی دبوونە ۶۲۵۰۰ کەس^(۵۷). ئەگەر قان زانیارییان دگەل یین سەججادی پستی ۲۴ سالان تۆمارکرین بەراور دکەین دئ بیین هژمارا خەلکی باژیری دھۆکی ۶۴۶۴ کەسە و یی قەزایی ۴۳۱۷۲ کەسە^(۵۸). ل قیری دیار دبیت هژمارا قائیمەقامی دھۆکی ل سالا ۱۹۳۱ ئ بەرچاقکری نە تەخمینەکا دروستە و وەك دبیزن بەرئاقل هاتییه تەخمینکرن و راستی ژ بو نینە، ژ بەرکو ل دوو قە سەرژمیرییا ئیراقی یا سالا ۱۹۵۷ ئ تئ هژمارا خەلکی باژیری دھۆکی ۷۶۸۰ کەس بوو^(۵۹).

هەندی پەيوەندی ب پێکھاتا کارگیریه هەمی سەججادی ناماژە پێنەکریه کا قەزا دھۆکی ژ چەند ناحیەیان پێکدەهات، بەلی دیارە ناحیا سەنتەری

۴۵ - هەمان ژێدەر، ۳۰ - ۳۱.
 ۴۷ - عەلی سەیدو گەورانی، ژێدەری بەری، بپ ۲۱۶
 ۴۹ - ئینسکلۆپیدیا پارێزگەها دھۆکی، بەرگی، بپ ۷
 ۵۱ - گەورانی ۲۲۳ - ۲۲۵
 ۵۳ - ، گوندەکانی باشووری کوردستان لە سەرژمیری ۱۹۵۷، چاپی دووم، هەولێر - ۲۰۰۵، بپ ۶۸.
 ۵۴ - مەری العانی، تفصیل ووقائع زیارة الملك فیصل الاول الی منطقة العمادیة، مجلة دھوک، العدد ۲۹ ک ۲۰۰۵، ص ۷۴

دسته لاتنارییا لیوا مووسلی چ خمهک ژ ویست و پندقیباتی و مافین خهلی به هدینان نه خوارییه همتا خمهکی ژ خواندنا زمانی کوردی ل دهقمری بخوت، دگهل دامه زاندا سازین دولهتا ئیراقی ل مووسلی و قهزاین سر ب وئقه (کو به هدینان پشکا همره سره کی بوون ژ لیوا مووسلی) دهمله دست خواندنا عمره بی هاتییه سپاندن ل وی کتا کیم خواندنگه هین ل دهقمری هین و ئهقه یه کهمین پینگافا ب عمره بیکرنا دهقمری بوو، همره چنده کتکا کیم ژ خه مخوران خه م ژ قی مژاری خوارییه و حازم بهگ یه ک ژ قان خه مخوران بوویه، ل ۱۹۲۵ چریا ئیکی ۱۹۲۵ راپورتک دایه سر و کاتییا جفاتا نونهرین عیراقی و داخوازا ماموستایین کوردیزمان بو کوردستانی کریه و داخوازا وی ب پرانی هاتییه قهبولکرن و کهتییه ژیر بریاری^(۶۲)، بهلی دیاره نه هاتییه بجهننان. همره د قی واریدا حازم بهگ یه ک ژ وان شهش نونهرین کورد بوویه د جفاتا نونهرین ئیراقیدا بین ل سالا ۱۹۲۹ داخوازا دامه زاندا لیوا دهوکی یا پیکهاتی ژ قهزاین کوردی بین لیوا مووسلی کری و زمانی کوردی بیته زمانی خواندن ل قی لیوایی^(۶۳).

چهند بزاقه کین دیتر د قی واریدا هاتینه کرن، بهلی دیاره بهر هیا دژ ل لیوا مووسلی بهیزتر بوویه و ب هزرا من ئهف بهر هیه ژ دو پیکهاتان پیکهاتییه: دسته لاتناریین هزر شوقینی ل سهنته ری لیوا مووسلی و دسته لاتناریین قهزاین کوردی بین لیوا مووسلی، دسته لاتناریین سهنته ری مرمما وان یا دیاره و بین قهزایان ژ دو جوینن: دسته لاتناریین فرمی کو نه خهلی دهقمری بوینه و نه خه م ژ پئویستین دهقمری خوارییه، دسته لاتناریین نه فرمی کو تهخا شیخ و ناغابوونه هیچ دهمه کی خه م ژ پئویستین دهقمری کو خواندنا زمانی یا سره کی بوویه نه خوارییه بهلی دژایه تی ژری کریه^(۶۴).

ل خواندنگه هین وان ناهیته خواندن، همتا کو ئه گوهدارییا رادیووا کوردی ژری ناکهن. همره د واری زمانی خواندنیدا دبیزیت: خهلی دهقمری نزانن ب کوردی بخوینن، د قی واریدا گهلهک پاشقه مایه، هندمک هه بوون دهمی من مژارا ناخفتنا خواندن و نفیسینا کوردی دگهلدا دکر پانکا خوه ددا من و ل نک وان تشته کی سهر بوو، همره ک چ جارن کوردی بهر گو هین وی نه که تیبیت، لی ئهقه کتکا کیم بوون ژ خواندنگه نان، بهلی پتربیا وان خه م ژ خواندن و نفیسینا کوردی دکر، ههستا نه تهوییه ل جهم وان هه بوو و یا بهیز بوو، لی یا ئه گو گورو کرین ئهوه کو ئه شیه موزاری خواندنگه هان ب خواندن و نفیسین نزانن^(۶۰). همره ئهف مژاره ل دیوانا حاجی ئاغای ئازراندییه و وی د بهر سفیدا گو تیبیه: د دهمه کی زوودا حازم بهگ ئهف هزره هه بوو، خهلی گهلهک پیخوش نه بوویه ژ بهر همره نه که ره کی بیت، ئه م ب خوه کو کوردم دگهل وی هزریمه کو زمانی کوردی کو زمانی نه تهوییه پی بیته خواندن و نفیسین، بهلی مخاین نه کس دز انیت پی بنفیسیت و نه کس دز انیت پی بخوینیت^(۶۱).

مژارا خواندنا کوردی ل دهقمره به هدینان مژارمک گرنگه و گردایی دیروکا دهقمریه د ناقهرا سالا دامه زاندا حکومه تا ئیراقی ل ۱۹۲۱ ئه ماسه رهدانا سه ججادی بو دهقمری، د پیشه کییا قه کولینیدا مه ئامازه پی کر کو ژ نه جمای گردانا دهقمره به هدینان ب لیوا مووسلی قه: رهوشا به هدینان هه مان رهوشا گرنگی پینه دان و پشتگو هفه هافیتنی بوو یا سه رده می ئوسمانیان لی ب رهنه کی دژوارتر ب دهستین عمره بین شوقینین دسته لاتناریین سهنته ری لیوایی (نانکو مووسلی)، هند گرنگی ب دهقمری دهاته دان هندی بهر ژ موندییا تهخا دوله مند و سه رمایه دارین باژیری مووسلدا، ژیر رونا هییا قی گو تنی دیار دبیت

۶۰ - هه مان ژیدهر، بپ ۵۸.

۶۱ - موسدهق توفی، ژیدهری بهری، بهرگی دووی، بپ ۴۴ - ۴۵.

۶۲ - هه مان ژیدهر، بپ ۴۵. د. کمال مه زهر، چهند لاپه رمیه ک له میژووی گهلی کورد، بهرگی دووم (هه ولز - ۲۰۰۱)، بپ ۵۱۸.

۶۳ - بو زانیارین پتر دور قی مژاری بنیره: موسدهق توفی، هه مان ژیدهر، پشکا خواندن ب زمانی کوردی ل به هدینان.

ئەز دېنم ئەف پرسیارە چەند بەرسقەکان ھەلدگرن، نیک ژ وان بەرسقان وان کەسان بین سەججادی لئ بوویە میقان خو ژ بەرسقا وی قەدزییە ب وی نیەتی دوورە بەلا بن و پرسیارین وی ژى رەنگە کوردینی تیدا ھەبوویە، بەرسقا مفتیی نامیدی دەمی دبیژیت: ئەم فەرمانبەری حکومەتیینە و مە چ پەیوەندی ب قان تشارنە نینە ھەتا ئاستەکی باش قئ بۆچوونی پشتراست دکەت (۷۲). مگر تیبەکا دی دبیت قان کەسان نەقیایە مەلایەکی وەک نالبەندی یان کەسەکی دی بدەنە نیاسین و وان ب خو تشارنە قئ نە. مگر تیبەکا دیتەر ژ سەججادی ب خو دگریت، کو رەنگە مژەک د دەربریین وی داھەییە، وەک نمونە: ئاماژە ب قازی کەفتی ئاکری خالد ئەفەندی عەبدولحەکیم یئ ھەشتی سالی دکەت: کەسەکی بسپۆر و رەوشەنبیر و زانا بو، ھەروەسا شاعر و ئەدیبەکی روحسق بو، ھەستا نەتەوی ھەبوو، بەلی دوی باوەریدا بوو ملەت پشناکەفتی ئەگەر ب زانست و فیرکرنی نەبیت (۷۳)، ئەری بەرناقلە قئ کەسی تشارنە ژ شیعرا کوردی نەبیت و سەججادی ژى ئاماژە ب قئ چەندئ نەکرە. سەججادی ل بامەرنی دگەل شیخ مەزھەری مایی یئ چەند داستانین شیعری ژبەر روونشتییە و دانوستاندن کرە، ئەری بەرناقلە شیخ مەزھەری چ ژ شیعرا کوردی نەزانیبیت ئان نەبن..؟ دەمەکیدا دناف مالباتا واندا چەند شاعرین کورد ھەنە و خوەدین چەندین دەستقیسان بوون. د ھەمان رۆژدا سەججادی مەلا ئەنومەری بەرواری (ئەنومەری مایی) دیتیپە (۷۴)، مایی دی دەمیدا شاعر بوویە و شیعەر د چەند کۆقارین کوردین وی سەردەمی وەک (ھاوار HAWAR) و گەلاوێژ و ھەتاو دا بەلا فکرینە، ئەری چما سەججادی پرسیار شیعرا کوردی ژ وی نەکرە..؟ ئەف بەرسقە چەند مگر تیبەکین دی ژى ھەلدگرن ھەموو گریدای رەوشا جفاکی سیاسی

(۶۹)!!.. ل دەوکی ژى ھەمان مژار دگەل شیخ نور محەمدی فەکرە، بەلی وی ژى ھەروەک بقیت ژ بەرسقە برەفت ب چیرۆکا والی (سلیمان نەزیف) ی و سیدارەدا شیخ عەبدولسەلامی بارزانی مژار گوھارتیبە. دەمی سەججادی سەردەانا مژگەفتا مەزن یا ئاکری کری و ھەمان داخواز ژ پشقیژئ مژگەفتی کری تشارنە دەستفە نەئینایە. ل نامیدی ژى دەمی ئەف پرسیارە ژ مفتیی نامیدی کری د بەرسقە گوتی: ئەم فەرمانبەری حکومەتیینە و مە چ پەیوەندی ب قان تشارنە نینە (۷۰). ل تەکیا بامەرنی و ل دیوانا شیخی ژى ھەمان مژار بەرچا فکریبە، بەلی وەک دبیژیت: وی خەلکی پویتە ب قئ واری نە ددا، ھەرچەندە سەججادی ئەو ب خو بۆ دیروکی دبیژیت: ل قئ دیوانی ھندەک ھەبوون زانیاری دۆر شیعی ھەبوون و ھندەک ژبەر بوون، بەلی نە گوتیبە ئەف شیعی ب کیز زمانی بوون، و ئاماژە ب شیخ مەزھەری مایی دکەت کو گەلەک داستانین شیعری ژبەر بوون، ھەروەسا (شیخ محەمدی) خەلیفی شیخ مەسعودی، ل داوی دبیژیت: زانابین کەفن شیعری فارسی ژبەر دکر (۷۱).

ل قیری پرسیارەک دەنتەپیش، گەلو بەرناقلە ژ قان تەکیا و مژگەفت و مەلا و شیخ و مفتیان، کەسەکی چوار بەیت ژ شیعرا کوردی نەبن، یان ھەما مەلوودنامەکا کوردی نەبیت یان نووبەارەکا خانی نەبیت؟؟ ئەم ھەمی دزانین ھەتا وی قوناعی ل خواندنگەھین ئابینی و ل قورنەتین تەکیا و مژگەفتان فەقی ھەبوون، د دەرسین خویدا شیعرا کوردی و مەلوودنامەیین کوردی و نەوبەار و عەقیدەیا خانی دخواندن، ئەری بەرناقلە کەسەکی تشارنە ژ شیعرا ئەحمەدی نالبەند ل نەبیت و کو د وی قوناعیدا ئەحمەدی نالبەند ئەگەر ل نامیدی نەبیت یئ ل بامەرنی بووی، ئەگەر ل تەکیا بامەرنی نەبیت یئ ل تەکیا مایی یان قولاچکا مژگەفتەکا نیزیک بوو.

۷۰ - ھەمان ژیدەر، بپ ۶۲.

۷۲ - ھەمان ژیدەر، بپ ۶۲.

۷۴ - ھەمان ژیدەر، بپ ۶۵ - ۶۳.

۶۹ - ەلانەدین سجادى، ژیدەرئ بەری، بپ ۴۸.

۷۱ - ھەمان ژیدەر، بپ ۷۷ - ۷۹.

۷۳ - ھەمان ژیدەر، بپ ۳۶.

و رموشه نبيريا دهقمرينه د وئ قوناغيدا، د ههمان دمدا نهمز دبينم سهججادی ژی د قئ مژاريدا يئ رشد نهبوويه چ ريزل ميقتانديريا خومگرتيبت يان وي ب خوه نهف مژاره هند ب گرنگ ومړنهگرتيبت.

دممئ گهورانی ل سالا ۱۹۳۱ئ سمرهدانا تنی دهوك و ناميديی كری و ل دووڤ فهگيرانين وی همدو باژیر د پاشقمای و چ سیمایین باژیران و باژیربوونی ب تایبعت ناميديی كو هيژ ريكا تروميتلی نهگه هشتبووی لئ نهبوون، بهلی د ناڤهرا سردانا وی و یا سهججادی دا همدو باژیران رمنگه پيشكتهك ب خوهقه ديتيه، پروژهيین نافي و كاربه لئ هاتينه دامهزاندن، ريكا تروميتلی گه هشتيه ناميديی و قئ ريكي دمرگه هي باژیربوونی ل بهر فهكريه. ژ گورانكاريین د قئ ناڤهريدا رووداين فهكرنا يانه (كلوب - نادى) يين فرمانبهرا نه، د قئ قوناغيدا ل هرچوار باژیرين ناكړئ، زاخو، دهوكی و ناميديی يانه يين فرمانبهرا هاتينه فهكرن، یا ناكړئ ل سمر گرهمكى بلند ل نيڤا باژیری، یا زاخو ل سمر نيڤا خابویری بهرامبهري نافيهي حكومتهی (سمرایي)، ل دهوكی نيڤا باژیری و یا ناميديی ل سيلاقی (۷۵). خالا ههڤيشك ومك سهججادی نامازه پيندكمت، يانه تایبعت ب فرمانبهرا و كهسايهتینين ماقوبل بوويه، ياربين دهستی وهك تاوله و پهركانی لئ دهاتنهكرن، ناسایی بوو كهسین نايینی ومك سهججادی و شيخ نور محمهدل ویرئ ب روون، دههمان دمدا جهی ههڤدیتن و دیدارین كهسین ماقوویل و فرمانبهري باژیری بوو، دياره باشتريين جهی دمبوراندنئ بوون بو فرمانبهرا و همتا ناستهكى و ل دووڤ سمر بهري وی چاخی نافيهيین بووته پيكری و جهين بزاره يين باژیری بوون. ههژييه بيژين يانه فرمانبهرا یا زاخو كهفتريين يانه فرمانبهرا نه ل سنورئ دهقمرئ

هاتيه دامهزاندن، يانه یا زاخو ل سالا ۱۹۳۰ئ ب بريارا قائيمقامئ زاخو يئ وی چاخی (مستعفا بهگ نهلموممری) هاتيه دامهزاندن، دياره دمرگه هي قئ يانه يئ د قوناغيكيدا هاتيه گرتن و ل گولانا ۱۹۴۴ئ سمرژنو و هاتيه فهكرن (۷۶).

همتا سالا ۱۹۴۴ئ چ يانه ل دهوكی نهبوون، ل مهها نادارا قئ سالی پينج فرمانبهريين بزاره يين قهزا دهوكی داخوازا فهكرنا يانه فرمانبهرا پيشكشي قائيمقامی كریه، وی ژى داخواز بلندكريه بو متهسرفي (پاريزگاری) موسلي وی ژى بلندكريه بو و مزارهتا ناخوميی و مزارهتی ژى ب نفيساره كئ ل ۱۶/۱۰/۱۹۴۴ئ رزمه ندى ل سمر فهكرنا قئ يانه يئ ل دهوكی دايه. پشتی دوباره هنارتنا پهروهئ ناخوميی هموار كری يانه يئ بو و مزارهتا ناخوميی، و مزارهتی ل ۲۱ چريا نيكي ۱۹۴۴ئ رزمه ندييا داويی ل سمر فهكرنا قئ يانه يئ ل دهوكی دايه و يانه ل نافيهي بمری چند ساليهكان يئ نيكهتيا نفيسرين كورد - تايی دهوكی هاتيه فهكرن و دهست ب كاری خوه كریه (۷۷). ل سمتهري ناكړئ ل ۳ كانونا دووئ ۱۹۵۲ئ ب دهسپيشخهرييا ساكر فتاحی قائيمقامی ناكړئ (۱۹۵۰ - ۱۹۵۱) يانه فرمانبهرا ل جهی ديژنی سمرئ گری هاتيه فهكرن (۷۸).

د همدو گهشانه مياندا نامازه ب دو بزاقين نهته موهی ل دهقمرئ هاتيه كرن بزاقا شيخ عبدولسهلامئ بارزانی ۱۹۰۷ - ۱۹۱۴ و بزاقا شيخ نهحمدهئ بارزانی ۱۹۳۱ - ۱۹۳۲ئ، همدو بزاقان پهيو مندييه كاراسته موه ب دهقمرأ بههديانقه همدو، نهف دهقمره كوور اتيا ستراتيژيا شورشين بارزان يين بهري وان و پشتی وان بوون، خهلكی دهقمرئ پشكهك ژ جهنگاو مزين قان بزاقان بوون، لهوما ژى باندورا روودانين شورشي ل دهقمرئ یا دياربووو. هنديكه بزاقا شيخ عبدولسهلامی به

۷۵ - ههمان ژيدمر، بپ ۲۰، ۳۳، ۵۱

۷۶ - وصفية محمد شيخو السندی، زاخو في العهد الملكي ۱۹۲۱ - ۱۹۵۸، (دهوك - ۲۰۱۴)، ص ۳۸۸ - ۳۸۹.

۷۷ - د. عبدالفتاح علي بوتاني، نادى الموظفين في دهوك، مجلة دهوك، العدد ۱۱ - ۲۰۰۰، ص ۷۴ - ۷۹.

بوویه، ئەقە ژێ ئەنجامی چەند فاکتەرەکانە کو دەرفەقە مژارا مەنە.

ئەگەر هەلسەنگاندنەکی بۆ زانیاریین هەردو ژێدەرەن ب بەرچاوەرگرتنا خودانی گەشتنامی و قوناغا ئەو هاتیە دەقەرێ و ژێدەرێن زانیاریین وان بکەین دکارین بیژین:

- گەورانی پتر و بەرفرەهتر ل زانیارییان دەبارە ی وان دەقەرا گەریایە، ژێدەرێ زانیاریین وی کەسایەتیین کارگیریین پلەبلندن دەقەری بوون، د هەمان دەمدا دەمی پەرتووکا خوە نفیسی پشتگەرمی چەندین پەرتووکی جەئ باوەریی بین وی سەردەمی بوویە.

- زانیاریین سەجادی هەتا ئاستەکی کورت و کرمانجینە، ب بەرفرەهی نەچووێ دە ناف مژاراندا لئ خوە ل هەندەک مژاران کریە خودان وەک خواندن و روشەنبیرییا کوردی و روشا ژیارا خەلکی ل دەقەرێن ئەو چووێ گەورانی نیزیکی فان مژاران نەبوویە، سەجادی کیمتر مفا ژ ژێدەرەن وەرگرتییە و وەک ئەو ب خوەدیاردکەت بۆ هەندەک داتا و هژماران و زانیارووبەری باژیر و دەقەرەن پشتگەرمی زانیاریین خوەیین کەسی و تۆمارین ئامارا ١٩٤٧ ئ یا ئیراقی و نفیسین و تۆمارین ریفەبەرییا رووبەری گشتی (مدیرية المساحة العامة ببغداد) و (اطلس الدكتور احمد سوسه) بوویە (٩٦).

- دگەل هەندەک کیماسی و چەوتیی د هەردو ژێدەرەندا هەمی، بۆ چەندین مژارین گریدای دیروک و روشا نابۆری و جفاکی و روشەنبیرییا دەقەرێ وەک ژێدەر دئ مفا ژئ هیتە وەرگرتن، ب تاییبەت دەبارە ی دەقەرێن بەهەدینان کو کیمتر ژ باژیر و دەقەرین دیتەر ل سەر هاتییەنفیسین.

هەروەک پیشتر نامازە پی هاتیبەکرەن روشا گەشتا گەورانی نە هند یا هاریکاربوویە کو ب کورراتی بجیتە د نافا مژارین پەیوەندی ب روش و ژیارا خەلکیقە هەمی، بەلی سەردەمی هاتنا سەجادی روش پتر د بەرژوهندییا وی دا بوویە، ئەو ب خوە کورد بوو و ب زمانی کوردی دگەل وی خەلکی د ناخفت و د دەمی سەردەانا خوەدا پتر دەلیقە بۆ هەلکەتییه تیکەلی خەلکی بیب، لەوما دئ بینین هیز ئەو ل مووسلی دەبارە ی کوردین مووسلی دبیزیت: هژمارا وان ل باژیری گەلەکە بەلی دەلیقین کاری بۆ وان دکیمن، پیرانییا خەلکی دۆرین مووسل کوردن، پیرانییا وان زازایی (بەهدینی)نە، وەک حەمال و شاگردین ئوتیلان کار دکەن (٩٢). دەمی دگەهیتە سیلاقی بچوبکەک جانتی وی هەلدگریت هەتا مالا مفتی، بجیک گازندا ژ روشا خوە دکەت و ئییمە و ئەو ب خوە یی خوە خوداندکەت (٩٣). رۆژا پاشتر د ناف ئامیدی دا دگەریت دەبارە ی روشا وی دبیزیت: خەلکی باژیری کەسین جوامیرن بەلی هەژاری خوە ب سەر باژیریدا گرتییە. ل جەهەکی دی ژ فان بیرهاتنا دبیزیت: خەلکی نامیدی و دەرووبەرەن د هەژارن، ب تاییبەت یین دەورو بەران، من زەلامەک نە دیت کیمتر ژ دەه پنیین رەنگا و رەنگ ب جکین وی قە هەبوون (٩٤).

ئەگەر ئەقە روشا ئامیدی بی گومان دئ گوند و دەقەرین خرابتر بن، هەروەک ل بامەرنی هەژاری خەلکەکی ناچار دکەت بمیننە ل هیقی هەتا شیخ و میقانیین خوە ژ خوارنی تەواودین دا ئەو بەرمایکین وان بخۆن (٩٥). دیارە دئ قوناغیدا روشا ژیارا خەلکی دەقەرێ تاییبەت قەزا ئامیدی یا دژوار

٩٢ - عەلەددین سجادی، ژێدەرێ بەری، بپ، ٢٢. پەیفأ زازا بۆ کوردین ئاکنجین مووسلی راست نینە، زازا پشکەکن ژ کوردستانا باکوور دەقەرین دیرسم و بنگولی و جەین دیتەر.

٩٣ - هەمان ژێدەر، بپ ٦٠.

٩٤ - هەمان ژێدەر، بپ ٧٤.

٩٥ - هەمان ژێدەر، بپ ٧٩.

٩٦ - هەمان ژێدەر، بپ ١٦٤.

ههلوپستی کوردان

ژ شهري پۆسی - ئوسمانی

1878-1877

دهرازيك

نیفا دووینی ژ چهرخی نوزدی گرنگیهکا جودا د دیروکا کوردی دا ههیه، ژبههکو ب تمامی چهنیدی چهرخین نیف دهستههلاتا خومالی یا میرگههین کوردی ب دوماهی دهیت، کوردستان ژی دکهفیه ژیر دهستههلاتا هندهک ریفههیرین دهولهتین داگیرکهه دانایین، ب قی چهندی فالاهیههکا سههکردایهتی و سیاسی بو چهند سالهکان کهفته ناف کوردان ب ههلوهشاندا میرگههین کوردی ل نیفا نیکی ژ چهرخی نوزدی وههچهرخانهک د سههکرداتییا بزافا سیاسی یا کوردی دا پهیداوو، نهوژی سههکرداتییا دههههگایهتی - سیاسی یا کوردی هاته دویرکرن و سههکردایهتیهکا نیشتمانی پهیداوو و پرۆگرامی وئ دامهزراندنا دهولهتهکا کوردی یا سههبخوه بوو(۱).

ل سالین پینجییان ژ چهرخی نوزدی کورد تهفلی دوو رویدانین گرنگ بوون نهو ژی بزافا نیزی شیری ۱۸۵۳- ۱۸۵۶ بوو یا دیژی شهري قهرم دنههههرا ئوسمانی و رۆسیادا. بهری شهري قهرم دهستههیکهت، باب العالی ژ هندی ترسیابووون کو نیزی شیری ناریشهکی بو وان درۆست بکهت لهوماژی، نهو ژ کار لادان، ههه نهو ژی بو نههههه پتر

ولید أحمد عبدالرزاق

پشتی شهرئ قرقم حکومهتا دستهلاندار
دیسان پیکولا داگیرکنا کوردستانی و ب
تایبتهی دهقرا دیرسمی دا، کو نهو چهنیدن
سالبوون بزاف ژ بو هندئ دکر و نهوشیان
بجهبینن. پشتی کو زانی نهشین ب هیزئ
دیرسمی بگرن، پهنا بره بهر سیاستا قامچی
و کیکئ، وئ سیاستئ ژئ سهرکهفتن نینا. بو
نموونه د ناما قونسلی روسیا دا ل نهرزهرومی
بو بالیوزئ وان ل نهستهنبول هاتیه کو حاکمی
نهرزهروم صالح پاشای سهرکهفتن نینایه و درز
نیخستنه ریزین کوردان ل وان دهقهران و کرینه
دوو لایهن، هر لایهک ژئ ل دویف پاراستن و
چاقدیریا دیاریین حکومهتن دگهریان (۵).

هوسا صالح پاشای چهنیدن هیرش
برنه دیرسمی لی شکستن دنینا و چهنیدن
سهرکردین کوردین دهقهرئ ژئ دیوونه
قوربانئ. د ههمان دهمژئ دا بهردهوام
پهیوهندنین نوسمانی و روسیا پشتی شهرئ
قرم دیسان بهرهف خرابین دچوون و ل ساللا
۱۸۷۷ ئ نیشانین شهرهکی دی دنافهرا واندا
دهردکهفتن (۶).

بهیزبوونا بزافا نیزدین شیرئ. کو ژ موسل ههتا
وانئ بهلافبوویه (۲). ل کانوینا نیکی ساللا ۱۸۵۴ د
گهرمه گهرما شهرئ قرقم دا دهما فهیلهقا نوسمانی
تورک گوندئ (بیرکو) چولکری و بهرهف دوللا
فوراتی چووی، نیزدین شیرئ راگه هاندنا بزافا خو
کرل دهقهرین بوتان و ههکاری و نیکهم هیرشای
بو سهر بهدلیسی کو ۲۰۰ سهریازین نوسمانی
تیدابوون و ب هاریکاریا ناکنجیین دهقهرئ باژیرئ
بهدلیس گرت و عهلی بهگن قایمقامئ باژیری ژئ
کوشت، د دویفدا ناکنجیین وان و موکسئ ژئ ب
سهروکاتیا تیلی بهگی چوونه ریزین بزافئ (۳).

ژبهرکو بزافا نیزدین شیرئ ههقهدهمی سالین
شهرئ قرقم بوو، وهلاتئ کوردان ژئ مهیدانا
شهرئ بوو ب تایبته دهقهر قارس، نهقهژئ
دبوو نهگهرئ سوتن و کافلبوونا گوند و باژیر
و بهلافبوونا برس و کوشتن و نهخوشیان.
نوسمانیان ههمی پیکولین خو کرن کو کوردا بو
لاین خو راکیشن، لی نهشیان باوهریا کوردان ب
دهستقه بینن، نهوژئ ژبهر وان کوشتن و تالانین
چهنیدن سالان و دهمی ژنافیرنا بزافا نیزدین شیرئ
دژئ کوردا نهجام ددان (۴).

تەوهر ئێکی: پەيوەندیی کوردا دگەل دەولەتا نوسمانی و روسی

ئیک: پەيوەندی دگەل دەولەتا نوسمانی:

ب درێژاھیا دیروکی دەولەتا ب چاھەکی نزم بەریخۆدایە کوردان وەك هیزەك بۆ خۆ بکارئیناينە. پشتی ژناڤرنا میرگەھین کوردی ل دوماھیا نیفا ئێکی ژ چەرخێ نۆزدی، دەولەتا نوسمانی ھەمی پیکۆلکرن مەركەزیەتی ب ڤەگەرینی و دابەشکرنا کارگیری یا نوی ل سەر کوردستانی ب جەببیت(۷). بەلێ ئەڤی سەپاندنا مەركەزیەتی گەلەك مفا نەگەھاندییە نوسمانیان، ژ بەرکو بزاف و یاخیوونین دەڤەر و باژیرین جودا ل کوردستانی دژی نوسمانیان پەیدا بوونە(۸). ھەر وەسان ڤی کونترۆلا مەركەزی ل گۆرە ی بوچوونا پتیریا دیروکڤنیس و ڤەکولەران چەند پاشماڤین خراب ل پاش خۆ ھیلاینە، ئەڤ پاشمايە ژ ی ل دژی بەرژموندیی نوسمانی و کوردان ھەردوویا بوون(۹). باشتەری میناک ژ دەما (قاسم خان) ژ سەرکردین کوردان بوول دەڤەرا (قارس) کو خودان نفوزەك مەزن بوول ناڤ ھوزین دەڤەری، رۆلەکی گرنگ گبیرا د ھەڤرکییا رۆسی و نوسمانی دا و پیکۆلکرییە رەوشی د بەرژموندییا خودا بکارببیت، دەمال دژی نوسمانیان کەتیە ھەڤرکیی(۱۰).

زیدەباری ڤیژی دەولەتا نوسمانی کونترۆلەکا بەئیز ل سەر پتیریا دەڤەری کوردستانی کر، دەستھەلات ژ ی کەتە دەستی والین نوسمانی و جیگر و ڤەمانبەری و ان، ل ناڤەرستا چەرخێ نۆزدی دەولەتا نوسمانی رابوو ب دووبارە ریکخستنا کارگیری یا ویلایمتین کوردی و گۆھورین ب سەر دا ئیان، ژ ئەنجامی ڤی سیاسەتا نوسمانیا ژ ی بۆ ئەگەری پەیدا بوونا گەندەلی و بەرتیلخۆری و پاشڤەزڤرینا جفاکی کوردی ژ ھەمی لایانڤە(۱۱). ژ بەر سیاسەتا نوسمانیا ل کوردستانی بەردەوام مال و ملک و جەھێ کوردان د مەترسیی دا بوو، و ڤەمانبەر و ریفەبەری کارگیری بین نوسمانی تئی بەئ وان ل تیرکرنا حەز و بەرژموندیی خۆ

بوویە(۱۲). زیدەباری ڤان ھەمی تەشتان ژ ی چەندین جاران دەولەتا نوسمانی رابوو ب ئەنجامدانا ھەوین لەشکەری بۆ سەر دەڤەری کوردی ب تاییەتی (دیرسمی) کو جەھێ جوگرافی ڤی وئ دکەڤتە باکووری رۆژناڤایی کوردستانی و ھیلا پشپین بوو و بەری شەری قەرم نوسمانیان ھەمەکا ۱۵ ھزار لەشکەری بۆ سەر دیرسمی و دەڤەری ئیانوو. نوسمانیان دڤیا مفا ی ژ دیرسمی ببینن و خەلکی وئ تەپەسەرکەن و ب زۆری ببە ریزین لەشکەری دژی رۆسیان. ژ ئەنجامی ڤی ئێکی چەندین جاران سەرکردین دەڤەری بەرسینگێ ڤان ھیرشان گرتیە، مینا بەرخۆدانا سەرکردی کورد (علی بەگ بن شیخ حسین بەگ) کو بەرسنگی ھیرشا نوسمانی گرتیە و نەچارکریە ھیزا خۆ ژ دیرسمی ڤەکیشن. ژ ئەنجامی ویزی ھیرشا نوسمانی شکەستن ئیانە(۱۳).

پشکداریا ب زۆری یا کوردان د چەپەری نوسمانی دا ل شەری قەرم، کو ژمارا وان دگەھشتە نیزیکی ۴-۵ ھزار کەسان، لئ کەس ژ وان پشتی سالەکی د ریزین لەشکەری دا نەما، ھەمی زڤرینە دەڤەری خۆ و پشکداری د بزافا ئیزدین شیری دا کرن ل دژی دەولەتا نوسمانی(۱۴).

پشتی نەمانا میرگەھا و شکەستنا بزافا ئیزدین شیری قوناغەکا نوی د سەرکردایا کوردی دا پەیدا دبیت و ھشیاریا نەتەویمی پش دکەڤت و ھندەك کەساتین دی دەرکەڤن ئەوژی پتیری کەسین ئاینی و ڤیودال بوونە. کەساتین ئاینی ب تاییەت شیخین

کەساتین ئاینی ب تاییەت شیخین تەریقەتا ل کوردستانی خودان پیگەھەك جفاکی مەزن و بەرفرەھ بوون د جفاکی کوردی دا، ب تاییەتی پشتی سالین شینستان ژ چەرخێ نۆزدی، ئەڤ تەریقەتین سوڤیگەری جاران ھەستا نەتەویمی ل جەم خەلکی خۆ ھشیار دکرن و سەرکردایا بزافا سیاسی دکرن.

هندی ژى نەراوەستان و دگەل لەشکرى رۆسى پشکدار بوون، ژ وانا ژى حاکمى بايزيدى بەهلول پاشا و ميرى موشى ئەمین پاشا و دگەل سلیمان ناغا و حسین ناغا کو ژ مەزنین هوزا زبیلان یا کوردی بوون و دگەل ھندەك سەرکردین دیزى (۱۹).

ئەف سیاسەتا ئوسمانیان ب ئاوايەك نەجیگیرو ب ھەلکیش و داکیشانقە ل کوردستانى یا بەردەوامبوو، ھەتا کو شەرى قەرم (۱۸۵۳-۱۸۵۴) گەھشتە ئاقارەك بەرفرەھ، کو رۆسیا قەیسەرى دوو کەتیبین لەشکرى ژ کوردان چیکرن بۆ شەرى دژى ئوسمانیان. بۆ نمونە ئیک ژ فەرماندین بەرەبى قەفقازى رۆسى ب نافی (بۆریس میلیکوف) دوو کەتیبە ژ ھەر ئیک ژ قاسم خان و جەغفەر پاشای پێک ئینابوون کو پێک ئینانا قان دوو کەتیبیان وی دەمى باندۆرى ل سەر ھەلوپەستى رۆسیا ھەبوو، رۆسیا پاشى ب ریکا قاسم خان و جەغفەر پاشای پیکول کر کورد د بیلایەن بن، ئەفەژى باشترین دەستکەفت بوو کو وی خۆزى بۆ دخواستن (۲۰).

ژ لایەكى ديفە رۆسیا ل گەر مە گەر ما شەرى قەرم دا کەفتە پەيوەندى دگەل شەيخ تەھايى نەھرى سەرۆكى تەریقەتا نەقشەبەندى ل کوردستانى و سەرۆك ھوزین کورد ل سەر تۆخىبى رۆسى و پیکولا ب دەستقە ئینانا دوستینى دا دگەل وان یان بیلایەن بکەن د ھەفرکیا وان دگەل ئوسمانیا دا، لئى ئەو پیکول د بى ئەنجام بوون (۲۱). ل دەمى بزافا ئیزدین شیری ل گۆرەى ژیدەرەن ئەگەرى لەزاتیا راگەھاندنا بزافى داخازیین بەردەوام بین فەرماندین رۆسى بوون بۆ دەستپیکرنا بزافى ل دژى ئوسمانیان، ئەو یەك بەسە کو فەرماندی ھیزین رۆسى ل قەفقاز نامەيەك بۆ ئیزدین شیری ھنارتیە و پالدایە ل دژى ئوسمانیان، و سۆزا پشەقانییا تمام پیدایە، د نامەكى دا ھاتیە و گۆتیبى: (ئەگەر شیاين ب سەر تورکان ب سەرکەفین دئ تە کەینە حاکمى جزیرا ئیین عومەرى). لئى دەمى ئیزدین شەرى دەست ب بزافى کرى شەر بەرەف دوماھىی دچوو و ھیزین رۆسى مژولى قەکشانی بوون بۆ سەر تۆخىبى خۆ، ب قى چەندى ژى ئوسمانیان ھیزا

تەریقەتا ل کوردستانى خۆدان پینگەھەك جفاكى مەزن و بەرفرەھ بوون د جفاكى کوردی دا ب تابیەتى پشەتى سالیین شیتستان ژ چەرخى نۆزدى، ئەف تەریقەتین سۆفیگەرى جارەن ھەستا نەتەھىبى ل جەم خەلكى خۆ ھشيار دکرەن و سەرکرداتیا بزافا سیاسى دکرەن. دەستەھلاتا ئوسمانى ژى ب چافەكى بیاوھەری بەرێخۆددا قان تەریقەتا و ترسا وان ژى ھەبوو، ژبەرکو ددین کو رۆژ بۆ رۆژى ھیزا وان یازیدە و بەرفرەھ دبیت، جارەن ئوسمانیان پیکول کریبە خۆ بگەھینە قان شەخان و جارەن ژى ل دژى وان ب چالاکیان رابووینە، بۆ نمونە شەخین تەریقەتا نەقشەبەندى ل دەفەرا نەھرى و شەيخ وئ شەيخ عوبەيدوللايى نەھرى، رۆلەكى دیار د بوویەرین سیاسى بین دەفەریدا ھەبوویە و پەيوەندى دگەل ئوسمانیا ھەبوویە و ل تەوهرى بەیت ژى دئ رۆلى وی شەرى ئوسمانى و رۆسى ۱۸۷۷ دیارکەین. کو پشەتى ھنگى ب سەرھلدانەکا بەرفرەھ رادبیت ل دژى ئوسمانیان ل سالا ۱۸۸۰ (۱۵).

دوو: پەيوەندى دگەل رۆسیا قەیسەرى:

گەنگى دانا رۆسیا ب کوردان قەدگەرىت بۆ دەستپیکین چەرخى نۆزدى، ئەفەژى کومەکا ئەگەرا ھەبوون، ژ وانا بەرفرەھخووزیا قەیسەرىن رۆسى ل ناف ئاخا ئوسمانى. ھەروەسا ب مەرەما ب دەستقە ئینانا دەستکەفتى ئیمپریالیستى گەلەك گەنگى ب کوردان دایە (۱۶). لئى ئەنجامى قى سیاسەتارۆسى بەرامبەرى کوردان د ماوى شەرى رۆسى- ئوسمانى ۱۸۲۸-۱۸۲۹ دەرکەفت دەمى میرى ھەکارى دگەل میرین کورد رەتکرى ل گازیا ئوسمانى بچن بۆ پشکدارى د شەرىدا دژى رۆسیا، و ھەلوپەستى بیلایەن ژ شەرى ھەلیزارتن (۱۷). ئەف ھەلوپەستى بى لایەنى کوردان ژى وەك سەرکەفتەکا مەزن بۆ سیاسەتا رۆسى ل کوردستانى دەیتە ھژمارتن، ئەوژى ل گۆرەى بوچوونا خالفین، رانا ھندى بوو کو ھیزین مەزن ژ چەپەرى ئوسمانى کیم دبن (۱۸). لئى دگەل ھندى ژى ھندەك سەرکردین کورد ب

خو ههمى دژى بزاڤا ئيزدين شيرى كومقهكرن. ههژيه بيزين كو روسيان ب رژدى پشتهفانيا بزاڤا ئيزدين شيرى نهكر ل دهمهكئ كو ئيزدين شيرى ههمى پيڭول كربوون بو ب دهستفه ئينانا پشتهفانيا روسيا و چوار نامه و نوينهري خوژى هنارتنه دهف روسيان، لي چو بهرسقئ دلخوشكهر نهدانئ(٢٢). ل قيرئ ديارديت كو پهيوهندين روسيا دگهل كوردان تئى بو بهژهوندئين وان بووينه، ههتا سالين پشتى شيرى قيرم ژى بهردهوام پيڭولا پهيوهنديا دگهل سهركردين كورد و هوزين كورد كرينه.

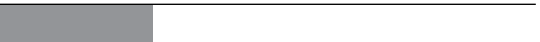
تهوهري دوويئ: ههلويستى كوردان ژ شيرى روسى- نوسمانى ١٨٧٧-١٨٧٨:

ل داويين چهرخئ بيستى حهزا روسيا ژ بو گههشتنى بو ئاڤين گهرم گرنكى پيدانا وئ ب ههرنما بهلقان زندهكربوو، ژ نهگهرئ سياسهتا وئ يا پان- سلاڤى ل بهلقان، نهو سهر هلدان و ياخييونين ل وئ ههريمئ سهر هلدان ب نهينى پشتهفانى ليدكر، نهو سياسهتا روسيا قهيسهرئ ل بهلقان نهو روى ب روى نهمسا دكر، لي پشتى ل كونگرئ ئيستهمبول نهوئ بوو چارهكرنا كيشهين بهلقان گرئيداي روسيا يا قياي ب دهست نهكهفتى بهرههڤين شهرمكى دى كرن دگهل دهولمنا نوسمانى، نيكهم پينگاف ژى، گرئيدانا پهيمانهكئ بوو دگهل نهمسال ١٥ى كانوينا دوويئ سالا ١٨٧٧، كو تيدا ههر دوو ريكهفتن ل سهر ريكخستنا كاروبارين بهلقان(٢٣). د نهجادا روسيا ل ٢٤ نيسانا ١٨٧٧ئ شهر دژى دهولمنا نوسمانى راگههاند(٢٤).

ئيمپراتوريا نهمسا بريارا بيلايهينى دا، رومانيا ژى ريكهفتهكا نهينى دگهل روسيا موركر و ريك دا سوپايئ روسيا ب ئاخا وئرا ب بورين، ئهلمانيا و نياليا ژى بيلايمن بوون، لي حكومهتا برينانيا ب توندى دژى شيرى راومستيا و ياداشتهك دا حكومهتا روسيا و هايدار كر ل داگيركرنا ئيستهمبول يان كهنالى سويس يان ههر دهقههكا دى كو بازرگانيا برينانيا بيخيته د مهترسيئ دا.(٢٥) ب قئ ئاواي

شهرئ ههردوو دهولمئتين روسى و نوسمانى دهستپنكر و شينولنيسلام حهسن خهپرووللاي دوو فهتا دان، يا نيكئ نازناقئ غازى دا سولتان عهبدولحهמידئ دوويئ(١٨٧٦-١٩٠٨) و يادويئ ژى غهزا و جيهادا پيروژ راگههاند. نهڤهژى رامانا وئ نهوبوو كو دڤيت ههمى موسلمان پشتكارئي د شهرى دا بكن(٢٦). ديسان دهولمنا نوسمانى دهست ب بهرهڤيا كر بو شهرى، كو چهدين ريكار گرته بهر نهوژى پيخهمت دهستبهكرنا ژمارهكا زورا سهربازان ب راگههاندنا سهربازيا ب زورى بو موسلمانا و هندهك تهمنين دياركرى، بو مهسيحيازى دانا باجهكئ ل بهرامبهر نهچوونا سهربازيئ(٢٧).

نهف شهره د ديروكا نوسمانيدا دهيته نياسين ب شهرئ ٩٣، ژبهر سالا روسى ١٢٩٣ئ كو شهر تيدا هاتيه رويدان. نهف شهرهژى هاتيوو دابهشكرن بو دوو بهريان، بي نيكئ ل نهوړوپا كو بهريمئ بهلقان بوو، بي دوويئ ل ناسيا كو بهريمئ روژههلاتا نهنادولئ بوو، ل چهپهرئ نهوړوپا لهشكرئ نوسمانى توشى شكهستنى بوو زندهبارى قههرمانين سهركردي وان بي وى بهره نوسمان پاشايى، شكهستنا نوسمانيان گههشتبوو وى راهى كو روسى نيزيكى نهستهنبول ببوون، گهر ژبهر ترسا تورهبوونا برينانيا نهبا چو تشت نهديشان بينه ريگر ل داخبوونا روسيا بو ناف ئيستهمبولئ. ههروهمان ل بهريمئ روژههلاتا نهنادولئ ژى شهرين گران دناقههرا روسى و نوسمانيدا رويدان

روسىان ب رژدى پشتهفانيا بزاڤا ئيزدين شيرى نهكر ل دهمهكئ كو ئيزدين شيرى ههمى پيڭول كربوون بو ب دهستفه ئينانا پشتهفانيا روسيا و چوار نامه و نوينهري خوژى هنارتنه دهف روسيان، لي چو بهرسقئ دلخوشكهر نهدانئ.

ریبەرزین کورد کو هیزەکا سەد ھزار شەڕکەری بۆ ئامادە بکەن، لێ ئەقەب بە ناوایەک راستەوخۆ د شەری دا پشکدار نەبوون، بەلکو ب تەنی رۆلی وان ئەو بوو ئارامیا کاودانن پشت هێلین رۆسی ب راگرن (٣٣). ل گۆرەى ژیدەران د راستی ھەر سە دەولەتین ئوسمانی و بریتانی و رۆسی د ھەفرکیئ دابوون ژ بۆ راکیشانا سۆز و ھاریکاریا کوردان بۆ خۆ، لێ راستیا بوو یەران دەسەلمینیت کو رۆلی کوردان د ھەردوو لایاندا یئ کیمبوو، ژبەرکو کوردا ئەو یەک زانیوو کو چ بەرژومندیا وان د وی شەریدا نینە، لەوما چ ھەز بۆ شەری د چ چەپەراندان نەبوو، د ھەر دەلیقەکی دا کوردان بەرھەئ چەپەرزین ئوسمانی ب جە دەھیلان (٣٤). دگەل ھندئ ژى عەشیرەتا ھەمەوھەند مل ب ملئ ئوسمانیان شەڕ دکر و قەھرمانیەکا بئ ھەمپا ئەنجام ددا، ژبەر ویژى سولتان عەدولھەمیدی ب بەرفرەھکرنا مولکی وان ل دەقەرا بازیاں پاداشت کرن (٣٥). ھەروەسا دەولەتا ئوسمانی شیا ھندەک کوردان ل ژیر سەرکرداتییا کورزین بەدرخانئ مەزن کومقە بکەن و ھندەک پارە دانئ داکو شەڕکەرەن کوم بکەن (٣٦). ل گۆرەى دیرۆکنقیسی کورد محمد ئەمین زەکی بەگ؛ ل دویف گازی سولتانئ ئوسمانی کاک ئەحمەدئ سلیمانی ھندەک شەرفانین خۆ ب بەرمین شەری ب نافئ جیھادئ ب سەرکرداتییا شێخ سەعیدی ھنارتن (٣٧)، ھەروەسا محمد زەکی بەگ ئامازئ ب ھندئ دکەت کو ژنەکا کورد ب نافئ قەرە فاتمە دقئ شەریدا پشکداری کریبە و ریبەراتییا ٥٠٠ سیارا کریە و ل بەرمین ئەرزەروم و قارس و ئەردەھان شەڕ کریبە و رۆژنامین مسری د دەمئ خۆدا ب بەژن و بالا وئ دگۆتن (٣٨). لئ کورد د بەرۆکین شەریدا دگەل ئوسمانیان بیزاربیوون و گوھاریا بریار و فەرمانین ئەفسەرزین تورک نەدکرن. ھەروەسا سەرکرداتییا ئوسمانی ژى کورد پشت گۆھە ھاقتیبوون و ئەرزاق نە ددانئ، بەلکو ل سەر سەربازین کورد بوو ئەو بخۆ ئەرزاقی بۆ خۆ پەیدا بکەن، ئەقیزئ گەلەک باندرۆ ل سەر مۆرالا وان دکر و دبو ئەگەر ریزین لەشکەری بجەھیلان

و بەرھەف سەرکەفتنا رۆسیا دچوو. کو ئوسمانیان کەلھا قارس یا نافدار ژ دەستدابوو دگەل دەستبەردان ژ دەقەرا ئەرمینیا ھەمپئ، ھەرچەندە ئوسمانیا دەسپیکى ھندەک سەرکەتتین بچویک ب دەستقەئینان ب سەرکرداتییا سەرکردئ لەشکەری ئوسمانی ئەحمەد موختار پاشا (٢٨).

ل دوماھەئ دەولەتا ئوسمانی نەچار بوو ل ژیر گەشتان و نیزیکیبونا مەترسیا رۆسی ل ئیستەئینۆلئ ریکەفتنامەکا ناشتئ دگەل رۆسیا گری بەدەت ل ئەمرنە ل ٣١ کانوینا دوویئ ١٨٧٨. پاشا ھەردووک ریکەفتن ل سان ستیفانو پەیمانەکا دی گری بەدەن (٢٩). کو دئ د تەمورئ بەئیت دا بەھس کەین.

سەبارەت ھەلوپستئ کوردان ژ فی شەری، ب ناوایەک راستەوخۆ و نە راستەوخۆ وەکی شەرزین دئ بین ئوسمانی و روسیا ل چەرخئ نوزدئ کورد و دەقەرزین کوردی بوونە پارچەک ژ شەری، کورد ل ریکەکی دگەرییان ژ زۆردارییا دەولەتا ئوسمانی رزگاربین، چکەکا کیم ژى ژ وان ل وئ باوهرئ بوون کو ھاریکاریکرنا وان بۆ رۆسیا د شەری دا دبیت نشتەک پێقە بەئیت، لەوما ھندەک ل دویف فەتوایا شێخوئلیسلامئ ئوسمانی نەچوون کو بانگەوازییا جیھادئ کر بوو (٣٠)، لئ دەولەتا ئوسمانی بۆ خۆ پاراستن ژ ئەگەری دویرکەمتا کوردان ژ شەری، دەست ب خۆ نیزیکیکرنئ کر ژ شێخین کورد (٣١)، وەکی شێخ عوبەیدوللایئ نەھری و کاک ئەحمەدئ شێخ ل سلیمانیئ، ژ بۆ ھندئ کو سۆزا کوردا بۆ خۆ ب راکیشن و شێوازەکی نەرم د فی بیافی دا بکارئینا، ژبەرکو وەسا دبیت کو دئ ب فی ریکی باوهریا کوردا ب دەست خۆقە ئینن، ل دەمەکی کو دەولەتا ئوسمانی فیانا پتربیا کوردان ژبەر ھەلوپست و رەفتارین خۆل بەری ھنگئ ژ دەست دابوو (٣٢)، د ھەمان دەمدا حکومەتا بریتانیا ژى پیکول دکر سۆزا کوردا بۆ لایئ دەولەتا ئوسمانی ب راکیشیت، تاکو ب ھیز بکەت و ل ھەمبەر رۆسیا قەیسەری خۆ رابگریت. رۆسیا ژى ھەست ب فان پینگاقتن بریتانیا کر و ژ لایئ خۆقە دەست ب بەلافتکرنا گۆتگۆتان دناف کورداندان کر و سۆز دانە ھندەک

یې دلگران بوو ژبهر نه پشکداری کرنا کوردین
یهریقان و دهر دورا وئ (۴۲).

شیخ عوبهیدوللای ژ دهقرا ههکاری و باژیری
گهقهرئ دهست ب کومکرنا سمربازا کر ل ویری
شیا ۳۰۰ سمربازان ل بن نالایی جیهادئ کومکمت،
ل کانوینا دوویئ یا سالا ۱۸۷۷ ئ گههشته وانئ و
ل ویری و دهر دوران شیا ژمارهکا دیبا سمربازان
کومقه بکمت، ژ ئیرانئ تاموسل و نهر زمهر ل ههمی
دهقهرین کوردی ب حوکمئ هندئ کو شیخ ریهرئ
تهریقمتا نهقشهبندی بوو، ل دویف گازی وی هاتن،
ئف پشکداریا بهرچاقا خلکی پشئی گازی شیخی
بو شهرئ دزی روسیا گلهک مفا گههاندده دهولمتا
ئوسمانئ (۴۳).

ل گورهی راسپاردهیان دقیاوو شیخ عوبهیدوللایی
نههری دگل سمربازین وی کومقهکری ل وانئ د
بهتالیونا بازیدئ پشکداری شهرئ بین، لئ زیدهباری
کو شهرئ دهستپیکریو شیخی نهشیابوو وئ ژمارا
سوز دای یا سمربازان کومقه بکمت و درهنگ
گههشتبونه وانئ جهئ شهرئ. ژمارا لهشکهرئ
سهر ب کمتیبهیا بازیدی یا کو شیخ عوبهیدوللایی
کومقه کری ۱۰۸۰ کس بوون دگل ۶۰ سیاران و
۲ توپان. ئهقهرئ بو پاراستا بازیدی ژمارهکا گلهک
کیمبوو، ل بهرامبر قیژی لهشکهرئ روسی پتر ژ
۴۰۰۰ پیادهیا و ۲۰ توپان پیک دهات. ب قئ چهندئ
روسیا بیئ شهرئ بکمن بازیدی ستاند. لئ ژبهرکو
روسیا بیئ شهر بازید ستاند ژمارهکا سمربازین خو
بین ویری بو دهقرا دیدینئ قهگوهاستن، ب قئ
چهندئ سیارین عهشیرهتین کورد ژ بو زرگار کرنا
بازیدئ ژ دهستئ روسیان ل بارگیری کومقه بوون
و ژمارا وان سمربازین ل ویری کومقه بووی و
گریدایی شیخ عوبیدوللایی بوون دگههشته ۸۰۰۰
سمربازان (۴۴).

هندک ژ دورین روسی دهما دگههنه دهر دورین
بازیدی ژلایی کوردان قه توشی هیرشئ دین و د
رهفته بازیدئ و خو ل ویری ناسئ دکمن، سمربازین
شیخی ژ باژیری دورپیچ دکمن و هزر دکمن
نهشین بهر هنگاریا ژمارا وان یا زیده بین و بریار

و هر چ نهرزاق و چهکئ ژ سمربازین ئوسمانی
ب دهست دکهفت دگل خو دبرن (۳۹). ئهقهرئ
بهلگهیه ل سمر هندئ کو کورد ب زوری هاتبوون
نهچارکرن شهرئ بکمن. شهرئ ئوسمانی- روسی
باندورمهکا مهزن ل کوردان کر ب تاییهت ژلایی
جفاکی و نابووری و سیاسی قه. ژبهرکو ژمارهکا
زیده ژئ هاتنه کوشتن و زیانین ماددی ژئ هر بو
دهقهرین کوردی بوون، ژبلی هندئ ژمارهکا زور
ژئ دهر بهدر بوون ژبهر هیرش و شهرین ئوسمانی
و روسیان بو سمر دهقهرین کوردی کو گوندین وان
ویران دبوون و نهرزاق ژئ ژناف دچوو (۴۰).

دهربارهی پشکداریا شیخ عوبهیدوللایی
نههری ژئ ژیدمر نامازئ ب وئ یهکئ دکمن کو
زیدهبارئ سهرؤک عهشیرهتان، دهولمتا ئوسمانی
شیخ عوبهیدوللا ب کساتیهکئ گرنگ د ههژمارت
و داخوازا ژئ کر ل گازی جیهادئ بهیت و هندئ
بشیت بو سمربازان کوم بکمت، پشئی وئ داخوازی
ژئ شیخی سوز دایه دهولمتئ کو دئ ۵۰ هزار
سمربازان بو کومقه کمت، ژ بو ویری بو پتیریا
دهقهرین کوردی نامین داخاکرنئ فریکرینه (۴۱).
ئف ژمارا سمربازان یان شیخ عوبهیدوللایی
سوز دایه دهولمتئ کومقه بکمت، هرچنده نهیا
باوهرپیکری ژئ بوویه لئ بوویه نهگهرئ ترس و
دلگرانیا روسیا قهیسهری، ل بهرامبر قئ بزاقئ
روسیا قهیسهری ژئ پیکول کرن هندک سهرؤک
عهشیرهت و شیخین نیزیک دهقهرین ژیر کونترولا
وان رازی بکمت ل ریزین وان شهرئ بکمن، لئ
پتیریا دهقهران ل دویف داخوازیان نهچوون، ژبلی
کوردین دهقرا یهریقانی نهین کو ب سمرکرداتیا
جهعفر ناغا و قایمقامئ قازمان، نهحمده ناغا
بوون. ل گورهی پلانی جهعفر ناغا داپیکولا کیشانا
کوردین بایمزیدئ دمت بو ریزین روسی، نهحمده
ناغا ژئ پیکولا رازیکرنا کوردین قارسئ دمت،
زیدهباری سوزین روسیا ژ بوو دابینکرنا نهرزاق و
خوارنا گهرم، ژبلی هندک کوردین دهقرا قارسئ
پشتهقانی و هاریکاریا کوردین دی ب دهستقه نههات.
دما شهرئ ژئ دهسپیکری سمر لهشکهرئ روسی

دکهن کو پتربیا کوردان ئەوین ریزین لەشکری هیلای چ ئەوین دگهل شیخ عوبیدولای یان ژى ئەوین دگهل عەشیرەتین دى یان ژى ئەوژى ب پارەى و سۆز پەیماننا پشکدارى بووین، ژبەر هەمان ئەگەر ریزین لەشکەری بجهیلاینه و فەگەرمانە مالین خۆ، ئەو ئەگەر وەکی مە ئاماژى پیدای شکەستنا لەشکەری ئوسمانى، نەبوونا ئەرزاقى و چادرین فەهەویانە، نەبوونا چەکی پیدى و سەردەریا وەکی کولەیا یان هەندەک سەرکردین ئوسمانى دگهل سەربازین کورد(٤٩). ئەقەژى بووینە ئەگەر پتربیا کوردان و شیخ عوبیدولال تشرینا دوویى ١٨٧٧ئى ریزین لەشکەری ئوسمانى بجهه بهیلان و فەگەرمانە تەکیا خۆ ل گۆندى نەهرى. زیدەبەرائى قیژى دەولەتا ئوسمانى ژ شیخى توره نەبوویە و ئەگەرین خۆ فەکیشانا وى ژ ریزین لەشکەری د جهی خۆدا دیتینە و بەردەوام ب ریکا والی وانى حەسەن پاشایى پیکول کرپیە دلئى شیخى ژ خۆ رازى بکەن(٥٠).

تەوهرى سینیى: دەرەنجامین شەرى

دەولەتا ئوسمانى ب شکەستى ژ شەرى دەرکەفت و ل ٣ى ئادارا سالا ١٨٧٨ئى پەیمانەک دنایبەرا هەردوو دەولەتین رۆسى و ئوسمانیدا هاتە گرىدان، ژ لایى ئوسمانیا فە سەفوت پاشایى وەزیرى دەر فە پەیمان مۆرکەر، کول دەمى مۆر دکر دکرە گرى و ژ لایى رۆسیاژى فە، جنرال ئەگناتیف مۆرکەر. پەیمان ژ ٢٩ ماددا پیک دەهات کو پتربیا وان د بەرژمەندیا رۆسىا دا بوون و مەرجین زیدە ب سەر دەولەتا ئوسمانیدا هاتبوون سەپاندن. هەندەک ژ بەندین گرنگین پەیمانى بەحسا هەندى دکهن کو رۆسىا دەقەرین باتۆم و قارس و بازید و ئەشگر دى بەت و هەمى ئەو کەلهه دقیت بهین خرابکرن کول سەر روپبارى دانۆب هاتینە درۆستکرن، حکومەتا ئوسمانى ژى پەیمان دا بىی گیرۆبوون ریفورمى ل وان دەقەرا بکەت بىن نەرمەنى تیدا دژین(٥١). سەبارەت هەلوپەستى ئەورۆپا ژ پەیمانى، هەمى د

دەدن خۆ رادەست بکەن، لى دەما هەندەک ژ وان بى چەک ژ کەلهه دەرکەفن و توشى هیرش و کوشتنى دبن بىن دى نەچار دبن خۆ د کەلهه فە ئاسى بکەن و شەرى بکەن(٤٥).

پشتى کو ئەو لەشکەرین رۆسى بىن د کەلهه فە ماین بەرەنگارىی دکهن و هەمى پیکولین شیخى و سەربازین وى بى ئەنجام دەمین، شیخ عوبیدولالا ژبو خرابکرن قشلى داخاز تۆپا ژ دەولەتى دکەت، لى پشتى ئەف داخازیا وى نەهاتیه بجهینان و کیمیا ئەرزاقى و خوارنى ژى بو ناهیتە دابینکرن، شیخ، گازندا ژ بژالەبوونا سەربازین خۆ دکەت بو دەر دۆران، شیخ ب ترسا وى یەکی کو لەشکەری رۆسى ژ بو رزگارکرن وان سەربازین د کەلهه فە ئاسى ماین ل نیزیك دى پشتمەقانیى فریکەتن، چ رى ل بەردەست نامین وان سەربازان ژ کەلهه دەر بىخیت، لەوما ژى ل دوماهیى رۆسى هیزەکا زیدە فریدکەتە پشتمەقانییا سەربازین خۆ بىن د کەلهه بازیدى فە ئاسى ماین، بقى چەندى لەشکەری شیخى و ئوسمانیا د شکیت و ژمارەکا زۆرا چەکی بو رۆسىا بجهه هیلان و دەر فەن(٤٦).

شیخ عوبیدولالاى دیت وەکی پیدى گرنگى ب هیزین وى نەهاتە دان، و ب تەلەگرافان بو سەرکرداتیا دەولەتى دا خویا کرن کو سەرکردین ئوسمانى چەند رۆژە خوارن و ئەرزاق نەدایە هیزین من. ئەقە ژى ل دوماهیى بو ئەگەر کو هیدی هیدی هیزین شیخى بژاله ببن و ریزین لەشکەری بجههیلان، ل گۆرهى ژیدەران سەربازین شیخى پتربیا وان ب چەکین خۆ بىن نوپە ریزین لەشکەری بجههیلان(٤٧). ل گۆرهى بەلگەنامین بریتانى ژى بیزار بوونا شیخى و سەربازین وى ژ ریزین لەشکەری و رەقینا گەلەک سەربازان بو ئەگەری نەبوونا ئەرزاق و چادر و چەکی پیدى بوویە ل بەر دەستى شیخ عوبیدولالاى(٤٨).

ل قیرى ديار دبیت کو شیخ عوبیدولالا ژ سەردەریا سەرکردین ئوسمانى بیزار بوویە و پشتى بیهیقبیوی نەچار بوویە ریزین لەشکەری ئوسمانى ب جههیلایت. هەمى ژیدەر ژى ئاماژى ب هەندى

نەرازیبوون ژ پەیمانێ ب تاییبەت بریتانیا(۵۲). لەوماژی رۆسیا هەست ب مەترسیی کر، بەریتانیا ژى هەمی پینکولکرن پەیمانێ ب ئیکا دی ب گهوریت، ژبەرکو رۆسیا وەلئ هاتبوو گەف ل بەرژموندییا بازارگانین جیھانی بین بریتانیا دکر. لەوماژی پەیمان هەلوەشانیدیە و پەیماننا بەرلین جەئ پەیماننا سان ستیفانو گرتیە(۵۳).

پەیماننا بەرلین ل ۱۳ خزی رانا ۱۸۷۸ئ هەتا ۱۳ئ تیر مەها ۱۸۷۸ئ هاتە گریدان، بسمارک شیرەتکار ئ ئەلمانی سەرۆک بوو و دزرائیلی سەرۆک وەزیر ئ بریتانی نوینەر ئ حکومەتا خۆ بوو، هەروەسا ئیتالییا و فرەنسا و ئیمبراتور ئ نەمسا و مەجر و یونان ژى بەر هەقی کونگرەى بوون(۵۴).

ئەگەر ب هویری ل بەندین پەیماننا بەرلین بنێرین، دئ بینین کو چ دەربارەى کوردان بەحس نەکرێ، ئەو نەبیت کو ئیک جار ب تئ نائف کوردا ئینایە، ئەوژى د بیا ئ پاراستنا ئەرمەنا ژ کوردان، ژلایەکی دیزى فە، فئ پەیمانێ جۆرە ئەتونومیەک دا ئەرمەنان و کورد پشنگو هئێخستن.

ئەف کونگرە ژ ۶۴ بەندا پینک دەت، هەندەک ژ وانا پەیموندی ب دەفەرین کوردی فە هەبوو، وەکی فەگەراندنا قەزایا قوتور بو ئیرانی و دەست بەردانا رۆسی ژ بازید و مەلازگێرد و فەگەراندنا وان بو دەولەتا ئوسمانی. هەروەسا هەندەک بەندان ژى بەحسا هەندئ دکر کو دقیت دەولەتا ئوسمانی ریفورمئ د دەفەرین ئەرمەنیا دا بکەت و ئەرمەنا ب پارێزیت و دەولەتین ئەوروپی سەرپەرشتیا بجەئینانا فان پینگافا بکەن. هەروەسا کونگرە رازی بوو کو رۆسیا دەفەرا رۆژەهەلاتا دەریا رەش بو خۆ بیبەت کو هەردوو باژیرین باتوم و

قارس دکەفتە ناقد(۵۵)، سۆلتان عەبدولحەمیدئ دوویئ، ب نەینی پاداشتی بریتانیا دایی ئەوژى ب هەندئ کو گزیرتا قوبرس ل هەمبەر کرێبەکا سالانە دایی و بریتانیا ژى سۆزئ بەدەت کو هاریکاریا دەولەتا ئوسمانی بکەت بو پاراستنا مولکین خۆ ل رۆژ هەلات ل کوردستانئ و ئەرمەنستانئ. حکومەتا بریتانیایی بیی ناگەهداریا دەولەتین ئەوروپی گزیرتا قوبرس ب دەستفە هات، دەولەتا ئوسمانی نەچار بوو دەست ژ دەستکەفتین دیزى بەدەت بو دەولەتین دی، وەکی پشنگو هئێخستنا داگیر کرنا تونس ژلایئ فرەنساقە(۵۶).

ئەگەر ب هویری ل بەندین پەیماننا بەرلین بنێرین، دئ بینین کو چ دەربارەى کوردان بەحس نەکرێ، ئەو نەبیت کو ئیک جار ب تئ نائف کوردا ئینایە، ئەوژى د بیا ئ پاراستنا ئەرمەنا ژ کوردان، ژلایەکی دیزى فە، فئ پەیمانێ جۆرە ئەتونومیەک دا ئەرمەنان و کورد پشنگو هئێخستن، لئ حکومەتا ئوسمانی سۆزین خۆ سەبارەى ئەنجامدانا ریفورما ل دەفەرین ئەرمەنا بجەئینان(۵۷).

شەری رۆسی- ئوسمانی چەند دەرنەجامین سیاسی و ئابووری ل سەر کوردستانئ هەبوون. ژلایئ سیاسی فە، پشتی شەری چەند سەرهلدانین و بزاقین سیاسی و چەکداری ل کوردستانئ پەیدابوون. پشتی کورین بەدرخان پاشایئ بۆتان عوسمان پاشا و حسین کەنعان پاشا خۆ ب نەینی ژ شەری رۆسی-ئوسمانی فەکنیشای دگەل چەندین سەرباز و ئەفسەسەرین کورد و سەرۆک عەشیرەتان بریاردان ب فەگەرە کوردستانئ کارئ بزاقەکا چەکداری بکەن، چوونە جزیرئ و میرگەها خۆ یا سەربخو راگەهانندن(۵۸). هەر چەندە بزاقا کورین بەدرخانئ زوی بەلاقبوو لئ گەلەک زوی ژى هاتە ژناقیرن(۵۹). ژ بزاقین دی بین سیاسی بین گرنگ و وەک دەرنەجامئ شەری رۆسی-ئوسمانی، سەرهلدانا مەزنا شیخ عوبەیدوللایی نەهری بوو ل سالا ۱۸۸۰ ل کوردستانا ئیرانی، شیخی مفا ژ شەری رۆسی-ئوسمانی وەرگرت، پشتی ب ژمارەکا زورا چەکی و لەشکەرا خۆ ژ

کوردان کریمه، د شمیرئ ساللا ۱۸۷۷-۱۸۷۸ئ
 دا وەکی ژیدەرا دای دیارکرن ل دوپف
 بانگەوازییا فتوایا ئوسمانیا بۆ
 جیهادی چووینه و پشکهکا
 کیم ژى گەهشتنینه
 ریزین لەشکرئ
 رۆسى، وەکی
 مە د فەکولینئ
 دا دیارکری
 کورد پشکدار
 بووینه د شەریدا
 ب ریکا شیخ
 عوبەیدوللائی
 نەهرى کو
 رۆلەکی مەزن
 گێرایه، هەروەسا کورین
 بەدرخانئ و هندەک ژ کورین
 عەشیرەتا هەمەوهند و خانما کورد

قەرە فاتمی.

لئ وەکی دیار کوردان ژ بەر چەند ئەگەرەکان
 بەردەوامی نەدایه ریزین شەری ل بەرەیین ئوسمانی
 و فەگەراییه دەفەزین کوردی و پیکولا بزاف و
 سەرەلدانا کریمه دژی ئوسمانیان. ژ ئەنجامئ قئ
 چەندئ ژى کوردستان کەتیه بەر هێرشا دەولەتا
 ئوسمانی و زیانئین ئابووری و جفاکی بین مەزن ب
 کوردستانئ کەتینه.

ژیدەر و پەراویز:

- ۱- دصلاح محمد سلیم محمود، دیرۆکا کوردان
 یا نوی د چەند فەکولینەکاندا، ژ چاپ و وشانئین کتیبخانا
 جزیری، چاپا چارئ، دھوک، ۲۰۱۹، ل ۱۵۱.
- ۲- جەلیل جەلیل و ئەوانئ تر، شۆرشەکانئ کورد له
 سەردەمی نویدا، و: بەهائەدین جەلال مستەفا، دەزگای چاپ و
 بلاوکردنەوهی رۆژەهلات، هەولێر، ۲۰۱۳، ل ۳۰.
- ۳- م.رسول هاوار، کوردو باکوری کوردستان له
 سەرتای میژوموه هەتا شەری دوهمی جیهانی، ناومندی
 چاپمەنی و راگەیانندی خاک، بەرگی بەکەم، چاپی بەکەم،
 سلیمانی، ۲۰۰۰، ل ۲۹۹.
- ۴- دکامیران عبدالصمد دوسکی، کوردستان فی العہد
 العثماني فی النصف الاول من القرن التاسع عشر، الدار

ریزین لەشکرئ فەکیشای ببوو خۆدان پینگەهەکی
 مەزن و بەرفرەه، ژ بەرکو شیخ کەسەکی
 ناندەه بوو و جفاکی کوردی ژى
 ریز ل شیخی دگرت ژ بەر
 خانەدانیا وی و تەکیا
 نەقشەبەندی ل گوندئ
 نەهرى، ب سەدان
 گوندین کوردی
 ل تورکیا و
 ئیرانی بەرەفیا
 خۆ بۆ پشتەفانییا
 شیخی دیارکەر
 ل دەمئ بزافا
 خۆیا چەکداری
 راگەهانئ ل
 کومبونا گوندئ
 شەمزینان هەمی کوردان
 رازیبوونا خۆ دیار کر دگەل وی
 پشکداری د سەرەلدانی د بکەن (۶۰).

ژ لایئ ئابووری فە، شەری رۆسى-ئوسمانی
 زیانئین مەزن ل سەر کوردستانئ هەبوون، ژ بەرکو
 دەولەتا ئوسمانی رابوو ب سەپاندنا باجین گران و
 توند ل سەر کوردستانئ و ل دەمئ وەرگرتنا وان
 باجازی زۆردایەکا مەزن ل گوندو باژیریین کوردان
 دکر. هەر ژ ئەگەرئین سەرەلدانا شیخ عوبەیدوللائی
 ژ بەر وەرگرتنا باجئ ژ خەلکی دەسپیکر بوو (۶۱).
 گەلەک زیانئین دیزئ ل سەر کوردستانئ هەبوون،
 کو بەشەک ژ کوردان ژ جەین خۆ دەر بەدەر بوون
 و گوندین وان ویران بوون و چاندن و بەرەمئین
 وان ژ ناچووون (۶۲).

دوماهیک:

کوردستان د شەری ۱۸۷۷-۱۸۷۸ئ یئ
 رۆسى- ئوسمانی، وەکی هەمی شەری دئ یئ وان
 د چەرخئ نۆزدئ دا بوویە مەیدانا هەفەرکی و شەری
 وان، وەکی هەمی شەری دیزئ هەردوو دەولەتا
 ژ لایئ خۆفە پیکولا ب دەستفە ئینانا پشتەفانییا

- العربية للموسوعات، بيروت، ٢٠٠٦، ص ٢٠١.
- ٥ - جليلي جليل، زيدرئ بهرئ، ل ٣٦.
- M.Kalmam، Osmanlı- kürt ilişkileri ve (٦)
S، ١٩٩٤، 'sömürgecilik' med yayıncılık، istanbul
١٣٢.
- ٧- ن.أخالفين، الصراع على كردستان المسألة الكردية
في العلاقات الدولية خلال القرن التاسع عشر، ترجمة: أحمد
عثمان أبوبكر، مطبعة الشعب، بغداد، ١٩٦٩، ص ٧٤.
- ٨- M.Kalmam، Osmanlı، a.g.e، S ١٣٣.
- ٩ - د.كاميران عبدالصمد دوسكي، المصدر السابق، ص
٢٠٣.
- ١٠ - ن.أخالفين، المصدر السابق، ص ٧٥.
- ١١ - جليلي جليل، كوردهكاني نيمپراتوريمتي نوسماني،
و: كاوس قفقتان، بغداد، ١٩٨٧، ل ٢٩٨.
- ١٢ - د.كاميران عبدالصمد دوسكي، المصدر السابق، ص
٢٠٥.
- ١٣ - جليلي جليل، راپيريني كوردان له سالي ١٨٨٠،
و: د.كاوس قفقتان، چاپخانهي زمان، بغداد، ١٩٨٧، ل ٤٦.
- ١٤ - د.كاميران عبدالصمد دوسكي، المصدر السابق، ص
٢٠٧-٢٠٦.
- ١٥ - ديفيد ماكداول، تاريخ الأكراد الحديث، ترجمة: راج
ال محمد، دار الفارابي، ط١، بيروت، ٢٠٠٤، ص ١٠١.
- ١٦ - د. عوسمان عطلي، چند ليكولينوميهك دهر باره
بزاقى هاوچرخى كورد، وهرگيزان: كاميران جمال بابان
زاده، پيمانگاي جيهاني فيكرى نيسلامي، بهرگى بهكم،
هولنر، ٢٠١٠، ل ١٦.
- ١٧ - د. سعدي عثمان هروتي، كردستان و الامبراطورية
العثمانية ١٥١٤-١٨٥١، مؤسسة موكرين للبحوث و النشر،
أربيل، ٢٠٠٨، ص ١٧٢.
- ١٨ - ن.أ، خالفين، المصدر السابق، ص ٥٧.
- ١٩ - د. سعدي عثمان هروتي، كردستان و الامبراطورية
العثمانية ١٥١٤-١٨٥١، مؤسسة موكرين للبحوث و النشر،
أربيل، ٢٠٠٨، ص ١٧٣.
- ٢٠ - ن.أ، خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٠؛ جليلي
جليل، زيدرئ بهرئ، ل ٢٦٤-٢٦٨.
- ٢١ - د. عوسمان عطلي، زيدرئ بهرئ، ل ٢٣.
- ٢٢ - هيمان زيدرئ، ل ٢٦.
- ٢٣ - Ahmet Deniz، Şeyh Ubeydulah
Nehri'nin siyasi faaliyetleri، Yüksek lisans tezi،
Mardin، ٢٠١٧، s ٢٩.
- ٢٤ - Matthew Smith Anderson، Doğu
Baskı، İstanbul، ٢، Sorunu، Yapı Kredi Yayınları
١٩٧، s، ٢٠١٠.
- ٢٥ - د. محمد كمال الدسوقي، الدولة العثمانية و المسألة
الشرقية، دار الثقافة للطباعة و النشر، القاهرة، ١٩٧٦، ص
٢٤٩.
- ٢٦ - د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٧٤.
- ٢٧ - جاسم محمد حسن عدول، الحرب الروسية العثمانية
لعام ١٨٧٧-١٨٧٨ و اثارها على العراق، مجلة التربية و
العلم، العدد الثامن، الموصل، ١٩٨٩، ص ٨٢-٨٣.
- ٢٨ - جاسم محمد حسن عدول، المصدر السابق، ص ٨٦.
- ٢٩ - المصدر نفسه، ص ٨٦.
- ٣٠ - خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٩.
- ٣١ - جليلي جليل، راپيريني كوردهكان، زيدرئ
بهرئ، ل ٥١.
- ٣٢ - د.شاكرك خصبك، الكرد و المسألة الكردية، بغداد،
١٩٥٩، ص ٢٧؛ د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل
٧٤.
- ٣٣ - د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٧٥.
- ٣٤ - خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٩.
- ٣٥ - محمد أمين زكي، تاريخ السليمانية، بغداد، ١٩٤٧،
ص ١٩١.
- ٣٦ - د.بله ج شيركوه، القضية الكردية، منشورات جمعيه
خويبون، ط١، بيروت، ١٩٨٦، ص ٥٧.
- ٣٧ - محمد أمين زكي، تاريخ السليمانية، المصدر السابق،
ص ٢٢٤.
- ٣٨ - محمد أمين زكي، مشاهير الكرد و كردستان، مطبعه
تقيض الاهلية، ج١، بغداد، ١٩٤٥، ص ٢٤٧.
- ٣٩ - خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٦.
- ٤٠ - جاسم محمد حسن عدول، المصدر السابق، ص ٨٩.
- ٤١ - P.İ.Averyanov، Osmanlı İnan Rus
Baskı، Avesta Yayınları، ١، İstanbul، ٢٠١٠، s. ١٤٢.
- ٤٢ - Nejat Abdulla، İmparatorluk، Sınır ve
Ahmet Deniz، Şeyh Ubeydullah، İstanbul، ٢٠١٠، s. ٢٥٠.
- ٤٣ - Ahmet Deniz، Şeyh Ubeydullah
Nehri'nin siyasi faaliyetleri، Yüksek Lisans
Tezi، Mardin، ٢٠١٧، s. ٣٦.
- ٤٤ - Bilal N.Şimşir، Kürtçülük، Baskı، ٣،
İstanbul، Bilgi Yayınevi، ٢٠٠٩، s. ١٨٤.
- ٤٥ - Bilal N.Şimşir، a.g.e، s ١٨٤.
- ٤٦ - Ahmet Deniz، a.g.e، s ٤٣.
- ٤٧ - Bilal N.Şimşir، a.g.e، s ١٨٥.
- ٤٨ - Ahmet Deniz، a.g.e، s ٤٤.
- ٤٩ - Nejat Abdulla، a.g.e، s ٢٥١.
- ٥٠ - Ahmet Deniz، a.g.e، s ٤٨.
- ٥١ - د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٧٨.
- ٥٢ - خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٩.
- ٥٣ - د.حيدر صبرى شاكرك الخيقاني، نتائج الحرب
الروسية العثمانية (١٨٧٧-١٨٧٨)، مجلة جامعة كربلاء
العلمية، العدد ٢، ٢٠١٥، ص ٦٤.
- ٥٤ - د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٧٩.
- ٥٥ - خالفين، المصدر السابق، ص ١٠٩.
- ٥٦ - د.عبدوللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٨٠.
- ٥٧ - هيمان زيدرئ، ل ٨١.
- ٥٨ - م.رسول هاوار، زيدرئ بهرئ، ل ٣٠٦.
- ٥٩ - د.عوسمان عطلي، زيدرئ بهرئ، ل ٣٢.
- ٦٠ - M.Kalmam، Osmanlı، a.g.e، s ١٤٢.
- ٦١ - د.عوسمان عطلي، زيدرئ بهرئ، ل ٣٢.
- ٦٢ - د.عبداللا علياومبي، زيدرئ بهرئ، ل ٧٨.

ئەلماسخان کەندوولەیی ی کورد (1779-1706ز)

ئێك ژ سەرکردەیین سەربازی بین لەشكەرئ نادرشاهئ ئەفشار بوو كو فەرماندئ تپیا (سنه) سەنەندەج بوو، هەر چەندە سالتین ژ دایك بوون و وەفاتا قئ سەرکردئ مەزن د دیار نینن و ئەف چەندا د ژێدەران دا ناماژە پئ هاتیه دان د بنهجه نینن، لی (موحهمد عەلئ سولتانی) د پەرتوكا خو یا پیر بەها دا یا بناقئ (حدیقه سلطانی) دنقئسیت: ئەلماس خان د نیقا دووئ ژ چەرخی دوازدئ دا كوچی ژیايه و وەفاتا وی ژئ دكەفیتە دووماهیا هەمان چەرخی . موحهمد عەلئ سولتانی د بەردەوامیئ دا دبئژیت: ل هەیفأ (دوو) یا سالا (۱۱۴۶ شەمسئ) دناقبەرا نادرشاه و عوسمانیان دا شەرمكئ مەزن روی ددەت كو د وی سەردەمی دا فەرماندەیا هئیزئ عوسمانئ لژئ دەستئ (توپال پاشا) بوو، و دقئ شەری دا (ئەلماسخان) فەرماندەیی تپیا سەنەندەجئ بوو و د ئەنجام دا سوپایی نادرشاهئ پاشەكشئ دكەت و ئەف چەندە ژئ دبیتە ئەگەرئ شكەستنا هئیزئ نادرشاهئ ئەفشار .

هەر ل دور قئ شەری فەكولەئ بناق و دەنگ (ئەحمەد شەریفئ) سەر هاتیهكئ فەدگئزیت و دنقئسیت: د ئێك ژ شەرئ نادرشاه دا ل گەل هئندوقانئ هندستانئ سەرکردە (ئەلماسخان) پاشەكشئ دكەتن و ئەف چەندە ژئ دبیتە ئەگەرئ شكەستنا هئیزئ نادرشاهئ ئەفشار، نادر شاه ب قئ چەندئ گەلەك توره دبیت و فەرمانا دەرکرن و سزادانا (ئەلماسخان) ی دەرکەت و پشئی قئ چەندئ ئەلماس خان فەدگەریتە جه و وارئ خو ل (کەندوول)ئ، و مژوبلی رەزقانیئ دبیت و ل گەل هندئ دەست ب قاقارتن یان فەهاندنا (شاهناما کوردئ) دكەت و دگەل قئ چەندئ ژئ دەمئ ماییئ خو ب ژمنینا سازئ فە دەر باز دكەت، هەر د وئ سەر هاتیئ دا هاتیه كو پشئی بورینا دەمەكئ ب سەر دەرکرن و سزادانا ئەلماس خانی دا، نادر شاه ژ قئ بریارا خو گەلەك پەشیمان دبیت و دیارینن پر بەها و جل و بەرگین سەربازی بو ئەلماس خانی فریدکەتە (کەندوول)ئ، بەلئ دەمئ هئارتئ نادر شاه نئزیکئ گوندئ کەندوولئ دبیت دەنگئ دەهول و زورنایی دگەهیتە گوھین وی و ئەو وەسا هزر دكەت كول وی گوندئ دەهوات و شەهیانەك یا هەیی، بەلئ

سەلمان نەهلی

هاتيه كرن و مژويل بوونا وي ب چاندن و رهز قانيي و همتا دووماهيا ژيي وي و ديسان دهينه خويا كرن كو بابي وي نيك ژ جوتيارين حال ناقجي بوويه كو د بنيات دا ژ جهكئ دي بو وي دهقهرئ هاتينه و هر ل ويري مژويلي چاندني و خودان كرنا ترش و كهوالي بووينه، و بابي وي شيايه هر ل وي گوندئ كندولي ئهلماس خاني بهنيريه ليهر خواندني و فيري خواندن و نقيسيني بگهت و ناسناقئ (ميرزا) كو د وي سردهمي دا كوردان ئهف ناسناقئ ژ بو رامانا (خواندموار) بكار دئينا پيشكيشي ئهلماس خاني بگهت و د وي سردهمي دا بنتي ميرزادميان ماف ههبوو كو بخوين.

و د هوزانين وي دا ديار دببت كو ئهلماس خان بو

دمهكئ دريژ مژويلي خواندن

و زانستي بوويه و ژ بلي

دهستهلي و شارهزاييا وي د

ئهدبي فارسي دا، شارهزاييهكا

باش ههبوو ل دور ئهدبي

عربهبي و زانستين ديني

و ژبلي قئ چهندئ ژي

خودان كهساياهكئ بهيز

بوو و بتاييهتي ميترخواس و

چهلنگ بوو د تيرهاقيرئي و

ههسپ سواريي و هونهرين

جهنگي دا و تا گههشتيه پلهيا

فهرمانداريي و شيايه دگل

دوژمنين ناقخويي و دهرمي

بكهفته د شهرين گران دا و

گهلهك سركهفتنين مهن بدهستقه بينيت كو بدريژي

باس ل سركهفتنين وي هاتيه كرن د (نادرنامه) يان

(نادر و توپال) دا، هندهك بيرمعد و دانعهمرين كرامانشاه

و كندولي د وي باومري دانه كو مالباتا (ئهلماس خان)

د بنيات دا ل باشوري كوردستاني بهرهف كندولي

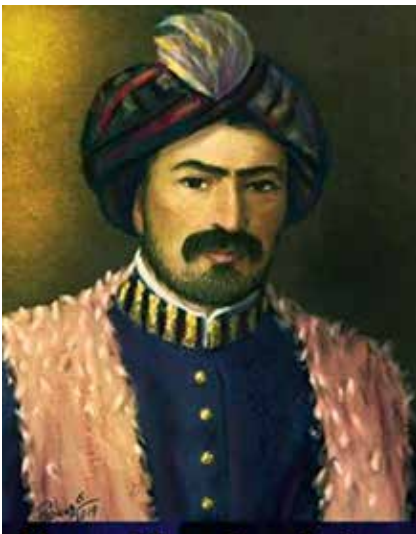
كوچهر بووينه و د بنيات دا سوني مهز ههب بووينه،

بهلي نيك ژ وان مهرجين دانا مافئ نيسته جيبووني بو

وان ئه بوويه كو بهينه بسهر مهز ههبئ شيعه.

و د نيك ژ هوزانين وي دا بهر جهسته دببت كو

ناقبري شيعهيي دوازه ئيمامي بوويه دهمئ دببئيت:

دهمي زيدهتر خو نيزيكي گوندي دگهت دببنت كومهكا مروقان تابوتهك يا لسر ملين وان و زهلام بين سواري ههسپان بووين و ژنك ژي بين روپين خو فهدچرين و دهمئ هنارتي پرسيارا قئ چهندئ ژ كهسهكي كرى د بهرسقئ دا دببئيتي كو (ئهلماسخان) خاترا خو ژ دونيايي خواست و وهعر كر.

و مكي ئه م دزانين داستانهكا دي ژي بقئ رهنگي

يا هه ي كو هر دوو سولتانا (سولتان محمود و نادر

شاه) دلرهقيا خو ل بهرامبهر وان دوو داستانببئرين

كورد و فارس ديار كرى و ديارين وان درهنگ

گهههشتنه كهسئ مههستدار و ب تنئ جياوازي

ئهقيه كو سركرده (ئهلماسخان) نه بنتي ژ لايئ

شاهي قه هاته دهر كرن و

سزا دان بهلكو مهزنترين و

درندانعترين تاوان ل دژي

وي هاته ئه انجام دان كو ئه

ژي (ژناقبرنا نقشئ) بوو ل

دژي قئ هوزانقائ مهزني

كورد، هر چنده د بنيات

دا ئهلماس خان د وي شهرئ

دا شكهستن نهينا بوو،

بهلكو ژ لايئ نهيارين وي

و دژبهرين وي قه پلان بو

هاتبوونه دارستن و ژ لايئ

سركردهبين دي بين نيزيك

ئهلماسخاني ب خرابي باسئ

وي لدهف (نادر شاهي)

هاتبوو كرن و هندهك گوتگوتكين بي بنهما قه هاند

بوون و ناگر خوش كربوون .

مخابن چ پزنانين راست و دروست ل دور ژيانا

وي يا زاروكينئي و گنجاتيئ و ديسان ل دور دايك

و بابين وي ليهر دهست نين و ب تنئ برنيا هندهك

نامژمين د هوزانين وي دا و د هوزانين (ميرزا

شفيغ كليايئ) دشين هندهك پزنانين لدور ژيانا قئ

كهساياهتيي مهنئ كورد بدهستقه بينين، هر وهكي

تيدا نامژه هاتيهكرن ب قهگهريانا ئهلماس خان بو

وارگههئ خو پشتي ئه دلرهقي و نههقيا دهرهق وي

قهر و دیوانخانه‌ها ته پشتی ته نهمینیت و بهینته ژناقبرن، و دبیزتی یارمبی پشتی چونا ته بریسین ل وهرزی بوهارا، وی جهی بسوژن و ویران بکن و کئی تیدا هیلینان چیکهن .

مهزرائی (ئلماس خان) دکهفته ههمان گوندی (کهندولئی) و ل بناری چبایی بهرنیاس ب (پیر) هاتیه قهشارتن و دهفته گوتن کو ل سهر گوری وی کئلیهکا بلند و مهزن هاتبوو دانان کو همتا بهری چند سالان یا راست و سهر پی بوو، بهلی مخابن پشتی هنگی کهفته و لهومان دهفته گوتن کو نوکه گوری ناقبری ناهفته نیاسین و بهرزه بوویه دناق گوران دا و ههر سال دهمی بهفر دباری ناخفتهکا کولانکی دناق خهلی دا بهلاف بیوو و دگوتن کو کئلیی ئلماس خان لین بهفری بهرزه بوویه کو هف ناخفته وکو ئاماژمیهک ژ بو گرانی زشتانا دهفری دهاته گوتن. بهلی ب ههبوونا گوری (سبز علی) بی هوزانقان کو دبیتته نهقیی ئلماس خانی بی کچی و گوری (پیرو علی سولتان) کو دبیتته کوری (سبز علی) دیار دبیت کو وان گورمکی تابهت ب مالباتی قه ههبوویه لهومان دشین بیژین کو گوری (ئلماس خان) ژی چیدبیت نیژیکی ههمان گوری مالباتی بیت.

دیسان جهی مخابنیی یه چ پیزانین ل دور ژیی وی بی دروست و پیک ئینانا ههقرینی و ئهو دهمی بهری بهفته سزا دان ژ لابی نادرشاهی ههشار قه لهر دست نینن، بهلی (حوسین نهیری) کو خو ب ئیک ژ نهقین ئلماس خانی ل قهلم ددهت ددهت دیار کرن کو دستنقیسهکی دا هاتیه کو ناقی ئیک ژ دوو کچین ئلماس خان (شاه زینت) بوویه کو دبیتته ههقرینا کسهکی بناقی (نیسماعیل)، گهلمک پیزانینن تهراو بهرا همنه ل دور ژینا ناقبری بهلی ههمی ژی جهی گومانینه.

ژیده:

- ۱- محمد علی سلطانی، حدیقه سلطانی، ص (۱۰۱).
- ۲- کنگره جهانی بزرگداشت فردوسی، (هزاره تدوین شاهنامه)، ص (۹۵۵).
- ۳- فصلنامه فرهنگ، سال ۸، شماره ۱۶، زمستان ۷۴، ص (۱۰۷).
- ۴- یزدان پناه، تصحیح شاهنامه کردی، ص (۱۴).
- ۵- حماسه‌های قوم کرد حیدر لطفی نیا. (۵۷ هتا ۵۹).

هر کس صلواتی بر زبان ارد
شراره اتش دوزخ را به چشم نمی بیند
هر کس صلوات برای حیدر (حجرت علی (ع))
بر زبان ارد

جامی از آب کوپر را در قیامت به او می دهند
امیدوارم که اثنا عشر
در روز محشر شفاعت خواه ما باشد

واته (ههر کسهی سلاف دان لسه زاری بیتن بچاقی خو دژواریا ناگری دوزمخی نابینیت، ههر کسهی سلافا بدهته لسه حیدره ئیمام علی جامهک ژ ئافا کهوسری ل روزا قیامتی دئ ب وی هته دان، ئمز ب وی ئومیدی مه کو دوازه ئیمام ل روزا مهحشری بو مه شفاعتی بکن).

میرزا شفیع کو ئیک بوو ژ ناقدار و ئهو کهسانین ههفتهمنی ئلماس خانی ول سهر دهمی وی تیکلمیهک دناقبره واندا ههبوو، دهمی دچیه کهندولئی ژ بو دیدارا ئلماس خان و دهمی دزانیق ناقبری بی وههر کری دچیه سهر مهزرائی وی و ب فی رهنگی پی دبیزیت:

میرزام خاموش است، میرزام خاموش است
مبارکت باد ماوای خاموشان
بادهی بی هوش کننده هوشمندان نوشت باد
و رفیق مجلس می نوشان گردی
الهی سرای سنگ و گل بر تو سنگینی نکند
و روحت به دیوان حق شرمنده نگردد
امیدم به اعجاز دعای خاصان حق است
که شفاخواه همه ما باشد در روز قیامت.

واته (میرزایی من مر، میرزایی من مر، ته جه و واری مریان پیروز بیت، ته نوش بیتن بادیا (مهیا) بیهوشکرنا هوشمندان و تو بچیه دیوان و بیبه ههقالی سوفیان، یا خودی فهرش و کیلی و ناخا لسه سینگی ته بو ته نهبیته گرانی و روحا ته ل دیوانا خودایی مهزن شهرمنده و شهر مزار نهبیت، و ئمز بی پشت راستم کو دو عاینن مروقین چاک و قنچ دراستن و دهفته قه و خودی حمز بکمت ئهو دو عایه دئ شفاعتی کن ژ بو مههمیان).

ههر دیسان درژیی دا دبیزیتی کو دقیت ئهو

ژ زاناين گوندي شوشي ژيان و خزمهت و بهره‌م

سهيد سليمان حوسهيني
شوشي

1749 ز - 1824 ز

هتاب شوشي

وی یئ مهن بوو، هروسا سهید سلیمانی شوشی د پهرتووکا ژيانا خودا ددهته دیارکرن کو ئهل باژیرکی نامیدی لدویف داخازا زبیر پاشایی کورئ نیسماعیل پاشایی ئیکئ میرئ میرگهها بههدینان چوویه دهفرا زیاریان و ل گوندئ شوشی ئانکجی بوویه، پاشی لدویف ئهمرئ شیخی خو حهزرتئی غموسی سانی شیخ نورهدینی بریفکانی ل ساللا ۱۸۲۰ زایینی سهید سلیمانی حوسهینی وی ددانئیت ئیک ژ خهلیفین خوین طریقهتا بریفکانی یا خلومتئ و دکهته مرشدئ تهریقهتا خلومتئ ل تهکیا شوشئ و مرقدئ شیخ شمسهدینی قوطبی شوشی ههروهکی ب فی شیوهی گوتئ (نحن دعینا الی قریه شوش فی سنة ۱۸۰۴ ز علی أمر زبیر پاشا العباسی أمير إمارة بهدینان و علی طلب سید الشیخ نورالدین بریفکانی قدس سره.) ئانکو دیاردیبت کو لسهر داخازیا میرئ نامیدی هاتینه گوندئ شوشی لدهفرا ئاکرئ و هاتیه ئیرشادی بؤ طریقهتا بریفکانی، دا خلومتئ بکمت ل تهکیا شوش یا شیخ شمس الدین

ناقئ وی سهید سلیمانی کورئ سهید حاج داودئ کورئ سهید عبدالناصرئ کورئ سهیدئ قطب جماله دینی حوسهینی نامیدی شوشی یه ل ساللا ۱۷۴۹ زایینی ل پایتهختئ میرگهها بههدینان ل نامیدی ژ دایکبوویه. ژ بهر کاودانئین نهخوش بین مشهختبونئ هاتن و چوون ناقهرا باژیرئ سامراء و باشورئ عیراقئ و پایتهختئ میرگهها بههدینان نامیدی کریه کو ژ نهگمئ هندهک ناریشین سیاسی و جفاکی بهرف نامیدی هاتینه و دهسپنکی قورئانا پیروز و ئهلف بانا عههبی ل دهف بابئ خو سهید داوودی خاندیه، پاشی چوویه گوندئ مایی و ل دهف ملا عومهرئ کورئ ئیبراهیمی مایی خاندیه و پاشی چوویه قوتابخانا قوبههان و لدهف ملا محمودئ بههدینی یئ نامیدی خاندیه و لدویف دهستقیسهکا سید سلیمانی حوسهینی شوشی کو ددهته دیارکرن ناقین ههموو ماموستا و مدرسین خوین خاندنی لدهمی فقیاتی ههتا تهمنئ وی گههشتیه شیبست سالیی ژئ، چونکی ل دهمی بوویه شاگرد تهمنئ

ھزر

- 44 - مروّف و كوشتنا ئىكودو د تىگهھىن ئەپستمۇلۇزى دا
..... تەھسىن ناھشىكى
- 47 - عەقل و خوەستەك ل جەم ئارسەر شوپنھاوهرى
..... ئومىد سەگقان
- 50 - فايرۇسى مۇنتسكىوۋى
..... و: ھەمىد گرافى

مرؤف و کوشتنا ئیکودو د تیگههین تهپستمؤلوزی دا

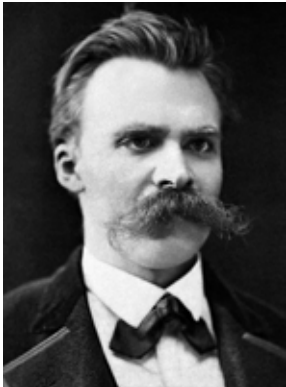
بۆچی مرؤف هەر د نهزهل دا، بهروقازی بوونهوهرین دی ل سهر تهپا نهردی ددژوارن و شهروشوران دکن و ئیکود و دکوژن و ههر کهمس خوه دببنت دورست و دانپیدانی ب خهلهتیی ناکن؟ نهف پرسه ههردهم پرسهکا زیندی یا دافکیشه د گهنگهشهیا دینی، جفاکی، فلهسهفی و زانستی دا و ههر نیک وهکی خوه دببنت بیی کو نهجامین گومانیر ب ریکا نهگهر و نهجامان ب دهستقه بینن د قی دافکیشا بهردهوام دا، گهلهک داقین دی دهردکهفن و پتربیا وان دیار دکن کو ههر د نهزهل دا خورسکا (غهریزه) یا شهر و کوشتنی ل جهم مرؤفی پیخههت مانی و گههشتنا خوهشی و دلشادییی ساخلهتهکا گهوههری یا ههموو بوونهوهرانه، پتر

تهحسین نافشکی

ههر د نهزهل دا خورسکا (غهریزه) یا شهر و کوشتنی ل جهم مرؤفی پیخههت مانی و گههشتنا خوهشی و دلشادییی ساخلهتهکا گهوههری یا ههموو بوونهوهرانه.

دیروکې ب شپو مېکې هغه د ژي، قوناغ قوناغ ژ زلهزیا سهرمايدار يې و کولونيا ليزمې، ههنا گه هشتنا لئير اليزمې دز قړينت و د وئ هغه د ژيې دا، چرخه کي دي يې نو تر پيدا دبت. بهر انبر قوناب يې وي مارکس کرنا شمېرې و کوشتنا مروفي ب دهستي برايې وي يې مروف دنيخته د چارچوئي خورزگار کرنا پلوريتار يې هه ژار دا ژ بندهستيا هيزا سهرمايدار يې زمگين و که دخوار د دريژيا د يروکي دا. ههرو هسا دئ بينين فيلوسوفه کي دي يې ناقدار و هه فخر، ب ناقف نيچه، تيگه هې شمېرې و د ژواري نيژيکي هيگلي دبت و ب دهسته ئينا دهسته لاتي دنيخته د ريژ هيا هيزي و گوهور بينين بهر دموام و گه هشتنا مروفي سوپهرمان دا. دبت تيگه هشتنا خه لمت يا نازيان ب سهرکيشيا هيتلري د فيلوسوفيا نيچي دا، نهگري سهرمکي يې جهنگا جيهاني يا دويي بت. نهغه پشتي شمېر ب دووماهي هاتي ژ نوو خه له تديگه هشتنا فيلوسوفيا نيچه ي ژ نالي نازيان فه ناشکرا بوو کو مبهستا نيچه ي نهو نه بوو مينا نهو

تيگه هشتين کو رهگري ناري پاقر ترين مروفن د دونيا يې دا، واته هيز دينامويا هه دهسته لاته کي يه و چو تشت خوه ل بهر ناگرت. دبت نهف نيپرنا نيچه ي نيژيکي نيپرنا زانستي يا دارويني ژي بت کو و هسا دببنت مان بو يې باشتره.

ديسا دئ بينين شمرو شور و کوشتنا مروفي ب دهستي برايې وي يې مروف، ب پالدمري دهست ب سهر داگرتن و (هميمني) بوويه بابته کي سهرمکي بو د يروکناس و هزر فانه کي جيهاني، مينا ويل ديوارنت کو و هسا دکتيا خوه (دهر سين د يروکي) دا

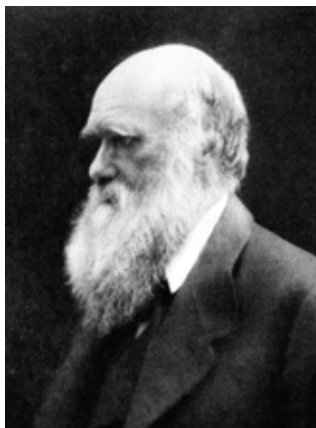
ل دهف مروفي خودان هوش و ناقل و گياندارين دي بين نيژيکي گروپي وي گه شه کرييه، مينا يو فال نوح هه راري دکتيا خوه يا ناقدار دا ب ناقف (العافل) دا به حس دکت کو بهري حهفتي هزار سالان، ده مې مروفي ل کيشوهري نه فريکا و هه راري و هوش بوو چي بووي، نه نيکودو ب تني دکوشت، وان قرا گيانه ورين مينا (ماموس) ا ژي دنينا ده مې دهر پاژي کيشوهرين ناسيا، نوروپا و هه رو نه مريکايي باکور و باشور بووين.

ژ لايې نهفسانه و ديني ژي فه، هه که نه م ژاري و هه برگرين، دئ بينين شمېر و کوشتنا مروفي ژ لايې برايې وي فه ژ قابيل و هابيلي دهست پي دکهت، سه خمرات نهو تشتي بو مروفي خوشتر و تير کرنا خورسکين (غهر يزه) بين ژياني و مان بو نهوي ب هيز تر، ب ريکا مه هر کرنا خوشکا قابيلي يا جيمک نهفليمايي و به خشينا قوربانين هابيلي شقان و قابيلي جوتيار کو دووماهيي خوداي قوربانني هابيلي قهبول کر و هه ژ بهر هندئ قابيلي نهو کوشت و کولتوري کوشتنا مروفي ب دهستي برايې وي ل دووف خوه هيللا.

ههرو هسا نهوي فلسه فعيي دخوينت دزانت کو هه فيلوسوفه کي ديتنا خوه سه بارهت نيکودو کوشتنا مروفان هه يه و پرسې ژ پرسې چي دکن و ناگه هه چو نهجامين گومانبر و پرسه کا نوو چي دکت. دئ بينين فيلوسوفه کي مينا هيگلي توندون نيژيا مروفي دژي مروفي بو هيزا گه شه سندا ژيهلکي (تصاعدي) يا هوشني

دا هـیـی،
هندهك گروپین
سوفی و دینین
مینا دینین بؤدی
و جهینان ل
هندستان و
دینی مهسیحی
و همرسی و
غنوسیین ژئ
چی بووین، ل
روژناقفا دژی
شهری و کوشتنا

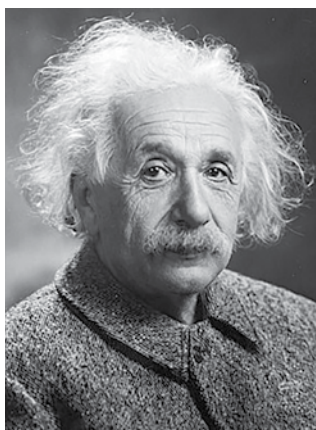

مروقی ب دهستی برایی وی یی مروقی شهریه و
نهحکامین خوه بهلاف دکن، لی همر دیاردا کوشنتی
روژ بو روژی ب ریکین همهجور پتر بهربهلاف
دبت و پشتی دو جهنگین ویرانکار بین جیهانی،
نوکه جیهان ل سمر دهمی تهنکولوژییا نهفریتی
چمکی کومکوژ کمتیبه ژیر گهفین نهمانی.

ل قیره بو مه دیار دبت کو دبت داروین د تیورییا
خوه دا یی مافدار بت، دهمی مانا همر تشتهکی بو
ریژمیا هیزا گوههری وی دزفرینت، همرهوسا
فرؤید ژئ یی مافدار بت، دهمی کوشنتی مینا قیانی
دنیخته د قالبی غهریزهیا بهردومامیا ژیانی دا.

واته فیلسوفی و نیرینین فیلسوفین مینا پلاتوی
و توماس موری و مهافیرایی هندستانی بین مینهقی
و توباوی بین بی توندوتیژی د کیستی وان دمین
و کوشتنا مروقی

ب دهستی برایی
وی هندی پالدر
و خورسکین
مان و نهمانی
نهزوکییی و
کهرب و کینی
پهیدا کن وک
شوپنهاور
دببنت همن دئ
بهردوام بت.

بببنت، د درنژاهیا
۳۴۲۱ سالان دا ب
تنی ۲۸۶ سالان
شهر نههاتینه کرن،
نانکو همر ۱۴
سالان، ۱۳ سالان
شهر بوویه و ب
تنی سالهکی شهر
نهبوویه.

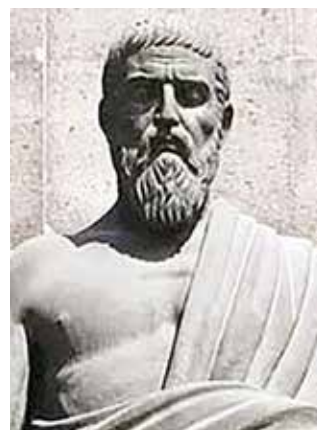
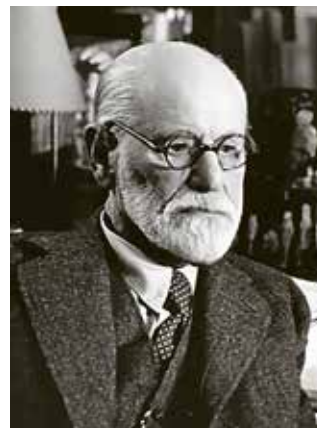
هـرـوـسـا
ژ لایئ زانستی
قه فرؤید بهرسقا

نهیشتایینی ب نامهمان سهبارمت نهگهري شهروشور
و کوشتنا مروقی ب دهستی مروقی ددهمت کو شهر
و دژمنکاری خورسکه (غهریزه)یه مینا قیانی کو
بزاقا بهردومامیا مرن و ژیانی یه و د هفرکییا
ههفکیشا (لبیدو و ناتانوس) را دببنت و نهف دیتنه
پتر د خومکوشتنا وان مروقین خومکوژن دا خوبا
دبت. همرهوسا دهر و وناسی نهمریکی یی فیروبونئ
بورهوس فریدرک سکینر د پرتوکا خوه دا، ب
ناقئ (تهکنولوجیا رهوشتی مروقی) و هسا دببنت
کو شهر و توندوتیژی د سهری مروقی دا دهیته
(بهرمهجه کرن)، وک دهستیپنهک بؤ کوشنتی کو
هزرا شهری بهری لیدانا بقری گهشه دکت.

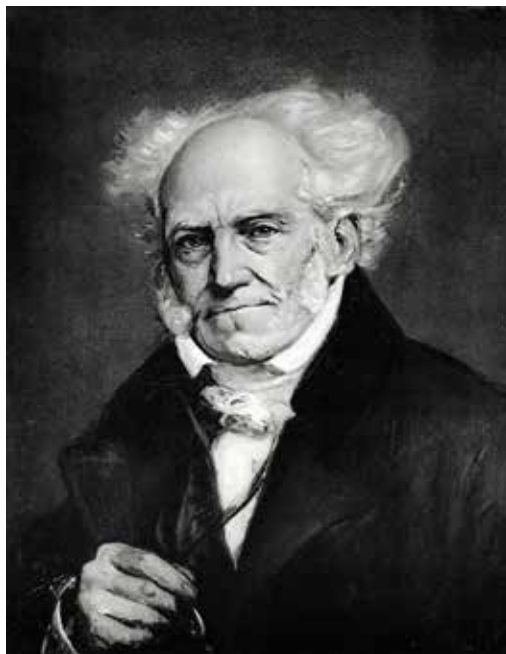
ژ لایئ نهنرؤپولوجی قه دئ بببنت هندیببنت
چهرمسور و هسا دببنت کو دو گورگ د ناخی همر
مروقهکی دا ههنه،

نیکی نهرینی یه
وی دی نهرینی
یه و دووماهیئ
نهری گورگی
ب هیز ههی ب
سهردکفت و
گوشتی دخوت.

بهرانبهر قئ
دژواربیا ب ریژه د
ناخی همر کهسهکی

عقل و خوستهك

ل جهم ئارسەر شوپنهاوهری

(1788 - 1860)

ئومید سهگان

پهیمانگهها تهکنیکی
رواندز یا تایهت - زاخو

ئارسەر شوپنهاوهر Arthur Schopenhauer (1788-1860) فیلسوفی رهشبینی نهلمانی، ل باژیری دانزیک ژ دایکیوییه و پشتی داقید هیومی باقی رهشبینی دهنت ناسکرن. فیلسوفیا هەر فیلسوفهکی گهلهک جاران گریدای رهنگفهدانا ژیاانا وان یا تایهت و تاکهکەسی یه، ژ بهر هندئ ژى نهقی رهشبینیا شوپنهاوهری سهدهمی خوه ههیه. هن ژ لیکولینهران سهدهمی رهشبینیا وی قهدهگرینن بۆ شکهستنا ناپلیونی، ژ بهر کو شوپنهاوهری قیانهک مهزن بهرامیهر کهسایهتیا وی ههبوو، دیسا ژى هن ژ لیکولینهران نهگهرئ رهشبینیا وی بۆ خوهکوشتنا بابن وی دزفرینن، ژ بهر نهگهرئ نهخوهشیهک سهری، باقی وی د ژین ۵۲ سالین ده دووماهی ب ژیاانا خوه نانیبوو، ژ نالیهک دی قه پهیوهندیا وی و دایکا وی د ناستهک گهلهک خراب ده بوو و ههموو دهمان د نافهرا وان ده شهر و پهچوون بوو.

ژيانې، دبت سدهم ئهقل رادهست ببت و ل پهی پهیداکرنا دایینکرنې بگهرت، دئ ههمو دهمان حمز و خوستهك ل سهر ئهقلی زال بن و ب باندور بن.

دیسا شوپنهور کسایهتیا مروقی د حمز ز خوستهكان ده ئنالیز دکت نهك د ئهقلی دا، ژ بهر كول گور دبتنا وی کسایهتیا مروقی د حمز و خوستهكان ده قهشارتیه نه د ئهقلی دا. همتا كو ئهو بهحسې پتکهاتا مروقی ژی دکت، كو پرائیا ئهندامین مروقی حمزخوازن نهك ئهقلخوازن. ههر ومکه ددان ههمو دهمان برسپې خوارنې و نانی یه، دقیت ههمو دهمان رویقك تزی بن، دیسا ئهندامین زایندهی ژی پارا خوهیا سیکسی دقیتن. ب هیچ رهنکهکی ئهف ئهندامه ناوستن و ههمو دهمان داخاز دکن. لی بهلی ئهقل نه وههویه، دهما كو بخوازت تشتهکی بنافرینه یان هزر د تشتهکی دا بکت، ماندی دبت و پندقی ب راحهتی و خهوی ههیه.

ل قی دهرئ شوپنهور ئهقلی چاکتر و باشتر ژ حمز و خوستهكان دبیتن، ژ بهر کو وی سنورمك ههیه و دوهستت، لی حمز بی سنورن و چ جاران ماندی نابن و دبت سدهمی نمانا تشتهکی ل سهر حسابا تشتهك دی و دقیت ب چ ئاوی بی بت، بگههت داخوازیین خوه. ئهو نمونهکی بو قی چهندی دبیتن و دبیتت: ئهف ههمو كوشتن و برین د دپروکا مروقایهتی ده روی دابین، دقیت چ ئهقل تی دا هاتبت بکاربرن؟ بیگومان ئهقل د قی یهکی ده بیگونههو وندایه، بهلکو ئهفه حمز و ئارهزونه مه پال ددت کو جهنگی بکن و بهرامبری خوه بکوژن و تونه بکن، لی دیسا ژی حمز ب دووماهی ناهین، ههر وهکو تو بزمارمکی ل ئاقی بقوتی و برمیلهك کون و سهراد ژ ئاقی تزی بکی.

ل جهم شوپنهوری، ئهف جیهان جیهانهکا جاندارانه و پره ژ مترسیان، ژ بهرکو پرائیا جانداران بزاقی دکن و ههقدو راقه بکن و تونه بکن، داکو یهك ل سهر حسابا بی دی بژیت، د ههر دهمکهکی ده هزاران جاندار و مروف ژ ناف دچن

پشتی مرنا باقی وی، دیا وی پهیوهندیین ئهقینداری ب هن کسان فه گری دابوون و دخوست ب ئازادانه ژيانا خوه بدومینت. ئهقی چهندی باندورهك گهلهك مهزن ل سهر دهروونا وی کر و بهرف ناراستهك خراب یا ئازار و نهخوشیین دهروونی قه هاژوت. ژ وان ژی بیو کسهك گومانبار و پارانوی و ههمو دهمان ههست پی دکر، ل ژیر رمچاقرن و ههر مشین كوشتنی دهیه، ژ بهر هندي ژی چ جارن نهچوو سهر کورسیکا سهرتراشی، دیسا ژی ههمو چاخان دهما دنقست دهمانجهك ددانا بن سهرئ خوه. ئهقی گومانئ خلهكا ژيانا وی تهنگر لی کر و کر کسهك بیانی و بیكس و تعنیا، دهما خوه ههمو ب تعنی دبوران و دست ب فیلسوفیا خوه کر و ل داوی بو دیا خوه پهسند کر، کو دئ روژهك هیت ئهو دئ ب وی هیت ناسکرن.

ئهقل و خوستهك ل جهم شوپنهوری دیالیکتیکهك توند بو و د قی مژارئ ده گهلهك نهرین ئانینه زمان دهربارهی ئهقلی و خوستهكان، وی ههرتم جهنگا د ناقهرا ئهقلی و خوستهكان شروفه کریه و دهرپیش کریه، کو کا چهوان خوستهك ئهقلی دکت کوله و دکت دبن چهنگی خوه قه و قی نمونهیی دبیتن: (مروف ژنی دبیتن پاشی زاروكان پهیدا دکت و دیسا نهچار دبت نانی بو وان زاروكان پهیدا بکت، داکو زکی وان تیر بکت). ل دویف بوچوونا وی کولهتیا ئهقلی ل قی دهرئ دهست پی دکت، ژ بهر کو ئهف پروستیس قهت نهبرهوشه، ژ بهرکو حمز و خوستهكا

بكت كولمبي زهلامهكئى و د ههمان دم
ده زهلامهك ئى ببت كولمبي ژنهكئى،
ل جهم وى يا دروست ئهوه ب نازادى
مروڤ بژيت و زهلام نهزموجت.

خالهك دى يا گرنك شوپنهاور قال دكت
ئهوه، كو خهم و نازار گريدايى نهقلينه، ژ بهر كو
هندى نهقل مهن بت و خوهدى دهستهلات بت،
نازار ئى نهوقاس مهنن، نهو ژ بو قئى رامانى
ميناكهكى دئيت: جاندار ههموو، هندى ناقلئى وان
مهنن ببت، پتر ههست ب نازار و خوشيان دكت
و گهر بچووك بت كيمتر ههست ب نازار و خوشيا
دكت، لئى ديسا ئى نازار و نهخوهشى ل گهل نهقلئى
مهنن دبن و گرانتر دبن.

ل گور نهرينا وى نهقلئى ژئى ژ بئى مئيرى
بچووكتره، ژ بهر هندئى ئى ژ زهلامان پتر ب
ههست و سوزن. ژ بهركو ژئى مودايهك تهنگ
بو ديتنا ژيانئى ههيه. مهبهست ژ گوتنا وى، هندى
نهقل مهنن بت، سوز كز و خاموش دبت و ديتن
بهرههتر دبت، بهروقا ئى گهر نهقل بچووك بت،
سوز گهشتر و بهرفرهتر دبت و ژ ئاليهكى فه
تهنگينى پيدا دبت، نهقلئى چهندئى ئى پتر بو ژئى
دزفرينت.

ههلبهت نهقل بهدينيا وى دهرباره ئى
ههموو بو پهيوهنديا وى و داىكا فهگهرت، كو د
ژيهك كورت دا ژ ههقل دهين فهقهتاندن و كهريئى
ژ ديا خوه رادكت و ل پيش ئاورين وى ههموو ژن
مينا ديا وى خاپينوك و حمز خوازن.

چافكانى:

- فوئاد سديق، فلسفه، پيش فلسفه تا مردنى نيچه،
هولنر، ۲۰۱۵.
- محممد وسمان، ئينساىكلوپيڊياى فمىلسوفان، له
بلاوكراوهكانى خانه ئاوير بو چاپ و بلاوكردنهوه، هولنر،
۲۰۱۳.
- ميهرداد ميهرين، قوتابخانه فلسهفيمهكان، و. سيدو داود
عظى، چاپى سنييم، خانه چاپ و بهخشى رينما، سلېمانى،
۲۰۱۲.
- هبئى بهروارى، شورشا هزرى ل روژئاقا، ژ سهدسالا
پازدان تا كو دهستنيكا سهدسالا بيستان، دهوك، ۲۰۱۹.

و ژيانا وان ب دووماهى دئيت. نهقل
چهنده بوويه سهدم كو شوپنهاور بيژت:
مروڤ گورگئى مروڤى يه!

رهبينيا شوپنهاورى بهرامبهر ژيانئى

د ناستهك گهلهك توند دايه و نهقل ئى ههمويئى
بو حمز و نارزوويان دزفرينت، ژ بهر كو داخوازى
و خوهستهكئى مروڤى كوشتار و نهخوهشى و
دهردهسريان پيدا دكت، كول جههكئى وهها ژيانئى
دبت ناساندن: چ تشت د ژيانئى دا نينه، ژ بلى نازار،
ئيش، نهخوهشى، پيراتى و مرن. ژ بهر هندئى ئى
مروڤ ههموو دهمان هزرا مرنئى دكت و ژبو مانا
خوه ل هن ريئين دى دگهرت دكو خوه ژ قئى ترسى
رزگار بكت، بيگومان قهت رزگار نابت، دهما كو
مروڤ دمردت نهو نازار كيمتره ژ وئى يا كو هزر
دوئى دا كرى.

شوپنهاور ژيانا ههقزىنيئى ئى ب حمز و
خوهستهكان فه گريئى دبت و ئانكو نهقل دقئى پرؤسى
دا بئى دهستهلاته، بهلكو زهلام و ژن قئى نهرىئى
پيئك دئينن ژ بو مهرمهك جنسى و داينكرنا حمز
و نارزوويان، لئى نهقل پرؤستيس ههتا ههتاين
بهردهوام نابت، ژ بهر كول سهر بنهمايئى داينكرنا
حمز و نارزوويان. ژ بهر هندئى دبت سهدمئى ژ
ههقل فهقهتيان و جودابوونئى، لئى ژ ئاليهكى ئى
فه شوپنهاور وئى چهندئى ئى دبت دياركرن، كو
ژيانا ژن و ميهرهكئى ئى قهت نكارت ببت نهگهرئى
پركرنا داخوازى و خوهستهكان، ژ بهر هندئى
نهو وئى يهكئى دبت ناشناكرن كو كهسئى ل دويق
حمز و نارزوويان بكهفت گهرمك ژيانا ههقزىنيئى
پيئك نهئيت، ئانكو پئويست ناكنت كو ژنهك خوه

شوپنهاور ديژت: جاندار ههموو. هندى
ئاقلئى وان مهنن ببت، پتر ههست ب نازار و
خوشيان دكت و گهر بچووك بت كيمتر
ههست ب نازار و خوشيا دكت.

فايرۆسى مۆنتسكيوى

مۆنتسكيوى Montesquieu
(1689-1755) مەترسیدارترین
بیروکه (پره‌نسیب) نیخسته د
ناف تیوریا سیاسییا نووده،

نه‌فی وه‌کر چه‌مکی ده‌وله‌تی و نه‌رکین وی بینه خودان
ناوایه‌کی نوو و کوالیتییه‌کا باش، پیدقییه نه‌فرۆ نهم بزانیین
و دانپیدانی ب هندئ بکه‌ین کو نه‌گه‌ر نه‌ف پشکدارییا وی یا
ب راستا نه‌بایه، نه‌دشیاین ب فی ناوایی ل دور سیاسیسته
و زانستین وی بناخقین، هه‌لبه‌ت سیاست پشتی هاتنا
مۆنتسکیوی هاته گوه‌ورین و وه‌کی سیاسیستا سه‌رده‌مین

بۆری نه‌ما، ژبه‌ر فی چه‌ندئ (لویس
نالتوسیر) فه‌یله‌سوفی فرهنسی دبیژت:

مۆنتسکیوی بۆ خوه ب تئی دزقریت، وی ب
هیچ ناوایه‌کی چ ماموستا نه‌بوون، هه‌ر ب
گۆره‌ی گۆتئا (نالتوسیر) وی چ بابین شه‌ری
ژی نه‌بووینه سه‌ر ب وی بیت، هه‌روه‌سا وی
چ هزرل سه‌ر ده‌یکئ ژئ نه‌بوون، نه‌و که‌سه‌کی
ب تئی بوو، وی ژ خوه ده‌ست پی کر و ده‌ست
ب دامه‌زراندنا زانسته‌کی نوو و سیاسیسته‌کا نوو
یا جیاواز بۆ ده‌وله‌تی کر. (نالتوسیر) ی ب گه‌رمی
راگه‌هاند کو دبیت نه‌ف راگه‌هاندنا وی یا ره‌وا
بیت ده‌می گۆتی: مۆنتسکیوی دامه‌زرینه‌ری زانستی
سیاسه‌تی به، نه‌فه‌ ژئ راستیه‌کا سه‌لماندییه. (نوگست
کۆنت) ی ژئ نه‌ف چه‌نده گۆت و (دۆرکه‌هیم) ی ژئ
دوو‌باره کر و که‌سه‌ی ب رژی نه‌ف ناخفته ره‌ت نه‌کر.

ن: سه‌ربه‌ست نه‌بی

و: هه‌مید گرافی

و دگهل همیمان ئیکسانه، کو ئەفه ههمی د حالتهی ستمکاریی دا، د حەزوقیانا سەرورەران دا دەینه بخۆفه گرتن و دکەفنه د خانەیا کەسایەتیکر نێدا.

مۆنتسکیو شاھدحالهکی زیندییه ل سەر سەردەمەکی تژی کۆدەتایین سیاسی و جفاکی، حەزا پاراستنا وی بۆ جفاانا نوینەراتی و دەستەیین ماقویلان و سەرمافین وان ل پشت پشکدارییا وی یا رەسەنن د بیروکا سیاسییا مۆدیرندا.

ب راستی، مەرەما وی ئەو نەبوو تیورییهکا مافپەرورەر بۆ ژیکفەکرنا دەستەلاتان دروست بکەت وەک (توشار) ناماژمیی پی دکەت، بەلکو ئارمانجا وی ئەو بوو کو چەمکەکی جفاکی سیاسی (سۆسیۆپۆلیتیک) بەردەست بکەت بۆ هەشەنگرنا هیزئی، ئارمانج ژ فئی هەشەنگیئی ئەوه هەر هیزمکی پینگەهێ خوه د ناڤبەرا هیزین دی دا هەبیت، کو مەبەست پی هیزا ئەرستۆکراتییه.

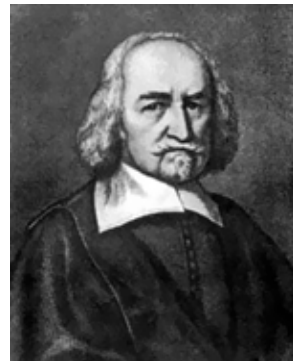
فئی بۆچوونی ژ ی ل سەر دەستی وان یین پشستی وی هاتین جەهێ خوه د بیروباوهرین سیاسی دا کر، ئەفه ههمی د راگەهاندا مافین مروۆفی و هەفوه لاتئی بی فرەنسی ل سالا (۱۷۸۹ز) و ریسایین بنەرەتی یین دی یین وەک دەستووری ئەمریکا دا هاتە پشتراست کرن، ئەها ل فئیرئ گرنگی و پشکدارییا وئ د تیورییا سیاسیدا دیار و بەرچاڤ دبیت.

مۆنتسکیوی بەرەفانی ژ دەزگەهین ناڤبەندکار د دستورەکی هەشەنگدا کر و شروۆڤەیک دایی و ئیکەم کەس بوو کو ریکخراوین سەر بەخۆ د ناڤ ناڤەندین جفاکین مەدەنیدا دابەمزینیت، هەروسا پەسنا ئینگلیزان کر، ب بۆچوونا وی وان سیستەمەکی دامەزراندی کو بەرزەهوندیین خەلکی ئاسایی و شاھد و خودان پله و پایان هەمی تێدە دیاراستینه ئەفه ژ ی ب ریا پەیدا کرنا هەشەنگییهکی د ناڤبەرا وندا، ئەفه ههمی ب ئاواپەکی سیاسی و دەستووری بۆ ژیکجودا کرنا دەستەلاتین یاسادانان و بجەنێنان و دادوهریری دا هاتە کرن و هەشەنگی ل ناڤبەرا هەر ئیک ژ وان پەیدا کر.

هەر وەکی دیاره، مۆنتسکیوی ب راستا هزر د ژیکجودا کرنا هەرسێ دەستەلاتان دانەکرپە، چونکی

لويس ئالتوسير دبئزيت: مۆنتسکیو دامەزرینەرئ زانستئ سیاسەتئ یه.. وو سیاسەتەکا نوو یا جیاواز بۆ دەولەتئ دانایه.

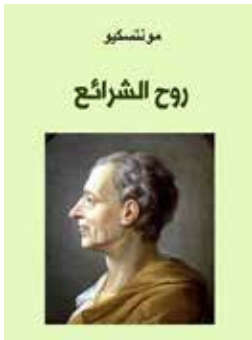
تیورییا حوکمرانییا رەها یا (هۆبز)ی تیورییهکا نە ئەنقەست بۆ تیکەهێ دەولەتی دارشت، هەرچەندە ئەف تیورییه ل سەر دەولەتی نە یا کاملان و ئیکگرتی بوو و تێدا ئیکگرتتەک ل ناڤبەرا سەرورەریا رەها و دەولەتی پەیدا کر، ل فئیرە بۆ وی نەیا گرنگ بوو پشەفانییا دابەشکرنا چ دەستەلاتان بکەت وەک تیکەهەکی

حوکمرانی، تاکە دەرئەنجام بۆ ژیکجودا کرنا دەستەلاتان ب بۆچوونا وی دڤیت حکومەت کومەتەکا دابەشکری بیت، دەستەلات ب دەستووری ل

ناڤبەرا حکومەتا مەرکەزی و حکومەتین بچووکتەر وەک ویلايەت و هەریمان یا دابەشکری بیت. حکومەتا دابەشکری (فیدرالی) ل دووماهییی وئ واتەیی نادەت کو دئ فەگەر بیته رهوشا گورگینی، ئەفه ژ ی دئ بیتە پێچەوانەیی وئ ئارمانجئ ئەوا سەرورەری پێخەمەتی وئ هاتنییه دامەزراندن.

فئی دیتن و بۆچوونا هۆبز ل دۆر سیستەمی حوکمداری و سەرورەریی، رۆلی دەولەتی بۆ دانپێداننەکرئ ب سەربخۆیی یا هەر قەوارەیهکی جفاکی ژدەرڤهیی هەژمونا وئ دوورئیکستن و هەلوەشاندا رۆلی دەزگەهین مەدەنی یین ناڤبەندکار پەیدا کر. ئیرادا دەولەتی دگهل ههمیمان ئیک شیویه

ومك كهسين ههفجرخين خوه، مونتسكيوى د پرتوكا خوه (روحا ياسايان) ده گلهك ب ترس ستمكارى وینه كړيه، ولسا لى دنيريت كو لىو ژى جورمكى ريكخراوین ستمكارىبه لىوین

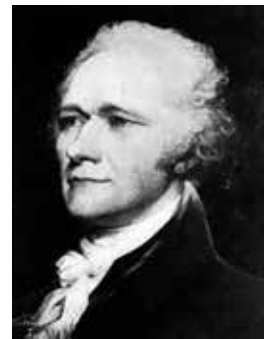
د بنرمتدا ل ناف موسلمان و روژهه لاتياندا سرهلداى و نهفرؤ گهفان ل لىورؤپا دكمت و د ناف جمرگى ویده بى دلؤفانى گروپ و چينين ناقبراست د ناف جفاكى ده دهبر شينيت و نهاندامين دهولتې ناچار دكمت كو ژ لايى روحيقه پارچه پارچه كړى و نهمزان و ترسوك بمين.

جيهانا ستمكارى ب جيهانهكا نيكگرته و ههفرهگمز و پهن دهيته ناسين، نه جوداهى تيدايه و نه ژى ههمبرنگى، لىو جيهانا وهكهشى يا رههايا بهرامبرى نهبوونى يه، ل قيره ههمى كس ههست ب وهكهشى بى دكمن، نه ژبر هندى (هرومكى مونتسكيوى گوتى) كو تيدا ههمى تشت ومك رهوشا د ديمؤكراسييه تيدمهنه، بهلكو ژ بهر هندى لىو چو نين بهرامبرى حمزين ستمكارى و خواستين وى.

نهبوونا جياوازيي همتا دهمزگههين نافهندكار و دهستهبين فمگؤهاسنتى ژى فهدگریت، كو لىو جياوازي و تايبهتمندى ستونا جفاكى مهنى پيك دئين، ستمكارى دببته ريگر ل ههبوونا نيكهتيا و دهمزگههين سهر بهخؤ و ناهيلت كار و ههبوونا خوه ههين و هيج ريكي نادمته ريكخستان يان مهلبند و جهين ههزمونان داکو ههفركيي دگمل ههزمونا ستمكاران بكن، نهفه ژى روخسارمكى دى يى سيستمى ستمكارى يه، هرومساژ بهركو دوريبا ل ناقبراست ستمكارى و خهلكى قالا دياره، چونكو لىو سازين نافهندكارين دشيان دهستهه لاتا نافهندي راوستين و كونترول ل سهر بكن ويران يان

پيدفيقه دهستهه لاتا ياسادانانى داخوازا جودابوونى ژ دهستهه لاتا جيبه جيكار بجهبنت و دهستهه لاتا جيبه جيكرنى ژى مافى نمرازيبوونى ل سهر ياسا دانانى بهيليت. هرومسا پيدفيقه دهستهه لاتا ياسا دانانى دهستهه لاتين نهمزمين دادوهى بجهبنت، سهربارى قى چهندي، گلهك هزرقانان پشتى وى بين ومكى (ماديسون) و (ئليكزاندر هاملتون) و بين دى، نهف ديتنوبؤوونين مونتسكيوى بؤ بنهجهكرن و موكمكرا ژيكجوداكرنا دهستهه لاتان ب كار ئينان، همتا وى پلى داخوازا پيكئينا دهستههين ياسادانانى بين خودان دوو جفاتين ياسادانانى ژى كرن، دمى خواندنهكا هور بؤ دهقين مونتسكيوى دهيته كرن، ديار دببت كو لىو دهق نمازمين ناكهنه ژيكجوداكرنهكا رهها بؤ دهستهه لاتان، بهلكو نمازمين دكهنه

جوره ههفكارىبه كى و پشتهفانيبه كى ل ناقبرا وان دگمل تهنكركرنى ل سهر خوسهرييا كازى ههر نيك ژ وان دهستهه لاتان، گلهك و دهق و نمونه ههنه پشتهفانيبا قى دهر نهانجامى پشتراست دكمن.

مونتسكيوى سيستمين حوكمرانيي ل سهر كومارى و شاهاتى و ستمكارىبه دابش كرن و بؤوونا وى حكومتا كومارى لىو حكومته لىو مللمت يان چينهك ژى تيدا سهرور بيت، نهفه ل وى دمى د سيستمى شاهاتيبى داننى كسهك حوكمرانيي دكمت، بهلى ب ياساين بنهجه. لى د سيستمين ستمكار دا كسهك ب تنى حوكمى دكمت، كسهكى ستمكار بى ياسا و ريسا يان پرهنسيب حوكمرانيي دگيريت، خهلكى ل دويق حمز و خواستين خوه ب ريفه دببت، ب ديتنوبؤوونا مونتسكيوى نهگمر دهستهه لاتا خودان سهرورى د دهستى مللمتيدا بيت، دببزه قى ديمؤكراسى.

هممی ل نك ئىكى بيت و گۆت: پىدقپه دستهلالات ب سسر نافهندىن جوداجودا دا بهىته دابهش كرن، ب ئاواپهكى ولسا لاپهنهك ب تنى هممی دستهلالاتى و ئىركىن وئ پاوان نهكمت و ب فه ئاواپى ب تنى دئ نازادى پهدا بيت، مۆنسىكو دببىرت: د هسروه لاتهكىده سئ جورىن دستهلالاتان ههنه، جقاتا ياسادانانى و دستهلالاتا جىبهجىكرنا وان كارىن ل ژىردستى مافى نهتموان، دستهلالاتا كارىن سسرب مافىن مهدنى (دادوهرى)فه... چو جارن نازادى دروست نابىت نهگس هر دوو دستهلالاتىن دادوهرى و جىبهجىكرنى كهفته د دستى تاكه كسهكى يان دستهپهكا حوكمدارا ئىكانه دا، چونكه ترسا وئ چهندئ هسبوو كو شاهريان ياسادانسر ياساپىن نسر هوا بسهپىنن و ب زورى ل سسر خهلكى بجه بىنن.

هسروهسا نازادى دروست نابىت نهگس دستهلالاتا دادوهرى ژ دستهلالاتا ياسادانانى و جىبهجىكرنى نههئته جودا كرن.. هسر تشتهك دئ هئته ژ دستدان ههكه كسهكى، يان دستهپهكا ماقوبل و ربهسپى و يان مللمتى ئهف هسرسى دستهلالاته ب كار ئىنان: دستهلالاتا ياسادانانى، دستهلالاتا جىبهجىكرنا فرمانىن گشتى، دستهلالاتا دادوهرىكرنى ل سسر تاوانان يان قىكهنكرنىن د ناقبهر تاكه كساندا.. ئهو فرماندمىن قىابىن سسهمكارىپى بكن، بزاف كرىنه فان هسرسى دستهلالاتا بىخنه د دستىن خوهده .

ژىكجوداكرنا دستهلالاتان و ههفسهنگىپى، حكومهتهكا دادپسرومر و جفاكهكى مهدمىپى ههقسرىب پهدا دكمت، هوسا دئ دشىاندا بيت نازادىپا سىاسى بهئته مسوگس كرن، لئ ب بؤچوونا مۆنسىكوپى، ئهف چهنده ب جه ناهىت بىي حكومهتهكا دادپسرومر، لئ نازادىپا هسردهمى ب خو ژى د وئ دولهتا دادپسرومر دا بجه ناهىت ب وى مسرجى دستهلالات خراب نههئته ب كار ئىنان، ئهفا دووماهپىپى ژى بىي دابهشكرنا دستهلالاتى ناهئته بجهئىنان، ئانكو نازادىپا سىاسى دهرئهنجامى دابهشكرنا دستهلالاتىپه، ب فى ئاواپى دستهلالاتىن جوداجودا ل ناف دولهتى پهدا دبن و هسر ئىك ژ

كههى كرىنه، هممى خهلك دبنه بنىپىن حسزوقىاننىن سسهمكارى و بسرهنگارى ترس و كونهكىپى دبن، ئانكو شىان بؤ نههفسساركرن و گرئدانا دستهلالاتا سسهمكار نامىن، ب فى واتاپى چارمكرنا سسهمكارى مسزنترىن دوژمنه ل سسر نازادى و سهقامگىرىپى، ژ بسركو ئهف سىستهمه دسته و دهزگههئىن سسرهخو و ژىرخانهپا نافهندكار(البنى الوسىطه)ىن رولى دادپسروهرىپى دگىرن لاواز دكمت و لهزاتىپا دستهلالاتى سنووردا دكمت.

ب بؤچوونا مۆنسىكوپى، سىستهمى سسهمكارى چ حسابان بؤ چ تاپهتهدمىپىن سىاسى ناكمت، چونكى چ رول نىنه پئى راببىت، ب بؤچوونا وى شسرهف دببته مسرسى لسسر فى سىستهمى ئهوى د بنهردتا لسسر ترسى هاتىپه دامسزرائدن و مسره

مۆنسىكوپى: پىدقپه دستهلالات ب سسر نافهندىن جوداجودا دا بهىته دابهش كرن، ب ئاواپهكى ولسا لاپهنهك ب تنى وئ و ئىركىن وئ پاوان نهكمت، ب فى ئاواپى ب تنى نازادى دئ پهدا بيت.

ژى تهناهى و ئارامى په كو (لوك)ى ئهفه ب ئاشتىپا گورستانى ناف دكمت، مۆنسىكوپى رادگههئىت كو ئهفه ئاشتى نىنه، بهلكو بىدنهنگىپا فان باژىراپه بىن دوژمن ل دهوروبسرىن وان مهخهل بووى دكو داگىر بكمت.

مۆنسىكوپى ولسا دببىت كو هسر كهسى ب فى شىوازى بگههئته دستهلالاتى، هممى گاقان دئ حسزا هندئ هسبىت وئ دستهلالاتى خراب بكار بىبىت، ئهو گههشته وى ئهنجامى كو رىپا ئىكانهپا چارهمسرىپى بؤ رىگىركنى ل خراب ب كارئىنانا وئ، ئهوه كو ب وئ دستهلالاتى ب خو بسرهنگارىپا وئ بهئته كرن، ژ بسره هندئ رمت كر دستهلالات

قەكۆلپن

- 56 - پەيغۇن كوردى يىن ژ دەنگىن سروشتى ھاتىنە ئافراندىن پ2
..... نزار محمد سعید
- 64 - ديوانا (تەقنا ئەقنى) تەقنى ەشقەكا گرگرتىيە
..... محمد چەلكى
- 69 - چىرۇكا (نامەيەك بۇ باى) يا محسن عبدالرحمن د ناڧبەرا چىرۇك و ھۇزائىدا
..... يوسف على صغار
- 72 - ھەناسەيىن (دلبىرىن)ى ژانن!
..... محسن ەبدلرەحمان
- 82 - سى خواندىن و خواندىنەك ل سەر رۇمانا (رەقنىەك بەرەف گۆپىتكى)
..... نايف شىخ ھەسنى

پەيغىن كوردى يىن ژ دەنگىن سروشتى ھاتىنە ئافراندىن

حر حپ/ حرپ

بۇ دەنگى رىفەچۇنا مروقى قەلمو دەھىتە گۆتن.
ل باكور دەھىتە گۆتن. (صوت وقع أقدام الإنسان
البدین).

حلكه حلك

حلكه حلکا فلانى يە دىن بارىفە، ئانكو بىقام دىن
بارىفە ماندى بوويه. (الصوت الذي يخرج الإنسان
إثر حمل شىء ثقيل).

حنگ و دنگ

دەنگى لىدانى يە. (صوت الضرب).

حوت/ حوتك

حوت: دەنگى شوينكى يە دەما جلكان يان ھرىئ
پى قەدقوتن. شوپ ژى ل ھندەك دەقەرا دەھىتە گۆتن.
حوتك ژى ھەر ژ دەنگى لىدانى ب دەستا ھاتىە؛ (تو
نەشيايە خۆ، تە ئەفرۆ ژى ھندە حوتك خوارن فلان
كەس!). (صوت الضرب بالأيدي).

حوق حوق/ حيق حيق/ حيل حيل

دبىژنە وئ كەنيا نەباش، ئەوا كو يىن بەرامبەر
پى دغەبىدىن، پى عاجز دىن. (صوت الضحك الكثير
غير الرزين).

حير حير/ حيرين/ حيله، حيلكاندن

دەنگى ھەسپانە. د سترانا (لى لى مەيرو دا
ھاتىە؛ (قا سوارا حير حيره لى لى مەيرو). يا
داويى ب سۆرانى دەھىتە گۆتن. (صوت الصهيل).

نزار محمد سعيد

- پشكا دووئا -

(ح)

حرچر/ زېرېر

ئەو چ (حرچرە/ زېرېرە) تو دکەى؟ گازندە و پتپت
کرن و خۆنەرازىکرن، ب دەنگەكى نەساز و بلند و
ب ھىرس. (ئەو چ حرچرە ژ تە دچیت؟)، ل باکورو
روژ ئافا دبىژنە كەنيا ب دەنگەكى بلند: (حرچر). (التذمر
وإبداء معارضة وعدم رضى من أمر ما، فقهة).

دکھن خُو پیٹھہ مژویل دکھن. (لعبه أطفال).

خرم خرم

دھنگی خوارنی یہ، یا پھری و سہوالا، چیل و گول و دھوارا. (صوت اکل و اجترار الدواب).

خرنگ/ خرنگ و هوور

بُو دھنگی ژ چہکین زیر و زیقین ژنی دھیت، ل باشور ل دھقرا سلیمانئی دبیژن. (صوت قطع الحلي المختلفة التي تترين بها النساء).

خرخروک

ل باشور ل دھقرا بادینا دھیتہ گوتن، ہر وہا دبیژنی: عہجہلوک لسر خرخالکا دچیت، بچویک پی فیری ریٹھچونئی دبیٹ. (لعبه تساعد الطفل لتعلم المشي في بداياته).

خرچین

دھنگی برینا دارایہ، ہر وہا بُو دھنگی فرینا کولیاژی دبیژن. ل باکور دھیتہ گوتن. (صوت قطع الأشجار، وكذلك يقال لصوت طيران الجراد).

خروجر/ قرقر/ قرو جیر

شہرہدھف، گلی و گازندہ، قمرہبالغ و دھنگ بلند کرن. (لغظ، ضوضاء).

خرین/ خشین

خرین/ خشین کمتہ گوہارا. دھنگی ٹہکسسواراتین ژن ب کاردنیت و مکی؛ گوہار وستوفانک و کھمر بہندو بازنک و حجولا. (صوت أدوات زينة المرأة، المخشلات الفضية والذهبية).

خش

بُو دھنگی گینسی دبیژن د دھما کیلانئی دا. (صوت المحراث أثناء الحرث).

خش خش/ فش فش/ جزہ/ جیرہ/ فرتہ/ فیشہ/

فیکہ/ فینگہ/ فیشکہ/ قلتہ/ فٹہ

بُو دھنگین مارا دبیژن. ژبلی ہمدوکئی بہراہیئی، پی دی ب شیوہزائی سورانی دھینہ گوتن. (صوت سير الثعبان أو الحية أو الأفعى).

خشب و هوور

بُو دھنگی پینا ل باشور ل دھقرا سلیمانئی دبیژن، ہر وہا بُو دھنگی بہرز ژ ٹہگہری ٹیکہمتنا دو تشنان ژنی دبیژن. (صوت وقع الأقدام،

(خ)

خج خج

گوتنہکا دھنگی یہ گاٹان دبیژیتہ چیلا دھما گوہارییا وی نہکھن. ل باکور دبیژن. (لفظة لزجر الأبقار).

خچو خچو/ خچ خچ

گوتنہکا دھنگی یہ بُو بانگکنا، گازیکرنا چیلا. ل باکور دبیژن. (لفظة لنداء الأبقار).

خر

گوتنہکا دھنگی یہ. (خر و دخمو چو)، (خرو ہاتہ خار). ل باکورو روژناقا دھیتہ گوتن. و مکی (ترچ/ زرچ) پین کول باشور ل دھقرا بادینا دھینہ گوتن. واتہ: ہر ہادر، دھمدہست، ٹیکسر. (بغته، على حين غرة، فجأة).

خرپ

دھنگی خوارنا تشتی رھقہ، دیسا خرپ و مکی قرب دھیت، دھنگی شکہستن یان برینا تشتہکی یہ. (صوت مضخ الرقاق والبسكوييت و المكسرات، صوت الكسر أو القطع).

خرت خرت

خرت خرتا مشکی یہ. دھنگی کولانا مشکی یہ. (صوت حفر الفأر).

خرت و هوور

ل سلیمانئی بُو دھنگی برینئی دبیژن. کو دیسا بُو دھنگی بلندی کراندئی ژنی دھیتہ گوتن. (يقال لصوت القطع، كذلك لصوت القضم والمضخ العالي).

خر خر/ خرہ خر/ خرين

ٹہو دھنگہ پی ژ گموری و دفنا ہندہک کھسا دھردکھفیت، ہکو دھفیت. (شخير).

خرخر

دیسا خرخر بُو دھنگی کھسی لہر مرنئی، د سہکراتی ژنی دا دھیتہ گوتن، دبیژنی: خرخرا مرنئی. ل باکورو روژناقا گوتنہک لسر ہمیہ دبیژیت: ((مرن مرنہ، لی خرخر چ (...ئ منہ)). (صوت سكرة الموت).

خرخړک

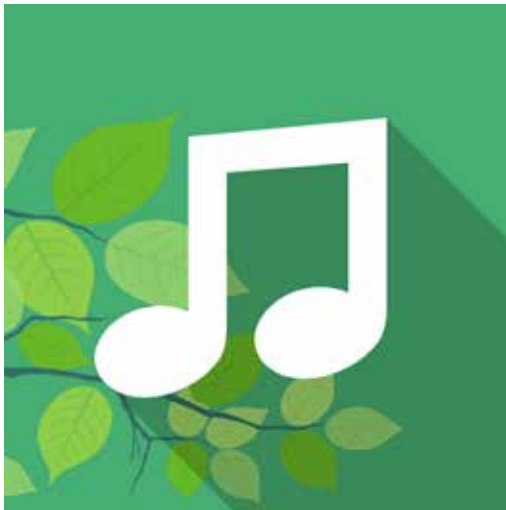
یاریہیکہ بچویک دھنگی ژنی دنییتت، پی یارییا

خومین/ خوم خوم/ خم خم/ خوب خوب/ گوش گوش/ گوم گوم/ غولغول

(خومینا/ خوم خوما ئاقى يە). ئەف پەيڧە ھەمى، ل ھەر چار پارچىن كوردستانى رامانا دەنگىن ئاقى دەن. ھەر ئىك ژ وان بۆ جورەكى دژوارى و تىژىيا چۆن و دەنگى ئاقى دىژن. (أنواع الأصوات القوية لسيلان وجريان المياه).

خوشىن/ خوش خوش

دەنگى ئاقى يە. خوشىن ژ خومىن و وشىن و خوش خوش بچويكتره. (صوت جريان المياه ، أخف من المشار إليها أعلاه).

خوم خوم/ گرگر

خوم خوما ھورانە. دىژنە دەنگى گرگرا ھورا. (أصوات وراء الغيوم).

خيزە خيز

ئەو دەنگە يى ژ پشكا دەرگەھى يان ڧەكرنا ڧەڧەسكى دەيت. ل باكور و رۆژئاڧا دىژن. (صوت مورابة الباب أو القفص و غلقه).

خيز خيز

دەنگەكە ژ ڧرکى، گەورى دەيت، ھەرەھا ژ برينا گەلەك تشتا دەيت. خيز خيز بۆ دەنگى ژ سىنگى گرتى ژى دەيتە گۆتن. (الصوت الخارج من

كذلك يقال للصوت العالي نتيجة لضرب أو إسطدام شينين ببعضهما البعض).

خشت خشت

دەنگى رىڧەچۆنا مروڧى يە يان يا ماری، د ناڧ پویش و پەلەخى دا. (صوت المشي أو الحية بين الهشيم).

خشخشوك/ خشخشك

ناڧى وى يارى يە ئەڧا زارۆك دلفڧىنيت، ياريا پى دكەت ژ بۆ كو خۆ پىڧە مژويل كەت، پى ھاویش و تەنا بيت. ھەرەب دىژنى: (خشخشينه). (لعبه يتلها بها الأطفال الصغار، تصدر عنها صوت خشخشة).

خشمە/ خرته/ خره/ خرچە/ خيزه/ خشه/

خربه/ خوره/ خرمة

بۆ دەنگىن جورىن بارانى، ب شىوھزارى سۆرانى دەيتە ب كارئىنان. (أصوات سقوط المطر)

خلبە خلب

خلبە خلبەك ھاتە بەر گوھى من، ئانكو دەنگەك، پىژنەك. ل باكور و رۆژئاڧا دىژن. (صوت السير، وقع الأقدام).

خلخل/ خرته خرت

بۆ دەنگى پىژنا مروڧى دىژن، ھەرەھا بۆ دەنگى ھاتنا كژلوکى ژى دەيتە گۆتن. ڧەيف، (صوت سير الإنسان، ويقال أيضا لصوت سقوط الحبوب).

خول خول/ ھارە/ ھارە

(خول خولا ئاقى يە). بۆ دەنگى ئاڧا ڧەزەلىيا، بۆش دەيتە گۆتن. ھەردوگىن داويى ب سۆرانى دەيتە گۆتن. (صوت المياه الجارية بقوة).

خور/ خورخور/ خور و ھوور

بۆ دەنگى ھەركىنا، ڧەزەلىانا ئاقى دىژن، ئەڧا دوماھىيى ل باشور ل دەڧەرا سلئمانىي دەيتە گۆتن. (الصوت الصادر من جريان الماء، خريز). (خريز) ھەرەبا ژ خورخورا كوردى ئىنايە كرىە د زمانى خۆ دا. (ژىدەر: مەدى كاكەيى، الجذور الكردية لبعض الكلمات العربية)، (خبر ٢٤ بتاريخ ٢٩-٤-٢٠٢١).

الحنجرة والصدر وكذلك يقال لصوت القطع).

خيس خيس/ خورين

خيس خيس يان خورينا ژ سينگي فلاني دهيت،
ئانكو دهنگي ژي دهين دهما ههناسه داني دا، دهما
بيهنا خو دنييت و دبعت. (صوت صفير التنفس).

(د)

داه/ هوها

بو هاژوتنا چيل و گولكا دهيته گوتن، هوژا
شكاكا دييژن. ل گوندتين دهر دورين عهفريني ل
روژناقا دييژن: (هوها). (صوت لحت الأبقار على
السير).

دقهدهف

دييژنه دهنگي باي نهفي وكي فويتيا. (صوت
صفير الريح).

دنگ/ هنگ و دنگ

ئانكو قوتان، ليدان. (أصوات الضرب).

دنگ و رنگ

ل هندهك دهفرين كوردستاني بو دهنگي دهولي
دهيته گوتن. (صوت قرع الطبل).

دنگه دنگ/ هنگه هنگ/ هنگهك ل فيري و

دنگهك ل ويراهاه

واته ب كارمكيه، ب تشتهكيه مژويله، تهبينا
وي نينه، ل چ عمردا راناوهستيت. (كثير الحركة،
لا يستقر به المقام في مكان واحد).

دنگين

(دنگين ژي هات). بو كهتنا مروفي دهيته
گوتن، ههروهها بو كاركرنا بمردهوام يا ناميرمكي
ئهلكتريكي ژي دييژن: (سپليت دنگينه يا شول
دكمت و مال ههرياساره). (صوت سقوط الإنسان،
عمل جاد أو في حركة دؤوبة).

رهق رهق

دهنگي قوتانا تشتهكي يه كو دنگ ژي بهيت. ل
روژناقا و باكور بو تشتهكي دي ژي دهيته گوتن،
بو برويسياهو دييژن: (رهق رهقاژ عمورا دهيت).
ههروهها بو دهنگي ريفه چوني ژي، دهنگي پيلاق،
شمكي ژي دهيته گوتن. (صوت الطرق، صوت

الرجد، وكذلك يقال لصوت وقع الأقدام).

رهپ رهپ/ رهپه رهپ

دهنگي كولا نا عمردى يه ب سمى خو ژ لايي
ههسپيه. (صوت حفر الخيول الأرض). (رهپ
رهپ) ههروهها (رهق رهق)، بو دهنگي ريفهچونا
ههسپي ژي دهيته گوتن. ديسال هندهك دهفرين
كوردستاني، رهپ رهپ بو دهنگي باراني ژي
دييژن؛ بو رهپ رهپا باراني. (صوت تساقط المطر)

رهپ تهپ/ رهقه رهق

نهف ههردو پهيقين دهنگي ل روژهه لاتي
كوردستاني، بو قهرمبالغ و حهشامهتي دهينه ب كار
نينان. (أصوات تقال للضوضاء).

رهپ/ رهق

(رهپ ودارهك لسهرى دا)، يان (كرى رهق
دارهك لسهرى دا). پهيقين دهنگينه بو ليداني ب كار
دهين. (كلمات صوتيه للضرب). (جهگهروين،
فهرهنگا كوردى، ههژمار ۲).

رپ رپ

دهنگي قهقوتانا عمردى يه، باني يه ب پيا. ليدانا
ل دويف نيكه ب پيا. (صوت الضرب بالأقدام على
الأرض).

رپر عى وو

شفا ب قى دهنگي گازى پهزى دكمت، دهمال
عمردهكي ناسى دببت. (ينادي الراعي بهذا الصوت
القطيع حين يقف أو يتباطئ عن السير).

رپر كين

بو شهقشهقا ددانا دييژن. (صوت إصطكاك
الأسنان).

رم رم/ رهق رهق

(رم رما) يان (رهق رهقا) ههسپي فلان كهسى
يه، ئانكو دهنگي ريفهچونا ههسپي يه. (صوت وقع
الحوافر).

رهوين/ عهوين/ ههوههوه/ عهوهوهوه/ ههوين/

وهرين/ حهپه/ حهپه

بو دهنگي رهوينا سهى (سهگى)، كووچكى
دهيته گوتن. ههرسيكين داويبي ب سوراني دهينه
گوتن. (صوت نباح الكلاب).

رمین

بۇ دەنگى بەردەنگى پەقىنى دېيىژن. (صدى الصوت، رنين، دوي).

رن/تن/زەنگ زەنگ

دەنگى لىدانانا زەنگلى يە، زەنگلا مالى يان زەنگا تەلەفونى. (صوت جرس الدار أو التلفون).

رنگ رنگ/رنگا رنگ

دېيىژنە دەنگى قوتانا داھولى، يان دەنگى لىدانانا تىشتەكى ب ھىزى. (دوي، صوت قرع الطبول).

(ز)

زېر زېر/زېرازېر

بۇ دەنگى بچويكا دەيتە گۆتن دەما قەرەبالغى دكەن. (صوت الضوضاء الذي يحدثه الأطفال).

زېرېن/زېرى/زېرىيا/زېرىن/زېر/زېرەزېر بۇ زېرىنا گوھدرىژى، كەرى دەيتە گۆتن. (نهيق الحمار).

زىچ زىچ

ل روژئاقا دېيىژنە دەنگى دروينا گيايەكى تىكرا يى ھەمبىز و نزم. (صوت قطع الحشائش الكثيفة الخفيفة).

زېچ/زېرت/زېر/فس/پىف/كوش/پىك/پرت/قىر/قىرت

دېيىژنە وان دەنگا ئەقىن ژ ئەگەرا پەيدابوونا باى دزىكى دا ژ پاشىيا مەرقى دەردكەقن. ناقى ھەر دەنگەك ژ فان دەنگا، گرىداى جۆر و ھىزا دەنگى يە. (أصوات أنواع الضراط و الفساء).

زېرېرك و مېرېرك

ئەو تىشتن يىن دەنگ ژى دەيت، ب لاندكا بچويكىقە دكەن، يان ئەوين يارىيا بۇ پى دكەن، دەنگى ژى دئىن. ھەرۋەھا بۇ وان تىشتا دەيتە گۆتن ئەقىن ژن و زارو ب بەر سىنگى خۆ قەدكەن ھەكە گەلەكە بن. ل باكورو روژئاقا دېيىژن: (دوندوش). (الألعاب التي تحدث أصواتا لجذب إنتباه الطفل).

زىم كوت

دەنگى لىدانەكا بلندە ل باشور ل دەقەرا سلنىمانىن دەيتە گۆتن. (الصوت المرتفع نتيجة الضرب).

زىمىن/گۆرمىن

دەنگى پەقىنەكا ب ھىزە. (دوي عظيم).

زىرېن/زىنگە زىنگ

زىرېن/زىنگە زىنگ) ژ بنى گۆھى ئىنا، ئانكو زلەھەك، شەقەك، چلاقەك لىدا. (صفعة: ضربه سطرة).

زىكىن

بۇ دەنگى كىفرىشكى ب شىوھزارى سۆرانى دەيتە گۆتن. (صُغاب: صوت الأرنب).

زىق زىق/زىق زىق

بۇ دەنگى ژ تىكەسويانا دو تىشتا دەردكەقىت، ل باكور دەيتە گۆتن. (صوت يصدر من إحتكاك شبيئين).

زور زور/لوپىرېن/لوولاندن/لووراندىن

دەنگى رەمىنا گۆرگى يە. ھەردوكىن داويى ب سۆرانى دەيتە گۆتن. (صوت عواء الذئب).

زىم/زىم/زىم زىم/زىمىن/زىمىن

دېيىژنە وان دەنگا ئەقىن ژ ەسەردى دەين، ژ بەر لىدانى ب ئامىرا، يان كۆلانى، (زىمىن) ژىدەرە. (صوت مصدر الأرض نتيجة ضربه بشيء أو حفرة). (جەگەرخوين، فەرھەنگا كوردى ھژما ۲، بەغدا ۱۹۶۲).

زىنگ/زەنگە زەنگ/زىنگىن/زىنگىن

دەنگى بەردەوام يى زەنگلا مالى يان تەلەفونى. (رنين الجرس المتواصل).

زىق زىق

(زىق زىقا شلفا خەنجەرا/ شىرايە). (صليل الخناجر، السيوف).

زىق زىق/سقى سقى

بۇ دەنگى ژ سولى، پىلاقى دەيت دېيىژن، نەخاسمە ھەكە يا نوى بيت. دىسا بۇ وى دەنگى ژى دەيتە گۆتن، ئەقى ژ دەرگەھى دەيت دەما قەدكەن و دگرن. (صوت صرير الحذاء، وكذلك صوت صرير رزة الباب التي تنقصة التزييت).

زىكە زىك

بۇ شىوھزارى سۆرانى بۇ دەنگى مشكى دەيتە گۆتن. (ثغاء الفأر).

بیت نه ژ پیرقه بیت.

شلق شلق

شلق شلقا ئاڤی یه. دبیژنه دنهگئی ئاڤی. (صوت المد والجزر).

شقیین / شهقیین

دبیژنه ئاوازین پهرنده دخوینن. ل دهقهره بوتان ب کار دهین. (تغريد الطائر. ترنیم).

شنگ

واتهیا (حرنگ) ددهت. پهیقهکا دنهگئی یه بو لیدانی، قوتانی دهیت. (صوت الضرب).

(سهیل الخیل).

شیاه

ب قی پهیفا دنهگئی کورد ل باکور و رۆژ ئاڤی کوردستانی ل بزنی دخورن. (کلمه صوتیه ل زجر ال ماعز).

شیر شیر / زیر زیر / زیر ویر / چپ چپ

بو دنهگئی چیکا، چوچکا و بالندهیین دی ژی نهخاسمه کهوی دبیژن. (صوت العصافیر و الطیور).

شیق شیق

فلان کس مروقهکی (شیق شیقی یه)، ئانکو گهلهک دکمه قیژی و قهرهبالغی دکمه. (صوت الصراخ والولة).

شیقین / شیلقین / شرهقیین

دنهگئی لیدانی یه ب قامچی. (صوت الضرب بالسوط، الکرباج).

(ع)

عهو عهو / عهوت عهوت / کهوت کهوت / کاسته کاست / چهوت چهوت / چهلهچهله کرن / قورین / رهوین / وهرین / درین / رهیین دنهگئی جیوکیین رهوینا سهیه ل تهفایا دهقهرین کوردستانی. (مرادفات لأصوات نباح الكلاب).

عهو عهوک

کو کهسهکی گۆته نیکی: گوهی خو نعهه فلانی، ئاخفتنن وی ههمی (عهو عهوکن) ئانکو دبی بنهمانه، دقالانه، دبی واتهنه، ههما درهویت. ل باکور دبیژن. (کلام فارغ لا معنی له).

عهی ئو هووو

شقان قی دنهگئی دهر دنیخیت و هکو گازیهک بو کهری پهری، ژ بو هندئ لهزئ نهکمهت، هیدی هیدی ب دهته ری. (یصدر الراعي هذا الصوت مناديا قطيع الغنم بالتباطيء في السير).

عهی عهی عهی

ب قی ئاواپی ل هندهک دهقهره گازی پهری دکهن بو ئالیک خوارنی. (مناداة الأغنام في أوقات تقديم العلف).

عنت عنت

شوپ

دبهر قوتانا جوهرنی را دهیته گۆتن، ژ دنهگئی قوتانی هاتیه. (صوت الجاون حين دق الحبوب فيه بالمهباش أو الهفل).

شووش / نوشه نوش

دنهگئی راوهستاندنا کهری یه. (صوت لإيقاف الحمار).

شهین / شهیان / حیرهحیر / حیرین / حیرین

شریان / هریا / هرهریا

نهفه ههمی بو شهین، بو دنهگئی ههسپی دهینه گۆتن. نهقین دویمههیی ل دهقهره بوتان دهینه گۆتن.

بۆ من نا ئىنى؟). (صوت رشف الماء أو نحوه).

فرت فرت

(فرت فرتا فلان كەسى يە)، واتە ناروونىتە خوارى، ژ قىرى دچىتە وىراھە. (لا يتوقف عن الحركة، نشيط).

فرخ فرخ

دەنگى دەف و قىركى يە. بۆ جانەوارا دەھىتە گۆتن دەما سەرژى دكەن. (صوت الدم المسفوح أثناء ذبح الحيوانات).

فشكىن/ بشكىن

دەنگى پۆزى يە، دەفنى يە. بشكىن فرەھترە. (الأصوات الصادرة من الأنف).

فیتە فیت

دبىژنە سترانگۆتنى دگەل خۆب دەنگەكى نزم. ل باكور دەھىتە گۆتن. (دندنة).

فیت فیت فیت

خودانى دەوارى فى دەنگى دەردىئىخىت، دەنگى فیتكى ل دویف ئىك، دەما دەتە سەر ئاقى، ژ بۆ ھندى خۆ مژویل نەكەت، ئاقى قەخۆت. (صوت الصغیر المتوالي یخرجه صاحب الخیل وهو یسقیه یدفعه للشرب).

فیتىن/ وچین

بۆ دەنگى بلبلى دەھىتە گۆتن. (صوت البلبل).

فیش فیش/ فیر فیر

(فیر فیرا) ھىبانا وی یە، ئانكو فیش فیشا وی یە، یى ب فیشا كەتى. ئانكو ھناقىن وی یىن دچن، ب خۆ را ناگەھىت. (مصاب بالإسهال).

فیر فیر

بۆ دەنگى فیتكى ژى دەھىتە گۆتن. (صوت الصافرة).

فیز فیز

فیز فیزا بابە. بۆ دەنگى باى دبىژن. (صوت صغیر الريح).

فیق فیق

بۆ دەنگى كەرى دەھىتە گۆتن، فیق فیق ژى دەھىت دبىژن. (يقال لصوت الحمار). (جەگەر خوين، فەرھەنگا كوردى ھەژمار ۲).

(عنت عنتا) فلانى یە دىن بارى قە. ئانكو بارى وی گرانە بىقام پیقە ماندی بوو، ژ ھىز كەت. (تەف ژنە یا عنتا لى دەمت، ژ بۆ ھندى زارۆى وى بەھىتە خوار). (تعبير عن التعب والإرهاق جراء ثقل الحمل، أو الضغط على النفس).

عۆر عۆر

بۆ دەنگى بلندى گریانى دەھىتە گۆتن. (صوت البكاء العالي).

عورین/ عور عور/ عورە عور/ عوریا/ نورین/ نورە نور

بۆ دەنگى چىلى دەھىتە گۆتن. (خوار البقر). عویز عویز/ کوز کوز/ حوز حوز/ ھووز ھووز بۆ دەنگى سەى دەھىتە گۆتن، دەما دئىشیت، زیانەك دگەھىت، دەھىتە قوتان و لىدان. یا ئىكى ل باشور دبىژن، ھەر سىكىن دى ل پارچین دى یىن كوردستانى دەھىتە گۆتن. (قزقة الكلب، عواء، عویل أو الأنین من علامات التآلم عند الكلاب).

(غ)

غرغر

دەنگى لىكدان و قىكەتتا ھندەك تشناپە. (جەگەر خوين، فەرھەنگا كوردى ھەژمار ۲).

غول غول/ خولە خول

بۆ دەنگى ئاڧا روىبارى و پىلین ئاڧا دەریایى دبىژن. خولینا پىلین دەریایى بوو. (صوت جریان ماء النهر، كذلك صوت أمواج البحر).

(ف)

فتفت

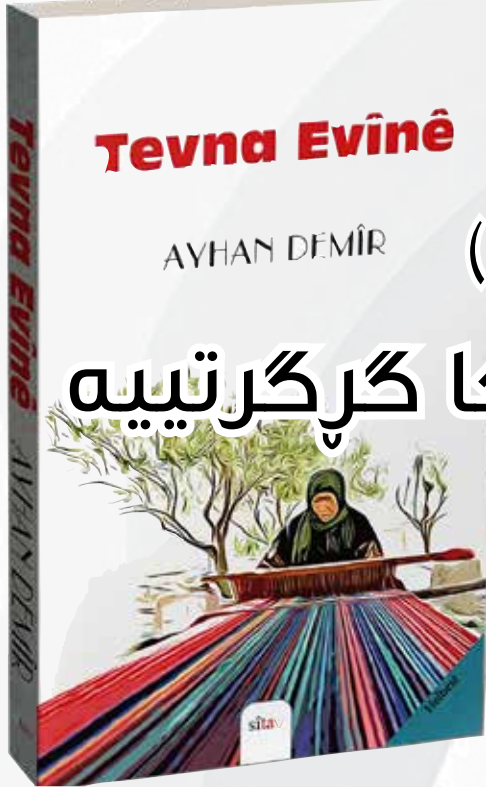
(فتفتنا قونا فلان كەسى یە). ئانكو یى گەلەك ژ تشتەكى دترسیت. (خائف وجل من شيء).

فرفر

(فرفرنا دفنا فلانى یە). واتە یى دفنا خۆ ھلدكیشیت. (صوت الأنف حين دفع المخاط للأعلى)

فر/ فرفر

دەنگى قەخوارنى یە. ھندەك جارا (فر) بۆ داخووا ئاقى ژى دەھىتە گۆتن؛ (كا مامۆ فرەكا ئاقى

دیوانا

(تەقنا ئەقینێ)

تەقنێ عەشقه‌کا گرگرتیبه

مه‌مه‌د چەلکی

هەلبەست ئەو خانما پر رندا وێژەفانییه یا هەموو رەخنەگر و فیلۆسۆفین جیهانی ماتمایی هشتین و نەشیاین ب سەر سر و نەهینیا وئ هەلبین، هەتا بوویه هەسرەت و کۆفان د دلێ جان کوکتوی (١٨٨٩-١٩٦٣) دا و ب ژانفە بیژیت: «هەلبەست ژ پندقیانە.. و ئاخ خوەزی من زانییا بۆچی» (١).

هەلبەست ئەو ئالافە یی مرقۆفان هاوارا خوە بریە بەر عەرشی وئ دا هەستین دیار و نەپەنین پەنگیاین خوە د هشی وی دا پەنهان کرین، ب جوانترین پەیف بەمەلینیت و کەلا دلێ خوە بنهینیت، هەلبەست بوویه پشکەک ژ پیکهاتەیا گەود و هەستین مرقۆی و بوویه هەفالجیمکا رجا وی. د ناڤ نەخش و پەیقین تەقنێ هەلبەست خەملاندین دا چاخ و دەمی هەلبەستقن تیدا ژیا وی بۆ مرقۆی دیار دبیت، ئەگەر چی مەرما وی ئەو نەبیت ژ ی لئ هەستین قەشارتی ب دزیکی هەلبەستقانیقە خوە دخشینە ناڤ تەقنێ هەلبەستی هەر وەکو هەلبەستقانی مەزنی کورد مەلایێ جزیری (١٥٦٨، ١٥٦٧، ١٦٤٠) د

دەستپیک

نڤسین ل سەر هەلبەستی بۆ من ب زەحمەتترین تەخلیتی نڤسینییه، ژ بلی سپههیتی و رندی و کوبارییا وئ، مرقۆی شیانی هویربینین و هەستین فیریاین هەلبەستقانی یین خوە ل پشت پەیفان دنهین، هەلبەست قەلۆراندنا هەست، خەم، خەون، ژدەستدان، هیقی، لیگه‌ریان ل رجا مرقۆی یاخی، ئەوئ ب چۆل و باتییان کەفتی پێخەمەتی قەدیتنا دنیاپه‌کا نارام و پیری کەسکاتی و دادپەروەری، نەقین، جوانیکرنا هەموو کەشەفریتییان، رامکرنا رجا مرقۆی ل گەل جوانی و هەفسازیی.

هەلبەستە: (ژ رەعنا نیرگزیڤ ته) دا شیاپه وی چاخێ پری شەر و جەنگ و نەخووشی بو مه فهگو هیزیت، هەرچەندە مەرما وی ئەو نەبوویه، بەلكو هەلبەستەكا دلشەواتا ئەفینێ بقیهینیت و كەلا دلێ خوه یی گرگرتی ب ئەفینا سەلواپی دابریژیت، جزیری دبیزیت:

ژ رەعنا نیرگزیڤ تهی مهست و خونریز
زەمان بوو عەهدێ جەنگ نەنگیزیڤ جەنگیز
ته جانی من دقیت نهی جانی عالم
ژ من بستینی ب له علین خوهی شهكەر ریز (۲)

گرێ ئەفینا ئەیهانی دەمیر*

ل بەدەنا چیاپی ناگری و ل سەرهدا کانیا چاندا کوردی و سیمایی کورداتیپی پاراستی، دەنگی کەرووبادەکی ژ کورراتیا نالینین بریندارین سەرهلدانا ناگری (۱۹۲۷-۱۹۳۰) و قەبخازییا سەرکردی کورد ئیحسان نوری پاشا، تەقی مارشا نیشتیمانیا ناگری دبیت:

ناگری ناگری تو ناگر بووی
ل ناف کەتی سەر بلند بووی
ل سەر کوردستانی چرا بووی
هلبە ناگری هلبە ناگری (۳)

نەو ژێ ئەیهانی دەمیره.

ئەیهان دەمیر ب گرێ عەشقی کەفتیبه و هەموو گەهین گەودێ وی فەگرتتە، لئ نه عەشقا چاف بەلەك و بەژن نیرگزیڤ پور هەلزی و گەردەن کێلین سەرهدی، وەك دەیتە زانین خانمین سەرهدی ب جانی و بەدویا خوه دبێگۆتینه، لئ ئەو عەشقا دل و هەستین ئەیهانی هنگافتین، نه بەدویا بەژن نارینین سەرهدینه، نه ژێ ئەفینەكا سنێلەتیبه مینا تەفین بارانین بهاری بلەز دەرباز ببن، نەخیر ئەفینا ئەیهانی گرێ ئەفینا کوردستانیبه، هەر چەندە باجا ئەفینا وئ گرانه، دا میزه بکەین کا ئەیهانی دەمیر چەوان ل ئەفینا خوه میزه دکەت:

یارا من

هەموو کەسان هەیه یارهك
یارا من پیروژ ميارهك

ل سەر ملیم بوویه بارهك
نەز رادمووسم روژی جارەك
ناخ کوردستان، ناخ کوردستان.
هەتا دگەهتە:

یارا من ناف دلێ بوتان

شیرینه وەك زینا زیدان

چ بکم مایه ل بن دەستان

ب قوربان به سەری ئەیهان

ناخ کوردستان، ناخ کوردستان (۴)

گرێ ئەفینا دلێ ئەیهان گرتی هەتا وێفەتر دچت، یی ب گۆرتەر و گەشتەر و بژانتر دکەشت ب تاییهت هەکو دبینیت چیا، زۆزان، شینی و هەمین کوردستانی ژ هێلا داگیرکەرانه دەیتە شەوتاندن و ژناقیرن، کەزەب لئ دسەوتە، ژ کزینا شەواتی پەیف دبارن لئ چ توف پەیف، پەیفین ژ کەسەر و حەسرەتان داگرتی ل وەلاتی خوه میزه دکەت و دبیزیت:

گەر تو نەبی، مال وێرانه

ل سەر من باهوژ توفانه

سێل دانینه سەر دلێ من

دبندە ناگر دادانانه

.....

گەر تو نەبی، نەز مریمه

ب روژ ب شەف شینگری مه

وەك سیابەند ل سەر خەجی

خەمگینم نەز، ب زووری مه

گەر تو هەپی نەز ژیانم

گول و سوسن، دەشت زۆزانم

کەسکەسۆرم، دنەقشم

کولیکا ناف کوردستانم (۵)

کول و دەردین دلێ ئەیهانی گەلەکن، ژ هەر پەیف هەلبەستەکی سەرھاتییا مروقی کورد و ژانین بندەستی و وێرانەیا وەلاتی فەدگیرن، ب زمانەکی سادە، سادە مینا ژانین دلێ هەر مروقهکی کورد، سادە مینا بهار و خوزایی وەلاتی سەرهدی، سادە مینا دلین دایکین شەهیدین کوردستانی هەکو ب بەژن و بالا لاوین خوه بین شەهید دقەلورینن، هەمان پەیفین بین ژ خامی ئەیهانی دەریژی سەر

هەستیارن، ئەف هەستیارییە دبتە هاندەر کو
 هەلبەستفان مینا دیرۆکنقیس و کامیرەمان دیار
 ببت، دیرۆکفانی ل جەم هەلبەستفانان جودایە
 ژ یا دیرۆکنقیسان چونکو روودانین دیرۆکی
 بو وی دبن هینقینی ئافراندا هەلبەست و تیکستین
 ئەدەبی و وی تراژیدی و سەر هاتین دلشەوات نەمر
 دکەت، ب قی هەستیاریی دبیژیت:

پینووسا من نور و فند

خوہ دایە سەر چیا ی بلند

میزە دکە باژار و گوند

دکالی بو وەلاتی رند

ژ دلن من دنقیسە(۷)

تراژیدی و دەر دەسەریا بئەستیی و داگیربوونا
 کوردستانی و ئاوارەبوونا کوردان ژ وەلاتی خوہ،
 برینەکا کویر د دلن هەلبەستفان ئیھانی دا هشتییە
 و ب دەنگەکی پر شەوات دبیژت:

هەیه دوو تشت دلن من، یەک وەلاتە، یەک یارە

هناف بوویە دوو پەرچە، ئالیک ناگر یەک سارە

وەلاتی باف و کالان، ئالیک رۆژە یەک هەیفە

سینگێ یارا دلوفان ئالیک زێرە یەک زیفە

وەلات نانا ناگردا، یار دەردئ برین کویرە

مرازئ من قەت نینە، یەک بئەست یەک دویرە

نەزل سەر وان دنقیسم، یەک کاخەز یەک پینووسە

یەک هیسیرا رۆمییە، یەک دیلا ناف

نۆرسە(رۆسیا)(۸)

ئاوارە بوون ژ سەر ئاخاب و کالان برینەکا
 هەتا ئەفرۆ خوین ل بەر دەهرکت، ئاوارەبوون
 دەستپیکا ژ دەستدانا ئول، نۆرم، خوئاسین، زمان و
 گەلەک مەترسیین دنە ل سەر کەسێ ئاوارەبووی. ژ
 قالەهین کوردان نەگۆتییه: «بەر ل جەئ خوہی ب
 قەدرە»، مەترسیا ئیکێ ل سەر کەسێ ئاوارەبووی
 مەترسیا ژ دەستدانا زمانییە و هەردەما زمانی
 مروقی چوو، ئیدی هەست و گریدان ب دۆزا
 کوردیفە رەوش و رەونەقییا خوہ ل دەف کەسێ
 زمانی خوہ وەنداکری ژ دەست دەت. ژ بەر
 گرنگیا زمانییە د کەسکبوونا کەسێ نیشتمانیپەرەر
 دا زمان بوویە شەنگستی نەتەمبوونی. پەرت و

ئاوارەبوون سیمایی ئەفرۆ جفاکا کوردییە و
 ب تاییەت براین مە بین ئیزدی، وەک دەیت
 زانین ئولی ئیزدی ب کوردییە ئانکو نزا،
 نقیژ، دەستووری ژیانی و ... تەف ب کوردییە
 لەوان کورد وان دەهژمیرین کوردین رەسەن و
 کوردین هەری رەسین نەتەوا کوردن. ئاوارەبوونا
 وان مەترسیا هەری دژوار و بژانا نەتەوا کوردە
 ل قی سەردەمی. ب قی هەستیار و کوفانیفە ل
 ئاوارەبوونا براین مە بین ئیزدی میزە دکەت و
 هەوارا خوہ بریە بەر سینگێ دایکین مە بین ئیزدی
 و کو هەرتم مینا داربەر و یین کوردستانی بەژن
 بلند بمین بو پەرەدەکرنا نقشین نوو ب ئول و
 زمانی کوردی، دبیژتە دایکین مە بین ئیزدی:

دژمنی هار تەف دلیزە

سالن جارئ دایکین ئیزدی

گوہ کەر بوونە، کەس نابەیزە

ناخ و زارین دایکین ئیزدی

مەزن کرن خورتین قەمەر

کەچین بەدەو زەر و ئەسمەر

وەندا کرن تەف سەرئاسەر

نەف بوو کارئ دایکین ئیزدی

تال داوییی دبیژیت:

دەرخن کوردستانی نەیار

چینک مە رە وەلات و وار

شابن نازاد و بەختەوار

نەفی جارئ دایکین ئیزدی(۹)

پەیفای داوی

فرین د ناف میرگا (تەقنا ئەقینی) دا فرینەکا
 بەر ب زۆزان، کیری، چیا، بانی، سروشت و
 ژینگەها کوردستانا داگیرکرییه. میرگا (تەقنا
 ئەقینی) میرگەکا تەژی گول و گولزار و قەبنا کەو
 و ئاوازین وازین(بالندە) دەنگخوش و قەلورینا
 دایک و حەیرانکین بیری و شقانانە، ئەف رەنگ
 و ئاواز و دەنگە تەف مینا ئورکیسترایەکا کلاسیک
 (تەقنا ئەقینی) پیکیشی مە دکەت.
 ئەقین، قەلورانن و سالوخدان تەف چنە سەر

جۆمەکی دبیژنی کوردستان، ئانکو تەف بەر ب عەشقا کوردستانی و تراژیدیین ب سەر نەتەوا کورد هاتین، هاتینە نقیسین، ب زمانەکی کوردی یی سەرحدی، خواندەقان د هەفۆکا هەر هەلبەستەکی دا ئەحمەدی خانى دبیینیت، چەوان ئەحمەدی خانى عەشقا مەم و زینى کرپە بەهەنە، دا ب هێجەتا وئ ئەقینى عەشقا خوە بۆ کوردستانی و ئافاکرنا دەولەتەکا کوردی بداریژیت:

شەرحا غەمی دل بکم فەسانە

زین و مەمی بکم بەهەنە (۱۰)

ب هەمان ریتەم و هەست لى نە بۆ ئەقینەکا ب کول و دەردان چووی و نەگەهەشتین هەمیژا گەرما ئەقینى وەك مەم و زینا، ئەیهان میزەى دل بەرئ دکەت و دبیژیتى:

پر لەتەفە، پر کەمالە

شەوق ددە، حوسنى جەمالە

چ یارەك شیر حەلالە

نە دکوژە، نە داخ دکە

.....

گوەد بە دەنگ و هەستى من

دەستى خوە بە دەستى من

بکەفە بن داربەستا من

ناف کوردستان بن ناخ بکە (۱۱)

بانگا ئەقینا ئەیهانی بۆ وەکەفەى و ریزگرتنا ژنا کورده ئەر ژنا بوویە سمبۆلا هەبوونا نەتەوا کورد و پاراستنا زمان و چاندا کوردی.

ئەقینا ئەیهانی ئەقینا وەلاتییه و هەر تشتی ب وەلاتییه گرتیدی. ژانا ئەقینا وی ژانا بندهستیا نەتەوا کورد و کوردستانیه.

*نەیهان دەمیر:

نەیهان هەروەکو د نامەیا بۆ من هەنارتى دا نقیسى، نەیهان ل ساللا ۱۹۶۴ ئ ل گوندئ کۆچۆ سەر ب باژیرئ ناگریه هاتیه سەر دنیاى، خواندنا خوە هەر ل باژیرئ ناگری خواندیه و پاشى پەیمانگەها بلندا نابۆریین ل (نەسكى شەهر) ب داوی ئینایه، ژ بەر خەباتا وی یا سیاسى و چاندى

چەندین جارا هاتیه گرتن و نەشکەنجە دان، سەرۆکاتیا پارتیا کوردان هەدەپى شاخى باژیرئ ناگری کرپە، پشتى قەدەغەکرنا هەدەپى، بریارا گرتنا وی دەرکەت، ژ نەچارى وەلاتى دەنیه و ناواری سويسرا دبت، ژ ساللا ۲۰۰۳ و هیرقە ل سويسرا دژیت.

ب هەلبەست و خەباتین خوە بین سیاسى و بزاقین وی بین چاندى، نەیهان بین نافدارە، دیوانا (تەقنا ئەقینى) یەکەمین بەر هەمى وی یی چاپکریه

ژیدەر:

- ۱ - الاشتراکية و الفن. ارنست فیشر. ترجمه أسعد حلیم. چاپا دووی، لبنان ۱۹۸۰، بەرپەر ۱۳.
- ۲ - دیوانا مەلایى جزیری. بەر هەفکرن و فەوژارتنا تەحسین نبیراهیم دۆسكى. چاپا دووی. سپریتز ۲۰۱۱ بەرپەر ۱۵۲.
- ۳ - موسەدق توفى. سالین پەنابەرى ژ ژيانا نىحسان نوری پاشای. چاپخانا چاپخانەى روشەنبیری، هەولێر- کوردستان ۲۰۱۲. بەرپەر ۱۰۷.
- ۴ - نەیهان دەمیر. تەقنا ئەقینى، وەشانین سیناڤ ۲۰۲۳. بەرپەر ۱۳.
- ۵ - تەقنا ئەقینى، بەرپەر ۱۲.
- ۶ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۷۹.
- ۶ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۱۶
- ۷ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۲
- ۸ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۱۴۸
- ۹ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۲۶-۲۷.
- ۱۰ - مەم و زین، ئەحمەدی خانى، نامادەکار و شرۆفەکار فەریاد فازیل، ئینستیتیوی خویندنى کوردی له بەرلین. چاپا یەکی، سلیمانی ۲۰۲۲. بەرپەر ۴۳
- ۱۱ - تەقنا ئەقینى. بەرپەر ۱۰۹

چیرۆکا

“نامەیهک بۆ بای”

یا (محسن عبدالرحمن)ی د نایبەرا چیرۆک و ھۆزانیدا

یوسف علی صفار

بەراھی

دەمی بەحس ل چیرۆکی،
نەخاسە چیرۆکا ھونەری
دەیتەکرن، نامازە و سەرنج
بەرەف داھێنان و رەوانبێژی
و دروستکرنا و ینەبێن توکمەفە
دچن. رێک و پێکیا پەیفی
دکەفیتە د سەلمێژکا ریزاندا،
داکو دەربرینەکا چیرۆکی
ژی دەربکەفیت، ئەفە و
ھۆزان ژێ ھەبوونەکا دیتەر یا

ژبەر ئەفی نیزیکیا دناقبەرا
واندا ھەمی ھندەک جارن
نافەکی دەستەواژەمی ژێ
دەردکەفیت و ب نافی چیرۆکە
ھۆزان) دەیتە نافکرن.

- پەیوەندی دناقبەرا واندا:
چیرۆک و ھۆزانێ جورە
ھەفرکیەک د ئەفی چیرۆکا
لبەردەستدا دروستکریبە ھەر
و ھەکو خویادبیت (چیرۆک
توخمەکی رەسەنە ژ ھونەری

فەگیرانی، د سەردەمێن کەفندا بوویە ھەولەک بۆ
دانەنیاسینا ھۆزانێ (حەمە ئەمین، ۲۰۰۰، ل ۳۹). کەواتە
ل فیرە پتر خویادبیت کو ئەف ھەردوو ژانرە د فورم و
ھەبوونا بابەتیدا خزمەتەکا ھەشەش تومار دکەن. دیسان
و مکی کارکرن و لیکنیزیکیبون، خویادبیت (ھونەری
پەخشانی ئانکو چیرۆک کارکرنەکا کارایە ل سەر
رێرەو و ئیستاتیکا کارێ کارتیکرنێ ل سەر خواندەفانی
دکەت) (چیف، ب، س، ص، ۳۹۸). دیسان و ھەکو
کارکرن و پەیوەندی ب ھۆزانێفە خویادبیت (چیرۆکا
ھونەری ھونەرەکی پەخشانیکیبە، ئەو ناخفتنە یاکو

جەمسەری ب تاییەتی ل گەل چیرۆکی تومار دکەت،
نەمازە دەمی بابەت ھەفرکیەکا خۆدی تومار دکەت،
چ ژ لای قەبار بیفە بیت یان و ھەکو ھۆزان و پەخشانی
یان ژێ و ھەکو دیکومینتەکی بیت و ھەکو دوو ژانریین
سەر مکیین ئەدەبی، ژ لایەکی دیرۆکیفە کەفتیە ژیر
گۆ ھریینین بەردەوام ھەتا ب ئەفی شێۆھیی ھەمی
ئەفرۆکە لبەردەست سەمایێ دکەت. کەواتە ئەم دشیین
بیزین کو ئەف ھەردوو ژانریین ئەدەبی گەلەک
دنیزیکی ھەف دوونە، جارن د خانەکا دیارکریدا
ھەلکیشانی و داکیشانی ل سەر ھەف دوو دکەن،

خودانی وئ گرنگیهكا توكمه پی ددهت، سمرنجهكا بابەتی هەممیزدکەت، هەر وەکی چاوا هۆزانفان خودانکرنی د چارچوویی هۆرانیدا بەرجسته دکەت (حسین، ۱۹۷۳، ص ۱۵). د هەمان بوجووندا دیاردیبت کو (چیرۆکا هونەری بناغەیی داھینانا هۆزاننیه، ئانکول بەراھیی گریداننا چیرۆکی ب داھینانا مروفیقه هەیه، ل دوماھیکئی ژى راما و ریرەوئ هۆزانئ ژئ بەرجسته دیبت) (العلوی، ۱۹۸۴، ص ۴۳). ل دوویف ئەقان بوجوونا و ئەگەر ئەم ژ کوژیئ کەرستئ بکارهینانئفە تەماشەى فان هەردوو ژانریئ ئەدەبی بکەین دئ دیاربیت کو نیزیك بوونەکا بابەتی د ناقبەر واند هەیه، قیچا چ ل سەر ئاستئ بکارهاتئ بیت، یان ژى ل سەر ئاستئ کریارا داھینانئ بیت. ئەفەژئ هندئ دگەھینیت کو چیرۆک و هۆزان ب هەفرا خزمەتا تیکستئ ئەدەبیئ ل بەردەست دکەن. هوسا خالەکا هەفەش ژ هەمی ژانریئ دیتەر یین ئەدەبی هەیه، کەواتە دیاردیبت کو ژ کەفندا هەفەشیهک د کارکرئندا د ناقبەرا چیرۆک و هۆزانئ هەبوویە، د سەردەمئ نوئ و هەفچەرخ ژى یدا ئەف هەبەشیه پتر خورتبوویە.

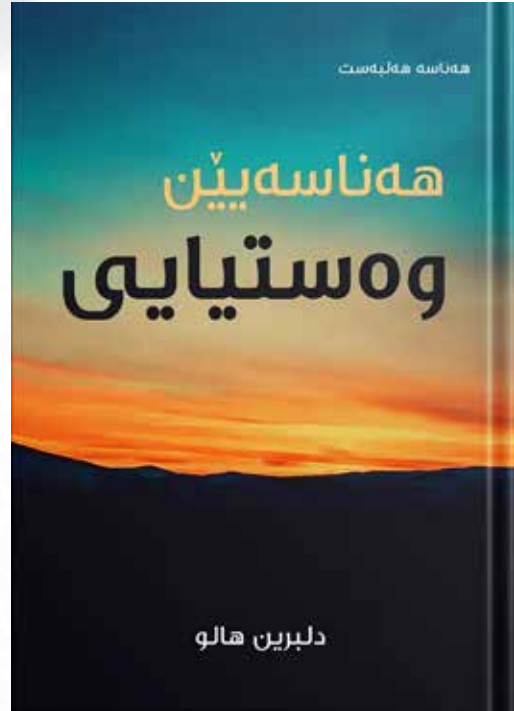
- کارکرنا چیرۆکی وەکو چیرۆک: داکو پتر ئەفئ
تیروانینئ بەرچاڤبکەین دئ ژ لایئ پراکتیزمکرنا بنەمایین چیرۆکی وەرگرتن، دەمئ چیرۆکنفیس دبیژیت((بابئ منە، بابئ تەیه، بابئ وبیە، کاروخیبە، میتانیبە... هیمایە، چەفەنگە، کەس نینە و ژ چ نینە...)) (عبدالرحمن، ۲۰۱۹، ل ۲۹). ئەگەر ئەم ئەفئ پارچە تیکستئ وەکو چیرۆک تەماشەبکەین و لایەنئ کەسایەتیئ ئیدا بەرچاڤ بکەین دئ دوو سەمت ژئ بەرپابن ئەوژئ، ئیک: ئاواپئ کارکەریا پێشەیبیا جفاکی، نەخاسە دەمئ بابئ دکەتە هەلگرت دینامیکیا لقیئ وئایدلوژیا هزرئ و گەشەکرنا رویدانئ. یا دوویئ: سەمتا لایەنئ مەعنوی وەکو روشەنبیری و باوەری. هوسا باب دخانا سیمبولوژیدا ب ئاشکرای مینا هینا و جەفەنگ دیاردیبت و سیمبولوژیا قەشارتی هینا و لوژیک و ئەیگونئ ژئ دروست دکەت. د هەمان دەمدا باب ل قیرئ دبیته خانا کەسایەتیا سەرەکی و لاوەکی. ژ لایئ رویدان و بابەتیفە و د تەمامەتیا پارچەکا دیتەر دا

چیرۆکنفیس خۆیادکەت ((بابئ من ژبەریا توفانئ ل ژیانئ، بابئ من ژبەریا نەمرودی موسلمانە، بابئ من باخچەیین هەلاویستی و مەنجەنیق داھینانە، بابئ من خۆدانئ کۆچک و دیوان و مېهقانە، مېهقانین بابئ من چارن و ئەزئ ژبیرکری یئ پینچئ، قەحەویایین بابئ من شەش و ئەز ونداگری یئ هەفتئ.)) (هەمان ژیدەر، ل ۲۹-۳۰). ل قیرئ چیرۆکنفیس ژیوارئ دەمی و جەبی بو گەھاندنا دەربرینەکا بابەتی لیکخرفەدکەت، ئیک رویدان د ئیک دەمدا شروڤەکرنا ژ دەرڤە و ناڤدا بو چارەسەرکرنا کوپر وینەدکەت، دانوستاندن دبیته ئالاقئ پێشقەبرنا ئایندەیی بو رویدانەکا بابەتی، نەخاسە دەمئ ژمارا دکەتە پېفەرئ کارلیکەریا بابەتی. ژ لایئ زمانئفە، چیرۆکنفیس خۆیادکەت((بابئ من زیرینگری تاجان بوویە و ئەز پیندوژئ شەکان)) (هەمان ژیدەر، ل ۳۱). هوسا چیرۆکنفیس زمانەکی درامایئ بو گەشتن ب کارئ قەگیرانئفە دروستدکەت، دەربرین ژ ژیوارەکی کەسایەتی د جوارچوویی ریزکرنا دەمیدا ریزکریبە، د هەمان دەمدا ب ئاڤاکرنا بناغەیی هونەری، بەراھی و ناڤەد و دوماھی بەرجستەکرینە و بابەت ئیخستیه د جوارچوویی بەراوردیندا، کا چاوا شیانەک شیانەکا دیتەر دخوت، کا چاوا شیانەک شیانەکا دیتەر ئاڤردکەت، کا چاوا هەفدژیهک د ناقبەرا دوو کاراندا سەرهلدەت. وەکو لیکخرفەبوونەکا تاییەتەندیا چیرۆکا هونەری چیرۆک نفیس دبیژیت: ((مېهقانین بابئ من پیرتەفتکین ئاڤرن، د هەریا حەزان دا دگەڤرن... ئاشۆپەرستن، شاعر حەز پەرستن، دەرەبەندین ژیانئ و قەژاندئ دېەستن... چۆکین خویسارگرتی گەنی و ژیانئ کرمی دکەن و ل سەکوین کولەتیئ ب شانازیفە شعران ب بائ و خاچداننا بابئ من دبیژن)) (هەمان ژیدەر، ل ۳۲-۳۳). ل قیرئ چیرۆکنفیس هەر سئ تاییەتەندین چیرۆکا هونەری بەرجسته دکەت کو ئەوژئ: ئیکەتیا بابەتی، ئیدا ب ئاواپەکی مەنھەجئ هزرکرناکئ بەرجستەکریبە یا دیتەر خرفەبوون، کو ئیدا چەندین پەقین لڤوک ئیخسینە د خزمەتا شیانین سەرکەفتنا چیرۆکا خۆدا، یا سین: دراما، کو ئیدا

هه‌ناسه‌یی (دلبیرین) ی ژانن!

محسن عبدالرحمان

لایهن و کهسین قه‌ده‌غه و موهره‌م ل سهر رمخنه و لیبرسینی! ئەقین د بیژنی د ناڤ گیخا پیروژدا (هیلا سۆر)! ئانکو د جیهانا پاشقه‌مای دا هندهک کهس و باومری و پله. خودان ده‌سته‌لاه‌تهک ره‌انه، د سهر رمخنه و لیبرسینیدانه، ئەف پایه و خۆیه‌تین پیروژ (هو أمير المؤمنین یفعل مایشاء)! ئانکو ل روژ‌ه‌لاتی ئازادییا راده‌برینی دره‌مه‌که ژ دره‌وا پیکه‌ژبانی بملی و مه‌زنتره! ئانکو تو یی نازادی هندی د توخییی چه‌روانی من دا ب چه‌ری، د بیایی چه‌رخا من دا بزقزی! و هه‌که فه‌رستی ئه‌و وه‌کو کلک‌داره‌ک گه‌ردونی فه‌وشیایی و ژناقچووی!
ل قیره و د جفاکی مه‌دا نازادییا راده‌برینی دره‌وه

هه‌ناسه‌ شعر یان برووسکه شعر هه‌لویت یان هه‌سته‌کی ره‌فاندییه، د ناشۆپی یان هزری دا دبوریته، شاعر ب په‌یقین کیم و رسته‌یین کورت دادریژیت.

گۆمان ناکه‌م کو په‌یقین ل دور رمخنه‌یا ریقه‌برن و کارگیری د وه‌لاه‌تهک و یرانگری و جفاکه‌ک پاشقه‌مای دا، ژ فه‌ژنه‌نا مه‌ترسیدار و تاوانبارکرنی یا فالانابیت، چنکو ئه‌و رو‌هنه‌ خۆدیکه و باشترین پیقه‌ری سالیسکی و دووروویاتی یه، ئەفه‌ گری‌دای س‌روشتی جفاکی و وئ زهنیه‌تا به‌ربه‌لاف و ئەقلیه‌تا نایدولوژی و حزبی یا زاله، هه‌مبه‌ر هه‌ر لیبرسین و رمخنه و گۆمانکرنی، ل سهر هندهک

وئزەى بۆ ئاشۇپا وى شەن.

لئى نەھەر تىشتى ل سەر ھزرا مروقى
يىڭ دروستە، و نەدروستە ھەر تىشتى ھزرا
تېدا بىكەى باوەرىكەى، ھزرا نەرى مروقى
بەرمەف كوپرتىن و خەموكىتېن خالا خرابىي
دبەت، لەورا وەكو كومپوتەرى جاراب رامالىيى
- فورماتكرنى - كارادبىت، دەروونىن مە ژى وەسا
دەم بۆ دەمى پىندى تاقىلكرنى دىن، لئى مخابن ھندەك
ژ مە ل شوينا قالاكرنى پتر دادكرن.

ل ئىقارىيا 2022/12/22 ل ھولا نقىسەران
ھەلەستەن دلېرىن ھالوبى دىوانەك شەرى بناقى
(ھەناسەيىن وەستايى) واژووكر، كو ھەر شەركە
ب ھەناسەكى ناكىرى و ھەندەك نمونە ژ وان
ھەناسەيان خواندىن، ئەو نەھايكو لئى گەلەك نىزىكى
ھايكوپى بون، لەورا دبىت ئەفە ببىتە رەنگەكى
نوى يى شەرى ژ داھىنانا دلېرىن ھالوبى. كو
وئىنەكە ژ گيان و عەقلى مروقى و ناقەرۆك
نەفورم يا گرنگە (1).

لئى بۆچى شەرى ئەو ب ھەناسە ناكىرنە،
ھەناسە ئەگەر كىرارا وەرگرتن و دەركرنا باى
بىت، لئى د زمانى كوردىدا ئەو بېھنەدانەك كورته
بۆ وەرگرتنا ھەناسەكى ژ ئەنجامى وەستايەكى
ژى دەھىت، و كى ھندى مە كىلكىن وەستايى و
راوەستەگەھىن بېھنەدانى ھەنە! ھەناسە گيانە
بىي وئ مرنە، لەورا ل پىداچوونى و ھەر ژ
ئىكەم ھەناسەيا دلېرىن مە ھەستىپىكر، ئەوئ
چ پەيوەندى ب وەرگرتنا باى يان پېھنەدانى قە
نىنە، ئەو ھەناسەك دى يە، ھەولا ھەلاقتىنا تىشتىن
زىدە و پىسە! ھەناسەيا دەركرنى يە ھەمبەر زىدە
فشارەك خۆمالى و خەمەك خۆبەتى، كو بىي قى
ھەناسەكرنى دئ پەقىن ئەنجامبىت، (مەنچەلا د
كەلىنى دا ئەگەر جەھ ھەناسەكرنى لئى نەبىت دئ
پەقىت) (2). ئانكو ژ نەچارىي يە ھەمبەر تىگىزىن،
زقىرى.. بېھنەنگىرنەكى ژ ئەنجامى فشارەكا

ل خۆ و سفكاتىيە ب وەرگىرى، چنكو گىخا
پىرۆز ل دوۆ مەيە و توکا ترسى د گەردەنا
مەيە، لەورا ھەمى رەخنە د ھىشى مە دا ب
پاخىيوون و سەرداچوون ھاتىنە نىاسىن، ھوسا
رەخنەيا نەرىنى ژى بەرگومانبوو (تاكو دەرە بوويە
راستى سەرى خۆدانى تىچوو)! ھوسا مە رەخنەيا
ئەرى ژ (دلسۆزى) و رەخنەيا نەرى (جاشەزى)
ژىكەنەفارتن، جاشەزى كەمەى يا سەردەرىن
يە و رەخنە ئانكو دلسۆزىيا راستگو و وئىرەكىيە و
نمونه گەلەكن، ژ مسرى گاوركرا راگرى وئىميا
ئەرى(تاھا حسىنى) ل سەردەستى شىخىن ئەزھەرى
ژ بەر پەرتووكا (فى الادب الجاهلى)، بەسسە و ناچم
لايەنى سىياسى كو رۆژ ھەلات بگىشتى ھافرى سالىسك
و جاشەزىرەنە، لەورا بو گوھورىنى فەرە دەست ژ
باوهرىن رھا و برىارىن پىشومخت ئەوين دەلىقىيا
لئىكتىگەھىشتى ناھىلان بەردەين، ئەوين بەرى جفاكى
دەن ئايدولوزىكرنا ئىك دىتن (ئەوئ نەدگەل مە
دژى مەنە)، ب مەرمە چىكرنا ئەوئ دى يى وەھمى
(دوژ مەن)! لەورا ھەناسەيىن دلېرىنى وەكو ژان ھاتىنە.
ئىكەم شىوھىي وئىمى بۆ دەربرىنا دلېنىيا مروقى
يا دركاندى دبىت شەرى بىت، شەرى دئ مېنىت ھندى
مروقى ھەست و ئاشۇپە ماين، رىزكرنا پەيف و
دەستەواژىيان ب لئىكدانا خوازە و كورتركى،
داكرتن ب ھايدان و وئىنەيان. نابنە شەرى ئەگەر
رەگەزى جوائناسىي ژى كىمبىت، شەرى لگەل
كاروانى ژىي مروقى و پىدقىيا وى قوناخ برىنە و
گەشەكرىيە، چنكو شەرى ب ئالاقىن زمانەفانىين
جوداين دەرىرىن بكارىيانە و شىوازىين نوى
قەدىنىنە و لگەل كاودان و پىشەھاتان خۆ گۆنجاندىيە،
ھوسا بەردەوامبوويە تاكو دووماھىك جۆرى شەرى
بناقى ھايكو پەيدا بووى.

شەرى ب گىشتى ھەسپەكى شەمبوزە، نە
بساناھىيە بھىتە ھەفوتكرن، ئەو كەسى بشىت
ھەفساربەكتە، ھەسپىن پەيقان دئ ل مەيدانا

1 - فورم و ناقەرۆك د دىوانا - ھەناسەيىن وەستايى - دا، گۆتار، فەرھاد حاجى باقى
2 - لورد گرومەر - راويزكارى برىتانى ل مسرى ۱۹۰۷-۱۸۸۲.

د هەناسەیین دلبرینی دا دبیین گازندەیا
بەرزەبوونئ ئەگەر راستەوخو ژى نەبیت،
هەر ژ ریبەر و سەرکردەیین هۆزمکى /
ئاغا/ دینی /مەلا/ فەرمى/ کادرین حزبی/
دگریت! وەکو سیتکئ خرابیئ!

2 - سى وەرژ

بھاری

خوہ ل پشت دیواری مە فەشارت

سى وەرژین دی

ل قەدەر مە دگەریان (4)

بۆ سەروشتى بەھار وەرژى نوپوونەفە و فەژیانى
یە و زیندەمەر ل زانى یە، ئانکو بەروپیرا سەروشتى
گریدای دەمسالا بەھاری یە، تاکو ئەو بەرئ ل
پاییزى دگریت هەر ل بەھاری بشکفییە و کولیکدایە،
لئ بۆچى بەھاری خوہ ل پشت دیواری فەشارتییە؟
ما دەم ژى یارییا خوہشارتنئ دکەت؟! بۆچى ژ
چوار وەرژان بەھارا ب خەمل خوہشارتییە دا سى
وەرژین دئ لئىگەریین؟ وەرژین سەر و کەلێژان و
بەلگومرین ل وەرژى ب خەمل و خێل و دلەفکەر
بگەرن، ما لئىگەریانا وەرژى فەژیانى هەر دئ خەما
وەرژین زەحمەتکیشیئ بن؟! ئەرئ ما نەکیمەک د
کۆچک و تەلارانفە دەپالداینە و بیئ ماین شیتانە د
لئىگەریانى دا ناوەستن و بیزارنابن!

د هەناسەیین هالوى دا لئىگەریان فەژیانا
هەلاتگەرییا کوردییە یا سالانە فەدژینیتەفە، هەچکو
رەین مەروفتى کورد ب سەروشتیفە گریدەت،
ل داویا هەر زفستانەکئ بۆ پێشوازی بەھارا خو
بەرەفدکەت، دا ب رەنگزیا گیانئ هەلاتگەرییا
کوردی رەنگینیا بەھاری هەمبیزبکەت، ب ناگر و
رۆناهیئ ل دەرازینکا بەھاری دنامدەباشیئ دابیت،
کو پیرۆزە رۆژا نەمورۆژى یە دەرازینکا بەندەرا
ئیکئ ل توفانئ بەرەف جودى و وارگەھئ چەروانین
پیرۆز، شقانین ب بلورا زمانئ ئەسمانى و ناواژى
فریشتەیی کویفئ کومدکرن، نەمورۆز دەستپیکا

دەستکرد و پەوس بریکین جودا د بوارین
جودادا، هەمى د ئیک بێژەدا کو دەنیتە
کورتکرن ئەو هەناسە ژى دادپەرەرییە!
دا هالو ل داویئ ب هەناسەکئ رەخنەیا
خو هەمبەر وى بیدادیئ دیاربکەت و نەرازیبوونا
خو دەربیریت، هوسا شاعری د هەر هەناسەک
نازاد و نەپێگەر ب چارچۆفەکى دا ب جوانناسى
و رەوانیژى دەربیرى ژ رەفتار و سەرمەدەرییەک
شاش و نەمەوا کورتکرییە، و دەربیرى ژ هەناسەیین
وى هوسا هاتینە:

1 - ریک

نەز

یئ ل ریکەکئ دگەرم

دا

ل سەرى وئ بگرم (3)

گەلو ما ژبلى مەروفتى بەرزە کەسەک ل ریکى
دگەریت، ئەرئ کى و کەنگى و ل کيفە یئ بەرزە
و بۆچى بەرزەبوویە، کئ ریک لئ بەرزە و
ونداکرییە، دا ل ریکەکئ بگەریت، پشتراست ئەو
دزانیت بەرزەبوویە، لەو ل ریکەکئ دگەریت!
ئەف بەرزەبوونە یا تاکانە یان بکومە، زانایە کو
ئەوئ بەرزە ل ریکەکئ دگەریت دا بگەهیتە
بنەجەهکئ، لئ هالو یئ ل ریکەکئ دگەریت
دا ل شوینا ل سەرى وئ روونیت و ببیتە پیرى
رینیشاندەر بۆ کەسین بەرزە و ریفینگئ "پشتا خو
داى وەغەرى و بەرئ خو داى فەلەکئ"، ئەو ل
سەرى ریکى دگەریت دا لئ بروونیت و بگریت!
پیرى رینیشاندەر ئەو پەندفانئ خودان سەربۆرە
یئ ریفنگئ وارى رۆژئ نەهیلایە بتنى، لئ هالو
بگریئ پەرسا هەبوونا رینیشاندەرى پەندفان و
دلسۆز دنازرینیت!

د هەر جفاکەکى دا کەسین هەرمەند و زانا و
بلیمەت... دبنە سەرکیش و رینیشاندەرىن د قوناخین
لئىگەریانى دا بۆ فەدیتنا ریکەکا گەهشتنئ، لئ

زێدەیه، لێ ب خاوندنا کوما هەناسەیان
من دیت کو ئەف زێدەهییا نەپێدقی، چنکو
پەلاتینک ب سروشتی خۆ بەرەف رۆناهیی
دچیت، سەرباری کو دئ سوژیت، ئانکو
سوتنا پەلاتینکی پێدقی ب چ پێشبینیان نینە، ئەو
چارەنقیسی قەبرییه! لێ ئەفە داکوکی و موکوری
شاعرییه و پەیمامەکه بۆ نێرین ژنی ب نیف مروّف
دبینن! هەچکو دبیژیت بدەستی ژنان دئ قەگەریین،
ئەوا ب دەستی زەلامان مە ژ دەستدای!

4 - و د هەناسەیا (ئەگەر) دا، دلبرین پتربیا مە
د کتا پێلاقی دا دنفینیت، لێ نەمەر پێلاقمکی! پێلاقی
پئ مروفی دپارێزیت، دەمی پێلاقی یا نەخۆشبییت،
برێقەچوون لەنگ دبییت و کارتیکرنا وئ ب نەری
ل سەر دەرروونی مروفی رەنگفەدەدەت! لێ
مەبەستا شاعری نە ئەو پێلاقا مفادارە، بەلکو پێلاقا
مانەقییه، کو بیستری، شەرمزاتری و بیهاتری
پێلاقی، ئەوژی پێلاقا داگیرکەرییه! هەلبەت بیی
هزرکرنا راستگۆیانە د رابوری و نهادا، دئ ژ
هالوی تورەبین و دبیت تاوانبار و هەرشەیی لێ
بکەین، چنکو ئەف دەستەواژە هەمی جۆری قەحبیا
نقستنی د پێلاقا دۆژمنی دا.. د خۆ دا کورتدکەت!
قیچا دا ل بەهانەیا وی بنێری، دلبرین د هەناسە
دەریپنکەردا ژ تراجیدییهک ناوازه، وەکو ژییاتی
و دلسۆزی هەمبەر مللەت و دۆزا خۆ هەلوێستە
دژوار هەمبەر دیاردەک کو مللەتی کورد پئ
سەرپشکە دەنگی خۆ بلندکەت! ئەوژی جۆری نقستنا
د پێلاقا داگیرکەری دا (جاشاتی) یه، ئانکو ژییاتی
بۆ ناسنامەیین نیشتمانیین داگیرکەری، سیاسی،
بازرگانی، دینی و ئۆلزی.. ل سەر حسنی ناسنامەیا
نەتەومی، ب هیقینی قەحبیی ددەتەنیاسین، ل دوو
قی بیمەریزکرنی بیشیکچی دبیزیت: (هەر مللەتە
تۆشی داگیرکاریی ببییت، هەندەک هەلبەرست و
بەرژموەندخواز دگەل داگیرکەری دۆژمنیا مللەتی
خۆ دکەن) لێ یا کوردان پتر وەک دیاردەک جفاکییه،

سالنامەیا سروشتییه، نەگزیادی بوونا ل
بیتولەحم و نەمشەختبوونا ژ مەکەهی یه،
ئەو هیزا میهراپه ئەوا ژ بەندکرنا تارستان
و سەرمایی دەربازدکەت، دا ل نەوۆزی

بەهفینیت و نازادبیت! و نەوۆز رۆژا نازادبوونی
یه، هالو د لێگەریانا خۆ دا ل نازادبیهک قەشارتی
دگەریت، بۆ مە ناقتاکەت، لێ چ نازادی یه گەلو!
3 - دیسان د هەناسەیا (ژن) دا، کو ژن!!!

ئەو بوونەمەرا زەلامی ژ پەرسنییهکی ئیبلیسکری،
ئەو ژنا جارەکی هەقزین، هەقکویف، هەقگور،
هەقزیناز... پستی نێریبوونا جفاکی زالبووی.. ئەو
ژن خفسبوو دا ئافرینەرا ژیان بیته پراسییهک
خوار! ژ بەهەشتا ئەمدن تا ئەقرو تاوانبارا
نەفەرەتبارە، لێ د قی قوناخا دویر و درێژ دا ئەو
ئیکەم قوربانیا زەلامییه، جار سەبی و تالانە،
پێگەرۆکە و بەرخوینە، قەربوویا تاونی یه و
کەرسەیی ریککەفتنا دوستان و پیکهاتنا هەقراکە
(گیلو هییا - نەرتیتی، نامیت، شەربانو)!

ئەو ژنا د دەقین پیرۆزدا هاتیه مانەلکرن و
نەفەرەتبارکرن، تاکو فریشتە (هاروت و ماروت)
ل سەر دەستی ژنەکی هاتنە خاپاندن و سەردابرن،
نەبیی وئ بوریه و نەبیی وئ دئ بوریت (نیقا)
جفاکییه و پەروەدەکەرا نیقا دی یه)، لێ هالوی
ژن و بتایبەت ژنا کورد هوسا ددەتەنیاسین:

• ژن ل عەفرینی

ژن ل پاریس عەترەکه

ژن ل هۆلەندا گۆلەکه

ژن ل بەر سینگێ سازادەکی

پیکەکی شەرابی یه

ژن ل عەفرینی

پەلاتینکەکه

بۆ نازادیی خۆ دسوژیت... (5)

دەستەواژەیا دووماهیی (بۆ نازادیی خۆ
دسوژیت) ب پێهەری کورتکرنا رەوانیژی یه

مه ژ مه بستینیت
نهگەر
نهم د پینلافتین
دوژمنی خوهدا

نهنفین (6)

ههمبهر دیمهنی جاشی ژ پینلافا دوژمنی دوی
دئالیست، ههستاره زهرمینا چاقتی هالوی د
ههناسهک دی دا، چاقتیریبا جانگورییهک پینخاس ل
شقهکا ب کری دگهرینیت دکهت!

5 - وی شهفی

من شههیدهک دیت

ل شقهکا کری دگهریا (7)

خوژی گهریان د کولانین ژبانی دا و مسا یا ب
ساناهی با، دا مه ب دلخو پهباسه تیدا کربا و
بیهنا نیرگزا بژاندا، ل بهر دهنگی کهوان سهما
کربا! لی ههردم ناستهنگ ل پینشن نهو زرتکهکین
دوهی بیخاس هاتین، دا نهفرۆب جو هنی نیرگران
بههرشین، ب دستاری ههنگان بهیرن. چوارشه مییا
سور بکهنه شینی و خو ههقوتان، نهمین سهربور ژ
هزاربار ه شاشین خۆ و مر نهگرتین، نه ب ساناهیه
پهشیمانبین، پهشیمانی ل دهمی ژدهستدای (ههوارا
دویف گورگیه). خوشین مه دویفکورتن تاکو
کهنییا مه (خوئی خیرکهت)! ب ترسا کاره ساتهکی
پهچاینه، سهرکهفتن ههر ب برویسی و بروسهکیه،
چریسهکیه، و دوماهی چریسهته! لی هند روهنه کو
ل دوربانا هاتوباتی کریتیا بینین، بهری تاری بلهز
شاپهری خو ب سهردا بکیشیهته. ناگه هداریهکه
کو دهما جانگوری بیهابوو نهو و مریس بهرف
قهتیا نییه! و مریسی گهل نیکه ههر دهمی دافهک ژئ
هاته کیشان، نهو بهروک لی قهبوو! و ماندهلکر
یان پشتگو ه نیکهستنا ههر ناوچهیهک، زاراقهک،
باومرییهک. کیشانا دهزییهکی ژ و مریسی ژبیاتییا
نهتهوهیه.

نهو وهکو هوز د گهل ناغای دژی ملهتی
خۆ؛ خو ددهن دگهل داگیرکهری، یان زمان
و کلتوری بیانی ل سهر زمان و کلتوری
خۆ دچیرین، ههکه نهه بکرن ب ناقتی دینی
بیته، نهی ترکرن و فارسکرن ب چ بههانه!
یا قی بوچوونی دهلمینیت ژمارهیا سواری
سهلاهدین (جاش) ل باشووری کوردستانی
و زیرهفانین گوندان (قروشی) ل باکووری
کوردستانی یه، نهوژی دهمی روژنامهفانی فرهنسی
ل سالای 1966ئ ل دوو هژمارا پيشمه رگههی ژ
سهرکردهیهکی کورد پرسی، نهوئی گوتی شورهشی
بیته هزار پيشمه رگهه ههنه، روژنامهفانی گوتی:
لی سهه هزار کوردین چهکار ل گهل حوکمهتا
نیرافینه!

نهی دهستنیسانکرنا دلبرینی بو پینلافتی وهکو
جهی نفتنی بو نهوین خو ههژی دویفه لانکییا
داگیرکهری بینین، ل ژیر ههر بههانهیهکا هه بیته،
چ نهو جاش هزر یان جاش قهلم یان جاش گوتار
یان جاش حزب، نابور، سیاست، زمان و تاکو
دکههیهته ناقرنا زارۆک و جهان...، بیته، نهی
نهه نهوئی خو ههژی خو لامینیا دوژمنی ملهتی
خۆ بیته، نهی ما جهی گونجای بو سهری وی
نهژی پینلافا داگیرکهرییه، نهو وی ب خو بو خو
هه بژارتی؟! کو داگیرکهری کوردستانی بیی وان
نهشین دریهیدانی ب داگیرکاریا خو بدن، بهلی
نیکی ژ وی جاشتر ههیه، نهوژی بهرپرسی گندهل
و کادری دوووی یه. کو نهو نهگهری راسته قینهی
جاشاتییا برایی خویه!

نهه پندقیه دانیدانی بکهین کو نهه ملهتهکی
شکهستی و پاشقهمای و پارچهکرینه، لی
دهردی مهزن نه نهخواندهفانی دینی و نهزانییا
رهوشه نیبرییه، بهلکو نیکبوونا هزری یه!

• نهگەر
کهس نهشیت

سادە، لى د لاساييكرنى دا بزمحمەت، ب زمان و دەستەواژە سادە و ل سەر خۆ دانەدەستى ئەستەم، ئەو بىيى چەپ و چوپىر كاروانى كۆلاخوارى رىكا راستىيە، ئەو دەربىرەنە ژ ژىوارى تالى ب هەلاتگەرى و دلدارى و رمخەيى داگرى و ژ هەستىن سەختە و دەفخۆشەيى قالا، پىنگاڧىن چەسپاينە بەرەف جىهانا مروفىونى و رسواكرنا كەفتى بۆ بۆھايىن مروفى و تىكدانا پىرۆزىان و رادەستبونى يە، ب زمانەكى سادە ئەو ژياتىيا مە دكەتە شەيى ھرى و مروفىوون و نەتەمبونا مە پى قەچرىت، جەستەيى كوردىنيى رويس دكەت، رەندۆلا خەباتى بەرۆفازى دكەت،

ل دەمى ئەم مژويلى قەگىران و تەكنىكىن ژانرى رۆمانى و سەرھاتىين رۆمانقىسان، دلبرىنى ب ھەناسەيىن خۆ ئەم نەشكفاندىن، ئەوين دلدارەك شەيدا ب تەژىيا دلستۆزىي رستىن، لى نەھەر تەفەكەى د شەف يلدای د نەفئزگەھا دلدارىيا وەلاتى دا ھاتىنە رستن، ئەو ھەناسەيىن گەردونەكا ژ عەشقا كوردستانى مشت. كلكدارىن ژ بىياقى وئ ب ھىزا راکىشانانا دلدارىي قەدوھش پىشانددەت، و دبەرا ل زنارىن ژياتى سروودىن ئازارىن تەنئىبونى ل سەر ژەنا زىيايى دژەنيت، نامۆبونا رەنگان ب رەنگەكى مالفای ل سەر كانفاسى سپى دكىشيت و قىرىيا جگەرخوینی قەدژىنيت، قارمانيا دەرونىش عەبدى قەدگىرىت و ل ھۆرىنا بابەلىسكىن رىاح لىسوم مە ھىشاردكەت، ژ خافەتتەك دژوار و دلەكەرىيا بايى سپىدەھيىن چوارچەلا مە ئاگەھداركەت، لى ھالو ب گولوكا ھەناسەيىن سەرى بەندكى ددەت دەست مە، دا ب رستنا پەيقان داقرستا دەربازبونى ژ بەرزەبونى برىسىن، چنكو بەرپرسى گەندەل و كادرى ھەلپەرسە ژ سوارى حىشترى و ھەسپى تەمەرى زىانبەخشترە.

ب زمانەكى سادە ئەو ژياتىيا مە دكەتە شەيى ھرى و مروفىوون و نەتەمبونا مە پى قەچرىت، جەستەيى كوردىنيى رويس دكەت، رەندۆلا خەباتى بەرۆفازى دكەت، بالافا ھزر و باوھران دكەت و ھەتکەرىيا مە ب رستىفە رادئىخيت.

6 - تاپۆ

نەوى ھەنى

ل گۆرستانا فى باژىرى

نەفەشترىن

دئ نەردئ مریيا

ل سەر نافی خوە تاپۆكت (8)

بالافا ھزر و باوھران دكەت و ھەتکەرىيا مە ب رستىفە رادئىخيت.

ب زمانەكى قەرىژكەر ئەو سىلافا ھزرىن خۆ قەدرىژتە گيانىن مەيىن تىھنى و ھزرىن مەيىن ستەوركرى و دەروونىن مە يىن قەجخاندى، دا ب تاقىيا ئىكى پلا پىنئبونى لى بئەژىنيتەفە، بىيى قەنويساندن و كويساندن ئەو راستەوخۆ ب موکورى رەفە چەكوچى ل نەرمە بسمارا خەوا مە ددەت، دا بدىوارى بىردانكىفە دىمەنەك تاوى بىداربەكەت، ئەو ب چ پىكھاتن و ل ھەفھاتن و سازانا و رازانا رازىنايىت...

ئامازمەكرنە بۆ دەستىكا ئاگرىبازەكا وئىژەيى يانوى، ھالو ژ شعرا ئاسايى و رمخەيى بەرەف ئاسۆيەك دى ئەوژى بۆ (پشت ھاىكو) يى بازدايە، ب رىكا ئاشۆپە و يارىكرن ب پەيقان و وئەيەك شعرى تمام د پەروازەك رەش و سپى دا پىشكىشى مە خواندەفنان دكەت. ئەوى دىمەنەك باركرى ب پەيقان بناقى ھەناسە، كو ددارشتى دا كورت د دەربرىنى دا بساناھى و

هوسا ھەناسەيىن ۋى برىزكرى د
ھەفگريكەكا خاپىنوکیا دەمى دا ھاتن،
خواندەھقان نزانیت كیش دەق پيشی یی
دی ھاتیه دارشتن، چنکو ھەمى دەربىرین
ژ دەمى فەكریى ژايىتیى بۆ نەتەوھبوونی،
مرۆڤبوونی، د قولاچین دیر و مزگەفت و
بارەگایان و كوریشكین مالدوخین، پۆخە مەمکان
دا ... دەبرزەنە، ئەف جورى نقيسینی دەبرینە ژ
كەتواری ب خاپاندنی كبرى، ب ترس و برسى
بیدەنگكرى، لی ھالو نە پشتخویلی نوتردامە ب
وهریسی دلداریا قەرچەكیڤە زەنگلا ھوشداریی
لیدیەت، نە ھەللاجە ل سەر سەكویى بانگی (ئەنا
لەھق) ھەلدیریت، ئەو دەنگفەدان و رەنگفەدانا
ھەلوپىست و بۆچوونا راستى و راستگویا (گەر مە
ھەبا خودانەك، ئالی كەر مەك)ە! ئەوى دەقین خۆ
كرینە زەنگا مەترسیی و بانگ و زەنگلا ھشیاریی
ل تارىستانا ھش و باوەرداریا جفاكى، ئەو جفاكى
ھزر و ئەقل خانەنشینیكرى و باوەرى مومیاكرى،
بیردانك ژیریى.

ب قان پەيقین پتر نیزیكى مامك و پەندان،
ھالو بىردانكى چالاك دكەت، فەدژینیت، وەكو
كومپيوترى ژ فايرۆسان فورماتكەت، ھەمیا
بەرەف سەبەتا گلنشى راددەت. دەروونین مە، ھزرا
مە جاران پیدى قالاكرنى نە ل شوپنا ھەر داگرتنى
ب كلنیشى خەلكى، ئەف داگرتنە بیى ھزركرن
ئاماژەكەت دوو كەسان، پەندقانى باوەردار، دەمەك
بۆ لیبورىنى و خۆ نوكرنى، ئەوى كیم دبیزیت،
ئاوازی خۆش دژەنیت. لی كەسى گەمشە، ساویك
و قالا پتر وەكو داھولی یە، دەنگ بلندە، دەمى وی
بايە، دەف و دلئ وی بايە (چاوا دەھیت دەت بايە)
ھەردەم یی دەف پرە، پربیزەكى قالاپە، ھەر تىشتى
بەدنگەكى بلند بیى ھزركرن ددرکینیت؟

ھەلبەستقان دلبرین ھالوی د قى دیوانا ژ (281)
بەرپەران پیکھاتی (269) ھەناسە شعر بۆ مە
خواندەھقان توماركرینە، كو تیدا نازكە ھەناسەيىن
خەمخۆرەك ھەستدار ب خەمگینىك گەرم بۆ
مللەتى خۆ دەربىرین، ھەر ھەناسەك جەئ لی

راوەستیان و شایستەيى رخنەيى یە، چنکو
ۋینەيەك راستەقینەيە ژ جفاكى، لی ب ئەف
ھەناسەيى دى پەيقینا خۆ ب نەھەناسە یا
دروستر ژانین دلبرینی بدووماھیک ئینم
و دەستپیکەمەڤە، چنکو ئەو دەنگ بوویە بەنیشتی
دەقى مللەتى:

7 - دەنگ

دەنگى من

د سندوو قاهەدا

گەندەلەكى ستوبر

فەقیرەكى لاواز دكت...

ئەو دەنگین مللەتى داين، ئانكو ئەندامین
پەرلەمان و سەندیکا و .. ئەمین ل شوپنا بیە زمانی
مللەتى بۆ داخوازكرنا مافان، و چافى پشكەر ل
سەر كارى، ئەو ب خۆ بوویە دەفتەرا كەرا!.. پەيقا
سندوقا دەنگدانى بۆ مرۆڤى كورد پیرۆزترە ژ وی
ھنمایى پیرۆزى پەرسقانى، پیرۆزترە ژ (سندرویکا
پەیمانى - تابوت العەد)! چنكو دەنگ و سندوق و
بنگەھى دەنگدانى نەھەما روودانەك ناوازەبوو، ئەو
فەستقەلەك جەماوەرى و مللى بوو، ل سەرانسەرى
كوردستانى سەرھەلداى ھەر كەس ب پەرووشیا
پەرسقانەكى باوەردارى بەرەف لالەش، ئورسەلیم،
مەكەھى دچیت، پەرووشتر ژ زارۆپەكى چافەرى
سپیدەھیبا جەزنى پینلاف و جلك لبر بالگەھى خۆ
ئامادەكرین، بەرووشتر بەرەف بنگەھین دەنگدانى
چوون، دزانین ئەو ھەمبەر وەرچەر خانەك گرنگن
و قیابیت كوردبوونا خۆ بۆ دونیایى ب سەلمینن، ب
كارتا دەنگدانى لاپەرى تاپۆیى بەدستقەبىنیت ھەر
كەسى ب خیزانقە دقیا زویتر دەم جەئ خۆ ل درێژە
رێزا دەنگدەران بگريت، نەكو دەم بدووماھى بەیت
و نەگەھیت ئاییردەبیت كوردبوونا خۆ جەھبىنیت!
ئەو رۆژەك ناوازه، نەمەك ھەر رۆژەكى بوو، ئەو
شاھیبەكا و مېھەرگانا سەرتاسەرى بوو! رۆژەك ژ

پیرۆزترین رۆژان یان رۆژا ھەرە پیرۆزبوو!

ئەو پەرلەمانى ژ كەیفادا دلسۆز گریاندىن
و دوست دلخۆشكرین، گەلەك قەنەكیشا نەفرەتا
خۆپەرسىی و ھەشەرشا دووبەركیى پتوهركر،

ئەو پەرلەمانى ل 19 گۆلانا 1992ئى بوويه دەرگەھى مرادا يوتوبيا كوردى، دال تەباخا 1996ئى شكۆيا وئى بگەفیتە ژېر پستالهكا هەرمى! هۆسا گەر بۆ گەرى ل كىمىي دا، تاكو بوويه پەرلەمانى قازان!

بابەتەكى گەرمە، كىشەيەكا ئالۆزە، د گرنكىي دا هەر نىك ژ يا دى گرنگ و فەر و چارنەقىستەرە، ئەو د هەناسەيىن خۆ دا كوير ناچىت، دەستەواژەيىت فەلسەفى رىزناكەت، لى وىرەكانە نىكسەر و راستەوخۆ كاكلى دهنگىفیت، رها قولنچى دگقىشيت، ژ زراقى سويليەكى فەرىژىتە سەر كەزمىي، دەمى خواندەفانى سەرىي دگەل كورته هەناسەيىن خۆ دناف پەيىف، رستە، دەستەواژە و رىزكاندا بەرەف كويرىي نەقەمەت.

دلئى دلبرىنى بۆ ئەقى كەفتن و پاشقەزقرىن و هەلوەشيانا پايمىي سندوقى يى شكەستىيە، ئەو شكەستن ب هەناسەكى دەربرىيە و ئەقىيە يا شاعر و هۆنەر مەندى ل سەر كەسەك ئاسايى سەرپشكدكەت. جانگۆرىيان پەرلەمان ئافاكر دا هزرخەساندى تىدا پالقادەن!

هالويى شاعر نەتتى دلدارەك شەيدايە و يارەك ئاشۆپى هەيە، ئەو بۆ ئازادىيا جفاكى و فەرەستنا وان ژ جىهاننا بىهشيشىي و هوشياربوناژ خەواخەمسارىي

دلبرىن ب دلينىيەك راستگۆيانە بەرى مە دايە دارستانا كويى و خۆ ل پشت قورمى پەيىقان فەشارتییە، ئەوى تىرىن پەيىقان ب كفانى هەناسەيان وەشاندىنە، ب پەسنىن قالا كەس بلندنەكرىيە و نەفراندىيە! ب وىرەمكى كەسنىن (نەورۆز، شەف يەلدا، چوارشەمبا سۆر...) بىنقىژكرىن رسواكرنە، و هەر شايستەيى بىرنانىنى نەدىتىنە، ئەو خۆيادكەت ئەگەر ئەو نەبان دا وەلات باخچەيىت و دەستىن مە تىكدا كۆل، لى خۆپەرست و هەلپەرستىيا، وان كرىيە دوژەھ و دلئىن مە تىكدا كۆل، ژيان پرى ئاستەنگ و هەردەم رىنیشانەرىن داگىركەرى دا پى ل گۆلان دابنىت و بەهرشنىيت، خەونىن دلداران ژ بەرىبەت، ئەو متايى كاروانى ل سەر پشتا حىشترى، هىستىرى ئانى بارەكە ژ دەخەسىي، بىنەبىرساتى بۆ تالانكرنى و تىيەنىبوون بۆ گۆهنىلىي. رىنیشانەرىن خۆمالى هەقسارى وئى دكىشەن.

هەناسەيىن هالوى مە فەدگەرىن سەردەمى شكومەندىيا پىشەنگىن شعرا نەتەوھىي، ئەويى شعرىن خۆ دكرنە وزە و زاخ، سوتەمەنيا بەردەوامىدانى ب دۆزا نەتەوھىي و هوشيارىيا جفاكى.

يە، و پەرۆشى بۆ ئازادىي و دەرپەرىن بەرەف ژيانەك هەژىتر، بلندبوون بەرەف ئەفرازترە. لەو هەناسەيىن هالوى نەب بەژن و بال، نىشان و خال، چاقىن بەلمەك و لىقىن تەنك، ئەزبەنى و مەزبەنىيا هاتىنە، هالو نە دلبرىنى ئەقىنا بانۆيەكى يە، ئەو دلدارى دۆزەمكى، دەرۆيشى رىيازەكى يە، لەورا ب راستگۆيا هەستان و گەرمىيا هەستكرنى مە خواندەفان ب هەناسەيىن گورىدار دىشكقىنىيت، ب زالبوونازمانى رەمخەيى ل سەر هەناسەيىن وى، هوسا ل شوينا دەشتى هەلباسكى زنارى بوويه، جەي رىكا فەوژارتى يا ب ئاستەنگ دايەبەرخۆ، دەمى پەيومندىيا مە دگەل بەغدا ب تراژىدىيا (تەلاق) كو حەزا وبيە نىگار دكەت:

د هەناسەيىن خۆ دا هالو خواندەفانى بەرەف جىهانەكا شعرى دبەت، كو دەربرىن تىدا وەكو خابورىيە، د هەفگرىكەك نىزىكى سەلىقا موزىكى پىلان ددەتە دويقىنك، زىدە مەزاختن د رەمخەيى دا هەيە، تاكو سالۇخدان د ناماژمىي بۆ سەردەرىين نەرى ب سەر وئەيىن شعرى دكەفن، د پەيىف و رستاندا هەستىن گەرم و سۆزدارىن زارۆيەكى پەرۆشى هەمبىزا دايكى ژ دل دەرگەفتىنە، هەر هەناسەيەكا هالوى بەتەناسەرى خۆ هەلگرا ناقرەوكا

ماندەلكرنا قومارچى ياخى ببیت، بەرەقانىی
ژ مافدارى و ھىزاياتىيا خو ب ژيانەك
سەرفراز بكت.

د قى وئەيى شەرىي سەلۆخت شاكارد،
ھۆشداربىەك بەيژ ژ پاشەرۆژى د پەروازى مەترسىي
دا چارچوقەدكت! و ئەفە كوپىتكا سۆزدارىي يە،
وئەيەك شەرىي رەوانىيژى ب سەلۆختىن زىدە
سادە، لى ب دەربىرەك كوبر ژ كىشەيەك ھەرمەزەن
دكت (شقان زەيدو بەيدونە، لەو دوينگىن مەھا
دەونە)! قومار.. قىچا قومارچى شقان بن!

د ھەناسەيا (نازى) دا

راددەيا گرىدانا خو ب ئەفينا خو ئەوا دگەھىتە
پلەيا پەرسەنى دەردبەيت! نەخىر .. ئەفە پترە ژ
دلبەرى، ئەفە پەرسەنيا وى يە، بىي نەفينا ھەچكو
قەجنى نەكو دوروو بەك جاشەزر بىژىتى (ئەفە
ئالا بو تە ب نەفەمەك كەبابىن ەمزوى)، چنكو
دلبەرا وى نە ئەناھىتايە، بەلكو پەرسەنيا وى ئالايە و
ئەو دقەزگەھا دلدارىي دا نەي گرنوشە، سوفيەك
د ئىكبونى دا دگەل خويەتيا رۆژى بەھۆرئە.

3 - نازى

تە ھاي ژ نازىين

خو ھەيت

دەرىسى قى ەشقى زرافە (11)

ھالو ب پەيف و دەستەواژمىن سادە و وئەيىن
رۆھن بەرى مە خواندەقەنان ددەتە پشە رىزان
ب دەربازبونى د نەف ھەناسەيى دا، دا ئەم بو
خو كوبر تىدا بگەريىن، پەيف پەيف قەبىين و
رافەبەمىن و ژ بشاقنا رەنگان رەنگى
رۆژى ديار و بلىدبىيت، ئەو پتر ژ ھەستان
يارىي دگەل ھشى منى خواندەقان دكت، دەمى
پەردەيا تەما سپى ژ سەم چاقىن من لاددەت، دا
ئاسويى مژەويى پشە پەردەيى ببىنم!

1 - تەلاق

من وەساد نەشوپا خو ە دا

چاندبوو

تەلاقىن تە نەفەتەنە

لى جارەكا دى

لەبەر دەرىيى تە سويەمە (9)

ھەناسەيىن ھالوى مە قەدگەريىن سەردەمى
شكومەندىيا پىشەنگىن شەرا نەتەويى، ئەوين شەرىن
خو دكرنە وزە و زاخ، سوتەمەنىي بەردەوامىدانى ب
دۆزا نەتەويى و ھوشيارىيا جفاكى، ديسان ئامازەيە
بو سەرگەرمى و كورتىبىيا تاكى كورد، ئەوا جارەن
دگەھىتە راددەيا ساويلەكەيى، كو بەز بىريارىن قەبر
و چارەنقىساز ددەت، ژ خواندنا دروست بو ژيوارى
خو و نەھزركرى د ئەنجاماندا، نەچاربىيت چاوا
زوى بىريارى ددەت، زويتر لىقەبىيت!

دەھناسەيا (قومارچى) دا خو پەرسەت و
ھەلپەرسەت و كورتىين و ھەر بىكەساتىيەكى ب
شەرمزارى بەرپەرسىاربكت! و گازندەيى ژ
خوشباو ەرييا تاكى كورد دكت:

2 - قومارچى

من گۆتبوو تە

دەستىن خو ە

بو قومارچىيەكى

درىژنەكە

دى تەل قومارى دەت (10)

ھەچكو گەردەن ئازاكرنا خو رادگەھىنىت،
كو وى پىشومەخت بانگەھەلدىرابوو، ژ تىكەليا
قومارچىيان ھشيار و ئاگەھداركربووين، چنكو
قومارچى بەرى قومارى وەك يارى بكت، ئەو
بۆرك و ژ كەرب قومارى دكت، ئانكو دلنەرمى
سەربەقە، ئەوى پاشەرۆژا خو ل قومارى دايا! و
شېرەت دكت كول شوينا بىدەنگى و رادەستبوونى،
ھەلويسى وەرگرىت، ل سەم دەستەھالەتتا بىدادى و

9 - بپ 91

10 - بپ 273

11 - بپ 159

دووماهی:

د سەرجمی هەناسەیین ھالوی دا ئەو
 مە (خواندەقان) یئ نەمەلەقان د وەرزئ
 لەھیی دا ژ ئەنجامئ ھەلپانا بەفرئ مە ب
 قایکا هەناسەیین خۆ ب پێلین خابوری دا بەردەت،
 دا بەکەفینە زەرۆکان و رووبروویی مەترسییا
 راستەقینە بیین، مرنا زیندی د لاوازی و خەمساری
 و خۆپەرئسییا دا خۆ بیین،

(وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرِيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ (208)
 ذِكْرِي وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ (12)

{وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا
 يَعْمَلُونَ (43) فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ
 أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ
 بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ (13).

چاوا بۆ خوشوشتنی مەوێ نێک نێکە جلاکان ژ
 بەرخۆدکەت دا رووست بییت، وەسا ھالوب خەمگینی

و خەمخۆری دل و ھەستین مە دگتیشیت دا
 بۆ رووسکرئی مە بەرھەفکەت، دەمئ ب
 ھەناسەیین خۆ نێک نێکە کریارین مە بیین
 نەنەتەوھیی و نەمروۆقینی، دویری جوانناسیا
 ژبانئ و بۆھایین ھەبوونی و ھەر ھەلاتگەرییەک
 کوردی لایدەت و دا لدووماھیی خۆ وەک گیانەمەر ل
 چۆلی رووس ژ ھەر سالۆخەتەک مروۆقینی بیین! ب
 قئ ئەو دبیئە زیندی شوو نە مری شوو، ئەو دلدارەکە نە
 ب پەرۆشیئ بەلکو مروۆقەکە ژ خەمخۆریئ بارکرییە!
 ھەناسە راددەیا گریدان و ھەلاویستنا ھالوی یا
 وژدانئ ب مللەتئ وبقە دیارکەت، ئەو خەمخۆرەکە
 ژ تەرزئ کوردپەریسان، لەورا رەخنەیا وی ناشرکا
 و رۆھن، راستەوخۆ و بی چەپ و چویر، ھێما و
 خوازەیین قەشارتی و پەچنی دژوار و رەق ھاتن.
 ئەو د دلارییا دلبەرا خۆ دا یئ بەھوژییە و
 شانازی ب قئ دلارییا سەرنەگرتی دکەت،
 ھەناسەیین وی رەنگفەدانا ژبواری جفاکییە و
 دەنگفەدانا دەنگخەندقاندی و تەبەسەرکرییانە، د
 ھەناسەیین خۆ دا بیافەکی بەرفرەھئ ھەناسەکرئی
 دایە مە خواندەقائان، و دوبارەکرنا ھندەک پەیف
 و ھەلوپستان داکوکیکن و موکوربیا وی یە ل سەر
 رسواکرنا کریارین نەری و نەروا و ئەو کەسین
 ئەنجامدەن، ئەو ب ھەناسەیین گەرم و ھەستیایی تیرا
 بەردەت سەری نە کوریئ، نیچیرقائان نە نیچیرئ!
 دلبرینی دلدارئ ل سە دارا کوردینیئ ئەوا ب
 خوینا بابان و روندکین دایکان ھاتییە کولیکدانئ،
 نەکرەمە ژ ژناقدان دخت، لی ھەنگە کولیلکان
 پێتدکەت، پەلاتینکە و ھەمبەر دلارییا تاوفا ناگری
 سۆتین بۆ نەریگەرە.

ژێدەر:

- 1 - سید فضل قادری، مجلة اللغة العربية وادابها،
 مجلد 1 عدد 9 - 2010
- 2 - أ.د. مصطفى لطيف عارف، عالم الثقافة، ديسمبر
 2021-23
- 3 - سعد شاكر، التنقيب في سرائر الرموز، سلسلة
 ثقافية فنية تصدر عن وزارة الثقافة العراقية، 2013

دلبرین ھالۆ

سىڭ خواندن و خواندنهك ل سەر رۇمانا (رهقىنەك بەر ب گۆپىتكى)

ژ لايى (عەلى صالح مىران) فەل ژىر نافتونىشانى (ھەلدان بەرەم لۆتكە)، ھەرەسا بۇ زمانى ننگلىزى ژى ھاتىيە ۋە مرگىران ژ لايى د. سوعاد زەمكى ل ئوردون. ژبلى ھندى كو بەر ھەمەكى نفىسىكى يە، ئەر ئەر كەكى نشتىمانى يى پلە ئىكە كو بۇ نفىشېن بەيىن ھاتىيە تۆمار كرن داکو رابردوبى خۇ بزائن و ل سەر ھەمى بۆيەر و دەردەسەرىن باب و باپىران ھەل بىن، ب ساناهى دەستان ژ ماف و خواستەكېن خۇ بەر نەدەن. ژ بەر كو فى رۇمانى داخوازىيەكا زۆر ل سەر ھەبۇويە و من ب خوە ژى شەش جارن خواندېيە ژ بەر خۇشيا بۆيەرىن وئ، ژبلى فى چەندى ژى ئەحمەد زاويىتەى ۋەكو كەسەكى شەعبى و خودان پەيۋەندىن زۆر پتر كارىگەرى كرىيە سەر. ئەف رۇمانا ل سالا ۲۰۱۷ ھاتىيە چاپكرن داکو بېيىنە بەردەوامىدان ب رۇمانەكا پىنشدەم كول بەيرۆتى ل سالا ۲۰۰۳ ب نافتونىشانى (ھروب نحو الحياه) ھاتىبوو ۋەشاندىن. رۇمانا رەقىن بەر ب گۆپىتكى ھندەك پارچە ژى ھاتىبوونە ۋەشاندىن ب زمانى كوردى (رىكا چەلى ۱) سالا ۱۹۹۹ ل دەھۆكى و (رىكا چەلى ۲) ل دەھۆكى سالا ۲۰۰۰ پاشى بۇ زمانى عەربى ھاتىبوو ۋە مرگىران ب شىۋەبى خەلەكە و ل پشكا ئەدەبى ھاتىبوو بەلاقرن د نافتا كۆر بەندىن (السقىفە) دا سالا ۲۰۰۳. د نافت دا دەستەواژىيا (الھروب الى حىث اللامكان) د پاشگۆبى عەربىي رۆژنامىيا (باس) دا ل ھەلئىرى سالا ۲۰۰۹. برگەيىن پەرتووكى ب خوەفە دگرن ژبلى

بەرھەمەكرن: شىرزاد نايىف

رۇمانا (ھروب نحو القمە) يا رۇمانفيس و رۆژنامەقانى كورد (ئەحمەد زاويىتەى)، ۋەكو بەر ھەمەكى ئەدەبى ئەر كى دەردەسەرىن ملئۆنى ب ستوبى خوەفە گرتىيە، ۋەرچەرخانەيا دىرۆكى يا كارىگەرە دچىتە د خانەيا (زەرورىاتان) دا و د دو بياقان دا قالاھىيەكا مەزن پركرىيە؛ ئىك تۆمار كرنەكا دىرۆكى يە و دوو ۋەكو پەرتووكخانەيا رۇمانا ئەدەبى، سەرەراى ھندى كو ب مەرمەكا بابەتئانە ب زمانى عەربى يى گەلەكى ئاست بەرز ھاتىيە نفىسىن، ۋەكو پەيامەك بۇ پىرانىا مللەتئىن رۆژھەلاتى و پاشى ژى بۇ زاراقى سۆرانى ھاتىيە ۋە مرگىران

بۆ مەزنتەن ھەژمارا خواندەقنانان یان رەوشەنبەر و چاقدیران ھەببیت، چونکو ب ھەر دۆخەکی و د بیاقەکی دەستنیشانکری دا سنووردار دەمین، چونکو ئەو بیاقی ئەکادیمیاساز و قەمکۆلەر و رۆژنامەنەفیس و میدیاکار و سیاسەتمەدارین پەپوھندیاران ب کاروبارین کوردی قەنە، کو وەلیدھین ئەف دۆزە ب روپی خۆی راست و دروست یاکو د شیان دا ببت بگەھیتە مەزنتەن بازە ژ خەلکی و ئۆرگانسازیان کو یا سنووردار کری بیت و نە ل گەل رەسەناتیا گەلی کورد و راستیا دۆزا وی دگۆنجیت، نەژی ل گەل قەرباری وان تاوان و کارەساتان ببت ب سەری ھاتین دگۆنجیت، ل قیرە ب دروستی رۆلی وێژەبی دەیت، دا کو ئەفی تەخسیری چارەسەر بکەت و بازەنیا کەسین پەپوھندیار بەرفەرھتر لبتکەت، چونکو ب حوکمی وئ ئیککی کو وێژە ل سەر ھەمی ئاستەنگان و سنوورین جوغرافی و رەوشەنبیری و ئایدۆلۆژی را دەرباز دببت، لئ ئەو دکاریت بگەھیتە بلندترین رادە، و کاریگەرترین باندۆر ھەبە، ل دویمایەتی ھەکە ب شتوھکی ئەدەبی ھاتە بژاندن چ چیرۆک بیت یان رۆمان یان شانۆ بیت، بئگۆمان باندۆرا وی دئ ژ سەدان پەرتووکان تێپەریت ب فرەجۆریا خۆ و مەزناھیا ھەژمارا لاپەرین خۆ، ئەفە ب دروستاھی ئەو ھە بیاکو رۆمانا «رەفین بەر ب گۆپینکی» پی رابووی، کو یا وێژەقن و میدیاکار ھەقال «نەحمەد زاویتە» یە کو ب شتوھکی ناباب شیاپە دەربیری ژ سروشت و دیرۆک و پیکھاتیا گەلی کورد بکەت، ھەر وەسا دەربیری ژ دەردەسەرین وئ و خەم و رۆژین رەش بکەت، سەرەرای ھندئ کو گەلەک خەم و دەرد د ژیا نا کەسئ کورد دا ھەنە، بەلئ زاویتە میناکەکا ب تئ ھەلبژارتیە ب ریا وئ راستیترین و کورترین دەربیرین ژ دەردەسەریکا بەشەری

بیشەکی: زارۆکینی چەندا دلخەکرە، گولستان و ناشتی، شاھنشینا ئەشقی، جیھانا ئەورۆژی، دەمی نادار خاترا خۆ دخوازیت، فۆبیاپین بەر ھەفکار ببت داوین، سەلیقەیا رەقینئ، تیکەفتنا ھەرمی، دەری گەلین بالندا، سپندەیا تراژیدیک، قوناغا چەم جوی، لەیزین ل سەر ھیتا خەمباری.

رۆمانا رەقینەک بەر ب گۆپینکی پستی ۲۶ سالان ل سەر بۆیەرا کۆچا ملیۆنی را ھاتیە نفیسین، نفیسەر ئەندامەک بوو ژ ناغا وان ملیۆنان، ژ بەر کاریگەریا وئ گەلەک نفیسەرمان ل سەر نفیسینە و کۆنگرەببت رۆژنامەقانی ل سەر ھاتینەکر، لئ یا ھەر سئ کەسین د ناغ پەرتووک ب خوە دا من ژ زمانی عەرەبی وەرگێراینە بۆ زمانی کرمانجی و ب فی رەنگی:-

سەرۆکی ناغەندا قاھیرە یا لئیکۆلینین کوردی (نەلسەید عەبدولفەتاح) ئانالیزا خوە ل سەر رۆمانا (رەقینەک بەر ب گۆپینکی) (ھروب نحو القمە) یا نفیسەری کورد ئەحمەد زاویتە کو ب زمانی عەرەبی ھاتیە نفیسین کو د ھەمان پەرتووکا رۆمانئ دا ب زمانی عەرەبی نفیسینە، نیرینا خۆ ل ژیر مانشیتئ

(رۆمانەک ب سەدان پەرتووکان) دەربریە، من ژ وەرگێرایە زمانی کرمانجی تیدا ھاتیە:

سەرەرای ھندئ کو ب سەدان پەرتووک ب زمانین کوردی و بیانی و عەرەبی ل سەر دۆزا کوردی و گەلی کورد ھاتینە وەشاندن و تاوانین نە مەرفانە و ژ ناغبرنا تەقایی ببت کو ئەف گەلی رەسەن توشبووین و سەرەرای وی رۆلی گرنگ یئ ئەقان پەرتووکان گیرای، چو د ئەکادیمی بن یان ببت د دیرۆکی دا بۆ دۆزا کوردی و گەلی کورد و دیکۆمیتکرنا وان تاوانان، کو دبیتە ئەگەری ھندئ کو رۆناھی بکەفیتە سەر دادومریا دۆزا کوردی، لئ ئەقان جۆرە پەرتووکان دببت جۆرە تەخسیریەک دگەشتنا خۆ دا

دەربەرەھە کو دیرۆکا مەرقابەتیی نكاریت ژبیر بکەت. گەلئ کورد ژئ ل ھەر چوار پارچەیان ژئ نكاریت فەرامۆش بکەت و ب تاییەت ژئ ل باشوورئ کوردستانئ ل ئیراقئ، ئەف کارەساتەکا رەقینئ یە یان کۆچا ملیونیە یا کو نەچار بووی ژیان خۆ و یا کۆرین خۆ ژ چارەنقیسەکئ ب نەچاری یئ ژناڤیرئ قورتال بکەت ل سەر دەستئ رژیما ئیراقئ یا پێشین پستی شکستنا وی یا بیسەر و بەر ل کویتئ ل سەر دەستئ ھەقیەیمانیا نیقدەولی.

ئەو کارەسات د بێردانکا گەلئ کورد دا یا نکراندیە، چونکو ب خوین و رۆندکان ھاتیە نقیسین، چو مالەکا کوردی ل باشووری کوردستانئ نینە، ھەکە بەھایەکئ گران دقئ دەردەسەری دا ئەدا بیت، یان ب ژ دەستانا گیانئ کۆرەکی یان بابەکی یان دایکەکئ یان ھەژرین یان برا یان خویشکەک یان ھەقالەکی، یان نەساختەک ب درێژاھیا ژیان خۆ یئ ھنگافت ببیت، یان ژ دەستانا خوشتقیەکئ یئ چارەنقیس. زاویتەھئ وەکو ئێک ژ کۆرین گەلئ کورد، ئەو ب خۆ (ئۆمید) ھە قارەمانئ رۆمانئ و ھەر کوردەک ب خۆ (ئۆمید) ھە، ھەر خانمەک ژئ کانیکە و ھەر ساقایەک ژئ سەر ھلدا نە و ھەر زارۆیەکا کورد ژئ بەھیقانە، ھەر ھەقالەک ژئ ئازادە. گرن گرتین تشتئ دقئ رۆمانئ دا ئەو ھە کو ب راستگۆیەکا بلند ھاتیە نقیسین، وەل تە دکەت کو تو ھەست نەکەئ تو یئ ل بەرانبەر کارمەکئ ئەدەبی یئ کو ب شارەزایی سەرگرتیە، بەلکو راستگۆیەکە ژ شارەزایی بلندترە، راستیەکە دچیتە ناڤا دلان دا، دئ ب چاقین دلئ خۆ رۆمانئ خوینی، دئ دلوقانیئ ل گەل ھەمی قارەمانین وئ بەی، چونکی ئەو قارەمانین دروستینە و نەک یین دەستکردن، دئ باوەر ژ ھەمی بۆیەرین وئ کەئ، ژبەر کو دراستن و نەک ژ ئیلھاما نقیسەرینە، یان ژ خەیا لا وی، ئەف راستگۆیە ریا بەلەزترینە بۆ گەشتنا ئەقئ رۆمانا پڕ خوش بۆ دلان کو مەرقابەت پتر یئ داخبار دبیت.

ئەز نە رەخنەگرمەکئ ئەدەبی مە، بەلئ ب تئئ خواندەقەنەکم حەز ژ خواندنا ھەر پەشقەکئ د رۆمانئ دا دکەم و پئ داخبار بوویمە و ل ناڤ بۆیەرین وئ دا ژیا مە، ھەر وەکو ئێک ژ کەسین

وئ و قارەمانین وئ، چەندی رۆل یئ بچوێک بیت یان مەزەن بیت. دیرین رۆمانئ بۆ مە دیاردکەن کو ئەم یئ ل بەرانبەر رۆمانقیسەکئ خودان بەھەرە و خودی شیوازەکئ جودا، قەگێرانەکا سقە مەرقابەت ژئ بیزار نابیت، دیمەن و پیکھاتەیین بەر ھەفکری ب ھووری و ب شیان و جوانی، ھەر تشتەک ل جھئ خۆ ب دروستی دانایە، قەگۆ ھاستنەکا سادە و پیکھەگرتیانا رابرویدی و ئەقرویی، نەخشەکرنەکا داھینەر و کویر بۆ کەساتیان، چەندی رۆلئ وان و قەبارئ وان وەک خۆ بن، سامانەک و سادەبەکا زمانی ھاریکارە بۆ گەشتنا خویندەقانی و ژ بلی قئ ژئ، زیدەباری شارەزایا رۆمانقیسی ب بەخشکرنا خواندەقانی و تاییەت نەیی کورد ب سامانەکئ پیزانینان نە ب شیومەکئ نیکسەر یان ب رۆخساری. ئەو رۆمانین ھێژا گەلمەکن و ئەوین بووینە نیشان و ھیما د ناڤ دیرۆکا رۆمانئ دا ب رەنگەکئ جیھانی، بەلئ ئەو رۆمانین دلراست یین ژ نیڤا دلئ دەرکەفتین دکیمن، لەورا ب لەز گەشتینە د دلان دا، لەورا ژئ خویا دکەم کو «رەقین بەر گوپیتکی» ئێک ژ وان رۆمانایە.

و ب خەمخوری و رژدی ژ لایئ ناڤەندا ئەلقاھیرە قە بۆ لیکۆلینین کوردی، کو تاکە ناڤەندا عەرەبی یە یا تاییەتمەند ب کاروبان کوردی قە، ل سەر ناساندنا دوزا کوردی و ب راستیا گەلئ کورد، لئ ئەوئ لەز د پەیمەندیکرئ دا کریە ل گەل وێرەقان «نەحمەد زاویتەھئ» کو داخواز ژئ بەیتەکرن ل سەر بە لافکرنا چاپەکا نویتەر ژ رۆمانئ رازی بیت، ژ بەر گرنگی وئ د دیرۆکا گەلئ کورد دا و بەر زکرنا روپئ راست و پەسەندکرنا ئێک ژ مەزنترین دەردەسەرین وی، سوپاسیا «زاویتەھئ» دکەین یئ کو داخوازا مە ب جھننایی ب سوپاسی قە، بۆ وەشاندا چاا دوپئ ژ رۆمانئ ل قاھیرە جەرگئ زیندی یئ مللەتئ عەرەبی. پایتەختئ رەوشەنبیریا عەرەبی و دەقەرئ، کو بگەھیتە دەستین رەوشەنبیر و وێرەقانین وئ دا کول سەر راستیئ رابووستن ب ریا کارەکئ ئەدەبی یئ راستگۆ. ئەم ب باوەرین کو ئەوین ھەئ دئ رۆمانئ ب خوشتقیانی وەرگرن و ب پێشوازیەکا ھەژئ راستی و بایەخا وئ

كو پیرانیا كۆرین گەلئ كوردستانا ئیراقی ل وی دەمی پشكدارى تیدا كرى. (زاویتەى) شیا بسەرکەفتیانە کارمەئ هونەرى یئ جوان ل ناڤا تابلۆیەكئ تراژیدی یئ هیژا دا پشكیش بکەت، كو ب درێژاهیا پشکین رۆمانئ بەرە بەرە دچیتە د ناڤئێك دا و چرتر لئیدەئیت، دا بۆ خواندەڤانی قەبارئ وئ دەر دەسەریا وی دەمی یا ئەر خەلكئ ئاشتبخواز تیدا ژیاىی بدەتە دیار كرن، ئەڤە چەندە ژى ب ریاا نمایشكرنا دەر دین دلئ (ئۆمید) ی و خیزانا وی و كەسایەتییى دى بیین رۆمانئ ب تەكنیکەكا هونەرى دیار دبییت، ئەڤە ژى ب بەراوردی ل گەل كەسایەتیا قارەمانئ رۆمانئ یئ سەرەكئ (ئۆمید) یە، بەلئ ئەر د پۆختەیی خۆ دا و ل ناڤا تابلۆیا تراژیدیك دا یا كو ئۆمید نەخشە دكەت، ب هەمى هووركاتییى وئ ڤە تراژیدیا مروڤاتی یا كوردستانى تابلۆیەكئ تەمامە. ب دروستى من سەر دەرى ل گەل ڤئ رۆمانئ كر و باندۆرین وئ بۆ گەلەك رۆژین درێژ مانە د ناڤ گیانئ من دا پشتی من خواندنا وئ ب دویمایى ئیناى. و هەكە رۆمان بكاریت گۆتارا خۆ ناراستەى رەه و ریشالین دەروونا خواندەڤانى بکەت و كار تیکرنئ ل وژدانا وی بکەت، هینگی ئەڤە تەشەكە بەهایەك بۆ دەئتە دانان. خویا دكەم كو ئەڤئ رۆمانئ ئەڤ بەهایە هەمیه. ئەڤ رۆمانە - زیدەبارى پەياما وئ یا مروڤاتی یا كویر ب نەمایشكرنا تراژیدیكا ژاندار یا كو گەلئ كوردستانا ئیراقئ تیدا ژیاى - داکو پەيامەكا مەزنتر و كویرتر را بکەت، ئەر پەياما بەر هەڤبوونا مروڤایەتى و میژووی و شارستانى یا ڤئ مللەتى یە. ئەر رۆمانەكە ناماژئ و مزگینیى ددەت بیى گۆمانەك، ئەك ناراستەكرنا گۆتارەكا راستەموخۆ - كو ئەڤ مللەتە یئ هەمى،

بییت، وەكو رۆمانەك یا نفیسەر مەكئ كورد یئ ئیراقى، ب گۆرەى هزرا مە ل قاهیرە دەئتە چاپكرن. و ب هیڤینە كو دەمئین داهاى ئەڤ رۆمانە بییتە كار مەكئ هونەرى یئ مەزن هەژى رەسەنیا مللەتى كورد و قەبارئ دەر دەسەریین وی بییت.

**هەر دیسا
ژى نفیسەر
و رۆژنامەڤان
سالم نەلحاج ل
ژیر نافونیشانى
(رۆمانا
مللەتەكى)
دبیژیت:**

بەر هەمئین
رۆمانان گەلەكن
بیین بۆیەر و
ژیوارین دیرۆكى

بیین چارەنڤیساز ب خۆڤەكرن و باندۆرا خۆ ل سەر ژیاننا گەلان هیلاىن، و ئەڤە سەر دەریكرنا تەكنیکى یە د ناڤبەرا رۆمانڤیسی و ژیوارئ تیدا دژیت، جاران ب ساناهى و ب لەز ناھیتە دى، چونكو میناكا وئ میناكا (هەڤیرترشى) یە پندڤى ب دەمی یە درێژ بییت یان كورت بییت دا كو باندۆرەكئ بەر هەمبیینیت، و ژبەر ڤئ ئیكئ ژى گەلەك جاران دبیینن كو رەنگڤەداننا كەتواری و رویدانئین مەزن ل سەر رۆمانڤیسی دبیت بۆ دەهان سالان یان بەرەبابان گیرۆ بییت. نفیسەرئ رۆمانڤیس یئ سەر كەڤئى (ئەحمەد زاویتەى) درۆمانا خۆ یا نوى دا (رەڤین بەر ب گوپینكئ)، كوچا ملیۆنى یا گەلئ كورد ل كوردستانا ئیراقئ، ل سەر دەمئ دەسەلاتا بەعس یا پششین ل سالین نۆتان ژ سەدەمیا بۆرى بەحس دكەت، ئەر ژى ب ریاا ڤەگێرانەكا جوان، (رۆمانڤیس) تیدا هووركاتى و گەهین وئ یئ د ناڤا بیردانكا قارەمانئ رۆمانئ دا (ئۆمید) ی پێكڤە گرێدەت، ئەرە یئ كو زنجیراوان بیرومەریان ب هۆیئ ڤەگەریانا وی بۆ بازاری وئ (دەوك) ئ پشتی بۆرینا (٢٦) سالان ل سەر تراژیدیكا ملیۆنى ڤەدگەریینیت؛

**زاویتەى شیا ب سەر كەفتیانە دەر برینئ
ژ ئیئش و ژانین گەلئ خۆ بکەت و
شیا نوونەر اتیا وی وەكو بالیۆزئ وی
ل ڤئ جیهانئ بکەت. ئەڤە ژى پەياما
هونەر مەندئین مەزنە.**

ئەدەب

ھۆزان

- 96 - كالى رېناس
..... د. بەدرخان سىدى
- 98 - ھەقبەركىن
..... ناجى بەروارى
- 100 - گەپيان و برس
..... جەگەر كەمال رېگانى

چىرۆك

- 88 - مروّفەكى بى سىبەر
..... غياسەددىن نەقىشەندى
- 93 - مېزا سېگۆشە
..... عادل حسين

* مروفەكى بى سىبەر

غياسددين نەقىشبەندى

چ نەمابوو مىلىت دەمژمىرى پىشتا دوازىدى بىشكىن دەما نەفەندى ھەولدىدا دەرگەھى ژورا نىقىستى قەكەت، دىوارەك نەمابوو مىلى خۇ لىنەدەت، ۋەكى تو بىژى دىوار ژخەو رادىكرن، پىشتى ۋىژى زانى كو دىتتا كونا كلىلى نىكە ژكارىت مەحال دەما پىنكەكى زىدەتر قەدخۇى، چەوا نەف كلىلا مەزن دى چىتە دى دەرزا بچوكد! نە كونا كىلونى ۋ نە كلىل لىجەھى خۇ نامىنن! بەھر حال پىشتى ھەولدىنەكا گەلەك، كەو ب دارى كەفت ۋ دەرگەھ فەكر، گرافەكا ژھەردوان ۋىرانتر ھاتە بەرسىنگى: دى چەوا لىسەر پىيەكى راوستىت ۋ پىلافا ۋ گورى ژپى خۇكەت؟ ۋەدىارپوو

نەفە كارەكى نەستەمە، پىلافا خۇ يا 'فانھاوزن' ھەركتەك ب لايەكىفە ھاقىت ۋ چلكىت خۇ ژى ھندى شىباى ژبەرخۇكرن ۋ بىت دى بوونە گرى لىن تەنشتا ۋى پىشتى خۇ بىسەر لىفا تەختى داداى.

'پەرى' ۋەكى تاقەكا بارانا بەھرى دھزاویدا رابوورى، چدكەت لدرقەى ۋەلاتى ۋ چەوا گەرماتىا ۋ ب بىبالىفەكا ساروسىر ھاتە گوھرىن، ھزرەكا گەمژەبوو، كەفتە د نائف خەۋەكا كویردا پىتر ۋەكى دلگرتتى بوو.

نىكەمىن جەھى ۋى ھەستىپىكرى پىشتى ژخەورابووى گەورىا ۋى يا ھىك بوو، ژنشىكىفە رابوو ۋ فىنا خەۋى ۋ خاقبوونا دىناقجھادا بىندەستكر ۋ ھىقكرە دەمژمىرا دىۋارى، مىلىت ۋىژى بىناسووى درىژبىبون، ھەستا دوۋى، باسكى ۋى بوو كو ماىە دىنقە ۋ دەمژمىرا زىرى تىدا ناقابووى ۋ نەخىش خۇ لىسەر مەچەكى ۋى چىكرى، نىكەسەر دەمژمىرا گرانبەھا ژدەستى قەكرو ھاقىتە سەر مىژى ۋ ۋەكى ھەفتىارەكى تىھنى بەرەف ناندىنى چوو كو جارا دویمایىن بەفرىكا ناقى لوىرى دىتبوو. ھەستكر كو رىكا ناندىنى ژھەرشەف تارىترە ۋ بكوتهك بەرپىت خۇ دىتىن.

دگەل خۇ گوت: نەفەچىە كەھرەب قەمرباىە؟ گەھشتە بەفرىكى ۋ دولكى ناقى بىسەردەفى خۇ داکر، ناقى ھىشنىت ۋى پىچەك قەۋژارتن، نەفە كى كەھرەبا من قەمراندیە؟

گازىكرە پاسەۋانىت خۇ: كى ل ۋارانە؟ ھىنىنى كى ل ۋىرىنىە، خالدا؟ سامان؟ ھوین ل كىرىنە؟ ھوین مرن بەلا ھەۋە ژمن قەبوو.

دەنگەكى لىسەرخۇ ۋ ژشەفى سارتر بەرسفا ۋى داقە: بىژە تە چ دقیت؟

+ تو کی؟ من سامان دقت نان خالد، تو کی؟
 نه ز نه سامانم نه خالد، فهرمو بیژنه ته چ دقت دا بو ته بکه م!
 + تو کی؟
 نه ز ژ سامان و خالدی که فترم د گه لته!
 + تو یاریت خو ب من دکهی؟ تو کی بیژنه نه گهر نه دئ ته دهمه به رده بانجا.
 - ههما تو ب تنی فی دزانی، تو چو تشتی دی نرانی، به لن! تو نهو یی هویوویه
 هندهک شولیت دی ژی، بیژنه ته چ دقت؟
 + کا بیژنه تو کی؟
 نه ز گه لک ژمیژنه د گه ل ته، نانکو ژروژا تو ژدایکبوی نه ز یی د گه ل ته، نه ز
 مه حکوم به ندی کو د گه ل ته بم.
 + دبیژنه ته بناخفه بیژنه تو کی، تاریه نه ز چو نابیم.
 ب هه ناسه کا سار وده ننگه کی بو، گوتی: نه ز سیبه را ته مه.
 + سیبه رامن؟ هاهاهاهاها، نه فقه تو چ دبیژنی؟ دیاره ویسکی یی قه چاچ بوو نان
 یی خراب بوو؟ نانژی من گه لکه یا قه خواری! تو من دترسینی، نان یاریا ب من دکهی؟
 دئ ل پشت خو بزقره، پشتا خو بده په نجرئی و به ریخوبده دیواری به رامبه ر، دئ
 من بینی.
 دهما نه فندی لدورخو زفری به ریخودا دیواری هه لامه ته کی زکمه زن و به رکور
 شور لسه ردیت کو سیبه را وی بوو، ویژی بشیوازه کی خورسکی دستنی خو هه لگرت،
 لی سیبه ر دگه ل نه لقلقی. ته زککهک به سرله شی دا هات و گوتی:
 + نه گهر تو سیبه را من بی دئ د گه ل من لقلقی، پشتی هینگی راوسته، تو یی قه له و
 و کریتی تو نه سیبه را منی.
 - نه و نه ما، نه و هینگی بوو دهما حوکی هندي لسه ر من کو نه ز سیبه را ته بم، د
 گه لته بلقلقم تو چ بکه ی نه ز وه کی ته بکه م، تنی دویقه لانکی ته بم؛ ته حوکی هندي
 لسه ر من دانا زکی من مه زن ببیت و به رکورا من شور ببیت، ته نه زئ کریمه گه لحو، نه فقه
 دژی فینا من بوو، تو من دبه یه هندهک جهان، نه ز شهرم ژخودکهم، تو هندهک ره فتارا
 دکهی نه ز د عه ردئ خودیدا دچم، تو وه ل من دکهی تیکه لیا سیبه را هندهک مروقان
 بکه م نه ز ژخو شهرم دکهم سلاف که من، نه جهن سهر بلندیته نه جهن شانازیته. نه فقه
 چوار ساله ته نه ز نه دیتیم، چونکی پشتی سهر هلدانی ته نه سه حکریه روناها هه یفی،
 چ جارا مالا ته تار نه بوویه و تو نه چوویه به ر روژئ، ما دئ چه وا من بینی؟
 + به سه به لا خو ژ من قه که دا بنقم، من سوبه گه لکه کاریت هه یی.
 - کاریت چ؟ کیژ کار؟ دهوام، نان بازرگانیا ته؟ نان پویچاتی بیت ته؟
 نه فندی دلی خودا دگوت خوزی نه فقه خهون بیت و نه ز بنقم به لکی سپیدی رابیم
 چنه مینیت. نه فندی گوتی:
 + هه ره به لا خو ژ من قه که.
 من گوته ته نه ز سیبه را ته مه، نان یاراستر نه وه بیژم: نه ز سیبه را ته بووم، نه ز
 وی دهمی سیبه را ته بووم هه کو وه کی په زکویفا تو هه لاسکی که قران دبووی و وه کی
 نه لهویه کی سهر بلند ته کوردستان دیاراست، هه می دول و نهال و چه لوچیا به پوست

بەھۇست تە دىناسىن و تويى لى رەھوان بووى، ھەمى گوند وەكى سىنگى دايكى بوون تە شىر ژى دىخوار، نەفرو تو خۇتتىناگەھىنى و تو خۇ ژى فەددىزى، تەنەقىت وان مروقان بىبىنى و بىرا تە ل كالكا لاستىكى و چاندكا پىشتا تە بىننەقە.

ھەركارەكى جاران تە دىكر جەھى سەربىلدى و شانازىا من بوون، وى دەمى عەرد دوشەكەتە و نەسمان پىخەف بىبوو، نەرمترىن بالىفاتە چەك و رەختىت تەبوون لىن سەرى تە. بىرا تە دەھىت دەما لدورىت گوندى پىشمەرگى سىخوړرى رژىمى گوتىە تە: قى شەرى نەكە وەرە دابچىنەقە ئاڧ حكومەتى خۇرادەستكەين، دى ژىانەكا خۇش ژى و دى ھەمى تىشتا دىنەتە، خانى عەرد، نوتومبىل، تە ھەر چ بڧىت، ھىنگى وەكى شىرەكى برىندار تو ھەلچووى، چاڧ لىتە سوربوون و تە لويليا تڧەنگى د سەرى راکر، نەژبەرھندى بوو كو تو حەز ژ عەرد و خانى و نوتومبىلا ناكە، نانكو تە ژىانەكا ناسودە نەقىت، ھەلچوونا تە ژبەرھندى نەبوو، بەلكو ژبەرھندى بوو رىز لىخەباتا تە نەگرت، ھىنگى تو بو من سەربىلدى بووى كو سىبەرا كابرايەكى وەكى تەبىم، كىشا تە يا نەتەوہى، خۇينا شەھىدىت ھەفالىت تە، شەرفا پىشمەرگاتىا تە، ھەمى ناستەنگ بوون درىكا ھەرتىشتەكى نزم و پويچدا.

ھىنگى، بەلى ھىنگى بوو روژ و شەقان بو دەمىت درىژ تە سەحدكرە من و تە ھەست ب من دىكر، د ئاڧ چەلوچىبارا ب تى نەز سەرى تەبووم، نەز ژى دىناڧ شانازى و سەربىلدىندا دژىام، ژبەرھندى نەز ھەمى دەما ھەر بدوىڧ تەقە بووم، تەنەتە وان دەما كو نىزىكترىن ھەقال و كەسىت تە، تودەھىلاى.

دەھىتە بىرامن، نەز ژى وەكى تە سەربىلدى و شانازبووم، نەز مىرەكى بسەد مىرابووم، دەھىتە بىراتە دەمى ھەقالى تە برىنداربووى؟ تە نەقىا كەلەخى وى بەھىلىيە ددەست دژمىناندا، تە ھەلگرت، خۇينا ھەوہ تىكەلبوو، تو درىكىت وەسا را دچووى پەزكوپقى ژى تىرانانچن، تە چنىت نانى ھشك دگەل پشك دكرن و چەند دلويىت ئاڧى د ترمىسى تەدا مابوون بىڧى دكرن، نەسەرمابى و نەبىرسى وەل تە نەكر تو قى خەباتا پىروز بەھىلى، چەندىن روژان تە بېشتى ھەلگرت ھەتا تو گەھشتىە بارەگابى ھىزى و تە برىە دىخەستا پىشمەرگەقە و تە لوړرى ژى نەھىلاى.

وى دەمى نەز سىبەرا تەبووم و من سىبەرا ھەقالى تەبى برىندار ھەلگرتبوو، ھندەك جاران نەز بېش تە دكەڧتم و ھندە جاران ژى نەز لدويڧ تەبووم، بەلى من چو جارا تو نەھىلاى، خۇينا ھەقالى تەبى برىندار بسەر لەشى تەدا دەھات و گەرماتى ددا تە و من ژى ھەست پىدكر، نوكة تە نە نەو ھەقال ماىە و نە تو ھەست ب وى گەرماتى دكەى نوكة! نوكة گەلەك كىم تو وى ھەقالى دبىنى، نان لىسەر مىزا مەى قەخوارنى نان ژى برىكەقت تو دبىنى، باسى جورى نوتومبىلنىت نوى و وەرگرتنا عەرد و داگىركرنا خانىان و كومكرنا پاران بسەر ھەمى ناخڧتىت تە دا زالدىن، نەتو باسى بەھا و ناكارىت شورىگىران دكەى و نەزى باسى چىابىت كوردستانى و بەڧرى، ھەقالى تە ژى ھەروەكى تە، نەو نەز شەرم ژسىبەرا وى دكەم، نەوژى بىن قەلەبووى و بەركورا بو چىبووى و بى دىخالەكى باشدا.

+ بەسە قەبرە، من تاقەتا فان ناخڧتىت پويچ نەمايە، نەو زەمانەك بوو چوو، نەقە نەزم، نەو نەز نىكى دى مە، نەفرو روژا منە من خۇينا داى من خەباتا كرى من

زهحمت و تالینت کیشاین، نهز پباشقه مام، من چ ژیان نه دیت، دهما نهز لچیا وچولا، خه لکی لباژیران بوو، نه برس نه سه رما نه ترس، نه فرو دهرفته، نه گهر نه فرو نه خوم دئ کنگی خوم؟ من ههمی ژیا نا خو دچهلوچیا را بر، جاده کا راست لمه ببوو مه روق، مه نه دزانی لسهر جادیت راست بچین.

نهو دهمی هندیه به ره هم و بهر و بوومی خه باتا خو و هر گرین نه گهر نهم نه خوین کی بخوت؟ مافی منه نهز هر چیکهم. زاروکیت من لناف چهلوچیا و شکه فتا کویقی ببوون، من ژنا خو بدروستی نه دیت، نه دشیم بهیمه ناف مال و بچویکا، نهو مافی منه بچویک لده رقی و ولاتی لباشترین خویندنگه هه بخوینن و ژیا نا وان مسوگرهم.

پا هه رتونه بووی ته هینگی دگوت شورشی قوربانیدان دقین؟ دقیت مروف ژیا نا خو بکته گوری نارمانجه کا مه زنتز؟ ما ته نه دگوت نهم ژبوو ده سته کفت و مالی دونیاین لقیتر نین؟ نهم لسهر ریبازه کا پیروز دچین؟ پا نه گهر ته مافی خه باتا خو و هر گرت و تو لسهر حسابا فی ملله تی بوویه خودان پاره، ما جودا هیا ته دگهل هر بازرگانه کی چیه؟ جودا هیا دنافیهر ته و ویدا دقیت نهو بیت کو نهو ههمی ژیا نا خو خه باتی دکته دا پارا بو خو کومکته و توههمی ژیا نا خو تهر خانکه ی دا ملله ت نازاد ببیت و ببیته خودان پاره. تو ب فان رهفتاران تیگرایی شورشی دنیخیه دمه ترسیا هندئ دا کو خه لکی باوهری پی نه مینیت، خه لک ژ شورشا خو هافیبیت. هفتیا چووی لبیرا تهیه دهما ژنا هه قالی تهین شهید و زاروکیت وی هاتینه نو فیسا ته، چهوا ته بدویقی چافی هیمایه کا دا سکر تیرا خو دا پوله کی پیقه نیت، نهو گه له کا شار هزایه بو پولپینه نانی؟ سکر تیرا ته باش دزانت خه لکی پوله کته، چونکی بهری ته سکر تیرا فلان و بیه قانی بوو!

نه فرو کورسیا زفروک لبین تهیه و چه ند زیره فان لدویف ته نه تو چ بوو که سی نادانی، ته ناته خوینا وان شهیدان نهو بیت تو پیگه هشتیه وی کورسیا زفروک کو بو ته ژی نامینیت.

تو ب دلئ من نینی، نهز نیدی شانازیی بته و رهفتاریت ته ناکه م کو سیبهر ته بهم، ته نه زئ تازی کریم ژ رهوشت و دلسوزی و شهرف و ددویقا فیانا خه لکی ژی. + نهفه تو چ دبیزی؟ خه بات هر نهو نینه مروف د چیا ی رابیت و تغه نگ ب ملن مروقی فه بیت، خه باتا نه فرو فورمی وی گوهریه، نهو پیدقی فی چه ندیه، دا بشینن جهن پی خو بکهین و خو موکوم کهین.

خه باتا چ؟ تو بخودئ بهحسی خه باتی بو من نه که و نافی خه باتی ل سهر رهفتاریت خو نه دانه، نهفا تو دکه ی نه خه باته و نه هنده، نهفا تو دکه ی بو خه لکی نینه، بو ولاتی نینه، بوو نفاکرنا داموده زگه هان نینه، نهفا تو دکه ی ب تنی بو بهریکاتهیه و پارا لسهر نیک ب نژینی.

بیرا ته دهنت ههکو ته لسیمیناریت حزبی دگوت: ههمی چهک و پارئ رژیمنی نه شیا یه دهرزه کی بیخیه دناف ملله ت و شورشیدا، نهو تو بخو یی و ده دکه ی و تو بوویه سه ده ما پهیدا بوونا وی دهرزی و تو روژ بو روژ یی مه زنتز لی دکه ی، روژ بو روژ یی که ربیت ملله تی ژ شورشی فه دکه ی و شورشی و خه باتا چه ندین سالا لبه رچاقیت خه لکی رهش دکه ی، ما تو ببی خه لک باینی چه ندیی؟

نهز یی ژ چهلوچیا خه ربیبوویم، ژ ستیران، ژ رونا هیا هه یقی، دهنگی رهو دکان و

چىرچىرگان، قىرەقىرا شىفانان و دەنگى بەرخان، ئاڧا كانيان، كەڧىنەت بەڧرى، ئەڧە چوار سالە تە روناھيا ھەيڧى ئەدىتى و تو نەچوويە چەلوچيا، كو تىن ب روناھيا ھەيڧى نەز ھەبوونا خۇ دوپاتدكەم، دڧىت روناھيەك ھەبىت دا نەز دياربىم، ئەگەر روناھى نەبىت ھەبوونا من چ وانا نابن، ئەگەر نەز نەبىم تو ژى نابى.

بەرىخۆبەدە پەنجەرى ئەو گەرەكا گلکەندە ياديار دناڧ پەنجەرا تەدا، گلکەند ئەو گەرەكا ھەژارانە كو سەرھەلدانا ھەولنيرى ژویرى دەستپىكرى و تەختى خۇنمژترین جەلاد ھەژاندى، نوکە تىن لتارىي و سەرمایىن چىرايىت قەسرا تە دىبنن و ناگەھنەتە، تو چەوا ژخۇ شەرم ناکەي؟ تە كە ھەرب ھەبىت و ئەو بزاروڧقە ژسەرماندا بمرن، تە پارە ھەبن و ئەو ژبىرساندا بمرن؟ زاروڧىت تە ل ئەوروپا بن و زاروڧىت وان كالىسكان پالەن ھەزرا خۇ دڧودا بکە، پىچەك خۇ بىدەنگ بکە و گوھبە لىدانان دلى خۇ، ئەو لىدانان كو تە گەلەك ژمىژە گو ھى خۇ ئەدايىن، من باوەرەيەكا مكوم ياھەي كو تو بىن پويچ بووى و تو ناچىبىڧە، ئەي عاشقى چيا و نىرگزو سەرفرازىن، مزگىنىن ژى ددەمەتە تو نىدى نەشىنى وەكى بەرى لىبەيىڧە، لەوا من بىرئارا داي ھەتا ھەتايى تە بەيلىم.

+ دى كىڧەچى؟ تە چ جەھ نەماينە.

- ھاھاھا، تو گەلەكى سەھووى، جەھ من بىن ماى جەھ تە نەمايە، ھەيڧ ھەر وەكى خۇيە ھەرشەڧ روناھيا زىڧى بىسەر چىايىت كوردستانىدا دبارىنەت، كانىنەت ناڧى ھەردەم بىن لچەي خۇ و بىھنا تەنويرى ھەر وەكى جارانە دەما نەزو تو لېڧىيا نانەكا دەستى پىرىئ دراوستىيان، بىھنا بارانا نىكى يا پايىزان ناگە ھداركنا زەر بوونا بەلگەنە و گوپھىشك چىايىت كوردستانى دڧەلمىنن، پىرە چىايىت كوردستانى ھەر سال پالتويى سىپى دكەنە بەرخۇ و لتەنشت كوچكىت مالا دكوخن و دەنگى كەركىت ژنوى زاي و قىرىنەت شىفانا دى ھەر وەكى خۇ مینن، گيا و ژىكورتىت بوو ھارى كراسن كەچىت كورد دڧەلمىنن و ناداروك روينەت وان سوردكەن. ئەز دگەل ھەرىسەخەكى بىم، دگەل ھەر بالندەكى بىم، دگەل ھەر ھەرچەكى بىم، دگەل ھەرگورگەكى بىم لچىايىت كوردستانى، بوومن باشتەرە ژكو سىبەرا نىكى وەكى تەبىم.

+ بەسە ھەرە بەلا خۇ ژمن ڧەكە ئەزى ژتە شەرم دكەم، تە وىژدانان من ژنىك نىنا دەر.

نەز ب تىن نىنم، گەلەك سىبەرىت دى دى نەڧەندىنەت وەكى تە ھىلن، ھىنگى ھوین نەشىن بىن سىبەر چ شورشا بکەن و تو نەشىنى بىن سىبەر خۇ بىسەلمىنى، كا تو ھەي... ئەز دى تە ھىلم بختارا تە و وتو نىدى من نابىنەڧە، توژى وەكى مروڧەكى بىن سىبەر دى ب تىن مینى.

ژنشكىڧە كە ھەرب ھاتەڧە و سىبەر وەندا بوو، نەڧەندى ژى دىسان بەرەڧ بەڧرىكى چوو، بىلەكى ناڧى دا سەردەڧى خۇ و زڧرىڧە سەر جەي خۇ، بىن سىبەر كەڧتە دڧەوەكا كویردا.

*ئەڧ كورته چىرۆكە بو جارا ئىكى لىسالا ۱۹۹۴ لروژناما الوڧاق يا لەندەنى ژمارە ۱۶۷ ب ەمرەبى بەلاڧبوويە، دووبارە ب زارافى سورانى ل گوڧارا نووسەرى كورد ژمارە ۴۳ لىسالا ۲۰۰۸ ى بەلاڧبوويە.

- تو دزانی خودانی قى دوكانى كى يە؟
 بەرى ناخفتنا خوه تمام بگەت من گۆت:
 - خودانى قى دوكانى گەلەك يىن بەرنياسە و ھەمى وى دنياسن.. تو دزانی، پاشى،
 وى گۆتە من:
 - نەف مروفە ژ ھەر نىكى دى مەزنترە، ژ بەر ھندى خەلكى قيرە پتر ژ وى مەزنى
 دنياسن.

نەز راوستيام و من گۆت:
 - نەز دى پارچە زىرەكى بەم و بىژە مەزنى خوه نەز گەلەك ھەز ژ وى دكەم چونكى
 ژيان ھەز ژىكرنە، بەلى وى زەلامى بەرسقا من نەدا، نەز ژى ل خوه زقريم و دوبارە ل
 جاددى زقريم داکو تىتەكى پەيدا بگەم بۆ خوارنى.
 ھىدى ھىدى باران ژى يا دباريت، جلو بەرگىن من ژى تىرا ھندى دكەن وەكو دىنەكى
 نەھىم دىتن، چاقى من ب دادگەھى كەفت لسەر دىوارى دادگەھى نقيسى بوو “ھەتا
 بەرزە ژى ببى مافى تە بەرزە نابىت”. نەو نىكەم جار بوو نەز ژ دل بگرنژم و بۆ من
 ديار بوو كو ھەر نقيسىنەكا فى وەلاتى تنى سەرداپرنە، نە چونكى نە دادوەر دزانيت و نە
 خودانى دوكانى كو ھەز ژىكرن و ماف دوو تىشتىن ھەبوونا خوه نىنە د ژيانا ھەز ژارىيى
 دا، ديارە نارىشەيەك ل دادگەھى ھەيە، نەز نىزيك بووم داکو بېرسم چ رويداىە، نىك ژ
 نامادەبوويان گۆت: نەفە دوو ساللە نەو فى كارى دكەت.
 نىكى دى كو روينشتى بوو لسەر كۆرسىيەكى و دگۆت:
 - نەو يى ب تنى نىنە، گەلەكىن دى وەكو وى ھەنە.

ئىككى بەژنىلند گۆتى:

- نەخىز نەقى كەسى وەنەكرىه و يىن بىن گونەهە.

نەف گۆتتە ھەممى دەينە گۆتن بۆ ئىك رويدان، نەفرت بىت نەز بىزارم كا راستى؟
ھەر ئىك ژ ھەو دەبىزىت راستى ل نك منە، پا درەو ل كىفەيە؟
من زويكا دادگەھ- بجه ھيلا و نەز دوپارە زفرىم جاددى من ژنەك د رىيا خوە دا
دیت، گۆت:

- تو كورۇ كا وەرە چ لسەر قى رۆژنامى نقيسايە...

من سەھكرە رۆژنامى لسەر لاپەرەكى وئ نقيسايە (دوھى ناھنگەك ھاتە سازكرن
ژبەر وئ سەركەفتنا لسەر دوژمنى)، ل ژىر نقيسىنى چار وینە ھاتبوون دانان، دوو
وینە يىن وان ھەژارین شەھىد بووین و ھەردوو وینەيىن دى نەو زەنگىن بوون يىن ل
ناھنگى بەرھەف بووین، نەوان شەھىد بىرنە بەھشتى و ب چەكى وان ژيان بۆ خوە
كرە بەھشت، من درەو ل ژنى كرن ب دروستى ناھىت بىرا من كا من چ گۆتبوو، لى
بەرسفا وئ ژنى ب قى شىوہى بوو:
- ديسا نقيسىنەكا درەو.

من نەو من ھيلا داکو چ پرسىن دى نەكەت.

نەز يىن نىزىكى پەرسنگەھى دىم ھىچ جارەكى من نە خواستىە بچمە پەرسنگەھى،
چونكى زەلامىن ناينى خودا د ناف چار دىواران دا زىندان كرىه و بەھشتى دفرۆشن
مروقان، نەف ھزركرنە دى من كوژىت، من خوارن ژى پەيدا نەكر، جاددە ژى ھندە دى
ب دووماھى ھىت ھەممى تىشت وەكو مالا من دكرىتن ژبلى رەشى چ تىشت ناھىت دىتن،
من ھەفالى خوە يى زارۇكىنىيى دىت ھندەك مەى د دەستى دا بوو ب سەرخۆشىي دى
بىژىت من:

- تو بى ناكل.. تول قىرە چ دكەى تو دزانى نوكة من دوو دىمەنن ب كەنى يىن دىتن
نەز دى ئىكى بۆ تە بىژم و ئىكى دى بۆ ھەفژىنا خوە بىژم، تە دقنىت كىشكى بۆ تە بىژم
بى ناكل، دىمەنەك يى دوو كچا بوو و يى دى كرىكارەك و رىقەبەرى خوە بوون، من يى
كچا ھەلىژارت، چونكى نەز ھەز ژ ژان دكەم، گۆتە من:

(د وئ كۆلانى دا من دوو كچ دىتن ئىكى دگۆت: بابى من ھەز ژ ژنەكا دى دكەت و
دايكا من قى چەندى نزانىت، كچا دى ژى گۆت: (چو نىنە زەلام ھەممى ب قى شىوہى نە،
نەو چەند بى ناكلن، نزانن ئىك ژن ژيانا زەلامى وىران دكەت، كچا دى دگۆت: نەز ژى
ھەز ژ دوو كوران دكەم)، تو دىنى كۆلانىن قى باژىرى مژوئىلى چ تىشتانە.
من پىچەكا مەى ژى وەرگرت ل دەمى زفرىنى بۆ مال من پىرەژنەك دىت، ب
ناقى ھارىكارىيى من نانى وئ دزى، نەز دوپارە ل ژوورا خوە روينىشم د ناف وئ
تارىاتىيى دا.

پىشتى بۆرىنا دەمەكى كورت نەز نقيستم و من د خەونى دا سى كۆپ دىتن، من بۆ تە
گۆت كا چ رويدا؛ دگەل كۆپى ئىكى نەفا من گۆتى بۆ تە ديار دكەت كا چ دگەل ھەردوو
كۆپىن دى رويداىە نەگەر تە ب جوانى گوھى خۇ دا بىت من، بەلى نەز يى پىشتراستم تۆ
تىناگەھى چونكى دىوار د چ تىشتا ناگەھن نەگەر تىگەھشتىبان وان چ جاران ھندەك كەس
د ناف خوەدا نە دپاراستن.

كالى ريناس

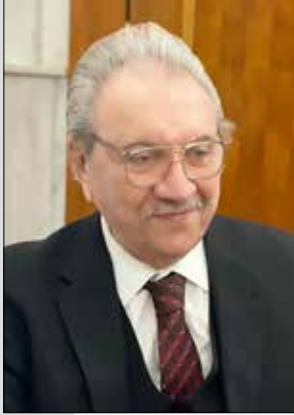
برازا گيان...

خودانا كزگريوڭكا بى تاوان
كوليلكا بهارهكا پر كوڤان
ئەگەر سالەكا خواندنا تە فەوتا
سەد سالين ملەت تە
ژ سىفەر وەرە و تا ئەفرۆ سووتا

رحا مامى خۆ...

نەگى.. نەگى
كچا ھەلەپچەيا دىرۆكى
شۆخا ئەفسانەيا چىرۆكى
ل پيش مىرئ بەغدا نەگى
نە.. نە.. نەگى
من نەقىيا وەسا بلەرزى
وەكى بەرخەكا ئىك ھەيشى
د دلئ زفستانەكا بى كەپەن
بەر بەفرا چاخى ھەى و نەى
من نەقىيا لئقن خۆ بگەزى
لەيلايا ھەفكارا تە
بەرى نىف چەرخى
نە ئىك سال.. وەلى
تەف ژيانا خۆ فەوتاند
ل سەر دەپئ سىدارئ
سىدارە ھەژاند
ل پيش پاشايئ بەغدا
نەگى و نەلەرزى
وەلى گرئى...
گەلى باخچەفانان
ھوين كارپىرۆزن
دەست كەسكن
خودان مافن گەلەك ھەقن
لئ بەرئ پەلاتىنكىن باخچەى
نەدن نشىقيان

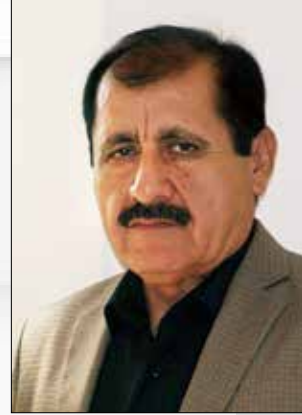

د. بەدرخان سەدى

رېيىن پايتەختان نيشا نەدن
جارى تۆلازن.. لاون بشكوژن
رېكىن بيانىيان ل بەر وان ئەنەكن
ئەمالن.. ئەدن.. ئەدن
ھوين دەھمەن زەلالن
ھوين ھەمى خودان مافن
برسىنە.. شكەستىنە.. ھىلاكن
ل بۆ خاترا خودى پايتەختىن بيانىيان
ژبىر بكن نيشا نەدن
سەرەكىن باخچەيان ل ئىرى نە
چارە و دەرمان
نوژدارىن دەردان
ھەمى ل ئىرى نە
ل رحستانى نە
برىن برىنا مەيە
چەقۆ ژسازا مەيە
كول كولا مەيە
نوژدار نوژدارى مەيە
ئەرى برازا ھەلەپچەيى
گرياتە بۆ من گەلەكە
ھەوارە.. چەكە.. پسپارە
گرياتە.. زىمارە.. برپارە
ئىدى بەسە
ملەتى پىنجى مليوون كەسان
بى كەسە
بەسە.. بەسە

يان پىكفە بژىن
يان پىكفە بمرىن
بلا بىتن...
خاتوينا عەشقا سەرمەدى
دەولەتا كوردى
بەسە.. بەسە زىلەتى
ئەرى.. بەسە ئىدى
ئەرى وەلات ئەرى ملەت
ھەتا كەنگى؟
سوئال كەرى.. دوپقەلانكى
ئەفرۆ ئەو چاخە.. ئەو دەمە
بلەزىن بى پرس و بى ترس
سەر گۆيا شى عەردى
ب سەربەستى
نەبن دەستى

ھەقبەرگەرن

ناجی تاھا بەرواری

۱- کەنی:

ل بەری ژیی چوارده سالیئ
 ئەز ل پیلەکا خوړی و
 کەنیەکی گەرم دگەریام
 بارا کەنی
 دبوو تلوڤه و
 ئەز دەنگاڤتم
 ئەز و ئەو
 ژ کوربەندی دکرینه دەر
 ھەر بازگەھا د گەھەشتینیئ
 درکومین و دبووینە کەفر
 ھزرین ھەڤدژ
 ل ھەقبەری من
 زان لی دمرن
 دمانە ستەور
 شی ھەربای
 ھەر پینچ تیل ژ ھەڤ برن
 کەپرا خوسەریئ ھەژاند
 تاڤیا کەنی و گرنژینیئ
 ما بی عەور

۲- رفین:

رەڤین نەبازنەکا سەنگەپی یە
 نە ئالاشی بازارەکی
 خاڤە و بی بەھایە
 بەلکو دیوانا

ھەقبەرگەرن

ئەو دیتنا پاشی دەیت
دبیتە کاقل
بلا دەستین لویلوک قالا
نوژەن بین
نەمین بى بزاڤ و شل
كەس ب نانئ چاڤشورئ
ل سەر جەمكى
نابیتە خوینا پرى دل
ل گەل دەمى ژئەهل بفرە
ھەمى پشكوژ دئ بنە گول
ھەمى گول ژى
ل ڤەگەریانئ گەل گەھەشتن
دئ ژئ پرى بن
ھەمى سەوكيڤن كويڤى و
تەڤ كالىڤن ڤارى و سل

بازيەكئ كورە چاڤە
دەمئ دفریت
بەرەڤ نشیڤیڤ دچیت
خېڤەیا دەڤئ درندایە
مینا مشاری بى ددان
ھەر دوو چەنگین خو دبریت

۳- زڤرۆك:

ل چەرا پایزئ
لەش دئازریت
ب بەر بايڤ ھاڤى دكەڤن
ھەر چوار پرتین
د سەخوهریڤ دا
توخیب ھەمى دەمین بى دەر
پېڤە ناچن
ئەو ئاستەنگا كەفتن تیدا
جارەكا دی لئ ناچیت كەر
داڤەرستا پرى زڤرۆك
ژ بېر نەكە
بى پەر و بال
نەداده سەر

۴: ئاقل:

ئەو ھەست و ھزرىڤ
ئاقلئ پېشىڤ نەبینن
بلا ل ئاقلئ پاشیڤ نەگەرن

گەریان و پرس

جەگەر كەمال پێكانی

ئەز گەریام
 دا بپرسم
 ل تاخ و گوند و باژێران
 ئەرئ گەلو ک دیتییه
 تەیر بشییت ب پەر بفریت؟!
 مال ب ستوین خو راگریت؟!
 ماسی ب ئاف قەت نەمریت؟!
 ئەز چووم و ھەر گەریام
 ل نھال و دەشت و چیا
 ل تەف ئەردا سەرین ریا
 ل چ بکەم من نەدیت و قەت نەدیت
 ئیک بیژیتە من
 تەیر دشییت ب پەر بفریت!
 و مال ب ستوین دی خو راگریت!
 نەخیر من نەدیت و قەت نەدیت
 ئیک بیژیتە من
 ماسی دی شییت ب ئاف ژیت و نەمریت!
 لەورا من دا ریک
 و چووم و چووم و.. چووم
 دا ھەریگرم بەرسفا خو
 چونکی نەشیامە دل خو
 لەورا ئەز نەراوەستام
 و چوومە نک
 تەمبیرفانەکی و گۆتی:
 تەمبیرفانو بیژە من
 سەری من ب ق پرس

گەریان و پرس

دئىشىت و يى گىژە
برينا من يا دژوارە
و يا روجا من دكىشه
تو ب خودى كەى بو من يىژە
ئەرى بى داڤين تەمبىرى
تەمبىر دەيت ژەنين؟
تەمبىرقانى كره كەنى و گۆت:
ئەز خولام.. يا ئەزبەنى
تو دزانى بوچى دكەمە كەنى؟
من گۆت: تەمبىرقانو دى يىژە
كەلا دلخ خو دارپژە
وى گۆت: ما چ يىژم
نى تەمبىر ب وان تەمبىرە
گەر ئەو نەبن
وەك مرۆڤەك ئىخسىرە
كەنگى تە دىتپىه ئىخسىر
ل بەر دارى سىدارى كەنين
داكو نوكة مۆزىك بى داڤ بەيت ژەنين؟
ئەز چووم داكو هيشتا بگەرم
دا وەر بگرم بەرسفا خو
و تەنا ببىت ئەف دلخ من
ئەز گەريام و چووم و.. چووم
من دىت باغەفانەك
من ژ وى ژى پرسى
ئەرى تو نابىژپىه من باغەفانو
ما باغ بى گول و دار دشىت ببىتە باغ؟!

ۋى گۆتە من: نى باغ ب دار و گولان باغە
 گەر ئەو لى نەبن، باغ نە باغە
 باغ بەس ئاخە
 كەلەخەكى مریبە، نەيى ساخە
 ل ۋى دەمى
 من زانى
 نە تەير دشىن بى پەر بفرن
 نە ژى مال دشىن بى ستوين خۆ راگرن
 و نە ماسى دشىن بى ئاڧ بژين و نەمرن
 و نە تەمبیرقان بى داڧين تەمبیرى
 دشىن موزىكى ب ژەنن
 و نە ژى باغ دشىن بى دار و گول بمینن باغ
 و نە باغەشان بى باغ دبیته باغەشان
 ئەز چووم و چووم و.. چووم
 ل سەر گرەكى بلند
 و ب دەنگەكى مهليل و نزم
 من گۆت و ھەر بو خو دگۆت
 ئاخ و ھزار جاران داغ
 ئەگەر ھۆسا ببۆريت
 پانى ستوينا وارى من
 رۆژ بو رۆژى
 يا پرت پرت دبیت
 ئەگەر كەس لى نەبیت خودان
 كیم يا ماى ئەو ژ بن بچیت
 و مالا من ویران و كاڧل
 و بن ئاخ ببیت بن ئاخ ببیت!

هونەر

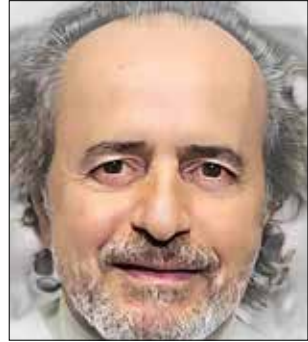
- 104 - موهفوق روشدى: شيانين هونهرمه ندين مه ژ يئن بيانبيان كيتر نينن
..... دلير زوهير
- 110 - گولبهار.. شاليلاهه مى سپيدهيان
..... حهسن بيو

موهفق روشدی: شیانیڻ هونهرمه ندین مه ژ بین بیانییان کیتر نینن

(موهفق روشدی) نیک ژ هونهرمه ندین دیارین دهۆکی یه و وهک نهکتهر و دهرهینهر بهرنیاسه، هیقیین گهش بۆ کارین هونهری ل کوردستانی ب گشتی و ل دهۆکی ب تایهتی ههنه، بهرپهرین ژیا نا وی مшти فیانا هونهریه و دیتن و بۆچوونین خۆ بۆ پیشنخستنا کارین هونهری کوردی ههنه، بهردهوام فیایه ب ریا فی کارئ خۆ نامهیا کوردان بگههینیهته جیهانی، ههروهسا ب هونهری خۆ شیایه هژمارهکا خهلاتان وهرگریت.

دیدار: دلیر زوهیر

نه‌بوون، هه‌روه‌سا شانۆگه‌رییا (مالا به‌رناردا ئه‌لبا) کو هه‌می ژن بوون بۆ جارا ئیکێ ۲۰ ژن تێدا پشکار بوون، ئه‌و ژێ کاره‌کی باش بوو، چونکی نه‌یا ب سانه‌هی بوو هه‌می فان ژنا بیینی ل ده‌وکی و بشین دهربرینی ژخو بکه‌ن وه‌ک ژن و نامه‌کی بگه‌هینه خه‌لکی، ئه‌م شیاین ده‌ستکه‌فته‌کا معزن بیین.

- ته چه‌ند خه‌لات وهرگرتینه؟

- من دوو خه‌لاتین شانۆیی وهرگرتینه، یا ئیکێ ل سالا ۱۹۸۳ ئ د شانۆیا (ره‌نی) دا من خه‌لاتی باشترین ئه‌کته‌ر وهرگرت، هه‌روه‌سال سالا ۱۹۹۰ ئ من د شانۆگه‌رییا (بیره‌ره‌یین دینه‌کی) دا خه‌لاتی باشترین ئه‌کته‌ر وهرگرت.

- کور یان کچ پتر رۆلی خو د به‌ره‌مه‌ین

هونه‌ری دال کوردستان دینیت؟

- هه‌لبه‌ت کور پتر رۆلی خو دبینیت ژ به‌ره‌کو وان پتر ده‌لیقه هه‌یه و ریژا نازادیا وان پتره، ژن ژێ هندی شیانین خو شیاپه رۆلی خو دبینیت، لئ به‌ره‌مه‌ین کوری پترن، لئ هه‌بوونا ژنی ژێ هه‌یه - نه‌رئ نه‌کته‌ر و دهره‌ینه‌رین کورد شیاپه به‌رئ بینه‌رین کورد ژ فله‌م و زنجیره‌یین بیانی وهرگرتن؟

هه‌ر دئ به‌ره‌وام بن و ئه‌ف تشته نابنه ناسته‌نگ و دقیت تشتی خو بگه‌هینین، لئ پێدقییه ده‌ستپیکێ ئه‌م گزندئ ژ خو بکه‌ین کا هه‌تا چ راده مه ئه‌و به‌ره‌هفی هه‌یه فان ناسته‌نگان دهر باز که‌ین و کارئ خو بۆ خه‌لکی به‌ره‌وامی پئ بده‌ین.

- ژلایی گه‌هاندنا په‌یامی فه، به‌ره‌مه‌ی به‌رئ

یان بی نوکه باشتره؟

- به‌رئ مه دۆزه‌ک هه‌بوو مه په‌یامه‌ک هه‌بوو پتر یا سیاسی بوو مه دگه‌هاند و بۆ وی ده‌می یا پێدقی بوو، خه‌لکی مه گه‌له‌ک تهنه‌یی هندئ بوو دهربرین ژ ناخ و دهروونئ وان هاتبا کرن ب ریکا شانۆیی، نوکه ژێ شانۆیی یان سینه‌مایئ یان تێله‌فزیۆنی په‌یاما خو یا هه‌ی و بی په‌یام چینه‌ابیت، لئ ئه‌و په‌یام دبه‌ره‌وامن و ئیک ده‌ته‌ف ئیک دی و مه دقیت بگه‌هیت، ب رۆژمکی ناگه‌هیت دقیت بیه‌نفره‌هیه‌کا باش هه‌بیت و هه‌روه‌سا هاریکار بن بۆ په‌یاما هونه‌رمه‌ندی.

- باشترین شانۆگه‌ریا ته پیشکیش کری کیشک

بوو؟

- ئه‌ز گه‌له‌ک جودا هیه‌یی نانێخمه د نا‌فا وان شانۆگه‌رییین من پیشکیشکرین دا، لئ (بیره‌ره‌یین دینه‌کی) یا نفیسهر (گۆگۆل) ژ دهره‌ینانا (حسین ئوسمان) ی، نه‌ز ب تنئ بووم نانکو (مۆنودراما) ل سالا ۱۹۹۰ ئ من ل ده‌وکی و به‌خدا پیشکیش کری، بۆ من گه‌له‌ک خو‌ش بوو و شیاپ هه‌می شیانین خو بین نه‌کته‌ریی تێدا دیار بکه‌م، من ب هه‌می هیز و گه‌نجاتییا خو پیشکیش کر، چونکی لقی و دیالۆگین ژ به‌ره‌رکرنئ یین وئ ب سانه‌هی

موفه‌ق روشدی: هه‌که فله‌م و زنجیره‌ییین کورد پتر لئ به‌ین، به‌رئ بینه‌رئ کورد دئ ژ یین بیانی هه‌تته وهرگرتان.

هونەرئ شانوویی یان سینهمایی بی مریبه، یان پشتهفانین هونهری نینن، ئەف هەردوو بابەتە گریډای ئیکن، مه نفیسەر نینن، سینهمایی نفیسەر پی دقیت بزائیت نهینین فی نفیسئی چنه و چاوا بنفیسیت و سرکهفتی بیت، هەروسا ئەگەر هاریکاری نهبیت کیماسییهکا مەزنه، ئەفه دینه ناستەنگ هونهرئ مه بهرهف کیمبوونی بجیت.

- هونهرئ کوردی بهرهف جیهانی چوویه، یان ژێ چ مایه و دقیت چ بهیته کرن هەتا بهرهف جیهانیوونی فه بجیت؟

- هونەر و هونەرمندهئ کورد پشکهکن ژ بین جیهانی، ئەگەر هات و هونەرکئی رهسن بی خومالی پیشکیش کر ئهو بخو دئ بهرهف جیهانا مهزنترئ و خهلهکئی مهزنتر چیت و بیته جیهانی، بابەتی جیهانی نه بزوری به مروّف دئ چیت بیته هونەرمندهک یان چیرۆکهکا فلمهکئی مهزنی جیهانی، نه ب هندئ و نه بزورییه، بهلکو ب رهسناتیا کاری به، ئەگەر کار بی رهسن بیت بی ژ دۆرهیلا ته هاتیته وهرگرتن ته کەس و چیرۆکین خو پیشکیش کرن، ههلبەت دئ خهلهکئی جیهانی همزئ کەت و دئ بیته جیهانی و ئەف چیرۆکه

- هەتا رادهیهکی هونهرئ کوردی ب ئەکتر و دهرهینەر فه، ژ بهرکو دهستپیکا وانه شیاپنه تا رادهکی بهرئ خهلهکی ژ بهرههمن بیانی بدهته تشتی کوردی، لی ژ به کیمیا فی بهرههمنی هیشتا یا مای، لی ئەگەر پتر لی بهین دئ و ملی هیت بهس دئ بهرئ خو دهنه تشتی خومالی، ئەفه ژێ ئەم ب هیفی نه ئەف پشتهفانییه بهردوام بیت دا ئەم بشیین ل سر فی کیشی زال ببین، چونکی تشتی بیانی د بهرژهوندییا خهلهکی کورد دا نینه، تشتی بهرهف بینن بی دوبلاژ کری ب نهخوشی و ژههرا خو فه و چ پهیهوهندی ب ناریشین خهلهکی مهفه نه، بهلکو بی زینای دگههینینه خهلهکی مه.

- هونەر شیاپه خزمهتا موهفهقی بکەت، یان موهفهقی خزمهتا هونهری کرییه؟

- جهی داخی به ل کوردستانی هونەرمنده نهشیایه مفای ژ هونهرئ خو وهرگریت، ئەم بی د خزمهتا هونهری و خهلهکی خو دا، لی کو هونەر د خزمهتا مه دابیت ئەز باوهرناکهم، ب تنی پهیهوندییا دگهل بینهری و بوخوکیشانا خهلهکی و همزژیکرنا خهلهکی ئەفه بو مه سرکهفتنهکا مهزنه و سامانهکئی مهزنه، لی من چ مفا بی و هسا ژ هونهری نهدیته کو پی خو ش و سهرفراز بم، خو ئەز نهشیایمه پی بزیم ژێ.

- د ناههرا دۆبلیز، ئەکتر و دهرهینەر تو وهک موهفهقی پتر خو د کیژ بیافی دا دبینی؟

- ئەز پتر خو وهک ئەکتر پاشی دهرهینەر دبیم د بوارئ شانۆ و تیلهفزیون و سینهمایی دا، لی نوکه پتر ئەکتره بو من خوشره، ل کوردستانی

موهفهق روشدی: هزرویر و شیانین هونەرمندهئ کورد ژ بین دهرهقی وهلاتی کیمتر نینن.

وان یین کارین هونری باشترن، وان هاریکاری ژ همی لایان همیه، ئەفە دبیتە ئەگەر هونەری بیانی پتر بزاف د بوارئ هونەری دا هەبیت، لەوما ئەو پتر ژمە کار دکەن، یین مە ئاستەنگ پترن ژ بەر هندی ئەم دمیین ل پشت وان، ئەگەر نه شیائین مە کیمتر نینن ژ یین وان.

- درامایین نۆکه تو کار تیدا دکە، ل چ ناستەکی نه؟ ئەرئ جفاکی کوردی پیندقی ب درامایانه؟

- ل دویف پینچیبوون و ئەوا مە هە، ئاستی درامایا مە یا کوردی ئەوا نۆکه ئەم تیدا کار دکەن گەلەک یا باشە و سەرکەفتن ئینایە و بینەری مە ژ ی کو تێهینی تشتی کوردیە حەز ژئ دکەت، هەر چەندە هونەر مەند دبیت همی دەما یی نەرازی بیت ژ کارئ خۆ و مە حەز دکر باشتر بیت، لی دەمی پینچیبوونا مە یا سنۆردار بیت و ئەم نەشین ب سەر بەستییهکا ماددی کار بکەن، نەشین ب دلئ خۆ تشتی مە بقیت بکەن، هەلیەت وئ گافی دبیتە ئاستەنگ، لی ئەفە وئ چەندی ناگەهینیت ئەم دەست ژئ بەر دەین، دراما کوردی نۆکه پینگافەکا

موهفەق روشدی: هزر ویر و شیائین هونەر مەندی کورد ژ یین دەر فەهی وەلاتی کیمتر نینن.

ب همی تشت فە دئ گەهیتە همی جەهکی، ئەگەر کار مکی سەر کەفتی بیت جیهان ژ ی دئ قەبیل کەت و دئ بیتە جیهان.

- نۆکه کەس هەنە تو هزر دکە ی کو ب هەبوونا قان کەسا هونەر دئ ل کوردستانی ب تاییەت ل بەهیدیان یی بەر دەوام بیت؟

- کەستین هەین و ئەف هونەرە یی بەر دەوام، مە کەستین خودان شیان هەنە و پشتی مە ژ ی دئ هەین، و دشین هونەری رەسەن یان ژ ی دشین جەئ باوەریی بن کو هونەر مکی پینکیشی خەلکی بکەن، نایبیت ب کیماسی بەرئ خۆ بەدینە هونەر مەندی خۆ دقیت ب سەر بلندی بەرئ خۆ بەدین، چونکی هزر و بیرین وان و شیائین وان ژ هونەر مەندی دەر فەهی وەلاتی کیمتر نینن، ب تئ جیاوازییا مە کاودان و دەلیقنە و دەور و بەرئ مەنە، مە هونەر مەندی هەین بشین سەر کەفتن و هونەری خۆ سەر بیخن.

- هونەر مەندی بیانی و هونەری کوردی ب گشتی و یی سینەمایین ب تاییەتی چەوان و ل چ ناست دبینی؟

- هونەری بیانی چونکی هەر تشتەک ل بەر دەستە و چونکی سەر بۆرەکا پتر ژ یین مە هەیه و دەلیقین

موهفەق روشدی: دەمی پینچیبوونا مە
یا سنۆردار بیت و ئەم نەشین
ب سەر بەستییهکا ماددی کار بکەن،
نەشین ب دلئ خۆ تشتی مە بقیت بکەن.

فلمین خۆمالی ژى دقنیت بهینه پشتهفانی کرن، نهر هیفیدارم فلمین زاروکان بی بهر نهرن و نهر ژى خو تیدا ببینن.

- فلمهفستیقالین دهینه گیران و پشکداریا هونهرمند و نهکترین بیانی چ کاریگریا خو ل سهر هونهری سینهمایی ل کوردستانی ههیه؟
- نهف فلمهفستیقالین سینهمایی بین دهینه کرن کاریگریهکا مهن ل سهر هونهری ههیه، دبه نهگهر هاریکاری ل ناقهرهرا هونهرمندان پهیدا ببیت، دئ گوهورینین کارین رهوشهنبیری و هونهری ههبن د ناقهرهرا بیانی و خهלקی کوردستانی، نهف

مهن هافیتیه، نهف پندقی درامایی نه، چونکی دراما تهمامکرا ژیا نا مهیه، دقنیت تیلهفریون ببیته جهی خوشییی و مفای بو خهלקی مه.

- درامایا تهحل و شرین شیا چافی خهלקی ژ دراماین بیانی فهکته؟

- خهלקی گهلهک هنر ژ درامایا تهحل و شرین کر دهستپنکا وئ ژ نفیسنا سهعید مهحمودی بوو، ههلبهت چوویه د دلئ بینهری دا، چونکی خو تیدا ددیت، نهف شیا ی ناریشین د ناخ چفاکی دا دهست نیشان بکهین و ب ریکا فی درامایا کومیدی یا چفاکی بگههینین و خهلهک گهلهک یئ ژ رازی بوو.

- فلمهفستیقالا دهوک لایهنی وئ یئ باش چیه و لایهنی کیماسی ههیه ب هزرا ته چیه؟

- بهردهوامیا فی فستیقالی نهفه قازانجهکا مهنه بو خهלקی مه ل کوردستانی ب تایهتی ل باژیری دهوک، چونکی نهفه وکی ناهاهنگهکی یه یا تایهتمهنده ب باژیری دهوک فی، فلمهفستیقال دشیت خهלקی ژ دهولتان کومه بکهت و ببیته د هولین سینهمایی فه و فلمین وان پیشکیش بکهت، نهف خهلهک دهین و دیتنهکی ژ کوردستانی وهر دگرن و تیکهلبیهکی دگهل هونهرمندی مه بین کوردستانی دکهن، کیماسی دئ ههبن و چ فستیقال و چ کار بی کیماسی نین، لی نهگهر مروف بهرئ خو بدنه باشی و مفایین وئ گهلهک پترن ژ کیماسیان، بو نمونه، نهگهر پویته ب کوالیتیا فلان بهینه دان و فلمین ههرهباش و ههمهرنگ ژئ بگرن، ههلبزارتنا فلان دقنیت گهلهک ب هویری بیت و پویته ب فلمین خۆمالی بکهن، چونکی راسته فستیقال جیهانییه، لی

موهفق روشدی: فلمهفستیقالین
سینهمایی یئ دهینه کرن کاریگریهکا
مهن ل سهر هونهری ههیه، دبه نهگهر
هاریکاری ل ناقهرهرا هونهرمندان پهیدا ببیت.

چهنده دئ و مکهت کو هونهری مه یان هونهرمندی مه بکهقیته ههفرکییی بو پیشتخستنا هونهری خو و ژبو گههاندنا دنگی خو بو گشت جیهانی، ههلبهت گهلهک یا گرنگه نهف فستیقاله ههبن و بهینه کرن کو نهف دشین بیژینه جیهانی مه ژى هونهری ههیه و نهف مللهتهکهین هنر ژ هونهری دکهن و نه ب تنی شهرخوازین یان ژى کارین مه ب تنی نالوزی نه.

گولبھار شالپلا ھەمى سىپىدەيان

بەرى بچىنە د ئاف جقات و ژياننامەيا كەسۈكى و ھونەرىيا ھونەرمەندا كورد (گولبھار) ئ دا، دى چەند تىرۈزكىن دىرۈكى د بىياقى ھونەرى ستران و مۇزىكى و پەيدا بون و بىياتى سترانا كوردى و وىرەكى و رۈلى ئنا كورد د گۈرەپانا ھونەرى دا دەينە دياركرن.

نەگەر بىنرىنە ستران و مۇزىكا كوردى و ب كويرى بچىنە د ئافدا و بەرىپەرىن دىرۈكى قەدەين، دى بىنين كو بەرى پتر ژ (۱۰۰) سالان ھۇزائقانى كوردى ب ئافودەنگ (نەحمەدى خانى) د داستانا خوه (مەم و زىن) ئ دا، ئافىن ھۇمارەكا نامىرىن مۇزىكى بىن كوردى د ئاف مالكىن ھۇزائىن خوه دا داينە دياركرن، مىنا (ئاي، گوزەل، زىنا، دەف، دەھۇل، ساز، سەنتور، كەمانچە، عۆد) ل كۆچك و ديوانا (مىر زەينەددىن) كو ھەمى دەما جقاتا وى يا پىرى مۇزىكساز و دەنگىز بوويه.

ئامادەكرن: ھەسەن بىبو

محمد عارف جزیری ل بهر دهستی دهیکا خو عهدلا رهشید جزیری فیری هونهری سترانگوتنی بوویه.

ژی فهوزیا محمهد، گولبهار و عهیشاشان بوون و فان سترانبیژان ملین خوه دانه بهر وی پنیسترکا نوپخازیی یا تهحسین تاهاى ل سهر سترانا كوردی پهیدا كری كو د چارچوئی سترانا فولكلوری دا ب كارئینا و ب تنئی نامیرئ (دهفی) دهر بازی نوپخازیی كرن، ئهو ژى ب كارئینانا هوزانئین هوزانقنان و دابهشكرنا موزیكى و بكارئینانا نامیرئین موزیكى بیژن جوراوجور و دانانا نوازان و گوهورینا مقامان و ریتمئ د سترانئ دا.. هتد.

بو فی بابتهی دئ هونهرمهندا كورد (گولبهار) ئ كهینه نمونه بو سترانبیژان ژن كو فی هونهرمهندی رولهكئ كاریگهر دگورمهپانا هونهری دا ههبوویه و ئهرشیفئ سترانا كوردی ب بهرهمین خوه دهولمههنگریه، لهوما دئ ب فان پهیقان پهسن و بهایی وئ دگهل كاروانئ ژیان وئ یا هونهری دهینه بهرچاڤ كرن.

گولبهار و هونهر، مینا دوو ئهفینداران دیمهئین جوانئین كوردستانئ ههمیژ کرینه، بیگومان سروشتی كارتیكرنا خوه د ههست و هزرین ویدا ههبوویه، لهوما گهلهك كهیفا وئ ب سروشتی كوردستانئ

ههلبهت د ناف فان جقاتان دا رولئ ژنی كئیمتر ههبوویه ژ بی زهلامی، ژ بهركو د بنیاتدا سترانا كوردی یا رسهن ژ زاردهفی ژنی پهیدابوویه و ب رنیا زهلامی بهلاف بوویه، ئهفه ژى وئ چهندئ دگههینیت كوژنا كورد د شاهى و دیلانان دا نارینك و سهركئ زافا دگوتن، د ههلكهفتین نایینی دا شعر و مهدیحه دگوتن، د شینی و تازیان دا سترانئین زیماری ب مری و شههیدئین خوه دگوتن، د شهس و هیرشین دوژمنان دا سترانئین میرخاسیی ب فیرس و ههگیدئین كوردان دگوتن، د سهیران و خوشیان دا، ل میرگ و كانبیان سهیران یان (حهیرانوك) ب ماقولیلیا كچ و خورتئین دهفرا خوه دگوتن، دهست بو دهستی و قوناغ بو قوناغئ بهردهوامی ب فی چهندئ هاتئیه دان و ب رنیا دهنگبیژان ئهف هونهره ژ دهفهرمكئ بو یا دی هاتئیه فهگوهاستن و رهواجا فی هونهری همتا ئهفرو بهردوام بوویه، ب دیتنا من ئهفه ژى بو میرگهها بوتان دزفریت، وهكى ژیدهر دبیزن: میرهك ژ میرئین جزیرا بوتان د دهمی خوه دا بریارهك دابوو كو ههر كهسئ ل جزیرئ بیت، ئهركه ل سهر وی ئامیرمكئ موزیكئ بزانیته یان سترانان بیژیت، ئهگهر (نه) بلا ژ میرنشینا من بار كهت، دبیزن كو ب تنئی دوومالان بار كر و ئهفئین دی، چ ژن ژ زهلام، ئهو بریارا میری ب جهئینا. ئهفی بریارئ كارتیكرن ل خهلكئ دهفهرئ نهخاسمه ژى ل ژنی كریه و هژمارمكا ژئین كورد پهیدا بوون وهك (جهلیلا لهعلئ) كو ب پئشهنگا سترانبیژان دهفرا جزیرئ دهئته هژمارتن، دویفدا سترانبیژ (عهدلا رهشید جزیری) كو دبیته دهیکا (محمد عارف جزیری) و ئهول بهر دهستی دهیکا خوه فیری سترانگوتنی بوویه، دبیت گهلهكئین دی ژى ههبوویه، بهلئ ب مخابنی فه نهگههشتینه دهرگههئین راگههاندئ، ژ بهر فی چهندئ نههاتئینه نیاسین و نافودهنگئ وان ژى دگهل مرنا وان بهرز ههبوویه.

د زنجیرا سترانبیژان ژئین كوردئین پئشهنگ دا ئهوین ناقئین وان هاتئینه تومار كرن وهكى (ئهلماش خان، مریهم خان، نهسرین شیروانی و دهیکا جهمال، پشتهی فی پئلا دهنگبیژان سیگوشهیمك پهیدابوو ئهو

گولبهاری نیزیکی (۲۸۵) سترائین
تۆمارکری ههنه و نافهپۆکا وان دلداری و
فۆلکلۆری نه.

پشکار زارفه کرئین تهلهفزیۆنی ل تهلهفزیۆنا عیراقتی
دهیته وهرگرتن.

- خودانا دهنگهکن نازک، یین پیری ههست و
تام، دهستپیکا وئ یا سترانگوتتن، دگهل (عهیشتا)
یا خویشکا خوه بوو یا کو ب نافی (فهوزیا محهمهد)
دهیته نیاسین و ههر دوو دبنه کۆرال د تیپا (۱۴ ی
تهممۆزی) ل بهغدا.

پشی شههر مزاییهکا بهرفرهه ل نک پهیدا
دبیت، رتییهکا تاییهت ب خوه دگریت و مل ب
ملئ هونهرمهندان (تهحسین تاها و بشار زاخویی)
سینگوشهیهکانو یخاز بۆ سترانا کوردی ل کوردستانی
ب گشتی و ل دهقهرا بههدینان ب تاییهتی چی
دکهن و بهری کاروانی سترانا کوردی ژ کوچک
و دیوانا دهربازی قوناغا ههقهچرخییی کرن، ناواز

دهات و شههنازییهکا مهن ب ژین و ژیار و رهوشت
و کهلتور و ناف و زمانئ خوهیی کوردی دکر، نهفه
بۆ نهگمیری وئ چهندی نهف ژنا کورد شیانیین خو بۆ
پیشدییختنا هونهری سترانئ و مۆزیکئ ب کار بینیت
و ههقهکییهکا دژوار دگهل ژیانئ بکهت و سنوورین
جفاکی و عهشیرهنگمیری بههر فینیت و مل ب ملئ
زهلامئ کورد رۆلی خوه بینیت.

- نافی دروست یی (گولبهار) ئ (فاتیما
محهمهد نهحمهد)، بابئ وئ د بنیاتدا سپینداری
یه، نافی دهیکا وئ (حهمدیا) یا نامیدی یه، نهو ب
خوه ل گوندئ (کوچانس) یین سهر ب باژیرکی
(جۆلهمیرگی) یین ب باکووری کوردستانی فهیه.
- گولبهار ل سالا (۱۹۲۹) ئ ل گوندئ
کوچانس هاتییه سهر دنیایی، هیشتا زارۆک نهشقا
هونهری کوردی کهفتیه دلئ وئ، نهف چهنده
وهک نهکرهکن نیشتمانی لسهر ملین خوه راگرت و
دهست ب پهیاما خوه کر و چ جاران هونهری خوه
یی بها نهکریه.

- ددهستپیکا سالیین چلان دال (بهغدا) پشکداری
د چهندین بزافین هونهری دا کریه، نهخاسمه ژئ
بزافین شانۆگمیری، نهو دبیته نیکهمین کچا کورد
ل عیراقتی وهک زارفهکهر لسهر دهپی شانۆیین
راوهستیای.

- ل سالا (۱۹۴۹) ئ دگهل هونهرمهندین
مهزنین عیراقتی ب ناویهکن فهرمی پشکداری
د هژمارهکا فیلم و شانۆگمیری و زارفهکرئین
تهلهفزیۆنی دا دکهت.

- ل سالا (۱۹۵۶) ئ وهک نهندامهکا بلیمهت ل

و گهلهکین دی، ههرومسا رۆلهکێ کاریگەر د مهیدانا سترانا کوردی دا ههجوویه، پهیوهندیین وئ د بهرفرههه بوون دگهل رموشهنبیر و مؤزیکژهن و سترانیژین کورد، ههژمارهکا زۆر یا سترانیین خوه ل رادیویا کوردی ل بهغدا تۆمار کرینه، چهندیین سترانیین (دوووقولی) دگهل ههژمارهکا سترانیژین ناقدارین کورد تۆمار و کلیپ کرینه، مینا (تهحسین تاها، عهبدولا زیرین، سهمیر زاخویی، عیسا بهرواری، محهمد عارف جزیری، بشار زاخویی، فوناد نهحمهد و محهمد تهیب) و ههژمارهکا دی یا سترانیژان.

پشی چند سالتین غهریبیی بین گولبهاری دگهل کچا خوه (بیری) ل (عممان) پایتهختی (نۆردن) بۆراندین، جارهاکا دی فهگهریانه باژیری (بهغدا) و

دانانه سهه پهیقین هوزانقنان و ههژمارهکا نامیریین مؤزیکێ ل سهه تهمبیرا (محهمد عارف جزیری) زیده کرن، نهگهریین سهه مکی بین داھینانا گولبهاری بو سروشتی کوردستانی و داخباربوونا وئ ب دیمهنتین (چیان، گولان، رویباران، داروباری.. هتد). لهوما دئ بینین د زۆربهیا سترانیین خوه دا (سروشت) کریه ناقرۆکا بابتهتین خوه بین سترانی، بو نمونه: سترانا (کهوا سپیدا بخوینه، بلبلو، چنارا ل سهه ریباری) و ل سالا (۱۹۶۳) ئ ئیکهمین ستران ب دهنگی خوه ل رادیویا کوردی ل بهغدا ل ژیر نافئ (کورئ گوندی بهژن دارئ حمیزهران) تۆمار کریه.

ههژمارا بهههمین (گولبهاری) بین تۆمار کری نیزیکی (۲۸۵) سترانانه، ناقرۆکا وان (دلداری و فولکلوری) نه، گهلهک هوزانقنان هوزان دابنی و پشکداری د بهههمین وئ دا کرینه، مینا (سهبری بۆتانی، محهمد نهمین ئوسمان، بهدرخان سندی، حافظ مایی، سهمیر زاخویی، سهگقان عهبدلحهکیم، بههزاد بالهتهیی، صالح عهلی و فهخرمدین دۆسکی)، ههرومسا ههژمارهکا هونهرمهندان ئاواز بو سترانیین وئ داناینه، مینا (بشار زاخویی، سهمیر زاخویی، نهحمهد خلیل زاخویی، باکۆری، نازم نهعیم، یاسین شیخی، جهمال جهلال و محهمد قهدری)

گولبهاری ئیکهمین سترانا خوه ل سالا (۱۹۶۳) وئ ب نافئ (کورئ گوندی بهژن دارئ حمیزهران) تۆمار کریه و بهههمی وئ یخ دووماهیی ژی سترانا (چهلئ لهر چهلا) بوویه.

کریه، بۆ نمونه:

- ل ساللا (۱۹۷۳) ئ ل (بهیرووت) پایتهختی (لبنان) ئ دگهل (محهمد عارف جزیری و عیسا بهرواری).

- ل ساللا (۱۹۷۶) ئ د وهرزهکی هونهری دا ل بنگههی رهوشهنبیری یی عیراقی ل (لهندن) یی کهلتورین جیهانی، (گولبهار و عیسا بهرواری) نوینهراتییا کهلتورئ کوردی کرینه.

- ل ساللا (۱۹۷۸) ئ د قیستهقالا (قیهنا) (گولبهار و عیسا بهرواری) و هژمارهکا موزیکژهنین کورد نوینهرین کهلتورئ کوردی بوون.

- ل ساللا (۱۹۸۱) ئ ل نهمریکا و د ههمان سالدا ل (پاریس) ژ لایئ سهروکی شارهوانییا پاریس فه دهیته خهلات کرن.

گولبهاری د ژيانا خوه یا هونهری دا و ل سهسر ناستی عیراقی و کوردستانئ پشکداری د زوربهیا ناههنگ و قیستهقالال و بهرنامین رادیوی دا کریه و چهندن روژنامه و کوڤارین کوردی و عمرهبی ههڤهڤهین دگهلدا ساز کرینه.

ب فی ئاوابی ژيانا خوه یا پری دا هینان بۆراندییه، دگهل فی چهندی توشی نهخوشیهکا گران دبیت و ل باژیری (دهوک) پستی چهندن نشتهگهری و همولدانین نوژداران ل روژا ۲۰۱۰/۲/۲۳ ل باژیری (بهغدا) دچیه بهر دلوقانییا خودی، وهکی برای وئ نهحمه گۆتی کول دویف وهسیهتا وئ، تهرمی وئ ل باژیری (نهجف) هاتییه فهشارتن.

ل ساللا (۲۰۰۵) ئ ب پششینارا خانم فیان مایی و ب پشتهفانییا وهزارهتا رهوشهنبیری و لاوان و ب رییایه ریهه ریهه گشتی یا رهوشهنبیری و هونهری ل دهوکی گولبهارا هونهرمهاند دزفریتهفه بۆ ههمبیزا چیااین کوردستانئ و ل باژیری دهوکی ناکنجی دبیت و ب نامادهبوونا وئ بۆ مای دوو روژان قیستهقالا ریزگرتنی ل باژیری (دهوک) بۆ دهیته ساز کرن.

د ناقهرا سالین (۲۰۰۸ و ۲۰۰۹) ئ دا و ب هاریکارییا تییا دهوک یا موزیکی، ب سهسر په رشتییا ماموستا (جهمال محهمد نهدیب) هژمارهکا سترانان ب دهنگی وئ و ب موزیکهکا پشکهفتی ل ستودیویا تییا دهوک بۆ هاتینه تومار و کلیپ کرن و ل ساللا (۲۰۰۹) ئ دووماهیك سترانا وئ ب ناقی (چهلئ لبهر چهلا) بهرهم نییایه، لسهر ناستی کوردستانئ ب تاییهتی و یی عیراقی ب گشتی پشکداری د گهلهک ناههنگ و قیستهقال و بزاقین هونهری دا

گشتى

- 116 - كورتىبەك ل دۆر ئىزدىياتىيى
..... قادر مەسەن عىدۇ
- 123 - گەپىنەك ل ناف عەرەبىن حەدىدى ن: كارل مای
..... و. ژ ئەلمانى: حەجى جەغەر
- 136 - خۆھەلسەنگاندن
..... سەلام بالایی
- 138 - (ئىرىقان خەبەر ددە...) كورته بىرەوهرىبەك ژ كەلامى جمعەتا كورد
..... سەلام لىنفايى
- 142 - تاك و بەردەوامىيا گەفا ھەلوەشىيانى
..... دلدار مەمەد

کورتييهك ل دۆر ئيزدياتيبي

قادر حەسەن عەبۇ

ب چ ئۆلدار و پەيامبەرئانقە نەیا گەردایە، نيزدی
میللەتەکی خودیناس و یەکتاپەرسەن، د باوەرییا
واندا چ ھیزین دی نەیین خراب و نەیین باش
بەرامبەر ھیزا خوەدایین تاک و تەنیا نینن.

خودا؛ بەندەکی تە مە بی زەبوون

تە نەز دام ژ عەردەکی نەبوون

خیر و شەر ل بن دەستی تە بوون

ئیزدییاں باوەری ب کراسگوھۆرینئ (تناسخ
الارواح) و بەھشت و دۆژئ ھەمە، ریز و بەھای
ژى ددەنە ھەموو پەيامبەرەن، د قەولئ پەدشايدا
ھاتییە:

پەدشئ من رەب ل سەمەدە

رەبئ عيسا و موسا و محەمەدە

ھەمووان ژیرا بر سجوودە

نيزدی وەك ناف

پەيڤا (ئيزدی) ژ پەيڤا (ئيزی) ھاتییە، نيزدی
ئانکو (ئيزی پەرس) یان (خودئ پەرس) چونکی
د باوەریا نيزدیاند (ئيزی) نافەکە ژ نافین خودئ،
ھەروەسا پەيڤا (ئيزدی) رامانا گیانئ پاقتز و ئەرین

پیناسە

نيزدیاتی نایینەکی ھەرە کەفئە ژ نایینین
کوردستانئ، رەھوریشالین قئ نایینی دگەھنە د
ناف جەرگئ میژوویندا، ھەرچەندە میژووێکە
راست و دروست و قەپر نینە بۆ کەفئاتییا قئ
نایینی، چونکی نایینەکی سروشتییە و مرققئ
ئيزدی ھیدی ھیدی ب ریا میشک و تیگەھشتنا خوە
گەھشتییە وئ باوەرییئ کو خودایەك ھەمە، ھیز و
شیانین وی ب سەر ھەموو دنیاوی و گەردوونیدا
دزالن، زیدەباری قئ چەندئ میژوویا نيزدیاتیین

ژ بناغهيښ سهره کيښن نيزدياتيښي
ومکو دینهکی کهفن، باوهریبا راست و موکوم
و دلۍ پاقره، د قهولۍ (بهديلي غدارا) دا هاتيښه:

نيزدياتي هره گهلهکه
نهرکانهک ژئ خيره نيک خلمهته
نيک غيرهته و نيک مروهته
ب فان نهرکاتا ناف ل سهر ته

چينين نيزديان

نيزدی ژ سئ چينين سهرهکی پيکدهښ کو
ب شيوهيهکی پاشماکی ژ دايک و بابان بو کور و
کهچان دمينت، ئەف سيستمهه ل سهردهمی شيوخادی
و هر ل سهر دهستی وی ب قی رنگی ل خواری
هاتيښه ريکخستن:

۱- مريد: خهلکي گشتيښه ژ نيزديان و زورينهغه،
ژن و ژنخواری د نافيهره هموو مريداندا يارهوايه
۲- پير: ئەف چينه چل مالباتن، سيهه و نهه
مالبات چينا گشتيښا پيران پيکدښن، مالباتا ههسن
مهمن و موکوم چينهکه جودا دهيته هژمارتن. ژن
و ژنخواری د نافيهره هر سيهه و نهه مالباتاندا
دهيته نهانجامدان نانکو يارهوايه، لئ ل گهل پيرين
ههسن مهمن نهيارهوايه و گونههه چونکی نهو
پيرين هموو پيرانه (پيرين چل پيرانه) و بو ژن
و ژنخواريښي چينهکه سهرهخويه. کهواته چينا
پيران دوو چينين لاهمکينه:

يهکهه: پيرين گشتي

دوهه: پيرين ههسن مهمن
(پيرين چل پيران)

۳- شيخ: ئەف چينه سئ
مالباتن، نانکو سئ چينين
لاومکينه: نادانی، شهمساني
و قاتانی.

ژن و ژنخواری ژ
چينهکي بو چينهکه دی ياخود
ژ مالباتهکي بو مالباتهکه دی
ناهيته نهانجامدان و گونههه،
کهواته بو ژن و ژنخواريښي
نيزدی شمس چينين:

پهيفا (نيزدی) ژ پهيفا (نيزی) هاتيښه، نيزدی
نانکو (نيزی پهریس) يان (خودې پهریس)
چونکی د باوهریا نيزدياندا (نيزی) نافهکه ژ
نافين خودې.

ل رښيا راست دمهشن، ددهت کو ل سهردهمی
سوهرهريان و ب سئ هزار سالان بهری زايینی ل
سهر کاسيلوتکا (فخار) ب قی ناوایي هاتيښو نفيسين
(ئ، زی، دی). د قهولين مهدا هاتيښه:

سلتان نيزی ب خوه پهديشايه
ههزار و نيک ناف ل خوه دانايه
نافی مهزن هر خودايه

نافين خودې ل جهه نيزديان

د نهديباتا نولا نيزدياندا، خودې ب گهلهک نافان
هاتيښه بنافکرن، و لهک: خودې، خوهدا، خودان، نيزی،
نيزدان، يهزدان، رښير، پهديشاه، شاهي شاهان... هغه.
نيزدی د وئ باوهریيدانه هموو سهخلهتښ باش ناف
و سهخلهتښ خودينه، و لهک: راستي، ريزان، دادی،
مهزن، مهرد، پاک... هغه.

ژ بناغهيښ سهره کيښن نيزدياتيښي

نيزدياتي نه ئايينهکی
مزگينههره (مژدههره)، نانکو
نيزدی کهسانين نه نيزدی د ناف
خوهدا وهرناگرن. نيزديان
باوهریيهکه موکوم ب هنهر
و کهرامهتښ خاس و چاکين
خوه و رښيازا خوه يا ئايینی
ههيه و بهردموام دبښن:

ههکه خودې کر نيزدینه
سهر نافي سلتان نيزينه
نهم ب نول و نهرکاتښ خو
درازينه

سیستمی ریڤه‌بریڤی

نیزدی و مکو میرگه‌هه‌که سیبهرن و وهکو میرگه‌هی کار دکهن و رهفترای دکهن، نیزدییان جقاته‌که ریڤه‌بریڤی همیه دبیزئی (جقاتا رۆحانییان) کو ژ دهه‌که‌سین دیندار و زانایین نایینی پنگ دهیت و میر سه‌رۆکایه‌تییا وی جقاتی دکمت و ب فی رهنگی ل خورای:

- ۱- میری نیزدیان: نانکو میری نیزدیخانی، ژ بنه‌ملا میرایه کو بابکالی وان (میر نیبراهیم دهرۆیشی قاتانییه). بنه‌ملا میران مالباته‌که شیخین قاتانییه، میر سه‌رۆکی جقاتا رۆحانییه و کاروبارین نایینی و دنیایی ب دهستین وینه.
- ۲- بابی شیخ: بابی شیخ یان نیختیاری مهرگه‌هی، ژ شیخین شه‌مسانییه و ژ مالباتا شیخ فه‌خری نادییایه، بلندترین پله‌یا رۆحانییه د ناف نیزدیاند، ده‌می بابی شیخ دچته بهر دلۆقانییا خودی، میری نیزدیان ب بهر هه‌قبوونا ریه‌سی و زانایین نایینی، که‌سه‌کی بۆ فی پله‌یا بلند هه‌لدبیزرن.
- ۳- شیخی وه‌زیر: ژ شیخین شه‌مسانییه، ژ مالباتا شیشمه‌سه.
- ۴- پیشیمامی مهرگه‌هی: ژ شیخین نادانییه، ژ مالباتا شیخ سه‌سه‌نه.
- ۵- پیشیمامی بابه‌شیخ: ژ شیخین نادانییه، ژ مالباتا شه‌رفه‌دینه.
- ۶- نه‌قیب: ژ چینا پیرایه، ژ مالباتا هاجیاله.
- ۷- بابی گافان: ژ شیخین شه‌مسانییه، ژ مالباتا نامادینه.

۱- مرید

۲- شه‌مسانی

۳- نادانی

۴- قاتانی

۵- پیرین گشتی

۶- پیرین هه‌سن مه‌مان (پیرین چل پیران)

ژن و ژنخواری د ناف نیزدیاند

ژن و ژنخواری ژ چینه‌کی بۆ چینه‌که دی گوننه‌هه! ئەڤجا چ چینا سه‌رکی بت یاخود لاوه‌کی بت، وه‌کی د خالا چینین نیزدیاند ناماژه پی هاتییه دان کو شه‌س چینن بۆ شووکر و ژننایینی، هه‌روسا کورئ نیزدی نابت که‌چه‌که نه‌یه نیزدی ماره‌بکمت یان که‌چا نیزدی شوو ب کوره‌کی نه‌یی نیزدی بکمت. ئەگه‌ر کورئ نیزدی که‌چه‌که نه ژ چینا خوه یان نه ژ نایینی خوه ماره‌کر و که‌چا نیزدی شوو ب کوره‌کی نه ژ چینا خوه یان نه ژ نایینی خوه کر، ل په‌ی بیروباوه‌رین نیزدیان ژ ری دکه‌فن، جفاکی نیزدی نیدی وان ناحموینت، لئ نابت بهینه کوشتن چونکی کوشتن د نیزدیاتییدا نینه. تهنی بۆ خوه‌پاراستنی و د بارودۆخی به‌رگریندا، شه‌ر و کوشتن ره‌وایه. زیده‌باری فی چه‌ندی د نیزدیاتییدا جۆتبون ل گهل فان که‌سین ل خورای گوننه‌هه و حه‌رامه: داپیر (دایکا بابی و دایکا دایکی) ، دایک، خووشک، خاله‌ت، مه‌ت، ژنباب، ژنبراه، ژنهام، ژنخال، دش یان بالتیسک (خوشکا ژنی) و خه‌سوو.

دەردنێخستین، ھەولەدان سۆزا خەلکی بۆ خوێ
راپکێشن و دژی نێزدییان ھان بەدن، بۆ قە مەرما
خوێ یا خراب ھندەک تەوان ددانە پال نێزدییان کو
گەلەک ژ رێباز، رەوشت، پەمیا و میتولۆژیا ئایینییا
وان د دوور بوون. ناھەرۆکا فەتوایا نەبوو سعودی
ئامیدی پێ کوردی وەک نمونە:
- نێزدی میللەتەکی خودینەناسە و ژ کافران
کافرتەن.

- نێزدی شریکا بۆ خودی دروست دکەن.
- نێزدی ئەون: ئەوین کەریین وان ژ نیمامی
عەلی قەدین و (حسین و حەسەن) شەھید کریین.
- حەلالی و حەرامی د ناھ نێزدیاندا نینە.
- ھەبوونا پەمیا بەر و پەمیا بەرایی (نبوة)
رەت دکەن.

دیارە ھەر د قە گۆتارا سادە دا بەری تۆکە
مە دایە دیارکرن کو نێزدی یەکتاپەرستن و ژ بلی
خودی باوەری پێ ب چ ھیزین دی نائین و ریز و
بەھای ددەنە ھەموو پەمیا بەر و ئایین دی، کەواتە
ناھەرۆکا فەتوایان چ راستی تیدا نەبوو، ب تەتی
ھاندانا خەلکی بوو دژی نێزدییان.

ھندەک ھیرش و ھەوین قەرکرنی (فەرمان) دژی
نێزدییان

- ۱- ھیرشا عەبدوللا کوری ئەنەسە موسلی،
سالاً ۸۳۳ یی ز.
- ۲- ھیرشا ئەیتاخێ تورکمان ل سەردەمی خەلیفە
(موتەسەم باللە)، سالاً ۸۳۴ یی ز.
- ۳- کوشتارین تەمران، ل سالاً ۱۲۵۹ یی ز و
کوشتارین مەغولان ل سالین: ۱۳۶۸، ۱۳۹۴،
۱۴۰۰ یی ز.
- ۴- ھەوین بەردەین (لۆلو) سالاً ۱۲۵۴ یی ز.
- ۵- ھەوا حەسەن پاشایی عوسمانی، سالاً
۱۷۱۵ یی ز.
- ۶- ھەوا ئەحمەد پاشایی عوسمانی، سالاً
۱۷۳۳ یی ز.
- ۷- ھەوانادەر شەھێ سەفەوی، سالاً ۱۷۴۳ یی ز
- ۸- ھەوا سلیمان پاشایی عوسمانی، سالاً

۸- مەزنی قەوالا: سەرۆک و سەرورێ
قەوالایە.

۹- بابی چاویش: شەکەستی پەرستگەھا پیرۆزا
لالشە.

۱۰- سەردەری پەرستگەھا لالش: ژ فەقیرین
خەرقەپۆشە، ژ شێخین شێخوبەکرە، خەمەتا
پەرستگەھا پیرۆزا دکەت و سالانە دەھێتە گۆھۆرین

نیکەم ھیرشال سەر نێزدیخان

ل سەردەمی خەلیفە (عومەر کوری خەتاب)
ی، ل سالاً ۶۳۹ یی زایی، سەرکردەیی عەرەب
(عیاز کوری غەنەمی) ھیرشەکە مەزن ئینا
سەر شنگالی و شیا ل سالاً ۶۴۰ یی زایی ب
تەمامی باژیری شنگال و تەقایا دەقەرا (جزیر)
ی کۆنترۆل بکەت، ژبەر گرنگییا جەئ شنگال ژ
ئالیی ناویری و لەشکەریقە و ژبو دابرینا شنگال ژ
خاکا کوردستانی و دەستەبەرکنا کۆنترۆلا خوێ ل
سەر قی جەئ ستراتیژی، رابوو عەرەب ئینان و ل
شنگال و رەبیعە و دەردۆرا وان ئاکنجیکرن.

گرنگترین فەتوایین دژی نێزدییان

شێخ و ئیمامین موسلمانان گەلەک فەتوا دژی
نێزدیان داینە، ئەقین ل خواری ھندەک ژ وان
فەتوایین گرنگ و دژوارن:

- ۱- ئەحمەد کوری حەنەلی، ل سەدسالیا نەھی
 - ۲- نەبو لەیسە سەمەر قەندی، ل سەدسالیا دەھی
 - ۳- نەبو سعودی نامیدی پێ کوردی، ل سالاً
۱۵۶۶ یی ز.
 - ۴- عەبدوللایی رەتکی، ل سالاً ۱۷۴۵ یی ز.
 - ۵- محەمەد کوری سلیمانێ خەتی، ل سالاً
۱۸۳۲ یی ز.
- ھێژای گۆتەننێھ کو فەتوایین: ئەحمەد کوری
حەنەلی و نەبو سعودی نامیدی پێ کوردی ژ فەتوایین
ھەرە دژوار بوون.

ناھەرۆکا فەتوایان

ئەو شێخ و ئیمامین فەتوا دژی نێزدییان

۱۷۵۲ی ز.

۹- ههوا والیبی مووسل (عبدالباقی جلیلی) سالآ ۱۷۸۵ی ز.

۱۰- هیرشا (عبداللآ بهگئی خمرزبهنده) ل سهردهمی (سلیمان پاشا) والیبی بهغدا، سالآ ۱۷۹۴ی ز.

۱۱- ههوا میر محهمهدی رهواندوزی، سالآ ۱۸۳۲ی ز.

۱۲- ههوا حافر پاشایی عوسمانی، سالآ ۱۸۳۷ی ز.

۱۳- ههوا عومر وههبی پاشایی عوسمانی، سالآ ۱۸۹۲ی ز.

۱۴- ههوا بهکر پاشایی عوسمانی، سالآ ۱۸۹۴ی ز.

۱۵- دووماهیک ههوا عوسمانییان بو سهر ئیزدییان، ههوا ئیبراهیم پاشا، سالآ ۱۹۱۸ی ز بو ۱۶- ۱۴ی تبخا سالآ ۲۰۰۷ی پهقینا گرعزیر و سیبا شیخدرئ.

۱۷- هیرشا داعش ل ۳ی تبخا سالآ ۲۰۱۴ی ز

نیزدی پشتی رووخانا رژیما بهعس

هزرا ئیزدییان نهو بوو پشتی رووخانا رژیما بهعس دی رژهکه نوو بو وان ههلیت و وهکی ههر وهلاتیهکی دی دی ژیان و کاروبارین خوهیین رژهانه برنقههین و نازادانه ریورسمین خوهیین ئایینی گنرن. رژیما بهعس ژنافچوو لی پهروهده، رهوشت و رهفتارین بهعسیان کو پهروهده، رهوشت و رهفتارین بیابانی بوون، د نآف خهلکیدا مان و نوکه ژی ههر ماینه و رژه بو رژهی گهشه دکهن.

ل کوردستانی رهوانشاد (مام جهلال) د ئیش و نازارین ئیزدییان دگههشت و بزاق دکر ئاسهوارین زور و ستهما میژوویی یال ئیزدییان هاتییه کرن، کیم بکهت، بزاق دکر ئیزدی ل سهر ئاخا خوه ههست ب ئارامی و دلنیا بوونی بکهن و ههست ب وهلاتیبوونا خوه بکهن. ل سالآ ۱۹۹۱ی دهمی کومهکا خواندهقان و رهوشهنبیرین ئیزدییان بزاق کری (بنگههی لالش بی رهوشهنبیری و کومه لایهتی) دابمهزرین، ئیکهه سهرکرده و سهرۆک حیزب (مام جهلال) بوو رازیوویی و پشتهقانییا دامهزراندنا وی بنگههی کری و هاریکاریهکه داراییا مهزن پینشکیشی وان

رۆلی نیزدییان د شورهشین کوردیدا، شورهشا

نوو وهک نمونه

سهرهراي ههموو کاودانان، ئیزدییان د دیرۆکیدا ههردهم بهرهقانی ژ خاک و خهلکی کوردستانی کریه، ههردهم خوراکر بووینه و قوربانین مهزن داینه، گهلهک جاران نهو ههلوپستی وان بوویه نهگهرئ کۆمکوژی و فرمانان ل سهر وان، د شورهشا نوویا گهلی کوردستانیدا ژی ئیزدییان رۆلهکی کاریگهر ههبوو، گهلهک پینشمهگره و کادرین (ی.ن.ک) یاور و ههقالتین رهوانشاد (مام جهلال) بوون، وهکی شههیدئ سهرکرده (حسین بابا شیخ) و شههید (حهمهن نهرمو) و خودئ ژئ رازی (شیخ خهلهف شنگالی). ژ بهر رۆلی کادرین ئیزدیین ئیکهتی و ههلوپستین رهوانشاد (مام جهلال) ل ههمبهر ئیزدییان ههتا سالآ ۲۰۱۰ی، پیرانییا ئیزدییان یان ئیکهتی بوون یان دوست و لایهنگرین (ی.ن.ک) بوون.

بەشەکی نێزدییان دبیژن نەم نەگوردین

دیاره زۆر و ستمەمەکه میژوویی یا ل سەر نێزدییان هەیی، د دیرۆکیدا ب دەهان کۆمکوژی و فەرمان هاتینە سەر ئێزدییان، د پیرانییا فەرماناندا کوردین موسلمان مل ب ملی عەرەب، تۆرک و فارسان پشکداری د وان کۆمکوژیان دژی نێزدییاندا کریه. کوردین موسلمان فەتوا دژی ئێزدییان دایه. فەتوا ئەبو سعودی ئامیدی کو موفتییی دەولەتا عوسمانی بوو، ئیک ژ دژوارترین فەتوایان بوو کو بوو ئەگەرئ چەندین فەرمانان ل سەر ئێزدییان. گەلەک سەرکردەیین کوردان بخوہ ژ ی هیرش ئیناینه سەر ئێزدییان و هەولاً ژناڤبرن و قێرنا وان دایه، وەک سمکو ناغایی شکاک، میر محەمەدی رەواندوسی، عەبدوللا ربهتکی و بەدرخان پاشا. تۆکه ژ ی هەموو سەرکرده و حزبین سیاسییین کوردی ناخفتنن خۆش بو ئێزدییان دبیژن، لی کیمەک ژ وان کریار و رەفتارین خۆش و جوان بو وان دکەن، ژمێژە باب و باپیران گوتییە: سەد گۆتن گۆری کریارەکی بن.

ل ۱۴ ی تەباخا ۲۰۱۴ئ دەمی پەقینین گرعزیر و سیبا شیخدرئ ئیکەم جاربوو د میژوویییدا کوردین موسلمان دگەل ئێزدییان هەفسوزین، ب هاتنا (داعش) ئیکەم جاربوو کوردین موسلمان ب هەموو شیان پشتمەفانی و بەرگریی ژ ئێزدییان بکەن و ئێزدییان بپاریژن، ئیکەم جاربوو میللمەتی کورد ل گەل رەوتا میژوویی بەمشن، بیگومان ئەفە هۆکار مە سەرەکییە کو بەشەک ژ ئێزدییان بیژن نەم نە کوردین، ئانکو ئەف چەندە رەنگفەدانا کەتواری تەحل و دژوارە، رەنگفەدانا زۆر و ستمەییە، رەنگفەدانه د رەوشت و رەفتارین واندا ئێزدییان هەمبەری کریار و رەفتارین براین وان بین کورد.

رۆلی نێزدییان د نەدەبییاتا کوردیدا، (عەرەبی شەمۆ) وەک نمونە

عەرەبی شەمۆ (عەرەب شەمسەدین شامل) بابی روحیی رۆمانا کوردییە، ل سالا ۱۸۸۷ئ ل گوندی (سۆزە) ل دەقرا (قارس) ل باکووری کوردستانی

کر، پشتمی بنگەهێ لالش بوویە دیفاکتۆ، ژنوو حزبین دی رازی بوون و پشتمەفانی لی کر.

- ئیکەمین پەرلەمانتاری ئیزدی ل پەرلەمانی کوردستانی ب دەستپیشخەریا رەوانشاد مام جەلال هاتە دانان.

- ئیکەم وەزیرئ ئیزدی، سەرۆک مام جەلال دانا - ریفەبەریا ئەوقافی بو کاروبارین ئیزدیان، ئیکەمجار ل نیدارەیا سلیمانیین هاتە دانان، پشتمی تیکەلبوونا هەردوو نیدارەیان، ئەف ریفەبەرییە بو هەولێرا پایتەخت هاتە فەگواستن.

- رەوانشاد (مام جەلال) ب گۆتن و کریار هەردەم پشتمەفان و پاریزەرئ هەموو کەمەناییین و کەمەنەتەوہیان بوو، پشتمەفانەکی بەهزیبوو.

- نفیسینگەهەکە تابیەت بو کاروبارین ئیزدییان دانا، باشتترین کادرین ئیزدییان د وئ نفیسینگەهیدا بوون، شیانین داراییین باش ل بەر دەستین وان هەبوون، دەسەلاتەکە هەژ ی هەبوو، بو پلینیۆم و کۆنگرەیان ژ ی دەسەلاتا مەکتەبەکە ئیکەتی نیشتمانی کوردستان هەبوو، پشتمی سەرۆک مام جەلال وەغەرا داویی کری، ئەف نفیسینگەهە هاتە فەرامۆش کرن

ل ساللا ۱۹۲۸ئ عەرەبى شەمۆ ب ھەفكارى ل گەل (ئىسحاق ماركالوف) ئەبجەدىيا كوردىيا لاتىنى دانايە، ئىكە ژ دامەزرىنەرىن رۆژنامەيا (رپا تەزە).

پىگەھاندنا مامۆستايان بوو ل ئەرمىنيا، پاشى
قەگەرىيايە ئىرىقانى گوند ب گوندن كوردان گەرىيايە
و بو نەھىلانا نەخوئىندەوايىي و رزگار كرنا ژنى و
رىكخستنا ژيانا وان ل سەر بنەماين ھەفچەرخ
كاركرىه. ل ساللا ۱۹۲۸ئ عەرەبى شەمۆ ب
ھەفكارى ل گەل (ئىسحاق ماركالوف) ئەبجەدىيا
كوردىيا لاتىنى دانايە، ئىكە ژ دامەزرىنەرىن
رۆژنامەيا (رپا تەزە) و ئىكەم سەرنقىسەرى
وى رۆژنامەيى بوو كول ساللا ۱۹۳۱ ئ ھاتىيە
دامەزراندن. ئىكەم رۆمانا خوە ل ساللا ۱۹۳۰ئ
ب ناڤى (شقانى كورمانجا) بەلافكر. عەرەبى
شەمۆ زىدەبارى زمانى كوردى، زمانين: رووسى،
توركى، ئەرمەنى و جورجى ژى ب باشى دزانين.
بەرھەمىن عەرەبى شەمۆ بو گەلەك زمانين
جىھانى ھاتىنە وەرگىران، وەكى زمانين: ئىنگلىزى،
فەرنسى، ئەلمانى، روسى، عەرەبى و نازەرى.
ل ساللا ۱۹۲۷ئ ئىكەتيا نقىسەرىن سوڤىت ب
دامەزرىنەر و راگرى رۆمانا كوردى ل قەلەمدايە،
سىنەماكارى رووسى (مەكسىم گوركى) ژى گوتىيە:
مىللەتى كورد ب زمانى عەرەبى شەمۆ دناخڤىت.

ژ بەرھەمىن عەرەبى شەمۆ:

- ۱- شقانى كورمانجا (رۆمان)، ۲- ژيانا
بەختەوەر (رۆمان)، ۳- دمدم (رۆمانا مئزوووى)،
۴- كۆمەكە چىرۆكىن مىللى، ۵- پىرسا دەرمەگان ل
ناڤ كوردان.

ژىدەر:

- ۱- ئىزدىاتى، وانه بو فېرخوازىن ئىزدىان، رىزا شەشى،
كوردستان ۱۹۹۹، ۱۹۹۸،
۲- پەروەردە ئىزدىاتى، پۇلا ھەفتى بنەرمى، كوردستان
۲۰۱۴
۳- پەروەردە ئىزدىاتى، پۇلا دەھى نامادىي، كوردستان
۲۰۱۴
۴- شنگال ... اسم و تاريخ، خەيرى شنگالى، گۇڤار لالش
ژمارە ۱۵ ل ۱۱۵، دەھوك ۲۰۰۱
۵- پەروەردە ئىزدىاتى، پۇلا دوازى نامادىي، كوردستان
۲۰۱۵
۶- ھزر و فەلسەفە د ئەدىبىياتا دىنى ئىزدىاندا، كۇڤان
خانكى، دەھوك ۲۰۱۶
۷- پەروەردە ئىزدىاتى، پۇلا نەھى بنەرمى، كوردستان ۲۰۱۴

گه پيانهك ل ناڤا عه ره بښن مه ديدى

ب راستى سهره دانا من يا كورت بوو، لى يا په هلهوانانه بوو، ئم ههردوو د ناڤا ميزو پوتاميا را ب قى سهره داني را بوين. ميزو پوتاميا جهه كى بهر فرهه بوو، دكهفته د ناڤهرا رووبارنى ديجله و فرات دا، پترييا ئاكنجيين وئ ئه رب بوون، كو نه كو ب تنى شهرى ههڤدوو دكرن، بهلكو ههميگافا شهرى دهولمنا ئوسمانى ژى دكرن، ههروسا هه كسه كى د ناڤا ئهردئ وانرا ده رباز ببا، دا ژ لايى وانقه دهفته شه لاندن، بهلى بو مه ئهڤ مهترسييه نه بوو، چونكى ئهڤ ئهرده و ئاكنجيين قى ئهردى، ل ئك مه دبهر نياس بوون، مه دزاني، دئ چهوا خو ژ شهرى وان پاريزين.

ريكهكا كورت هه بوو، دا مه ئاڤ و ئاڤ بهت، بهلى گه لهك كوچه رين ئه رب، ل سهر قى ريكي بوون، كو مه نهڤتيا ئمو مه ببينن. لهوما جارا نيكي دڤيت، ئم ل دويڤ هاتنا رووبارنى ديجله را بچين، نهو ئم ل دهوارين خو سوار بووين و گه هشتينه (شمت ئه لهدهم Schatt el Adhem) داکو ژ وئرى ل دؤر چيايى هميرين بزڤرين، پاشى د سهر ناڤا ديجله را، د ناڤا تکریت را بو روژ ناڤا بچين. تئشتى ڤ مه، من دوو ههسپين باش كرى بوون، ههروسا چهكه كى باش ژى ڤ مه هه بوو، گه لهگ كيسكين خوارنى ژى، بين كو تژى ئارو قهسپ ڤ مه هه بوون.

بو خوارنا ههسپين مه، گيايه كى خوش ل قى كزيرتئ هه بوو.

ل قى دهمى سالى، هئيشتا باران بنبر نه بووينه – ئهردى مه چ يئ دڤيت!!
هيقيا مه ئمو بوو، ئم بهرى نيڤرو يان نيزيكي

ن: كارل ماى

و. ژ ئهلمانى: هجى جعفر

پشكا نيكي

روناهييا روژى

نم ژ به خدا بو سهر نه فراز چووین، مه دڤيا بچينه سهره دانا (ناماد نه گاندور Amad el Gandur)، سهروكى نهشيره تا هه ديدا، يا كو پشكهك ژ نهشيره تا شه ممر.

گافا نهز دببزم (مه)، مه خسه دا من پين ژبلى من، حاجى خه لهڤ عومهرى بچووكه، يئ كو ههردم زيرهك و هشير و جهى باوه ريي، گه لهك جاران من و وى نامه بو نيك و دوو ئالوگور دكرن.

گافا وى زانى، كو ئهزئ ل به خدا، ئمو ل گهميه كى سوار ببوو و هاتبوو پيشوازييا من ل به خدا

نیقاری چیاپی بلندی هممرین ببینین.

نهف جهی گهرم، کول هاقینا و مکو بیابانهکی لی دهات، ببوو دهشتهکا کسک و پر گول و گولزار، دهست و پین دهوراین مه زهر کر بوون.

ل قیره دهشتهکا راست راست نهبوو، گلهک بلنهای و نزماتی هه بوون، لی د نابقهرا وان دا گلهک جهین گرنگ و بهرفره هه، و کوور ژی هه بوون، کو ناخهکا ب پیت و بهرمکهت ژی چیکر بوو، ههرومسا ئهف د ناف هندهک گولین نافی را دهر باز بووین، کو خهلی سوود ژی دکر.

هندهک کولانوکین تنگ د نابقهرا وان گولان دا هه بوون، هند دکوور بوون، مروقی دگوت، کو مروقی د ناف چیاپین بلند را دچیت.

دهم نیفا کانونا نیکی بوو، دنیا یا گهرم بوو، ههرومکو کس و بایئ ئەلمانیا بوو، ل هه یفا ته موز و تهباخ!

ههسپین مه پیچ پیچه ماندوو بوون، ژ بهر هندئ نیزیکی نیفر و ئهف راستاین، داکو بیهنا وان فهدمین.

ئهف ل بهر ره مخی گولهکی ژ وان گولان، ل سهر گیای روینشتینه خوار و مه قهلوونین خو کیشان، د وئ نابقهرا مه قهلوونین خو دکیشان، خهلف ئیشارمت کره روژ هه لاتی و گوت:

- سهیدا بهری خو بدئ، پا وین هه سوار نینن، خو دلقفینن؟ (ویگافی ئهز و هسا روینشتبووم، کو چاقین من ل روژ ئافا بوون، ئهز ل دور خو زفریم و من بهری خو دا جهی خهلف ئیشارمتهگری و من بهرسف دا:

- بهلی ئهف دوو سوارن، ههسپهکی ب بار ژی بی ل گهل وان، مروف باش وان نانیا سیت، چونکی هینشتا دووری مه نه.

- پا ئهف دئ کی بن؟

- ئهف دئ پاشی زانین، ئهوین د ههمان سهمتا مه را دچن، ئهف هیدیکا بین هارژون. پشتی چهندهکی ئهف دئ ب وان را گههین، ئهف ژ وان ناترسین، چونکی ژمارا وان گلهک نینن، نیزیکی دوو دهمژمیرا بهردهوام مه هارژوت، پاشی ئهف کهفتینه سهر شوپا وان، و هسا دیار بوو، کو وان

ئهف دیتین، لهوما وان خوش هارژوت، لی ئهف خوش ل دویف وان نهچووین، چونکی چ نهگهر بو هندئ نهبون، ئهف خو بگههینینه وان، لی ئهف ل سهر شویندهوسین وان دچووین، کو ههمان ری یا مه بوو.

ههرومکو مه هزرکری، نیزیکی نیقاری مه چیاپی هممرین دیت، کو بلنهاییا وی بهرهف باکوورئ روژ ئافا دچوو، ئهف گههشتینه نهالهکی، مه بریاردا کو ئهف شهف ل قیره بنفین، چونکی ئاقهکا بچوک د ویرئ را دهر باز دبوو.

ئهف نهاله یا کفان بوو، لهوما ئهف نه دیشایین ههنا داوییی ببینین، مه دانا دهریکئ نهالی، دیوارین وئ یین بلند، ئهف ژ بایئ ساری شهقی پاراستین.

مه ناری خو د ناف ئاقدنا شیلاند و هندهک پتات هاقیتنه د ناف دا، پاشی ل گهل هندهک قهسپان، مه خوارن، مه دهستین ههسپین خو پیکفه گریدان، ب رهنگهکی و هسا کو بشین بچهرن، بهلی نهشین ژ مه ب دور بکهفن، پاشی مه خو دریزکر و نفستین.

چونکی ئهف زویکا نفستبووین، لهوما روژا پاشتر، ئهف زویکا ژ خهو رابووین، روژ هینشتا تاری گهورک بوو. مه هندهک قهسپ خوارن و ههسپین خو زینکرن و سوار بووین و چووین، گافا ئهف گههشتینه چهپا نهالی، مه دفیا ئهف ل چهپی بزفرین، ویگافی مه گوهل دهنگهکی بلند بوو:

(حی علی الصلاه، یا مومنین (۱)*)

الله اکبر، الله اکبر)

ئهف بلهز پیچهکی پاشفه زفرین و پهیا بووین، پاشی جارهاکی بهردهوام بو پیشفه چووین، داکو خو ل پشت وئ چهپی قهشیرین، دا بزاینن، کانئ ئهف چ مروفن ل بهریکا مه. مه چ دیت، مه وینهیهکی نهخوش دیت، مه دیت کو نیزیکی بیست زه لامین چهکار، ل گهل دهوراین خو، یین داناینه ویرئ. مه شازده حیشتترین سواروونئ و ههشتین باری و ههفت ههسپ ههژمارتن.

وان زه لامان هه میا خو ریز کر بوون و نفیژا سپندئ دکر.

دهوارین وان هه می دسه لاندی بوون و دچهرین،

وان ئهو هەردوو سوارین دوهی مه دیتین، بین شه‌لاندین، ئهو دئ مه‌ژی ومکو وان لی کهن، هه‌که هاتو وان ئهم دیتین. ئهم چ بکهن سهدا؟

- دا بله‌ز بره‌قین. (خه‌له‌فی بچووک و زیره‌ک هوسا به‌رسقا من دا):

- بره‌قین؟ ئه‌ف گوتته یا ئاقلمه‌ندانه، کو ئهم خو ژ وان بدهینه پاش، به‌لی پا ئهم هاریکاریا ئه‌وین گرتی نه‌که‌ین؟ کی دزانیت، کانی ئهو دئ چ ب سهری وان گرتیان هین؟ دقیت ئهم وان هه‌ژاران ئازاد کهن. سهدا هه‌یا من ئه‌وه، تو یی رازی بی.

- هه‌لبه‌ت ئه‌زی رازیمه، لی ناییت ئهم

ل قیره بمین، دقیت ئهم بو خو

ل جهه‌کی بگه‌ریین، کو ئهم

باشتر جهی وان ببین

و ژ خو‌ژی د ئه‌مین

بین. وه‌ره!

جاره‌کا دی ئهم

سوار بوینه‌فه،

گه‌هشتینه

ده‌ریکی ژ ده‌رغه،

پاشی مه‌چه‌په‌ک

ل خو‌دا، ئهم ژ

وان کاروانیان بلند

بووین. جارمه‌کا دی

ئهم په‌یا بووینه‌فه، مه

هه‌سپین خو، بچه‌کی وئفه

برن، داکو ئهو کاروانی نه‌بین.

مه‌خو ل سهر زکی دریز کر و بو

پیشه‌خشانده، هه‌تا گه‌هشتینه وی جهی مروقی باش

نیقا نه‌الی ددیت. نیزیکی (۱۵ م) ئهم ژ وان بلند

بووین، ل هنداقی جهی وان لی دانایی.

ئهو که‌فتنه به‌ر حوکه‌ی چه‌کی مه. نه‌قیزا وان

ته‌واو بوو. وان ده‌ستین ئه‌وین گرتی فه‌مکر

و ل دور وان خره‌به‌بون، داکو بریار ل سهر

چاره‌نقیسی وان بدن.

ئیکی ژ وان هه‌ردووکی گرتی رابووفه و گازی

کر:

زینان وان هاقیتبونه سهر ئیک، هه‌ر هه‌شت حیشتین باری، شازده تابووت هه‌لگرتیوون، هه‌ر حیشتیه‌کی دوو.

ئه‌ف کاروانی، نافی وی کاروانی مرییان، مه‌ل به‌ریکا خو‌دیت، مه‌دوو زه‌لام لپشت وان تابووتا دیتن، کو ده‌ست و پین وان دگریدایی بوون. بو مه‌دیابوو، کانی بوچی ئهو هه‌سپ دزیده‌نه.

ئهو هه‌ردوو سوارین دوهی مه‌دیتین، ری یا وان یا که‌فتیه‌ی د ری یا فان دا ئو بین ژ لایی فان فه‌هاتینه شه‌لاندن و گرتن. ئه‌فه‌شبعه بوون.

سنى حمز ئه‌بو به‌کر، عمه‌ر و ئوسمان

دکهن، به‌لی شبعه‌هه‌ژ فان

هه‌رسپیان ناکهن، ئهو حمز

ژ عه‌لی و بنه‌مالا وی

دکهن.

د ناچه‌را فان

هه‌ردوو یان دا

که‌رب و کین

هه‌یه، ب تاییه‌تی

گافا شبعه‌دچنه

حه‌جا خو، گافا

ئاگرئ پاقر و

بژین هه‌ل دکهن،

ئه‌ف که‌رب و کینه، یا

بو نفشی وان بویه ئیش.

کورین عه‌لی، نه‌خوشی

و ژان سه‌را فی که‌رب و کینی

خوارینه. حسینی کورئ عه‌لی هاته

کوشتن و ل (که‌ربه‌لا) هاته فه‌شارتن، ژ به‌ر هندئ

ئه‌ف باژیره ل نک شبعان یی پیروزه و دچنه ویری

حه‌جی.

شبعه مریین خو ژ دوور ده‌ینن و ل قیره

فه‌شپین.

ئه‌ف له‌شین مری، هه‌تا ده‌مه‌کی ده‌ستنیشانکری

ده‌ینه پاراستن. پاشی ل گه‌ل کاروانه‌کی مهن

یان بچووک دئ بو (که‌ربه‌لا) به‌ن، داکو ل ویری

فه‌شپین. خه‌لفه‌ه‌دیکا گوته من، ئه‌فه‌شبعه‌نه،

هممو د ناماده بوون کارئ خو جئ به جئ بکهن.
- وان همدوو زه لامان بلهز بهردن و نازاد
بکهن، گهر نه، ئهو نامرن، بهلکو ئمز دئ هموه
هممیا بهمه جههنه می.

(ئهو مروّف لال بوون، پاشی مهزنی وان پسپار
کر:

- هوون کینه، همتا هوسا مه ناجز دکهن؟
- ئهم نازاد کهرئین تنگافایینه، کس نشئیت
بهرامبهری مه راوستئیت. ب تنئ تفنگا مه بهسه،
کو هموه هممیا بکوژئیت.

ل خو هشیار بن، ئمز دئ نهۆ بو هموه راستیا
ئاخفتنا خو دیار کم. ئهوا هه تیره که کهفتییه ئهردی،
ئمز دئ نهۆ دانمئ ب تفنگا، بیی کو ئمز تفنگا خو
داگرم، دئ شمش کونا تیغه کم.

ئهف کاره گهلهک جارن من یا ب تفنگا
خو کری، خوشبهختانه ژئ هممیاگافا ئهزئ تئیدا
سهرکهفتیم، ئهو مروّف من گهلهکین ترساندین،
نهۆ ژئ دور نینه ئمز فان همدوو مروّفان ب
هممان ریکی ژ مرنئ رزگار کم و نههیلم خوین
برئژئیت.

من ستیرکا خو ل نارمانجئ گرت و تبلا خو ل
سهر جهلهپکی تفنگئ کئشا. من شمش گوله هافئینه
وئ تیرا ل ئهردی، شمش کون تیغه کرن. وان
زه لامان راهیلا ئیک و دوو، چوون بهرئ خودانه
تیرئ.

ویگافئ من دهلیقه ههوبو، کو جارمکا دی شمش
فیشهکین دی بکهمه د تفنگا خودا فه، بیی کو ئیک
من ببینئیت.

ئهو تئیک هاتن و چوون، پاشی مهزنی وان ب
دمنگهکئ بلند گازی کر، کو مه گو هلی بیت:

- خودئ مه ژ فی شهیتانی بیارئزیت! ئهفه (بارود
السحر Barudiessirr) (6)ه، تفنگا جادوگری
یه، کو مروّف چ جارا پئتیقی نابیت، وئ داگربت،
ههروهسا ههمیشه ل نیقهکا نارمانجئ ددهت.

- تو راست دبئژی. (من گوتئ) یهک چرکه
بهسه بو هندئ هموه هممیا ل سهر گیایی بکهمه
تهرم. ئمز دهلیقی نادمه کس ژ هموه برهفئیت. دئ

- ئهی شمس، ئهی شمس، الحمدلله! (1a)
schems , ia schems, elhamdulillah)(۲)
تو دئ مه ژ مرنئ قورتال کهی، چونکی ئهمئ ل
ژیر روناهییا ته و سیبیرا ته! مه ب تنئ ل سهر
پرئ نههیله، ب روناهییا خو تو راهیله ئههریمه می
Ahriman (۳) و بو مه ناهور امزدایئ Ormuz
(۴) پاک بهنیره، داکو هاریکارییا مه بکهت!

گافا نهفی بو خو هوسا داخواز کری، کهنییهکا
تامسار ژ لایئ کاروانیافه بهرسفا وی دا، پاشی
جارمکا دی وی کهسی وهسا دهسپیکرهفه، کو ئهم
نهشپاین داخوازا وی ژ گوتئین دی جودا کهین،
بهلی مه ژ ناخفتئین وی زانی، کو ئهفه زمردهشتییه
Zoroaster ئهوین ناگری پیروژ دکهن.

پهچهکئ بی دمنگ بوون، پاشی وی جارمکا دی
دهستئین خو بلند کرن و گوت:

- ئهی شمس، تو باشترین و چاکترین
رزگار کهری! دقئیت تو مه نازاد بکهی، چونکی من
تهلیسمانین ته بیین کرینه د دلی خودا.

جارمکا دی وان ترانئین خو بیکرنهفه، پاشی
مهزنی وان فرمان دا:

- فان بی دینا و مکو دوهی لی بکهن، گافا من
هوون فرمانداین.

ل قیره جهئ هه می، داکو دیوانا خو بگرین.
ئهفه دئ چ دیوانا گرتی بیت؟ مهخسهدا وی ب
قی گوتئنی چیهه؟ ئهم دئ زویکا زانین.

وان گهلهک وهریس پئکهفه گرئدان، سهرمکی
وهریسی ب سهر گو هئین ههسپهکی فه کر. سهرئ
دی، ئیکی د دهستئ خو گرت و بر د دهستئ ئهوین
گرتی فه گرئدا، پاشی راست و چهپ ب تنگا
ههسپی فه هینا و بر.

- ئو الله (5)! وان دقئیت فان همدوو مروّفان ب
راکشانی بکوژن! تو دینی سهدا؟ (خهلهف پسپار
کر)

ههلیهت من ددیت! دقیا ئهو ههسپ ل دور
خو بزفریت و وان همدوو ههژارا ل دویف خو
راکشئیت همتا بمرن.

دقئیت ئهم خو گهلهک گیرو نهکهین، چونکی

کورین سا بمردهین.
 - ل گهل هسپین وان و هممو تشتین وان،
 ئهوین هموه ژ وان ستاندین!
 - تو قی داخوای ژی دکهی؟
 - بملی، ههکه هموه ومنمکر، هموه گوهدل من
 نابیت، بملی هموه دئ پتر گوهدل دنگی تفهنگا
 من بیت.
 - لهعنهل ریهین ته بن!
 - نهرهقه، بملکو لهزی بکه، گهر نه، من تو
 کوشتی!

دقیق ئهوه همدوو زهلام بهینه نازادکر!
 (ههرونگافی وان ئهوه همدوو گرتی بمردان و
 هسپین وان دانهقی. تشتین دی ل سهر خو دابهش
 کربون. ههتا چارنیک دمژمیرل سهر گهفین من را
 بوری، هممو تشتین وان گرتیان لی کوم کرن و
 دانهقی. ئهوه ژی ل هسپین خو سوار بون و چوون.
 بهری ئهوه ههر سهی هسپین خو پاژون، نیکی ژ وان
 گازی کر:

- ئو سهیدا، ئهوه خو شمروفت، خودانی کارین
 باش، خودی ته بهیلت و خودان بهرکهت بی!
 - پاژون و ههرن، ئهوه دئ نیکنر بینیهقه!
 (من گازی وان کر. گاقا وان گوهدل من بووی،
 وان هسپین خو راکرنی و چوون. گاقا ئهوه پشتر است
 بووین، کو ئهوه همدوو گرتی، ب دور کهفتن، ژ
 نوی ئهوه ژی سوار بووین و ل دویف وانرا چوون.
 ئهوه ل دویف وی کاروانی شیعا نهکهفتین، هیشتا ئهوه
 همدوو سوار ژ پنیس چاقین مه بهرزه نهبووین، مه
 دویف وانرا هاژوت و کهفتینه دویف بین وان.
 گاقا وان ئهوه دینین، ئهوه دهجهی خودا راهستیان
 و خو ل هیفیا مه گرت، نیکی ژ وان، ئهوهی بهری
 نهوه ل گهل مه ناخفتی جلیکن وی ژ بین دی باشتر
 بوون. ئهوهی گازی مه کر، بهری ئهوه بگههینه وان:
 - ههوه دویف مهرا دهین؟ دلن من بی بهاتنا
 هموه خوشه، چونکی ژ نوی ئهوه دشیم جارمهکا دی،
 باشتر سوپاسیین خو پیشکیشی هموه بکهم.
 - سوپاسییا خودی بکه، نه یا مه! (من بهرسفا

وی دا)

لهزی بکن، وان همدوو گرتیان بلمز نازاد کهن،
 گهرنه، من ههوه کوشتن!

- ههوه ب تئی دوو مروفتن ل ویری؟ (ئهوهی
 پسارکر)

- ئهوه دوو بین، یان سهه، جیاوازی نینه، تفهنگا
 من ب تئی بو هموه بهسه.

- ئهوه ژی دئ هموه گولهباران کهن!
 - خو بجهربین! وین هه، تفهنگین هموه ب رهخ
 تابوتا فه ددریز کرینه، ههر نیکی ژ هموه، ههول
 بدهت، کو بجهته تفهنگا خو، ئهوه نیکسهه مر، نهکو
 ئهوه ب تئی، بملکو ئهفین دی ژی، ههوهی دئ دویف
 وی را چن.

- تو شهیتان ب خو ب خوی، ئهگهر نه، ته
 تفهنگهکا هوسا نهبوو و ئهوه هنده ژ ته نه دترساین
 - مادهم تو قی دزانی، لهزی بکه! ئهوه دئ دهلیقی
 هند دهمه هموه، هندی دهمی سئ جارا کو مروفت
 بشین (سوره الفاتحه) (۷) بخوینیت، پاشی ئهوه دئ
 هموه گولهباران کهن!

- تو هیزی دزی من ب کار دینی، خودی ته
 بسوزیت!

ئهوه دئ نهوه لگهل ههفالین خو ناخقم.
 - ئهوه ژی، دئ دئی دهلیقی دا، (سوره الفاتحه)
 خوینم.

گاقا ئهوه گههشتمه داوین، ئهوه دی گولا نیکی ل
 سهری ههسپی دهم، ئهوه ههسپی، ئهوه همدوو گرتی
 بیقه دگریدایی، پاشی گولا دووی دئ دانمه ته.

(دلن من ب وان حیوانا فهبوو، لی داکو ئهوه
 شیعه بترسن و خوین نهژیبت، ئهوه نهچار بووم،
 نیکههین جار وی ههسپی گولهباران بکهم.

من نیزیکی دوو چرکان خو ل وان گرت، پاشی
 من گازی کری:

- دهم ب داوی هات! (من ستیرکا خو ل سهری
 ههسپی گرت و تبلا خو کیشا، ههسپ هیره هات
 و ویقه چوو، پاشی ژوردا ب ئهوهی کهفت. پاشی
 من دهری تفهنگا خو دا مهزنی وان. گاقا وی ئهوه
 دینی، گازی کر:

- وقف Wakkif - (۸) راستی! ئهوه دئ وان

کو گوندهکي بچووکي بي نافودنگ بوو. ئهم ل سمر
پرا ب لهفنا هاتيه چيکرن، ل سمر ديچلعي را
دەرباز بووين، چەندەکي بەرەف و رۆژنافا چووين،
هەتا مە خو ديتي، کو ئهمي ل سمر رووبارکي
بچووکي سەرسار. ئهم رووبار و رووبار بەره و
ئەفراز چووين.

مخابن مە ل تکريت زاني، کو دوژمناتيا کەفتيه
د ناقبەرا ئەشيرهتتين کۆچەرين نەرهب دا، ئەوين ل
وي دەشتي دژين.

ئەگەرا هندی ژي ئەو بوو، کو (ئەبو حمەد)
ين دزيکەر، ب سمر (نالایا بايدە – العبيده)
داگرتينه، ژبەرفي شەري ئەف
دەفەرا يا ئەمین نەبو.

دقيت ئەز و خەلف
خو ژ (ئەبو حمەد)
بەينه پاش، چونکي
گافا بوويه شەري
وان و حەديدا،
ئەز و خەلف
د ناف شەري
دا بووين، مە
هاريکارييا
حەديدا کربوو، ژ
بەر هندی دقيت ئەم ل
خو هشار بين.

دەربارا هەفالتين مە، ب

تايهتي ئەوي فارس (نالام) ئەز

نەچار بووم، ل گەل وي بيمه سەري.

ب راستي هيشتا يي تولاژ بوو، سەرھاتين وي
تونەبوون، هەروەسا وەکو حيزي بي فکر بوو، بەلي
ژ لايئ منقە کەسەکي دارسقک بوو.

بابي وي فارس بوو، دەيکا وي بوسلمان بوو،
دەيکا وي ل بەغدا شوي ب بابي وي کربوو، ئەو
ژي ل بەغدا هاتبوو دنيايي. نيقا وي بوسلمان
بوو، نيقا دي ژي ئاگرپەريس بوو. بەلي من وەکو
بوسلمانەکي بەري خو دا وي، گافا وي زاني، کو
ئەز فەلەم، ئەو پتر فەبوو و گەلەک پسيار ژ من

- دئ چنە نك حەديدا؟ رينكا هەموه ژي دقيت
بچيته تکريت و ل سمر رووبار ديچلەرا دەرباز
بييت؟

- بەلي. پاشي ئەم دئ سەرئەفراز بو رووبارکي
سەرسار چين.

- پاني ئەو رينكا مە ژيکە! ئەفندی دەستوري
هەيه ئەم ژي ل گەل هەموه بەيين؟

ل نك من تشتەكي ناسايي بوو، ئەو هەردوو
نەنياس ل گەل مە بەين، لەوما من گوئي:

- هەكە هوون ب مە رازي بين، چ مانعي نينه،
هوون ل گەل مە بەين، نەو پاژون بو تکريت،
داكو دەمي مە بەلاش نەچييت!

من هەسيي خو هازوت،

نالام Alam هاتە ب رەخ

منقە و گوئ:

- سەيدا، تو

پەشيمان نابي، کو

تە ئەم يي ل گەل

خو هينايين، ئەم

دئ د جەهەكي

را چين، کو

گەلەكي بقیه.

بەلي تەليسمانين

Talismane من دئ

مە پاريزن، ئەفە بو تە

باشه.

تەليسمانەکا من يا رۆژي يە،

ئەز خو ديبينم، کو ئەز يي د ناف رۆناهييا

رۆژي دا.

ئەم ريزي ل وي رۆژي دگرين، ئەو دئ مە ژ
هەموو تەنگافيان رزگار کەت.

- ئەو رۆژ ژ چيکرنا خودايي مەزنه، بي خودا
ئەو رۆژ چ نينه، يي ل بەر رۆناهييا خودي بييت،
ئەو دئ ل ئەردو ئەسمانا هيتە پاراستن.

رۆناهييا هەيفا نیکشەفي

پشتي چەند رۆژەکا، مە تکريت لپشت خو هيلە،

هر گافهکا مه دفيا نهم دشياين ب ساناھي بچينه
 رمخي دي و جارھکا دي بزقرينه في نالي قه.
 همتا نهو کس نهکفتيه د ريکا مه دا. بهلي
 نهفرۆکه نيقاري، مه چوار سوار ديتن، کو يي
 ژ باکووري رۆژناقا، ژ وي دشتي بو سر في
 رووبارکي دهين، دقيت نهم و نهو بکفتيه د ريکا
 ههفدا.

گافا وان نهم ديتن، نهو بچيکي راوستيان،
 داکو ل گهل نيک باخين، پاشي وان ب غار هسپين
 خو بو نک مهقه هاژۆتن، نهم ژي ل سر ريکا خو
 بهردوام دچووين، نهم چوار زهلام بووين، ژ بهر
 هندئ نهم ژ وان نهترسيان.

گافا نهو نيزيکي مه بووين، نهم راوستيان، مه
 ومکو ههموو کۆچهران بهري خو دا وان.

چ دياردين ترسناک ل نک وان نهبوون، کو
 نهم هزرهکا دي ژ وان بکمين، وان ب ههقالي
 سلاق کر، مه ژي سوپاسيا وان کر و سلاقا وان
 وهرگرت.

نهو هيشتا دگنج بوون، يي ژ ههميا مهزنتر،
 تهمنئي وي نيزيکي بيست و پنج سالان بوو، نهو
 پسيار ژ مه کر، کاني نهم ژ کيش نهشيرهتبينه، من
 ژي بهرسقهکا مژاوي دا وان، من گوتی:

- نهم بيانينه، باب و کالين مه هر ژ کهفندا ل
 باژيرا بون.

- دي کيفه چن؟

- دي چينه نک (زنارا ديندري کيفي). تو يي
 ديبني، کو کارواني مه يي ناشتينييه. (دقيت من هوسا
 بهرسقا وي دابايه، چونکي همتا نهو من نهدزاني،
 کاني نهو ژ چ نهشيرهتا کۆچهرن.)

- دي چن بو وي قوربانهکي دن؟ (نهو
 پسيارکر)

- نه، ب تني دي خهلاتهکي بو وي بهين، نهم دي
 بو خو داخوازا ژي کمين. هوون ژ چ نهشيرمتن؟
 - نهم ژ نهشيرهتا مهزنا (العبيده Alabeide)
 ينه.

- ژ نهشيرهتا (العبيده)؟

خهلف ژ کيفي گازی کر:

کر، من ژي بهرسقا ههموو پسيارين وي دان.
 من خو ومکو خودان باوهر ناشکرا نهکر،
 چونکي نهفه دا شاشيهکا مهزن بيت.

نهم ل سر چ تشتي ديني خو و پيزانين وي
 نهاخقتم، بهلکو من ري گرت و نهراستهوخو بو وي
 ديار کر، کو چ نهساس بو باوهر بيا وي نينه، سپيدي
 همتا نيقاري نهم ل سر چ تشتي دي نهاخقنين.

نالام ههردم دهرزين خودا خهندق بوو. همتا
 رادهيکي من زاني، کو ناخقنين من کارمکي مهزني
 ل دهروني وي دا کر. ب في ريکي، من خهلفي
 خو ژي فير کر بوو. نهو دفيا من بکته بوسلمان.
 خهلفي بچووک يي راستگو بوو، گوهي خو دا
 بيدهنگيا مه لي گافا ديتي، کو نهزي ب رهخ ويغه،
 نهو دليفه ژ خو نهکر و گوت:

- سهيدا، هيشتا بيرا ته و هندئ دهيت، گافا من
 دفيا ته بکمه بوسلمان؟
 - بهلي.

- نهو نهو نهم پتر حهز ژ باوهر بيا ته دکمه ژيا مه
 ل گهل هندئ هيشتا نهم نهويريامه نهفي بو
 کهسي بيژم. نهزي ديبنم، کو نهفي فارس ژي دي
 رۆژهکي ومکو من هزر کهت، ل گهل هندئ کو
 تهليسمان ژي بين ل گهل وي. (خهلف ژي ومکو
 من زيرهقاني ل نالام دکر.)

نالامي ههقالي مه يي ريکي، گنجيکي فارس
 بو، خو مهزن نهکر، من چ مهترسي ژ لايي ويغه
 نهبوون.

همتا رادهيکي ژي، يي ل في جهي و مروقين
 قيهر شههرهزا بوو، ژ بهر هندئ ههقالمکي خراب
 نهبوو.

رووبارکي سهرسار، ل هافينايي کيم ناغه، يان
 ژي هر ژ بني يي هشکه، ب تني ل رهخين وي
 هنده کهسکاتيا لي.

ل في بهري داروبار نينن، شينکاتي نينه،
 ژ بهر هندئ نهو کۆچر ژ قيهر باردکن و دچنه
 نيزيکي ديجلهي، يان ژي دچنه ژور بيا فراتي. بهلي
 نهو ناقا د في رووبارکي دا ههي، لي هند يا بوش
 نينه، کو ببينه ناستنگ د ريکا دهر بازبوونا مه دا،

مه بی هزر کرن، وهکو خشیما خو ئیخسته تهپکا وان گهنجان.

ئهو ب کهیف بوون، ب ریقه مه بهحس شه ری بهری دکر، ئهوی د ناقهرا حدیدیا و وان دا چی بووی. کانی چهوا ئهز گرتییی ئهبو حمهد بووم، پاشی چهوا من خو ژ دستین وان رزگار کر. چهوا سهروکی ئهشیرهتا ئهبو حمهد (زیدان بن هولی) ب دهستی ههقالهکی من هاته کوشتن، چهوا ئهبوحمهد رمزیل بوو، دقا پشکهکا ژ باشتیرین تهرشی خو وهکو باج بدهنه حدیدیا و العبیده...

ب ریقه ئیکی ژ وان خو ژ مه فمکر و چوو مزگینیا هاتنا مه بدهته ئهشیرهتا خو – ئهوان ژ قهستا خو کربوو العبیده!

ئهو ب خو ژ ئهشیرهتا ئهبو حمهد بوون یاکو دوژمناتییا مه دکر، نیف دمژمیر بو ناقابونا روژی مابوو، گاغا مه رهشمالین وان دیتین، پهزی وان ل دور رهشمالین وان ژ لایئ شقاناقه دهاته چه راندن. ئهقه زی وینهکی ناشتیانه بوو.

ژمارهکا مهزنا ژنک و زاروکان هاتنه پیشوازییا مه، گهلهک دهنگان بخیر هاتنا مه دکر. بهردهوام دگوتن (مرحبا Marhaba) (۱۰)! ل پشت وان ژنکان و زاروکان گهنج بوون، وان ژ ل قان قهنگیران. کیم زه لامین بالغ ل گهل وان ههبوون. مه گوهل ل بوو، کو زه لامین وان بین چووینه شه ری دوژمنی خو. ب خوشی سوباهی نه، دووسیه، دی زفرنه زوما خو. دی دلئ وان شه رکمران گهلهک خوش بییت، گاغا دزفرن و دببین، کو میقانیین بهریزین بو وان هاتین.

مه خو دیت، کول ژیر تللییا ئهه ژ ههسپان هینایه خوار و راجوو قاندینه د ناف رهشمالین خو دا.

ژ نیشکیقه من هند دیت، کو شه رکمرهکی مهزن، تهننگ ژ ملی خهلفه فمکر.

د ههمان دهمدا، بهری ئهز کارئ بهرهقانیی ژ خو بکهه، ئیکی قونتاخهکا تهننگی و مهسال سهری من دا، ئیکسه من ناگهه ژ خو نهما و کههتیه نهردی. ئهز چهند بی هوش مام، ئهز نزانم، بهلی گاغا

- نهۆ رهشمالین وان ل کیهنه؟

- ژ قیره د دور نینن، بین ل سه رووباری. ئهه بهری نیقاری، دی گههینه رهشمالین خو (ئهو ی زهلامی بهرسف دا، حاجی خهلفه بیچووک بی هزر کرن پسپار ژئ کرن:

- پا ئهه دی ل گهل ههوه هینن، ئهه نیاسین ههوه بین کههتین و دوستین ئهشیرهتا ههوهینه.

- ههون؟ چهوا؟

خهلفه بهری خو دا من و گووت:

- ههون دببین، ئهقه کارا بن نه می ئهفندیه، بی کو ب نافودنگ، ههوه گوهل نافئ وی نهبوویه؟

ئهز ژئ حاجی خهلفه عومهرم، کو ری حاجی ئهبو العباس، کو ری حاجی داود الکوسارا، بی کو ههقال و دوستی حدیدیا.

مه ل نهالا دهرهجا، ل گهل ههوه ئو ل گهل ئهشیرهتا من، دژی ئهشیرهتا (ئهبو حمهد) و جواهری و ئوبایده Obeide شه ری کری.

مه سهر کههتیهکا مهزن ب دهستقه هینابوو، ژ بهر هندئ ههون دهیندارین (کارا بن نه می ئهفندی) نه. (ل گهل قئ گووتنا حاجی خهلفه عومهر، هه چوار سوار مهنده هوش بوون و بهری خو دانه ئیک و دوو و ب سهرسورمانقه دلئ وان گهلهک خوش بوو، ههلبهت پاشی مه زانی، کو ئهقان ئهه دسهردا برین.

گاغا خهلفه گووتین خو بین خوش ب داوی هیناین، وان هه چوار زهلامان، تللی قهدان و گووتن:

- ئهه ههوه دنیا سین، ئهشیرهتا مه دهیندارا ههوهیه ژ بو وئ سهر کههتیا ههوه، گوئی:

- ههون گهلهک ب خیر هاتن.

دی گهلهک کهیفا ئهشیرهتا مه هیت، گاغا ئهه مزگینیا هاتنا ههوه بو وان دبهین، ههون بو وان چ میقانیین بهریزن!

ئو کارا بن نه می ئهفندی، تو دی گهلهک روژا میقانی مهی!

گاغا مه داخوازا وان قهبول کری، من بهری خو دا چاقین وان، من دیت کو ژ کهیفان تهیسین.

ئەز هشیار بوویم، من خۆ دیت، ئەز ئی د ناڤ تارستانهکێ دا وەر بوویم، من هەست کر کو سەری من وەکو کولندەکێ ڤالایه، ملیۆنه‌ها پینشین تیدا دەنگ ڤەدەن، د ناڤ ڤی دەنگی دا، هەروەکو دەنگی مروڤان ژ دوور ڤه دەیت. دەست و پین من دگرتیدی بوون و ئەز ئی درێژ کری بووم.

گافا من باش گوھی خۆ دایه وی دەنگی دوور، من دەنگی خەلف د ناڤ دا نیاسی، پاشی من هند دیت، کو جهی ئەز لئ روھن بوو، هەندەک هاتن و لەمپەیهک د دەستی ئیکی دا بوو، ئه هاتنه نك من، گافا وان دیتی، کو چاقین من دڤهکرینه، ئهوی لەمپه هەلگرتی گۆت:

- سوپاس بۆ خودی! کو ئەڤ کورئ سەیی هیشتا بی ساخه، هەلبەت من ئەو نەڤوتایه! (ئەوی بەری خۆ دا نك من ڤه گۆته ڤه:

- تو کارا بن نەمزی، ئەوی ل نهالا دەرما ئەم خاپاندین، ئەڤرۆکه مه تو خاپاندی. ئەم ئەشیرەتا (العبيده) نینین، کو خودی لەعەتا خۆ ل وان بکەت، بەلکو ئەم ئەشیرەتا (ئەبو حمەد) بین، بین کو وی دەمی گەلەک خسارەت بوین. مه تو د سەردا بری، مه وەسا بۆ ته دیار کر، کو ئەم (العبيده) یه. سەری ته بی ڤالا ژ ی باوەر کر، ل وی دەمی هەو شەخی مه (زیدان بن هولی) کوشتبوو.

نەو هور دئ ل ڤیره ددرێژکری بن، هەتا کو شەکرین مه دزڤرن، کو دئ تولا خۆ ژ هەو ڤەکەن!

(ئەوی هەندەک پین ل من دان و چوو. ل بەر روناها لەمپا وان، من دیت، کو هەڤالین من بین د نیڤهکا رەشمالی دا وەکو من دگرتدایه و درێژ کرینه.

ئەوان ئەز ب کەسەکێ ڤه دزانیم، لەوما ئەز باش قوتابووم و ل ئەردی درێژ کر بووم، ئەوان بەری نەو دانوستاندن ل گەل هەڤالین من کر بوو.

گافا ئەم دگرتدایی، ئەوان دیلانەک و شاهیانەک ل دۆر مه گێرا و ڤیرکره ستران و تللیان.

ل گەل هندی ددانانه مه ب پینا و کولمان و تف دکره مه. پاشی ئەم برینه د رەشمالهکێ ڤه و دوو

پاسەوان دانانه بەر مه.)

- دەر بارا ڤی چەندی ئەز ئی گونەهبارم سەیدا. خەتین من بوون. (خەلف دانپیدان ب شاشییا خۆ کر) دڤیا من د ناڤختنا خۆ دا، هوسا لەز نەکر بایه، کو ئەم کینه.

- ئەڤه راسته، بەلئ پەشیمانی ڤایه ناکەت، ئەز ژ ی وەکو ته بی بی هزر بووم، هەلبەت وان ئەمین شەلانین، ما نه؟

- نه، گافا هەندەکان ڤیایی بەریکین مه ڤالا کەن، جیگرئ شەخی نەهێلا، گۆت: ئەڤه بلا بمینیت هەتا شەکرین مه دزڤرن.

- ئەوی دزانی، کو هەموو تشتەک دابەرزە بیت، ب تئی شەخی ماڤی دابەشکرنا پیرەبی بی هەمی، ئەڤه بۆ مه باش بوو. چەکی مه چ لپهات؟

- بیگۆمان ئەوان ژ مه ستاندن و برنه د رەشمالا شەخی ڤه.

- تو دزانی، کو ئەو کیش رەشماله؟

- نه. لی من گو هلی بوو، کو چەکی بریه وێری - هم! تو بی ب رەخ من ڤه. چەوا دەستین ته هاتینه گرتدای؟

- ژ بەر ڤه.

- بین من ژ پشتڤه بین هاتینه گرتدای. تو دکاری تللین خۆ بلڤینی؟

- بەلئ.

- بینه ب گرین من ڤه بهینه و بیه، بەلکو ئەو گرتی ڤه بین!

(ئەو مروڤ دبی سەر هاتی بوون، ئەگینا هەکه وان ئەم کت کت ژ ئیک جودا کر بایه، نەو ئەم نەدشیاین هاریکاریا ئیک و دوو بکەین، خەلف گوھی خۆ دا گۆتین من، هەولدا دەستین من ڤهکەت، یا ب زحمەت بوو و هیدی هیدی ب رڤه دچوو، بەلئ پستی نیڤ دەمژمیری دەستین من ڤەکر.)

- نەو تو ژ ی مه ڤهکە! (خەلف گۆته من)

- قەت ئەز وئ هزرئ ناکەم! کو بکەڤمه وی شاشییی!

دەستین من جار ماکا دی بەرومخت گرتدەڤه. ته گو ه ل وئ قەر بەلغا ژ دەر ڤه هەیه؟ هیشتا

خو دانمه سر تلهیسمانا خو، یا روژئی، داکو ته
بپاریزیت، ناهورمزدا دئ روناهیبا خو یا پاقر دمه
ل گهل ته!

(من خو هیدیکا خو ل سر زکی خشانده، من
سنگهکی رشمالی ژ نردی هملکیشا. نهو نهر شیم
دبن رشمالی را خو بکیشمه ژ دهرقه. دنیا هور
بوو، هوروهکو دا باران باریت. دنیا هندا تاری
بوو، کو مروق نهدشیا ژ دورقه مروقان بنیاسیت.
ئهقه ب دلی من بوو، هر چهنده دا بو من یا ب
زحممت بیت، گاغا نهر دزقریمه رشمالا مهقه،
نهر رابومهقه و چهند منترهکا ب دور کهقتم، داکو
ژ وان پاسهوانا ب دور کهقتم.

پاشی من ل نردی بهردوام بو پیشقه خو
خشانده. دقا نهر ل زومی همیبی گه ریابام، ههنا
کو من رشمالا شیخی دیتبا. لی هاته هزارا من، کو
دقیت رشمالا شیخی هندهک ساخلهتین خو ههبن،
کو ژیین دی جوداتر بن.

ل نهراز ناگرهکی هملکری بوو، گهلهک زهلام
ل دور کوم بیوون، بیگومان نهقه دئ دوماهیکا
لیکگوهورینا زیرهقائین مه بن. دقین نهر وساجم،
کو روناهیبا ناگرئی وان ل من نهدمت. هر ل سر
زکی من بو رمخ دی خو خشانده. ل قیره من باش
زیرهقانی کر.

پاشی من رشمالا ژ ههیا مهزنتر و جوانتر
دیت، من د دلی خودا گوت، نهقه دئ رشمالا
شیخی بیت.

دقین نهرئی ل خو هشیار بم. نهر بهر مو رشمالی
قه چووم. پاشی من گوهل قهرهبالغهکی بوو.
زهلامهک هات، ل دور وئ رشمالی زقری، چ
نهمابوو پئ ل من دانیت، دم ژئی نهبوو نهر خو
ژ بهر پین وی قهدم.

ئو ژ من بوری و کهقت، من خو مت کر و
هندی ژمن هاتی، من خو ژ وی دور کر.

ل سر دست و پین خو، نهر ژ وی ب دور
کهقتم و چووم، پاشی رابومه ژ پیرقه و بلز د وئ
ریکی را زقریم، نهوا نهر تیرا هاتیم.)

- گهلی زهلامان ژ خهو رابن! (دنگهکی

خهلهکی ل مه هشیاره. پاشی نهر دئ همولدم برهقین
لی بی چهکی خو، نهر ژ قیره ناچم.

- بیبی پاشهزینکا من ژئی! (ئوئی فارسی نالام
هیدیکا گوته من)

- بو چی پاشهزینک؟

- چونکی من پارین خو پین د بالیفکا وئ دا
قهارتین.

نهفندی بیژه من، نهف (نهبو حممهده) دئ مه
کوژن؟

- بی دلوقانی و بی وژدانی، دئ مه کوژن!

- مانی تو بی دبیژی، نهم دشین برهقین!

- نهر هیقیدارم.

- ژبو هندی هوردو تلهیسمانین من
دگونههکارن.

من گوتبوو ته، کو نهو هوردو تلهیسمانین من،
دئ مه ژ ههموو تنگاقیان پارین!

(من خو بی دمنگ کر. نالام مهخسدا من زانی.

چ تشتی دی نهر بیژم؟ من خو گرت، دم بوری. ژ
دهرقه یا بی دمنگ بوو. نهو مروقین بهری نهو ل
ویرئی، جارمهکا دی هاتنهقه، داکو بهری خو بدنه
مه. ومکو بهری مه خو دریز کر بوو. نهوان باور
کر، کو نهو باش هاتینه گردان.

پاشی زقرین و چووننهقه. وان دوو زیرهقائین
نوی دانانه بهر مه و گوته وان، باش ل فان گرتیان
دهشیار بن. پاشی من گوهل دمنگی هندهک پینگاقین
نزم بوو، کو چوونه د رشمالا مهقه، نهقه نهو
زیرهقان بوون، نهوین ل بهر دهرگههی زیرقانی
دکرن. ژ دهمهکی بو دهمهکی دهاتن و ل دور مه
دزقرین.

نهو دم هات، دقین جارمهکا دی خهلهف من
قهکهتهقه، قئ جاری زویتر نهر قهکر. قئگاقئ نهر
نازاد بووم.

دقین دست و پین ههقائین خو ژئی قهکم.

- نهفندی، ته دقیت کیقه بچی؟ (ئوئی فارسی

پسیرارک)

- نهر دئ چم ل رشمالا شیخی گه رییم.

- ل پاشهزینکا من ژئی بگه ریئ! نهر دئ دست

(من خو گرت همتا زیرهفانین مه نوبا خو لیک
گوهارتی. جارهما دی من خو سهر بهست کرهفه و
چووم، هر ل سهر وئ ریکی چووم، نهوا بهری
نهو نهر تیرا چووم.

نهو من دقیت نهر باش بزائم، کانی ب راستا نهو
رهشمال یا شیخی بوو. فی جاری بهخت پتر یی باش
بوو. رهشمالا شیخی یا وسابوو، کو چوونه ژوورا
وئ یا ب زحمت نهبوو ههلبت تشننن مه
ههموو بین د ویرئ فه.

جارهما دی من خو ل سهر زکی خشانده، همتا
گهشتیمه رهشمالا شیخی، من سنگهکی رهشمالی
ژ نهردی هینا دهر و خو خشانده د ژوورقه. ب
دهستا توب هشیاری من سهکره وارا، کو زیرهفانا
ناگههژئ نهبیت.

من ههموو تشننن مه و چهکی مه دیتن، کو
ل نهردی ددریژکری بوون. ههروسا من تفنگا
خو ژی دیت، من نهو ههلگرت و هاتمه ژ دهرقه.
ههکه تفنگا من د دهستی من دا بیت، نهر ژ کهسی
ناترسم.

جارهما دی نهر هاتمه د رهشمالا مه فه. من
ههقالین خو ههموو فهکرن. دقیت ههموو ل دویف
من بهین. نهوان راهینان و سهرهاتی ل سهر هندئ
نینن، کو ب دزیقه بهین. جارهما دی مه خو ل سهر
زکی بو پیشفه خشاندهفه. نهگهشتیمه رهشمالا
شیخی، نهر ل بهریکا ههمیا دچووم، ههروسا
بهریکا ههمیمان چوومه ژوور. نهفین دی خو ل هیفیا
من گرتن.

من هیدیکا همتا دهریکی خو ل سهر زکی خشانده،
نهو پهردال سهر دهریکی چادری راکر و پچهکی دا
رمخهکی، من دیت کو زیرهفانی ل ویرئ روینشتیه
خوار، گهلهکی نیزیکی من بوو، نیکسر من ژ پشته
گرت و قونتاخهکا تفنگی ل سهرئ وی دا، نیک و
نیک نهو کهفت و ناگههژ خو نهما.

نهو ههقالین من هاتنه ژوور. مه نهو زیرهفان
گریدا. دهرسوکا وی ژ سهری کر و نیکسته دهقی
وی، داکو هاوار نهکمت. پاشی مه تشننن خو
ههلگرتن، رهشمال دراند، داکو زینن ههسپین خو

بلند گازی کر، کو ل ههموو زومی دهنگ فهدا.)
زهلامهکی د رهشمالا شیخی فه!

من بلهر بهری خو دا رهشمالا مه، من خو
دیت، کو نهرئ ل پشت ریزهکا رهشمالان، من خو
نرم کر و خو ل سهر زکی خشانده، خوشبهختانه
زیرهفان ب من نهحسیان. نهو ل رستاقا وی
دهریکی راستا بوون، نهو دهریکی دکهفته
بهرامبهری مالا شیخی.

من خو دبن رهشمالی فه هافیته د ژوورقه، پاشی
من نهو سنگی هینایه دهرئ، جارهما دی نیکسته
جهئ وی فه.

پاشی من پین خو گریدانهفه، خهلف ژی دهستین
من ژ پشته گریدان.

چهوا نهف کاره ب داوی هات، نهر کهفته
جهئ خو یی بهری، من دیت نهفه گهلهک کوچهرین
نهره ب هاتن و لهمپین وان بین د دهستین وان دا.
نهوان کت کته سهکره مه.

- نهو باش بین هاتینه گریدان و ددریژ کرینه،
کهس ژ وان نهشتین برهفت. (دهنگی نهوئ نه
دپشکنین بلند بوو) کهس نینه چوویه د رهشمالا
شیخی فه، ژ سهی شفانهکی پیقه. (نهو ژنک مه
چوون، جارهما دی بی دهنگیی بهرین خو ل ناف
زومی بهلاف کرن، من بو ههقالین خو گوت، کانی
چ چیبوو).

- تهلیسمانا منا رورئ چ نهکر. (نهوئ فارسی
گوت)

تهلیسما من یا دووی، یا هیفیا نیکشهفی، بو
بوسلمانان یا چیکری. نهر ب خو یی ل ژیر روناهییا
(نورالهلال (۱۱) Nur el hilal - روناهییا هیفیا
نیکشهفی)

تو دئ جارهما دی چیه ویرئ فه نهفندی؟
- بهلی. دقیت نهو نهرسین، داکو ژیا نا خو نازاد
بکهین، نهمازه نهف شهفه. چی دبیت سوباهی ل مه
ببیته دهرنگ و نهو نهگههین...

- باشه، ههکه تو چووی، نهر دئ جارهما دی
دهستی خو دانمه سهر فی تهلیسمانا هیفیا نیکشهفی،
یاکو من د پاخلا خو یا چهپی دا پاراستی.

مه ب دهمهکی کورت، ئەف پینج هەسپە ئانین.
مه هەسپین خۆ زین کرن و دەقی وان گرت،
دەقی گاقانی ژێ گرت، کو نەشین هاوار بکەت، ئەم
سوار بووین و بلەز مه هازۆت، جارا ئیکێ کەس
ژ مه نەناخفت، بەلێ گاقا ئەم ب دوور کەفتین،
خەلف گۆت:

- الحمدلله (۱۲)، کو خودی ئەم ئازاد کرین!
سەیدا چ نەمابوو، ئەم بمرین، چونکی چ گاقا
شەرکەری (نەبو حمەد) زفریبانە مال، مسۆگەر
ئەو دا مه کوژن.

- نه، چ مەترسی بو هندی نەبوو. (ئەوئ فارس
گۆت)

- چ بقیعی نەبوو؟ (حاجی خەلف ب
سەرسورمانقە پسیار کر)

- بەلێ، نەبوو، چونکی هەردوو تەلیسمانین من
ف من بوون. تەلیسمانا من یا روژی چ نەکر بوو،
لێ یا هەیفان ئیکشەفی، قی جارێ کارێ خۆ باش بجه
هینا.

ئەزێ ل بن روئاهیا روژی و هەیفی، کو
هەردوو من و هەو پیکقە دپاریزن، چونکی هەوون
ژی یێ ل گەل من.

- هەکە ئەفندیی من ل گەل مه نەبايه، کەس
نەبوو مه ئازاد بکەت.

(خەلف گۆت) تو هزر دکەي، کو هەیفان تە
و روژا تە، سەیدایی من پاراستیه؟ ئەو فەلەهە،
یێ ل بن روئاهیهکا دی، وەکو یا تە نینه.
هەروەسا وەکو یا من ژێ نینه. سوپاس بو خودی
و پیغمبەران.

(حاجی خەلف سوپاسیا پیغمبەری ژێ کر،
چونکی ئەو د لێ خۆ دا ببوو فەلەهە! کەس نەویرا
خراپەیکێ بگەهینیتە قی میری باش.

* (۱-۱۲) هۆسا وەکی خۆ د تیکستێ دا
هاتینه.

ژێدەر:

لنک شوینوارین بابل، کارل مای، بامبیرک

۱۹۵۱.

تیرا ببینه ژ دەرڤه. بێگومان ئەوئ فارس و هەقالی
خۆ، ئەوان گەلەک تشت هەبوون. سێ زین و هندەک
کارتونین تشتان، ل هەسپین خۆ کربوون، داکو بو
ئەشیرەتا (عزە) بیەت، داکو بابی خۆ پێ ئازاد
کەت. ئەفان هاتتا مه ب زحمەت ئیخست، هەلبەت
من و خەلف هاریکاریا وان کر و خوشبەختانە
هاتینه ژ دەرڤهی زۆمی.

نەو هەسپین مه بین ماین!! یا گرنگ نەبوو، ئەم
هەسپین خۆ ببینین، ئەفرۆکە نیزیکی ئیقاری گاقا ئەم
نیزیکی زۆما فان کوچەرا بووین، مه گەلەک دەوار
ل ویرێ دیتن، کو بین دچەرن، مه تشتین خۆ برنه
نک وان دەواران، مه دانانە سەر گیایی، پاشی ئەز
چووم لێ بگەرییم.

پینقی نەبوو، ئەز ژ سا بترسم، چونکی
چووبونە بەر پەزی، من حیشتەر دیتن و ئەز ژ
وان دەرباز بووم، پاشی من هەسپ دیتن، کو بین
خۆ درێژ کرینه سەر گیایی. من خۆ ل سەر زکی
کیشا و ئیفتەر، من دیت کو گاقانەکی خۆ درێژ کریه،
سەری خۆ یێ دانایه سەر دەستی خۆ و ئەنیشکا وی
یا ل ئەردی.

من چەپەک ل خۆ دا، داکو ژ پشتمه بهیمه نک
وی، من ژ پشتمه دەستین خۆ هاقینتە قراکا وی،
کورک نیف مری بوو. من خەنجەرا خۆ دانا سەر
سینگێ وی و هۆشدارێ دایی، کو هیدیکا بناخفت.
من دەربارا هەموو تشتەکی پسیار ژێ کرن. من
گۆتی:

- هیدیکا باخفه، گەر نه، من تو کوشتی! هەکە
تە درەمەک کر، دیسا دی مری، چەند گاقان ل بەر
قی گارانێ هەنە؟

- ب تئی ئەزم.

- رابه ژ پیرڤه و ل گەل من وەرە! هەکە تو خۆ
بێ دەنگ بکەي، چ ل تە ناهیت.

ئەوی گوهی خۆ دا من. من ئەو باش گرت و
بره نک هەقالن خۆ، ل ویرێ مه ئەو ب شویتکا وی
گریدا. دقیت ئەوئ فارس و هەقالی خۆ زیرەقانیی ل
ئەفی بکەن، ئەز و خەلف چووبین داکو پینج هەسپا
بەینین.

* خوهه لسه نگاندن

سهلام بالایی

۲- هاریکاریا که سین دی بکمت، چونکه ههستکرن ب شیانان نویاتیهک ل دهف مروقی پهیدا دبیت نهوژی ریزگرتنا خوهدی خویه. نمونه مروق دشیت وانین تاییهت بدهت قوتابیان و زاروکان و بهرف ناراستهک باش پهروه رده بکمت.

۳- خواندن ب تاییهت خواندنا پهرتووک و کوفاران و خواندنا پهرتوکین گریدای خواری کا دئ چاوان خواریهک تهندروست خوی داکو هه ردهم لهشی مروقی بی ساخلم بیت. نهقم گهلهک خالین دی هه نه کو مروق ههست ب باشی بکمت دخوهدی خودا.

نمونهکا دی، دهما مروق کارهک باش نهجام ددهت یان سهرکهفتنهکی ب دهستقه دئینیت یان هاریکاریا کهسهک دی دکمت دهه وارهکیدا، مروق ههست ب نارامی و خوشیی

مروق و خوهدی مروقی بابهتهک گرنگ و ههستیاره، گهلهک دید و بوچوون ل سهرفی بابهتی هه نه.

هند دبیزن یا ب زحمته مروق پهسنا خو بکمت یان خو ب ههلسهنگینیت. چونکه مروق وهک خوه هزر دکمت نهک وهک خهلهک دی.

بهلی گروپهک دی ههیه دبیزیت: نهخیر مروق دشیت خو ب ههلسهنگینیت و وئ پیشکهفتنا دمروقیدا پهیدا دبیت بکته میناک بو گهلهک خالین گریدای مروقی.

زانایین دهروناس چهند خال داینه دیارکرن ژبو ههلسهنگاندنا مروقی.

۱- ریکا وهرار بوونا خوهدی مروقی و دوپاتکرنا کریارین باش یین مروق نهجام ددهت و ل سهر شاشیین خو راوهستیت و وان ژی بهرف ناراستهک باشتر بیهت.

هه‌بیت، ئەمژێ بەک ژ ریکین خۆه هه‌لسه‌نگاندنی یه. تاکو دنافا خیزانیدا مروف دکاریت خۆه ب هه‌لسه‌نگینیت، گه‌لهک جارن دهما دنافا خیزانیدا هند داخوآزی ژ مروفی دهین کرن و مروف وان کاران ئەدا نه‌کهت، مروف یی نه‌ئارامه دهما قه‌دگه‌ری مال، د وئ چرکیدا مروف هه‌ست ب کیماتیی دکهت یان دئ په‌نایئ بو هه‌یجه‌ته‌کی یان دروه‌کی بهت داکو خیزانی قایل بکهت، به‌لئ هه‌ر مروفی نه‌رمه‌ته ئەمژێ یهک ژ لایه‌نین خۆه هه‌لسه‌نگاندنی یه به‌س لایئ نه‌رینی.

نمرین خۆندکاران یین ماموستا دده‌تی یهک ژ ریکین هه‌لسه‌نگاندنینه، چ ماموستا خۆندکاری ب هه‌لسه‌نگینیت، چ خۆندکار ب تاقیکرنا خۆه هه‌لبه‌سه‌نگینیت و دزانیت دئ چه‌ند نمران بهت به‌ری ماموستا وهره‌فا وی بدهت ئی. ئەفه یهک ژخۆ هه‌لسه‌نگاندنا خۆندکارا بخۆیه بیی ماموستا.

ل داویی دخۆازم بیژم هه‌ر کاره‌کی جوان و باش مروف بکهت و هه‌ست ب ئارامی بکهت خۆ هه‌لسه‌نگاندنه.

به‌روفاژی وئ ژ ی هه‌ر کاره‌کی خراب بکه‌ی و خه‌لکهک پئ بیته ئیشاندن یان تۆ بخۆ نه‌رمه‌ت بی، ئەو ژ ی خۆه هه‌لسه‌نگاندنه.

چاوان تۆ یی به‌رامبه‌ر خۆ ده‌له‌سه‌نگینی وه‌ها مروف دکاریت خۆه ژ ی ب هه‌لسه‌نگینیت.

باوه‌ری بخۆه‌بوون باشترین هه‌لسه‌نگاندنه مروف بخۆه بکهت.

گه‌هشتنا خه‌ونان یهک ژ خۆ هه‌لسه‌نگاندنی یه و گه‌لهک خالین دی.

دکهت، ئەمژێ خاله‌ک گرنگه ژبو هه‌لسه‌نگاندنا خۆه‌دیئ خۆ.

لئبورین و دانوستاندن بو هه‌ر ناریشه‌کی چ یا که‌سی چ یا جفاکی بییت، ریکئ بو باشی قه‌دکهت و یی به‌رامبه‌ر ریزئ ل مروفی دگه‌ریت یان شه‌رم ژخۆ دکهت، ئەمژێ هه‌لسه‌نگاندنا خۆه‌دیئ خۆیه.

وه‌رزشکرنا روژانه ب ریکین دروست و ل ژیر راهینه‌ریا که‌سین شارمزا د وه‌رزشئ دا، ب تاییه‌ت وه‌رزشا له‌شی.

ئەمژێ یهک ژوان ریکانه یین مروف خۆه پئ ب هه‌لسه‌نگینیت.

نها ئەف باه‌ته که‌فته‌ی د نا‌فا نا‌قه‌مدین خۆاندنی و دام و ده‌زگه‌هین راگه‌هاندنی و سازین جودا دا. جودا ژبو خۆه هه‌لسه‌نگاندنی چ ئەف هه‌لسه‌نگاندنه یا روژانه بییت یان یا مه‌هانه بییت.

ئەز دگه‌ل هندئ مه‌ کو به‌لئ مروف دکاریت خۆ ب هه‌لسه‌نگینیت!

نموونه: دهما مروف کارمک باش ئەنجام دده‌ت وئ گا‌قئ مروف هه‌ست ب ئارامی و خۆشیه‌کی دکهت. یان مروف هه‌ست ب کوباریه‌کی دکهت کو به‌لئ دده‌م و وه‌ختئ خۆدا ئەف کاره هات ئەنجامدان و د‌قئ ده‌لیقیدا تۆ دئ شانازیئ بخۆ و ب شیانین خۆ به‌ی.

ده‌همان دهمدا ئەگه‌ر تۆ ب کاره‌کی هاتی راسپاردن ژبو دهمه‌ک دیارکری کو تۆ وی کاری ب داوی بیی و تۆ نه‌شیایی دوی دهمیدا ب داوی بیی، یان تۆ نه‌ئاماده‌ی وی کاری ئەنجام بده‌ی یان ته‌ نه‌فیا دوی دهمیدا، تۆ دئ هه‌ست ب کیماتیئ که‌ی و دئ یی دوودل بی و ئەمژێ ریکه‌که ژبو خۆ هه‌لسه‌نگاندنی به‌س بو لایئ نه‌رینی یی مروفی.

ده‌ما تۆ پێشکێشی کاره‌کی دکه‌ی بو هه‌ر جه‌ی، داخۆازا CV یی مروفی دکه‌ن. ئەو CV خۆه هه‌لسه‌نگاندنه.

ده‌ما ل خاندنگه‌هان ریفه‌به‌ر داخازا دروستکرنا نمرین خۆندکارا دکه‌ن و هه‌ر شاشیه‌کی سزا بو ماموستای

*ل ساللا ۲۰۱۸ من ل سه‌ر خۆه هه‌لسه‌نگاندنی خۆاندبوو یا نفیسه‌ر سا‌برین سه‌عو و من چه‌ز ژ فی بابته‌ی کر، له‌ورا من ئەف باه‌ته نفیسا، پ‌رانییا بو‌چوونان یین منن ب تنن من مفا ژ هند خالین گوتارا نا‌قه‌ری وه‌رگه‌ریه.

کورتە بیرەوهرییهک ژ کەلامی جمعهتا کوردا

رادییۆیا کوردی ل ئیریقانی پایتهختی
نهرمه‌نستانی بوویه، ل ده‌ستپنک
و ناقه‌راستا سه‌دسالا بۆری کورد
مشه‌ختی گه‌له‌ک وه‌لاتان بووینه و نه‌ف
مشه‌ختبوونه ژێ د چهند قوناغه‌کا را
ده‌ربازبوویه، کوردان ل هه‌ر جهه‌کی
قه‌سه‌ت کرینی و ل ئاکنجی بین،
په‌یوه‌ندیین خۆ دگه‌ل خه‌لکی وی جهی
خورت کرینه و روشنبیر و هونه‌رمه‌ند
و وێژه‌قانی کورد شیاینه رۆله‌کی
گه‌له‌ک گرنگ بیین و زمان و کەلتۆر
و په‌یقا کوردی بپاریزن.

سه‌لام لینا‌فای

11-1959 فەبوویە.

هەروەسا گەلەك رادیۆیین دی ل گەلەك جهان بەرنامەیین خۆ ل سەر بابەتین كەلتۆر و وێژە و ھونەرئ كوردی و دیرۆكی و سیاسەتی وەشاندینە، ئێك ژ رادیۆیین گەلەك خزمەتا چاند و ھونەرئ كوردی كری، رادیۆیا ئیریقایئ بوو. كەس نینە ژ پیرانییا خەلكی ھەر چوار پارچین كوردستانی د سەردەمی بۆری دا ستران و موزیکین رەسەنین كوردی ژ رادیۆیا ئیریقایئ نە بەیستین و (ئیریقان خەبەر ددە) نە بەیستبیت، رۆژانە سترانین خەمگین لسەر بوویەرین قەركرین باكووری كوردستانی و گەلەك دەقەرین دی ژ دەنگی ئیریقایئ دەھاتنە بەیستن و د گوھین مە دا دەنگ قەددا و ھەتا نوكە ماینە د پاشخانە و بێردانكا مێشك و بێرەوەرپیین مەدا، رۆژانە ئەم ھەمی ل بەندا دەمی وەشان بەرنامەیین قی رادیۆیی بووین، كو ژ ئیریقان پاپتەختی ئەرمەنستانی بەشی كوردی دەھاتنە پەخش كرن.

رادیۆیا ئیریقایئ
پشكا كوردی جارا ئێكی
ل سالا 1955 دەست
ب وەشانین خو كریبە و
خەباتەكا ئێكجار بەرچاڤ
د كۆمكرن و بەلاڤكرنا
سەرھاتیین جفاكی كوردی
كریە، چەندین كەسین خەباتكار
و وەلاتپاریز رۆلەكی سەرەكی د پێشڤەبرنا
وئ رادیۆیی دا گیرایە، ب تایبەتی ھندەك ناڤ
وەكی ستیرین گەش د قی بیافی دا خویا دكەن،
كەسین مینا حەجیی جندی، ئەمینئ عەڤدال،
خەلیلی چاچانی مورادۆڤ كو رۆلەكی گەلەك
گرنگ ھەبوویە ژ بەركو نژیكی 24 سالان
(1975 - 1982) ریفەبەرئ رادیۆیا ئیریقایئ

ئەگەرین مشەختبوونا كوردان دزۆرن، بەلی پیرانییا وان ژ قەركرئ و زۆردارییا داگیركەران رەڤینە و ژ ناخا باب و كالین خۆ دووركەفتینە و بووینە پەنابەر، ئەو كوردین مشەخت بووین ل ھەر جەھەكی بن خۆ ل دۆزا گەلی خۆ و كلتۆر و زمانئ باب و كالین خۆ كریە خودان، خەبات و بزاقەك پر ھێژا كریە دا نەشین ل پەیی وان كوكا خۆ ژ بێر نەكەن و بزەن ئەو ژ كیفە ھاتینە.

ھەولین وان دگەل حكومەتین وی وەلاتئ لی ئاكنجی بووین بەرھەمین ھێژا تۆمار كرینە، رۆژنامە و گوڤار و گەلەك بەلاڤوك چاپ و بەلاڤكرینە، بەلی تەشتی ژ ھەمیئ گرنگتر قەكرنا بەشین كوردی بوو ل رادیۆیین وی وەلاتئ لی ئاكنجی و ل ژیر دەستەھەلاتا حكوماتین سەردەست.

پێدقیبە دەستخوشی ل وان كەسان بەیتە كرن بین بووینە داينەمۆیین دەستپێكرنا قی خەباتا گرنگ و ب روومەت، ژبەر كو شیان دەنگی رەسەنی ھونەر و وێژەیا كوردی بگەھینن گوھین كور و كچین كورد ل سەرانسەری كوردستانی و پیرانییا وەلاتین كورد لی پەنابەر و ئاكنجی و ئەڤە چەند نمونەیاك ژ وان دەستكەفتان كو خەباتكارین كورد بەدەست خۆ قەینانین:

- 1- رادیۆیا كوردی ل بەخدا ل سالا 1939 ئ دەست ب وەشانین خۆ كریبە.
- 2 - رادیۆیا كوردی ل ئیریقایئ ل سالا 1955 ئ ھاتیبە قەكرن.
- 3 - رادیۆیا كوردی ل قاھیرە پاپتەختی مسرئ ل رۆژا 1-6-1957 ھاتە قەكرن.
- 4 - رادیۆیا كوردی ل تەھران ل رۆژا 19-

شهمدین، رهشیدی باسو، مەمێ خدۆ، زادینا شاکر، ئەفۆیی ئەسەد، ئەگیدی تێجر، مەمۆیی سلۆ، شەلبیی چاچان، خاننا زازئی، ئاسا ئەفدلی، بەلگا قادۆ، هوفەنەس بادەلیان، ئارامی تیگران،

عەگیدی جمو
میری بلوری ل رادیویا تیریشان

بوو و هەمی ستران و ئاواز و مەقام و سەرھاتی ددەما رێقەبەرییا وی دا هاتینە تومار کرن، هەروەسا (ئەزنیفار شید) کو دبیتە خیزانا خەلیلی چاچان نیکە ژ کەفتنرین بیژەرین کورد

خەلیلی چاچان (رێقەبەری رادیویا
ل گەل بیژەر ئەزنیفار رهشید خیزانا خەلیل).

فەیزویی رزو، ئەگیدی جمو، خەلیلی ئەفدلی، شاملی بەکو).

هەر د فی بواریدا دەنگین رەسەنن ژنن کورد هەردەم وەکی ستیرەکا گەش ل سەر پێلین فی رادیویا دەهاتن بەیستن مینا دەنگی

فاتما عیسا (دەنگبێژە، خودانا سترانا محو وی).

دەنگبێژا نافدار فاتما عیسا ب سترانا (محو وی وی..) هەروەسا سترانا (وەلاتی مە کوردستانە) کو نیکە ژ سترانن هەری کەفن و نافدار ب دەنگی دەنگبێژا کورد ئاسلیکا قادر د

بین ژن، هەر ژ سالا 1955 دەستپێکا فەکرنا بەشی کوردی ل رادیویا تیریشانی تاكو سالا 1982 وەکو بیژەر لی کار کریه و د خەباتا خو دا بەردەوام بوویه، هندی وی ژنا کورد هیز و شیان هەبوون بەردەوامی ددا خەباتا خو هەتا وی دەمی دانەمەر بووی ئیدی نەشیا بەردەوام بیت پاشی دەست ژ بیژەریی بەردا.

فی رادیویا خزمەتەکا نیکجار زور بو ستران و وێرە و لاڤژین فۆلکلۆری کوردی کریه، چەندین کوردین ژبەر زۆردارییا داگیرکەران مشەخت بووین ل ئەرمەنستانی خو ل دەنگی تیریشانی کربوو خودان و شیان ب سەدان لاڤژە و هەلبەست و ئاواز و بلۆرا پێشکیشی گوهدارین کورد بکەن ب تاییەتی دەمی خەلیلی چاچانی مورادۆف رێقەبەری وی بوو، د وی قوناعی و سەردەمیدا چەندین سازبەند و دەنگبێژین مەزن سەری خو هەلادیه مینا (کاراپیتی خاجو، شەرویی برۆ، سەیدی کەرەمە سەیاد (بیژەر و نقیسەر)

کهرمى سەياد (بێژەر و نەقەسەر)

خۆ دهمزاختن بو پيشه‌مبەرنا برگه و بابەت و بەرنامەپێن وئ.

ل دویف یاسایین ئەرمانستانی، هەر نەتەرەیهکی ماف هەیه ب زمانى خۆ پشکداریبی دەمشانین رادیویا ئیریقانی دا بکەت، ژ بەر وئ یهکئ رادیویب ب 12 زمانان وەشانین خو دکرن کو ئیک ژ وان زمانى کوردی بوو.

هەمی ستران و لاقژە و هونەری رادیویا ئیریقانی ژ لایب پەیمانگەهەکی قە ل وەلاتی ئەلمانیا ب ناڤی پەیمانگەها چاندا کورد و ئەلمانی ل وی وەلاتی (-Deutsche kurdische Kulturinstitut) هاتینه ئەرشیف کرن، پشتی بەلاقرنا سترانین ئەرشیفی رادیویا ئیریقانی یا کوردی لاسەر پلاتفۆرمین دیجیتال، هونەرماند جەواد مەروانی رابوویه وەک (نوت، گۆتن وخواندن) لاسەر چار بەرگان وەکو پەرتووک دگەل (دی قی دی) بەلاق کرینه، هەروەسا دایە زانین کو وی چەندین سترانین دی بەرەش کرینه بو ئەرشیفکرن و پاراستنا ئەرشیفی پشکا کوردی یا رادیویا ئیریقانی ژ ناڤچوونئ.

ئاسلیکا قادر (خودانا سترانا وەلاتی مە -کوردستانە).

ژییبی 17 سالییدا ئەف سترانه گۆتییه و هاتییه تۆمار کرن، ئەف دەنگین نەمر هەردەم رهوشا رادیویا ئیریقانی بوون.

پیشکیشکار و نەقەسەر کهرمى سەياد ئیکه ژ بێژەرین هەری ناقدار و ب روومەت رۆل و خەباتا وی دڤیت ئیکجار ب گرنگی بەیتە نرخانن، ژبەرکو خەباتەکا دویر و درێژ د خزمەتا زمان و چاندا کوردیدا شەف و رۆژین خۆ کرینه ئیک، هەر ژ سالا 1960 تاکو 2014 خەباتەکا دویر و درێژ وەک بێژەرەکی سەرەکی ل رادیویا ئیریقانی کار کریه، هەروەسا کەچا وی لەیلا کهرم و کورئ وی تیتالی کهرم، هەر د قی بواریدا مل بملئ کهرمى سەياد خەبات کریه، سیما سەماند و جارجاران ژى جەمیلا جەلیل ژى دگەل وی بەردەوامی دایە خەباتا رادیویب، د رادیویا ئیریقانییدا ب دەهان کوردین دلسۆز و خەمخۆر کارکرینه، ل دۆر دەنگی رەسەنی کوردی کۆم بووینه، هەر تاکەکی ژ وان ئەو رادیو وەکو مالا خۆ ل قەلم دایە، ژ بەر وئ یهکئ هەموو شیانین

تاک و بهره‌وآمیا گه‌فین هه‌لوه‌شیانی

دلدار محممد

خودان (ریزل تاکی گرت یان جار هکا دی تاک کره نالاقه‌یه‌کی نارمانج به‌رزه و به‌رهف کۆمئ هازۆت؟ ئەفه وئ رامانی ددهت مانا ل پشت لاپتۆپ و شاشه‌یئین موبایلان رامانا بنتئ مانی وه‌کو جاران نه‌هیلایه.

ده‌ستیریئ بدن ئەز دئ پرسیاره‌کا دی ژئ که‌م، ئەرئ ئەف هه‌می مژویلیا مه‌ بخۆفه، ئەف براندنا په‌وه‌ندیئ جفاکی، تیرا هندئ کر کو ئەم نه‌بینه دووکه‌فتیئین په‌یچین ناغایه‌کی؟!

ب دیتنا من مه‌ تاک هه‌لوه‌شانده‌ و حمزین وی به‌رهف کۆمئ قه‌ برن و مه‌ ئەو نه‌چارکر کو ببیته دووکه‌فتیئ دووکه‌فتیئیان، ل رۆژه‌لاتئ تاکه‌گرایی نه‌شیایه رامانا ل خو‌گه‌ریان و خو‌قه‌ دیتئ بدهت، هندی وئ رامانا بنتئ مان و بنتئ هیلانئ د خو‌دا

به‌ری نوکه‌ ل چه‌رخین بوری هه‌بوون و ساخه‌م راگرتن و په‌یداکرنا تاکین ئاڤا بو جفاکان ده‌اته زفراندن، ژبه‌رکو ئەو ب بنواشه‌ی جفاکی ده‌اته دیتن، به‌لئ نه‌و دقئ چاخئ دا جفاک بنتئ نه‌مایه به‌رپرسیار ژ نه‌هیلانا سه‌ربخوییا تاکان پشتی ته‌پکا عه‌ردی درویشمئ جیهانگیریئ بلندکری و ناڤئ گونده‌کی بچویک دانیه‌ سه‌رخۆ، پرسیارا زیق ئەفه ئەرئ گونده‌بوونا جیهانی (نه‌گه‌ر گونده‌باتیا وئ ژئ وه‌کی یا کوردان بیت) گه‌ف نینه لسه‌ر نه‌مانا تاکی؟

پیلین ئەپین تورین جفاکی دلئ تاکان خو‌ش دکر کو دئ به‌ره‌ف خو‌قه‌ دهنه‌رئ، ئیدی نامینن دووکه‌فتی به‌لئ پرسیار نه‌قه‌یه، ئەو تورین جفاکی بین باس ل شو‌وره‌شان دکهن و خو‌ل (به‌هرا عه‌ره‌بی دکهنه

بینن نهکو وهکی ئالاقهیی بجهاتنا هندهک حمزین وان، ما مەرجه جفاکی دایکهک بهری پینجی سالان شکاند بیت ئهو ژێ ئهفرۆ زارۆکی خۆب ئامادهبوونا وی ل جفاکی بشکینیت و بیژیته خودان ژیهکی (خولامی ته) یان (خداما) تهیه؟!

ژبلی قێ ژێ سازیین گریدای زاروکان پیندقی یه زهندو باسکین خۆ ههلدهن، ئهغه بیست و سه سال ژ چهرخی بیست و ئیکێ بورین، ما ئهرکی وان بهس لهیزاندنا زارۆکانه ل سهر دهپی شانویمان؟!

هندی ئهم زارۆیی خۆ وهک ئامراز بینین، دئی پتر تاکین لاواز پهیدا بن و سباهی و رهنکه دوسبا ژێ بکهفیه دهستی کومهکا نههشیار، هنگی دئی ئاقابوون ژێ کهفته گۆمانی، چونکی ئاقابوونا بی هشیاری ژبلی کو ژیی وئی یی دریز نابیت، پاشهروژا وئی ههر ههرفینه، هوسا ههلوهشیانا تاکان دئی مه بهرهف جفاکهکی بی تاک و کومهکا کوره دهته ری.

برینا نههشیاریی ژێ هنگی تیمار دبیت ههکو رهوشهنبیر و هزرماند پیچهکی ژ بهرژوهندا خۆ دویردکهفن و دهمهکی دهنه هزرکرئی د ئاراستهکرنا بین دینر ژێ دا، بهلی هندی ههمی بتئی ههر ئیک بو بهریکا خۆ بژیت، ئاقابوون و پهیدا بوونا تاکێ هشیار دئی درویشم بیت و نهزیدهتر، رهنکه روژا مه ژ رویی ئاقابوونا هزری فه ژ سوباهی یان ئهفرۆ نیفاری ژێ، ئاقاقر بیت.

ههلگرتی، ما تاکهک ههست بتئی هیلانی بکهت دئی شیت خۆقهبینیت، یان دئی ههستا بهرزهبوونی پتر تیدا شوین بیت؟

ب دیتنا من کهنگی نانێ مه ژ دهستی سهرداران هاتههر، کهنگی پیناسا مه و دانهنیاسینا مه بو ئهرکی مه بتئی و ئهم بو دیاربوونی د پیندقی بین دینر نهبوین، هنگی دئی تاکێ مه ژێ بیته تاک و شانازیی ب ههبوونا خۆ کهت.

ئهگر مه ئهفرۆ دهلیقهیا لیزفرینی نههابیت ژێ بو سوباهی ئهف پرۆسه دئی یا ساخهلم بیت کو ئهم ژ ئافاکرنا زاروکی دهستپینکهین، وی ژ بن رکیفا حمزین مهزنان دهر دینخین، ئهری تو دبینی زاروکی مه بتئی ئهکتر مهکه حمزین مهزنان نیشان ددهت؟ ل روژا روون ئهغه یا دهینه دینن، بابکه یی زارۆیی خۆ بو گههاندنا پهيامین خۆ دکهته کهرستهیی قیدبویهکا پهيامدار؟! ل روژا روون زارۆیی دهینه دینن دناف ههلکهفتین مهزنان دا!

بھی دهستوداری ئهم دئی سوباهی ژێ خودان جفاکهکی کومی تزی تاکین بی ئاراسته و پلان بین بو ههبوونا خۆ. رهنکه ژێ گهلهک جازان بیینه حمیزه رانی دهستی هندهک سهردار و سهردهستان کو ئهمان بهدست دقیت ئهم نهبین و د ههبوونهکا بی ناسنامهدا بههوزین، ب پله ئیک ئهف ئهرکه دکهفیه سهر ملین سهمیانان کو زارۆکین خۆ وهک زارۆک

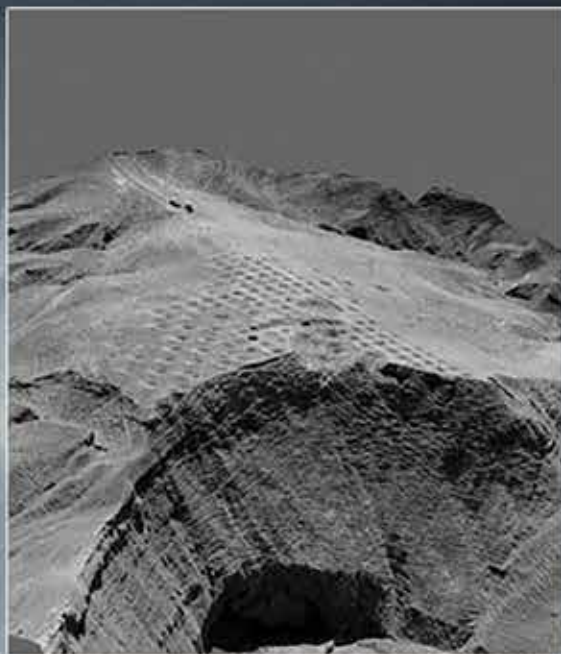
باجينان

BADINAN

ب

badinan

www.badinan.org

چەرمۇ

گوندى چەرمۇ دكەفیتە رۇژھەلاتى باژىركى چەمچەمال و 35 كىلۇمىتران دوورى باژىرى كەركوكە، ل سەر گرەكى مەزن ھاتىيە ئاڧا كرن و ب كەفتىرىن جەئ چاندن ل جىھان دەيتە نىاسىن، ل وئرى تۇڧچىنىيا دەخلودانى(نەخاسمە گەنمى) ھاتىيە كرن و تەرش و كەوال لى ھاتىيە ب خودانكرن، ھەروەسا شالۆك، كىرك، سىتېركىن دەخلودانى، ھەستىكىن گيانداران و. ھتد. لى ھاتىنە دىتن.

ل سالىن 1948-1955 ى تىمەكى زانايىن زانكۇيا شىكاگو يا ئەمىرىكى فەكۆلىن ل سەر كرىنە و بۇ ديار بوويە كو دىرۇكا فى گوندى فەدگەرىپتتە بەرى 6750 سالان زىدەتر و وى سەردەمى 25-35 ملان (ئىزىكى 150 كەسان) لى د ئكنجى بوون، ھەروەسا زانايىن ئەلمانى ژى كار ل سەر شوونوارىن چەرمۇ كرىنە و ژ سالا 2017 ى، وەرە تىمەكى شارەزايىن زانكۇيا (تسوكوبا) يا ژاپۇنى ژى فەكۆلىنان ل سەر دكەن و ھەتا نۆكە چەندىن پارچىن شوونوارى ل وئرى دىتىنە.

BADĪNĀN

5

2024

Kovareka Rewşenbîrî
Gîstî Werziye

Kevalê Şewekar REŞÎD ELÎ